

A NEMZETI FELTÁMADÁS FELÉ

III.

A HADSEREG FELADATAI A NEMZETI ÚJJÁSZÜLETÉSBEN.

ÍRTA:
NAGYMEGYERI VITÉZ RAICS KÁROLY ALTÁBORNAGY.

SZÉKESFEHÉRVÁR,
NYOMATOTT CSITÁRY G. JENŐ KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.
1925.

HADTÖRTÉNELEM.

A „Honvédelem” fő céljával a nemzeti védelem támogatását és hazánk talpraállításának siettetését tűzte ki. Ez a cél megköveteli, hogy a nemzet nevelése egy egészségesebb, a jellem hatalmával jobban számoló irányba terelődjék. Igen alkalmas teret nyújt erre a hadtörténelem, melynek fenti célokra való bekapcsolása a nemzet magas rendű érdeke lévén, részére ezen lap hasábjain külön rovat nyílt meg. Mit közöljünk tehát ebben? Ha a céllal tisztában vagyunk, annak elérésére szolgáló eszközöket megtalálni nem lesz nehéz feladat. A magyar nemzet dicsőséges hadjáratai, közelebről pedig a világháborúban tanúsított magatartása és ennek tanulságai, mintegy önkéntelenül is kínálkoznak oly feldolgozásra, melyből önbizalmat, lelkesedést és reményt meríthetünk egy még dicsőségesebb jövő megalapítására. Jól tudjuk azt, hogy a múltban e téren sokat mulasztottunk. Minden még itt sem történhetett aképpen, miként az kívánatos lett volna. Ez azonban egy okkal több arra, hogy igyekezetünk a mulasztások pótlására megkétszereződjék. Mindenekelőtt önmagunkba vetett hitünket kell visszazerezni. Önértékünk tudatára pedig a „Hadtörténelem” ébreszthet legalkalmasabban bennünket a benne rejlő örökbecsű kincsek feltárásával. Nem szabad a kincseket *kihasználatlanul* heverni hagynunk, annál kevésbé azokat elkallódni engednünk. Mindnyájunknak legalább is oly fokban kell közös tulajdonává avatnunk azokat, amely mértékben a nemzet fiai e kincsek megszerzéséhez hozzájárultak. Őseink hagyományai iránt már-már kialvó féltés levő tisztelet csak így plántálódhatik át nemzedékről-nemzedékre és teremtheti meg azt az akaratot, mely egyedül a *nemzeti erkölcsből és munkából* gyártja a visszahódítás hatalmas fegyvereit.

Az ember legfeljebb csak célt tűzhet ki maga elé, programot azonban az élet ad. De az ember vak eszköze annak se legyen, hanem erős akarral haladjon célja felé s a lehetőségek szerint valósítsa meg azt. Ez a lényeg. Minél jobban összetartunk és támogatjuk egymást a hadtörténelem eltemetett kincseinek felszínrehozatalában, annál előbb s annál jobban megközelítjük célunkat is. Az tehát az egyedüli kérelmem, hogy mindenkinél ez irányban kifejtett támogató munkája *önzetlen* fegyven. Áldás e honra csak így származhatik!

A HADTÖRTÉNELEM NEMZETNEVELŐ HATÁSA.

Nemzetnevelő hatás előnyös értelemben csak akkor mutatható, ha hibáinkban szelidülést, teljesítményeinkben nemzeti erkölcsöt s komoly tartalmat tapasztalhatunk. Minden olyan eszköz jó, melynek alkalmazása nyomán jelzett irányokban valamilyen haladást állapíthatunk meg. Egy ilyen, eddig figyelmen kívül hagyott nevelő eszköz a hadtörténelem. Ennek jellemképző értékét kiaknázni mindeztideig nem értettük. Nem is törődünk vele. Azt hittük, hogy a háborús erkölcs nyomán csak erőszak, durvaság és erkölcstelenség sarjadzik. Ez egyébként csak a több szabadság folyamánya, mellyel élni nem tudtunk. A haza érdekeinek magas szempontjai nem ellensúlyozhatták kellőképpen e kilengésekre való hajlandóságokat. A zavarosban való halászni akarás szempontjai mindig önzésünk körül forogtak. Nemzeti bűneinknek mindig ez volt a méregfoga. Azok ellenben, kik ideálokért még lelkesedni is tudnak, „A haza mindenek előtt” elvén egészen másként gondolkodnak. Ezek tudják, látták, s érezték, hogy a haza önzetlen szeretetétől hevített erkölcsi erő mire képes. Annak birtoka milyen hatalom, mely lenyűgözi a szenvedélyeket, önfeláldozóvá teszi a lelket és tettere kényszeríti az akaratot.

Éppen e három irányban érezzük különösen szükségét annak, hogy példák erejével hassanak reánk. *Önuralom*, *önzetlenség* és *akarat* oly magas emberi értékek, melyeknek béketeljessítményeinkben is jelentős szerepük van. Amíg az önuralom tárgyilagosságra sarkal, az önzetlenség a haza javára mindenről lemondani tud, addig az akarat akadályt nem ismerő cselekvő készségben nyilvánul meg.

Majdnem mindegyik kimagasló hadtörténelmi példán nyomát találjuk e három erénynek. Sőt egyik vagy másik közülük a jellemző tett vezérmotívuma is lehet. Katonai szempontból a három közül az *akaratot* tartom legfontosabbnak. A közönséges életben is úgy vagyunk azzal, hogy nem annyira szükséges valamit kifogástalanul cselekedni, mint hogy inkább *idejében* a viszonyoknak megfelelő valamilyes *célszerűt* teljesítsünk. A legmegfelelőbb eredmény a folyton fejlődő élet javító munkája, melynek tapaszt-

talásait az akarat értékesíti. Lelkesedés, önbizalom, mind a keletkező félben lévő akarat zsenge hajtásai. Ahol ezek mutatkoznak, ott már éled az akarat. Erély, állhatatosság, kitartás, mint az akarat kiviteli erői, egyszersmind annak termékei is.

A hadtörténelem az akarat megnyilvánulásainak a leggazdagabb tárháza. Annak ösztönző erőit a kötelességen kívül a legmagasztosabb eszmék szolgáltatják. Akarni megtanulni annyit jelent, mint hogy a magasabb *ideálokat megértjük* és a *kötelesség* hívó szavát *teljesítjük*. Az akarat lelkünk legnagyobb cselekvő ereje, értékes tulajdonságainak kisugárzója. Az akarat megacélo-sítása ezeknek kifejlesztését is maga után vonja. Ilyen erős akaratú férfiakra van e meggyötört hazának szüksége. A belőlük ki-áradó *akarat a legfélelmetesebb fegyver*. Ennek alkalmazását ugyancsak a „Hadtörténelem”-ből ismerhetjük meg.

Csak az ilyen akarat mellett lehet *reményünk* céljaink elérésére. Ezt a reményt a nemzet szívében nem szabad kialudni engednünk. Azt legjobban a hadtörténelem örökbecsű kincseivel táplálhatjuk, mint olyanokkal, melyek értékéhez nemzetünk minden *hű* fia legalább egy atommal hozzájárult.

Legyünk tehát e reményre törő szívós akaratban egygyek! Azokat az értékeket, melyek közös tulajdonunk, gondosan válasszuk ki. Erős a meggyőződés, hogy éppen a hadtörténelem kincseinek kutatása és felhasználása közben találunk leginkább egymásra. Ezt a közösséget fejleszteni legyen egyik célunk. íme, az annyira nélkülözött *összetartás* útja!

Képességeink akkor állják ki az életben a legsúlyosabb próbát mikor a *lét* vagy *nem létről* van szó. Képességeinket tehát szoktatnunk kell ahhoz, hogy önmagunktól valami *rendkívülit* követelhessenek. Életcéljainkat magasabbra kell kitűznünk, hogy sem azok az anyagi szükségletek bőséges kielégítésében kimerüljenek. Igaz meggyőződésünkkel kell válni annak az erkölcsi szükségnek, mely azok kitűzését parancsolja. Tartós *lelkesedéssel* csak az ilyen életcélokat szolgálhatjuk.

Legfontosabb életcélunk elveszett hazánk visszaszerzésének feltétlen szüksége legyen. A jelen állapot tartóságának elképzelhetetlensége *mély meggyőződésünkkel* kell, hogy váljon. íme a szilárd, férfias *akarat* dicsőséges tere!

Már e szent cél megvalósításáért is érdemes élni. A küzdelem útját a keresztény erkölcs tiszta fényében a „Hadtörténelem” világítja be. Tanulmányozzátok azt szorgalmasan. Elmélkedjétek tanulságain. Az fêlistenekké nevel titeket!

Vigyázzatok! hogy Nietzsche szerint a halottak el ne temessék az élôket!

ÚJ NYOMOKON.

Ha a Hadtörténelmi levéltár kiadásában most megjelent „Hadtörténelem” ez. heti tudományos folyóiratot áttekintjük, ebben egy igen érdekes grafikont találunk. Ebből megtudhatjuk, hogy a nagy háborúban résztvett magyar csapatok milyen okmányai és milyen mértékben állanak rendelkezésre a hadtörténelem megírására. Általában lehangoló benyomást kell annak a sok hiánynak bennünk kelteni, melynek oka egyrészt a háború szerencsétlen kimenetele s az utána következő dicstelen kornak észnélküli pusztítása. Azt hiszem azonban, hogy közel járok az igazsághoz, midőn a bűnös közönyt is felemlítem emiatt hiányok előidézője gyanánt.

Nem lehet feladatunk a felett töprengeni, hogy a levéltár a világháború harcéri okmányaiban miért nem gazdagabb. Reméljük, hogy azok lassanként mégis csak gyarapodni fognak. Nekünk a meglevő viszonyokkal kell számolnunk. Meg kell tehát a módokat találnunk, hogy a rendelkezésre álló okmányok, továbbá a nagy háborúban résztvettek naplói, feljegyzései, vagy azok visszaemlékezései alapján eszközölt utólagos leírásokhoz képest, — amennyire azt természetesen híven az igazsághoz lehetséges — egy *magyar hadtörténelmet írassunk*.

Ennek a jelentősége a szomorú jelenben kétszeresen fontos.

Ifjúságunkat kell a jövő nagy feladataira előkészítenünk. Egyéniségekben szűkölködünk. A hadtörténelemnek jellemnevelő hatása pedig elvitázhatatlan. Ha kitűzött nagy céljainkat szívünk egész lelkesedésével s minden igyekezetével elérni komolyan akarjuk, ezt másképpen elérni kizártnak tartom, mint hogy arra fiatalságunkat *alaposan*, a közelmúlt katonai tanulságainak célszerű alkalmazása *mellett előkészítjük*. Hol történhetik ez? Az iskolákban. Mi következik ebből? Az, hogy az összes közép és felső iskolákban a hadtörténelem oktatását bevezessük. Ezt nem úgy képzelem én, hogy katonai eseményeket szakszerű fejtegetések mellett tanítsunk. Hanem, hogy az általános történelemmel kapcsolatban lelkesedéssel megrajzolt jellemképeket és ezekből levezetett jövőnk érdekében felhasználható tanulságokat adunk elő. Nagy Magyarország visszaállítására vonatkozó törekvésnek

soha egy pillanatig nem szabad az ifjúság lelkében nyugodni. Hangsúlyozom, nem „militarizmus”-ról van szó, annak sajnos nálunk megszokott szörnyűséges értelmezésében, hanem a fiatal-ságnak fegyelem, tekintély tisztelet, rend, pontosság, állhatatos-ság, kitartás, önbizalom, összetartás, önuralom stb. stb. szóval a férfíúi erényekben való neveléséről. A „jellemképzés” terén biz-tató kilátásokkal bíró új korszakot csak így kezdhetünk.

Szakítsunk tehát e téren a múlt rossznak bizonyult neve-lési elveivel. Haladjunk új nyomokon. A közelmúlt tapasztalása utal erre. Hazánk jövő fejlődését, eredeti határaink visszaállítását csak *fiainak* szilárd s hajthatatlan *jellemére* alapíthatjuk. Ne bízzunk a szerencsében. Ezt a szerencsét nekünk kell *kierőszá-kolnunk*. Tanuljuk meg a történelemből, hogy igazán teremtő erő és tartós élet nem az izzó és ismét gyorsan eltűnő meteorok-ból származik, hanem az *állandóan és tisztán fénylő csillagokból*. Ilyen csillagokat kell nekünk nevelnünk nemre való tekintet nél-kül fiatalságunkból.

Csak ezeken az új nyomokon haladva biztathat felénk az ígéret földje.

Ezért tartom, oly rendkívül szükségesnek és fontosnak, hogy mindenki, a hadtörténelmi irodalmi feldolgozáshoz szüksé-ges bármily adat, mint egyes eddig még napfényre nem került részletek, benyomások valamely támadás, vagy vállalkozásból, csapat magatartása, hangulata, baja, szükséglete, egyes kiválóan viselkedő emberek stb. stb. rendelkezésre bocsátása tekintetében tehetsége és jó magyar hazafiúi érzéséhez képest mindent köves-sen el. Hazafiúi szent kötelessége mindenkinek ezt az ügyet ön-zetlen lelkesedéssel szolgálni. A megkezdett ezred-történetek megírása azon ezredparancsnokok részéről, kik jelenleg ezen kombinált ezredek parancsnokai, teljes erővel szorgalmazandó lenne.

100 ÉV.

A hadtörténelem mindig hálás ha Napóleonnól nemcsak halálának 100 éves fordulója alkalmából irhát, hanem bármikor is. Azt hiszem tehát, hogy nem időszerűtlen, ha Foch tábornagy beszédére, bármilyen óvatosnak is kellett annak lennie egy szerény megjegyzést teszek.

Foch tábornagy beszédében Napóleonnak csupán a nagy lángeszét domborította ki. Az Ő páratlan katonai sikereinek titkát mintegy kizáróan ebben találta meg. Úgy képezem azonban, hogy sikereiben az *emberi lélek hatalmas ismeretének* legalább is *hasonló* része van. Ez a megállapítás pedig azon kérdésre adott feleletnél fontos, hogy Napóleon mit csinált volna a nagy háború alatt hadseregeivel, ha sírjából feltámadott volna?

Napóleon nagyszerű emberismeretemei fogva mindenekelőtt *ki tudta embereit válogatni*, kik őt megértették, azt tartván, hogy egyedül a *tehetség* és az *érdem* képesítik az embereket minden állásra és minden méltóságra.

Másik titka pedig a nagy lélekismerőnek az volt, hogy minden alkalmat felhasznált, hogy emberei *lelkére hasson*, megerősítve ily módon bennük az *erkölcsi érzetet* s annak alapján a *fegyelmet*.

Ha már most a felvetett érdekes kérdésre feleletet próbálnánk adni, nem hiszem, hogy Napóleon a milliós hadseregeken, a repülőkön, a fojtó gázokon kezdte volna, sokkal inkább arról vagyok meggyőződve, hogy embereinek megítélésénél és kiválogatásánál fent említett két szempontot annál inkább figyelembe vette volna, mennél *nagyobb követelményeket* támaszt a modern háború a *vezetők iránt*.

Nem kétlem, hogy a hadsereg *fegyelmezése* terén szintén más nyomokon haladt volna már békében. E tekintetben is voltak mintaképül szolgáló példái Gusztáv Adolf, — Nagy Frigyes személyében. Utóbbiak hadseregének fölénye majdnem kizárólag *erkölcsi alapon* nyugodott. Mesterileg értettek ahhoz, hogy hadseregeik küzdelmeibe a *belső meggyőződés* és a *lelkesedés* erejét belevigyék. Ugyanezt látjuk Napóleonnál is.

Így tanult ő a hadtörténelemből.

Úgy képelem, hogy Napóleon ezen két irányban létesített volna mindenképp gyökeres változásokat.

Hiszen miért mondta volna többször, hogy „Háborúban az eredmény $\frac{3}{4}$ része erkölcsi tényezőktől függ”? Vajjon nem lett volna-e célszerű ezeket az erkölcsi tényezőket még békében *legalább is ilyen arányban* figyelembe venni?

A hadviselés energiájának fokozását csak ezen az alapon tudom elképzelni.

Ezt a két nagy tanulságot tartom én legfontosabbnak, különösen most újjászületésünk kezdetén, mikor minden fejlődés alapfeltételeként azt a tételt kell elfogadnunk és alkalmaznunk, hogy az ember magamagának ne hazudjon.

TÖRTÉNETI PERSPEKTÍVA.

Erről a nagy háború megírásával kapcsolatban igen gyakran esik szó. És ez természetes is. Minél nagyobb tárgyat szemlélünk, tartózkodási helyünket is annak nagyságához képest kell megválasztanunk, hogy azt részeinek összefüggése, vagyis az összbenyomás, a lényeg szerint, mely a jelleget megadja, élvezhessük, így vagyunk a történeti eseményekkel is. Mennél nagyobb arányúak azok, mennél nagyobb változásokat idéztek azok elő a nemzet vagy nemzetek életében, azokat annál nagyobb időtartam, vagyis az eseményeket előidéző okok teljes megértése után szabad, sőt lehet is bírálat alá vonnunk. Ez a tétel tehát az egészre vonatkozik. Igen ám, de annak apróbb részletei is vannak. Ezeknek ugyanazon időtartamra van tehát szükségük, mint az egésznek, hogy működésüket is az egészen belül betöltött szerepüket megérthessük s megítélhessük? Mindég a szemponttól függ, melynek beállítása mellett cselekszünk. Fontos csak az, hogy lényegtelen szempontok ne tolódjanak fel oly magasságra, hova céljuk és terepükönél fogva nem valók.

A katonai események részlet megírásánál bennünket katonákat kizáróan katonai szempontok vezethetnek. Ezek tehát nemcsak harcászati és kiképzési szempontok lehetnek, hanem főként fegyelmiek. Hangsúlyoznom kell, hogy ez utóbbi alatt nem a valóság eltemetését értem, hanem azt a módot, mellyel a valóság megállapítását kezelünk kell.

A hadtörténelmi események leírásának az a célja, hogy tanuljunk. Á valóság legmagasabb szempontjából, de egyszersmind legnehezebben megállapítható tényeiből kell tehát az eseményekkel foglalkoznunk. Igen ám, de ez a valóság az idők múlásával mind jobban elmosódik. Hiszen jól tudjuk, hogy egy egyszerű támadás alatt is mennyi oly idegrázó esemény fordul elő, melynek hatása alatt a valóság iránti érzék eltompul, hogy inkább a képzelet csapongásának engedjen teret. Mennyi résztvevő, olykor bizony döntő szerepet játszó parancsnok esik el s viszi sírjába magatartásának, cselekvésének titkait. A valószínűség törvényeinek alkalmazására sehol talán nagyobb szükség nincs mint éppen a hadi történelem megírásánál. A nehezen kibogoz-

ható tényeket a valószínűség tárgyilagos szempontjai szerint kell boncolgatnunk, itt van óriási szerepköre a hadilélektannak, melyet az alkalmazhat természetesen legtökéletesebben, kinek a harctéri eseményekben közvetlen része volt.

Azzal azt hiszem mindenki tisztában van, hogy az események leírása általában csak nagyban fedti a tényeket és hogy kétes esetekben az igaz valót talán soha sem fogjuk megállapíthatni. Ezt legfeljebb gyaníthatjuk. De hiszen a lényeg, a cél elérése nem is ezen múlik. A tanulságoknak nemzet nevelés, tehát a hadsereg értékének növelése szempontjából való helyes levonásán s még inkább azok értékesítésén. Itt nem szabad hamis alapból kiindulnunk, mert ez az önámítás kenyértörés esetén keserves áldozatokkal jár. Igaz, hogy a tanulság rendszerint a bírálatot is méhében rejti, éppen ezért kell annak megállapításánál annál nagyobb óvatosságot tanúsítanunk, mennél nehezebb annak megállapítása, mennél mértékadóbb személyek játszottak abban szerepet s mennél nagyobb hordereje lehet annak.

A hadtörténelem írójának ezen szempontokból van szüksége a történeti prespektiva tiszta légkörén, melyben a valóság fokozatos kijegecesedése s ezzel kapcsolatban a kínálkozó tanulságok leszűrődése a kellő nyugalommal végbe mehet.

Nekünk azonban katonai szempontból főként utóbbiakra van szükségünk. Ez alapon kell tehát minden lehető elkövetnünk, hogy a tisztán álló, kétségtelen valóságok tanulságait mielőbb feldolgozzuk s közkinccsé tegyük.

Az ilyen valóságok és az azokból teljes biztossággal levonható tanulságokhoz pedig történeti távlatra fenti értelemben nincs szükség. Sőt nagy mulasztást követünk el, ha azokat mielőbb nem értékesítenők.

Hibák e téren két esetben fordulhatnak elő, ha t. i. tanulságainkat egyes szórványos esetekből vonnók le, azaz mindjárt általánosítanánk, vagy ha a valóság megítélését elhamarkodnók. Mindkét esetben azokból nem tanulságok származnának, hanem sok vérbe kerülő balhitek és új hibák.

Ezt az eljárást pedig egyelőre az egyes közlemények ügyes megválasztásával s óvatos feldolgozásával ellensúlyozhatjuk.

„PISLANTÁS HÁTRA.”

A nagy háború egyes, akár hadműveleti, akár harcászati jellegű intézkedése és az abból folyó helyzetnek tanulmányozása alkalmából egy különösen jellemző tünet ötlük szemünkbe t. i. *az üdvösségnek hátulról való várása*. Ez a magatartás úgy a támadás, mint a védelem alatt főleg azon okból nyilvánult meg, mert az ellenség harci értékét a mienkéhez képest túlbecsültük, azaz önmagunkban keveset bízunk. Mi ennek a magyarázata? Hiszen a magyar csapatok nyers harci értéke bármely ellenségével felér, szíve is helyén volt mindig, parancsnoka mégis igen sokszor hátrafelé pislantott. Tehát a parancsnok! A csapat nem?! Az csak parancsnoka után. Megvárta, míg ő néz előbb hátra. Utána már az is természetesnek találta. Úgy okoskodott, hogy ha az idősebb parancsnok, ki többet lát és tud, így tartja azt helyesnek: miért helytelenítse éppen ő annak eljárását, kinek legfeljebb csak közvetlen előljárójával s magával kell törődnie. Ezt ő mindig így tanulta, eltekintve azon lélektani indoktól, melyet régi gyakorlati szabályzatunk is hangsúlyozott, hogy t. i., „a csapat önkéntelenül követi azon benyomást, melyet parancsnokának magatartása benne felidéz”. A parancsnok talán nem bízott magában, vagy a csapatjában? Vagy talán nem volt annak elegendő lövészere, vagy el volt csigázva? Vagy nem utolsó sorban az ellenség számereje imponált neki, mellyel szemben sem magát, sem harceszközeit vele egyenértékűnek nem tekintette? Vagy talán előző kudarok lidércnyomása ült lelkén, mely elfogulttá tette képességei és teljesítményei iránt? Mindenik megállhat a maga helyén, de nagy a valószínűsége annak, hogy az igazi ok ezen okok kölcsönhatásán kívül *kiképzésében és nemcsak katonai, de általában férfiúi nevelésében rejlik*.

Aki igazán tud valamit, aki tudását lelkében áthasonította, az bizonyos mellékjelenségekkel biztosan számít, melyek a tényekkel együtt járnak. A lelket leginkább megingató ily jelenségek a halottak látása és a sebesültek jajgatása. Őt tehát a jelenségek nem lepik meg, mert azok bekövetkezésére okvetlenül számít. Már maga e tény, hogy lelki meglepetés nem éri, legyőzi emiittett mellékjelenségekkel szemben esetleg kisértő elfogultságát,

velük szemben pozitív tudásából és lelke nyugalmaiból táplálkozó és szabadon működő akaraterije nemcsak védekezik, de serkent, biztat, ösztönöz, vigasztal. Sokszor *meggyőződésből*, máskor inkább *kötelességszerűen*. Mind e két magatartásnak magávalragadó hatással kell lenni az alárendeltre. Azt mindenekelőtt *önbizalomra* kell ébresztenie. íme a nagy rejtély kulcsa. Az a belső erő, mely az önbizalomból ered, tekintetünket is *előre* fordítja. Minden erőnk egyesítését idézi elő s azokat egyetlenegy lapra, a *kötelesség* lapjára teszi. Az önbizalom szüli az *akaraterőt*, mely az *eredménybe vetett hitet a meggyőződésig fokozza*. Ezt a hitet kell a vezetőnek alárendeltje lelkébe átültetni tudnia. Mert az eredményben *egyformán kell bízni* mindenkinek. Az erők tömörítésére csak ez az egységes bizalom képes. Minden más csak azok szétforgácsolását, tehát a *tekintetek megosztását* okozza. Azonban egyedül a parancsnoknak az eredménybe vetett törhetetlen hite még nem elegendő arra, hogy a csapatban bizakodó kedv, az események fejlődése és kimenetele iránti megnyugtató, sőt biztató reménység verjen gyökeret. A csapat minden emberének telítve kell lennie e szellemtől. A *parancsnoknak csapatjával lélekben össze kell forradva lennie*. Kölcsönösen csak akkor tudnak *egymásban bízni*. A parancsszó ekkor kap eleven erőre. Az a formailag üresen elhangzó szónál csak akkor lesz több, t. i. a *kötelesség hívő szava, ha az önbizalom* és a *meggyőződés* hangján szól hozzánk. Visszhangra akkor talál az alárendelt lelkében. Amikor pedig ez *csak* erre hallgat, tekintetét is kizárólag *előre szegezi* s farkasszemet néz még a halállal is. Miért pislantson tehát hátra, mikor az erőt, melyet keres és vár, önmagában gyorsabban s hatásosabban megtalálja?! Vajjon így volt ez mindég a nagy háború alatt?

A hadtörténelem nemcsak felfedezi ezeket a hiányokat, de rámutat az okulás útjára is. Ha tehát azt akarjuk, hogy kicsiny hadseregünk bármilyen túlerővel szemben is dicsőséggel megálljon — ezen az utón járjunk.

E gondolatokat az uzsokí hágó védelme körül lefolyt események, — melyeket a „*Had-történelem*” első száma közöl — váltották ki lelkemből.

HADITAPASZTALÁS.

Legtöbb alkotás az életben fokozatosan fejlődik. Csak a lángész függetleníti magát a fokozatosságtól s talál új alapokat a fejlődéshez. De ezen új alapoknak is igazságon nyugvóknak kell lenniök, mert fokozatos építés csak ily szilárd alapon lehetséges. Ezt pedig a tudományos készültség vagy a gyakorlati tapasztalás támogatása mellett az ítéletnek ama biztossága szerzi meg, mely egyszer helyes logikával, máskor inkább ösztönszerű érzéssel sejtí meg a fejlődés útjait. Az elméletnek és gyakorlatnak e téren is karöltve kell egymással járniok. Előbbi világít, utóbbi bizonyít. Minél egyszerűbb a cél, melyet szolgálni akarunk, minél kevesebb külső tényezőtől függ annak elérése, annál könnyebbnek látszik a fejlődési elv érvényesítése is. Nehezebb a helyzet azonban akkor, mikor sokféle belső és külső erőtényezőök egymásra való kölcsönhatása közben kell a haladás útjait megtalálnunk. Mindkét esetben következetes munkára van szükségünk, melynél figyelmünket a legapróbb részletekre is ki kell terjesztenünk, hogy azok helyes viszonyára az erök kiegészülése és megsokszorozódása szempontjából ráakadjunk. Ezen, a legapróbb részletekre kiterjedő szabatos munkánál tehát a megfigyelésnek óriási szerepe van.

Amikor a „haditapasztalás”-ról akarok írni, nem a hadiélet legkülönbözőbb terein értendő s főként technikai jellegű tapasztalásra gondolok, hanem olyanokra, melyeknek közvetlenül egyéniségükre gyakorolt összhatása a nevelés kiképzés és vezetés szempontjából fontosak.

Ezeket a tapasztalásokat e téren kell a legbehatóbban értékesítenünk, ha azt akarjuk, hogy tisztikarunk mindenkor feladata magaslatán álljon. Miként nem mindenki tud tapasztalni, ki az ellenség előtt szolgál, azonképpen a tapasztalások nagysága sem áll mindig egyenes arányban az ellenség előtt eltöltött idővel. A tapasztalás a megfigyelésen alapszik, a megfigyelés pedig az észrevevésen, a meglátáson. Már pedig hány ember van az életben ki csak nézni tud, de nem lát semmit, ha pedig lát nem tudja, hogy mit, annál kevésbé tudja azt megfigyelni, De még az észrevevés sem minden. Tudományos előképzettségünk folytán nem csak azzal kell tisztában lennünk, hogy mi az, mit

látunk, hanem meg kell a helyes ítélőképességünknek is lenni a látottak helyes működésére, azoknak a környezetbe való célszerű beilleszkedésére, hatásuk kívánatos megnyilvánulására egy szóval mindarra, mi az eredmény előidézésére befolyással volt.

Ez az ítélőképesség sok oldalú s alapos tudást tételez fel, hogy megbízhatóságához kétely ne férjen. A látottakból azonban nem csak azt a következtetést kell vonni tudnunk, hogy valami miként működik, hanem képeseknek kell lennünk annak megítélésére is, mi módon lehetne vagy lehetett volna a hatást az eredmény szempontjából fokozni, — s mely téren való beható munka képes erre?

Miután a tapasztalások értékesítésében a hatásokat elsősorban az emberi lélekre kell visszavezetnünk, hogy az utóbbinak szívósságát és ingathatatlanságát növeljük. Nagyon fontos, hogy ezen változhatatlan tényezővel, a megváltozott harceszközöknek a lélekre gyakorolt, sokszor bizony megrendítő hatásával többet foglalkozunk, miként azt eddig tettük. Ezzel ugyan sok nincs mondva, mert eddig azt sehoggy sem tettük. Az egészséges, nyugodt idegzetnek nem túlterhelt munka által való épségben tartásának a legfontosabb kiképzési és nevelési elvnek kell a jövőben lennie. *A mi nagy kiképzésbeli fogyatékoságunk, hogy sok mindenfelét tanuljunk és gyakoroljunk nem pedig a legszükségesebbet, de azt alaposan, többször beigazolódtott.* De az is bebizonyult ám nem egyszer, hogy a túlterhelt munka által megrokkant idegzet a modern tűzhatás lenyűgöző hatalmának ellentállani sokszor nem tudott, ilyenkor pedig a parancsnok feladata magaslatán nem állott.

Vannak dolgok, miket akárhányszor olvasunk is el a könyvből, a valóságnak megfelelő módon sohasem tudjuk fel-fogni, miért is belőlük hamis következtetéseket vonni, bő alkalom kínálkozik. Azokat nemcsak átélni kell, de képességünknek kell lenni az átélt eseményeket a kellő tárgyilagossággal megvizsgálni is tudni.

Mikor még a háború előtt néhány évvel az 1870/71. évi hadjárat csataterain időztem, Weissenburgban a fontos szerepet játszó Gaisberg major körül az augusztus 4-iki eseményekről egy öreg paraszttal beszélgettem, ki a csata napján is ott tartózkodott. Ekkor történt, hogy mikor én tőle az egyes események ideje és helye felől kérdezősködtem, nagy meglepetésemre a vezérkari munkákból kivett adatoktól lényegesen eltérő feleleteket kaptam. Amikor pedig én a szakkönyvekből vett adataim helyességére utaltam, azt felelte rá, hogy „minden, ami az írásban áll, hamis.”

Nagyon jól tudom én, hogy egy nem szakember szubjektív véleményét egy szakmunka adataival összehasonlítani, még inkább pedig szembeállítani nem lehet, arról azonban, hogy a mondás a háború folyama alatt igen sokszor eszembe jutott,

mikor különösen harc-jelentéseket és kitüntetési javaslatokat olvastam, valóban nem tehetek.

Ahhoz, hogy az eseményeket minden subjektív érzéstől menten, a valósághoz híven felfogni, leírni vagy elmondani tudjuk a magas képzettség mellett az idegek olyan nyugalma szükséges tehát feltétlenül, melyek által a való tényt a helyes okozati összefüggésben meglehetősen tisztán láthatjuk. Ha már most egy harc végrehajtására és leírására gondolok s számba veszem a modern tűzhatás megrendítő volta mellett azt a temérdek mellékkörülményt, melyeknek egy ilyen harc végrehajtásánál és leírásánál különös szerepük van: önkéntelenül azt kérdezheti tőlem akárki, hogy miként jön hát létre egy harc lefolyásáról szóló jelentés? Másként alig képzelhető az el, mint az alárendelték jelentése alapján. Tudjuk jól, hogy mennél kisebb az egység, annak parancsnokai is annál közelebb vannak a legelői lévő vonalhoz, a tűzhatásnak és az azzal kapcsolatos lelki meg rázkódtatásnak is legjobban ki vannak tehát téve. E mellett még azok fiatalabb korával járó tapasztalatlanság, élénk képzelőtehetsége, ítélőképesség hiánya vagy tökéletlensége sok esetben, egyéni hiúság is óriási szerepet játszanak a jelentés megszerkesztésénél. Elképzelhetjük tehát, hogy ezen jelentések a részletekre nézve, a legjobb akarat dacára, hogy fedhetik a valóságot? Íme itt van a leírás alapján szerzett és a sajátátélésen alapuló tapasztalások értékei közötti különbség.

Azért nem győzőm eléggé hangsúlyozni, hogy háború után, főként avatatlanoktól származó leírásoknak nem szabad mindenben hitelt adni. A valóság és a mese között megkülönböztetést kell tenni tudnunk. Aki hasonlót átélt s a szíve is helyén volt, meg fogja a határt vonni tudni a kettő között.

Különösen a tiszti sarjadék s az újoncok kiképzése körül kell óvatosoknak lennünk. E téren bátran követhetjük a németek példáját, kik haditapasztalásaikban is mérhetetlen önbizalmukról és erős akaratukról tesznek bizonyosságot. Ők első sorban önmagukban bíznak s csak önmagukkal törődnek. Hiszen csak az 1870-71. évi háború vezérkari munkáira utalok, melyek egyes eseményeket német vagy francia eredetük szerint homlokegyenest ellenkező módon tárgyalnak. Ha a tapasztalások értékesítése terén az önbizalom és erős akarat javára tévedünk s így azoknak felhasználása terén szándékosan többet engedünk meg, kisebb baj, mintha hiúságunkat legyezgetve magunkat ámitanók s ezen hamis illúziókkal a fiatalság lelkét megmérgeznők vagy az anyag hatalmát mindenhatónak véelve kis hitűen átengednők magunkat a végzet akaratának.

Elvégre nem a tapasztalás a fontos, hanem annak saját javunkra való értékesítése. Nem a múlton való töprengés a lényeges, hanem egy jobb jövőnek a szerzett tanulságok alapján való gondos előkészítése.

DICSŐSÉG ÉS EREDMÉNY.

A háború eme két vezérszólama felett érdemes kissé elgondolkodnunk. Első tekintetre azt gondolnók, hogy szinte elválaszthatatlan a két fogalom egymástól. Egyik a másikkal együtt jár. Így kellene lenni. Evvel a felfogással szemben csak a nagy háború végeredményére utalok. Vajjon ugyanazé volt-e ott is a dicsőség, akié az eredmény lett?! Úgy látszik tehát, mintha csak az eszközöktől függne ez, melyekkel az eredményt kierőszakolni lehet. Mert amíg a dicsőséget a becsületes szándék és az erkölcsi fegyverek tisztaságával vívjuk ki, addig az eredmény ettől függetlenül alárendelt eszközökkel is kivívható, sőt az — árulásról nem is szólva — a buta véletlen vagy szerencse révén is létrejöhet.

Közvetlenül a román hadüzenet előtt a Saloniki-nál álló entente erőkre nagy csapást akartunk mérni. Hindenburg erre vonatkozóan a bolgárokról a következőket írja: A bolgár gyalogság e támadás alkalmából ismét kitűnően verekedett, persze inkább hősiesen, mint harcászatiilag ügyesen. A dicsőség bár az övé volt, az eredmény mégis elmaradt tőle.

A hősiesség és a harcászati értelemben vett ügyes viselkedés tehát nem ugyanaz. Bár egy célt követ mind a kettő, útjaik azonban különbözők. Előbbi semmi egyéb, mint a hajthatatlan győzelmi akaratunk halált megvető őseréje, utóbbi pedig a művészetté fejlődött tudomány hidegen számító eszélyes eljárása. Természetes, hogy utóbbinak annál több létjogosultsága van, mennél pusztítóbbak a modern harceszközök. A legfőbb harceszköz mégis csak az ember marad, azt kell legjobban kímélni.

A hiba hol volt tehát a bolgároknál? Bizonyára nem az egyes emberben, hanem annak kiképzésében és vezetésében. A „többet ésszel, mint erővel” elvének a kiképzés és vezetés terén teljes mértékben érvényesülnie kell. Ezzel nem azt mondtuk, hogy az emberben a veleszületett harcias ösztönt elnyomjuk és a mesterkéltség kétes eszközeinek hatalmába hajtsuk. Ehez neki különben sincs érzéke.

Háborúban a léleekben kell keresni a legmagasztosabbat írja Hoenig — a harcászati alakzatoknak annak ér vényesülé-

sét kell lehetővé tenni. A harcászati alapelveknek a kiképzés és vezetés szempontjainak arra kell felépítve lenniök. Ennek a tételnek helyességét és igazságát én a háborúban mindenkor kétségen kívül bebizonyosodva találtam. Természetes, hogy ezen elveknek gyakorlati végrehajtása annál könnyebb lesz, mennél nagyobb a harcias ösztön őseréje az egyes emberben. Ennek a harcias ösztönnek kell ügyes harcászati érzékké finomulnia, hogy a modern pusztító harceszközökkel szemben is megállhasson, jobban mondva, hogy képes legyen megrendíteni azt az akaratot, mely az ellenség harceszközeinek hatását irányítja.

Amíg tehát régen a harctéri eredmény kivívásánál a harcias ösztönnek jutott a döntő szerep, addig az ugylátszik, most mindinkább háttérbe szorul, hogy finomult változatainak engedjen teret. De azért éber figyelemmel kell őrködnie a felett, hogy ha a szükség úgy kívánja bármely alkalmas pillanatban beleavatkozhasson az eredmény eldöntésénél éppen úgy, mint régen.

Háború előtt azt hittük, hogy a lendületes támadásnak (elánnak) igen kevés szerepe lesz a modern fegyverek pusztító erejével szemben. S mit láttunk? A győzelmi akarat összetartó hatalmában a lelkiéreknek különböző elhelyezkedését aszerint, amint a viszonyok fontosságukat előtérbe tolták. Így jutottak szerephez az állhatatosság, kitartás, önmegtagadás, lemondás, hidegvér, nyugalom, elszántság, vitézség, hősiesség valamennyien egy akaratot, a kötelesség parancsait szolgálván, mindenik a maga idejében s a maga módja szerint

A modern harc természete ezen lelkiérek összességének egyöntetű kifejlesztését követeli. A parancsnok jellemének kell azok megnyilatkozását a csapatvezetésben a szükséghez képest érvényesíteni. Ezen erők összhangzatos munkája: az eredmény, felmagasztosító apotheosise pedig: a dicsőség.

Ebben a megvilágításban cikkem elején tett állításom némi kiegészítésre szorul, amennyiben az eredmény nem mindég összeférhetetlen a dicsőséggel. Azt t. i. nem okvetlenül a hősiesség legelszántabb fegyvereivel kell mindég kivívnunk. Sokszor bizony előbb emiitett lelkiérek csendes energiája szintén eredményre, de egyszersmind dicsőségre is vezethet.

Most pedig mindenkinek háborús tapasztalására bízom annak megítélését, hogy csapatja eredményeiben a dicsőségnek fenti értelemben mennyi része volt s mennyi vérbe került annak az éretlen energia révén való kieroszakolása a hideg számításra alapuló okos vezetés embert kímélő eljárásával szemben.

Fontos tehát a becsületes szándékkal elért eredmény, mely a dicsőséget is méhében hordja, ha az elérésére fordított áldozatok nem voltak hiábavalók.

Ez a lényege Hindenburg fentidézett kijelentésének, melyet Ő a bolgárookra vonatkozóan tett.

A LEGÉNYSÉG FOGLALKOZTATÁSA.

Egy tartalékos honvédtiszt aláírásával levelet kaptam, melyben az illető a műveltségnek a nemzeti hadsereg körében való fokozottabb terjesztését kívánja, hogy azon nagyobb feladatainkból folyóan, melyek teljesítése előtt állunk, a „katonaság is kivegye a maga részét”. A levélíró legértékesebb „erőforrásunkat a megmaradt Alföld elhanyagolt népében véli, mely azonban ma nem nyújthatja azt nekünk, amire a jelen helyzetünkben szükségünk van: a gazdasági jólétet és az egészséges emberanyagot, mert műveltsége visszamaradt, termelési módszere nem áll a kor színvonalán és primitív életkörülményei szervezetét aláássák”.

„Azon eszközöket, melyekkel ezeken az állapotokon változtathatunk, a *műveltség* szolgáltatja.”

Ennek pedig a gyakorlati életbe való átvitelét olyképpen képzelem a levélíró, hogy a „katonai kiképzetésen kívül rendszeres oktatásban részesíti a föld fiát és az iparosifjút”.

Helyes nézete szerint minden oly alkalmat meg kell tehát ragadnunk, mikor a fiatalság „mint például a katonaságnál, könnyen hozzáférhető, hol tehát hosszabb időzése folytán és a fegyelem segítségével e javára szolgáló oktatásokon való részvételre és a tanulásra is kényszeríthető”.

Majd áttér az előadások tárgyára, melyek közül elsősorban az erkölcsi erő fejlesztését célozkat tartja fontosaknak, mint pl. faj és hazaszeretet, erkölcs, vallás, de szükségesnek véli részükre a megfelelő gazdasági áttekintést is biztosítani, mi célból a társadalom gazdasági életét akarja előttük feltárni. Azután a földműveseknek és iparosoknak külön-külön szakmájuk szerinti elméleti, de lehetőleg gyakorlati oktatást kíván adni. Végezetül pedig az általános ismeretek köréből kb. 10-12 tárgyat óhajt előadatni a paedagógusok, írók, iparművészek, gazdaságok, egyetemi hallgatókkal.

Ezen gondolat éppen azért, mert oly fontosak és figyelemre jónéltoak, az illetékes köröket, tudomásom szerint, már régóta foglalkoztatják. Csak arról volna tehát szó, hogy azok a gyakorlati

életben miként volnának megvalósíthatók. Ehhez óhajtók a következőkben hozzászólni:

Céljainkat mindig fontosságuk szerint kell elérni igyekeznünk.

Mindenekelőtt tehát azzal a két kérdéssel kell tisztában lennünk, hogy melyik célunk kitűzése a legfontosabb? Célszerű-e és képesek vagyunk-e sokáig várni jelenlegi helyzetünkben?

Azt hiszem, ezen kérdésekre az általános felfogást azon állítással tolmácsolhatom, hogy *legfontosabb, hazánk elrabolt területeit újból visszaszerezni* és hogy jelenlegi helyzetünkben *sokáig várni képtelenek vagyunk*, ez tehát, éppen ez oknál fogva célszerűtlen.

Ezen állításaimból logikusan az következne, hogy céljainkat *azonnal* valósítsuk meg. Igen ám, de kiraboltak bennünket, megfosztottak védelmi képességünk legegyszerűbb eszközeitől is. Ama legfontosabb célunkat tehát, a még megmaradtnak kockára tévése nélkül, *azonnal* nem valósíthatjuk meg. Várnunk kell. Hangsúlyozom nem azért, hogy az ezeréves haza visszaszerzésének szükségességét a köztudatba előbb bevigyük, hanem, hogy a küzdelem feltétlen sikerének anyagi eszközeit megszerezzük.

Afelől teljesen meg vagyok győződve, hogy a hazaszeretnek lelkünk mélyén gyökeredző szent érzését a nagy háborúval járó kimerültség és annak sikertelen végeredménye, a háborút követő zavaros idők lelkettpő, nemzetietlen irányzata kiirtani nem, — legfeljebb csak lohasztani tudta. Ha tehát az annak alapjául szolgáló vallásérkölcsi érzést még mélyíteni tudjuk úgyannyira, hogy „mindent a hazáért” elve alapján annak áldozatra kész visszavételében *egyek lehetünk*: bizvást merem állítani, hogy a leghatalmasabb harceszkővel, az *erkölcsi erőnek* oly mértékével fogunk csakhamar rendelkezni, mely a paroxysmusig fokozódó *győzelmi akaratunkat* minden poklonon keresztül *érvényesíteni* tudja és fogja.

E téren teljesen önmagunktól függünk. Rajtunk áll, hogy ez irányban a rendelkezésünkre álló időt a *legnagyobb alapos-sággal* kihasználjuk. *Ez a nemzeti háborúra való előkészítés leghathatósabb módja* Ezt a tanulságomat pedig a nagy háborúból merítettem, megbizonyosodván afelől, hogy *minden cselekvés bensőnkől meríti forrását*.

Mindezzel szemben viszont az is gyakorlati tapasztaláson alapuló tény, hogy a modern harci kiképzés minden ágazatában jártassággal kell bírunk, mert a holt anyag célelleses s ügyetlen kezelése nagyon *megingatja* a vezetőségbe, a kiképzésbe és a harceszközök célszerűségébe vetett *hitünket*, ami pedig önbizalmunkat, tehát végcélunk elérésére irányuló *akaratunkat gyengíti*. Az erkölcsi erőket tehát a kiképzés szolgálatába kell állítanunk. *Mindazon rendszer, mely a hatalmas erőket megfelelően*

kihasználni nem érti: rossz. Ehhez azonban elsősorban idő kell. Vizsgáljuk meg már most a kérdést erről az oldaláról is.

Úgy tudom, még nincs eldöntve az a kérdés, hogy Magyarország hadserege a „zsoldos” rendszeren, vagy pedig az általános védkötelezettség elvén alapuljon-e? Alig tudom elhinni, hogy *előbbi* kiegészítési rendszer legyen irányadó, melynek óriási költségeit elviselni az állam alig bírná el, eltekintve attól a hátránytól, mellyel egy ilyen számbelileg gyenge hadseregnek feladatára való alkalmatlansága éppen az u. n. „nyugati civilizáció” megvédése érdekében járna. Maradna tehát a másik kiegészítési rendszer hátra, a maga milic-jellegű kiképzésével, — melynél éppen a sok időt, fáradságot igénylő modern katonai kiképzés végett oly csekély idő állana rendelkezésre.

Íme eljutottunk arra a reális alapra, melyre szükségszerűen elhelyezkedve, véleményünket a levél jóhiszemű írójának tárgyilagosan megadhatjuk.

Ezek szerint még a katonai kiképzésre is alig marad időnk, a többi előadandó tárgyra és polgári szakkiképzésre pedig annál kevésbé. De ilyen körülmények között célszerű sem volna a kiképzést még jobban kiterjeszteni már a figyelem következészerű ellanyhulása miatt sem, melynek hátrányos hatása a katonai kiképzés szempontjából is mihamarább érezhető volna. A kiképzést tehát az előrelátható igen rövid szolgálati időre való tekintettel (mindössze néhány hónap), sok irányban folytatni oda vezetne, hogy egyik téren sem érnénk el elfogadható gyakorlati eredményeket. Véleményem szerint nem szabad tehát a régi szolgálati idő tartamát alapul vennünk. Annál könnyen el volna képzelhető a katonai szakszerű kiképzésnek a műveltség egyéb ágaiban üzött oktatással való olyatén kiegészítése, miként azt a levélíró is képzelte. A valószínűleg bekövetkezendő milic-rendszerű kiképzés mellett azonban erre gondolni sem lehet oly terjedelemben, hogy annak valamelyes gyakorlati haszna lehetne. Ha ezen idő alatt a modern értelemben vett katonai kiképzést az erkölcsi irányba tett hadítapasztalásokkal megfelelően kiegészítve, befejeztük, az eredménnyel igen meglehetünk elégedve. Egyszerre *teljes erővel* csak *egy* célt lehet szolgálni. Különféle célok egyidejű szolgálatának sikere mindig a rendelkezésre álló *időtől függ*. Ezen belül a célok kitűzése és megvalósítása azok *fontossága szerint* történjék. A kevésbé fontosnak soha sem szabad a fontosabb elérését gyengíteni vagy hátráltatni.

Megengedem, hogy a levélíró a jelenlegi helyzetet vette alapul elől idézett gondolatainak leírása alkalmából. Bizonyára tapasztalásból merítette az azokhoz való adatokat. Ehhez csak annyiban szólhatok hozzá, amennyiben részint személyes, részint pedig hallomás alapján tett tapasztalásaimmal azokat megerősíthetem. Távol legyen azonban tőlem, hogy egyes, szórványos jelenségekből mindjárt az egészre következtessenek. A tisztikar

kiválogatódása éppen most folyik. Bizonyára tekintettel lesznek a parancsnokoknak megfelelő befolyásuk gyakorlására, hogy ily módon tényleg csak a teljes rátermettség szolgáljon jogcímül egy parancsnokság betöltésére. Hiszen most nagy a választék, csak *megfelelő emberismerettel* kell mindenkit *helyére* állítani.

Még csak egyet! Úgy a tisztt, valamint a legénység foglalkoztatásánál soha se tévesszük szem elől az *önbizalomnak* lehető magasfoku kifejtését. Minden ténykedésünk erre a célra irányuljon. Ez legyen erkölcsi erőink jegecesedési, tetteinknek pedig kisugárzó pontja. Amennyire független ez másoktól, éppen oly biztos tényezője legyen saját céljaink kitűzésének és teljesítményeink megszabásának.

Ha ezt valószerű mértékkel elértük, legfontosabb célunkat legjobban szolgáljuk vele. Elvégre, ha valamit a célhoz való jutás *biztos meggyőződésében kevesebb hibával* teszünk, mint az ellenség, nyert ügyünk van.

Amiért a Magyarok Istene után elsősorban *kizárólag csak önmagunkban bizunk*, azzal még nincs az mondva, hogy az ellenséget lebecsüljük.

A nagy háborúból elég példa bizonyítja az *önbizalom döntő szerepét* Csak eszélyesen ki kell használnunk azokat úgy a tisztt, mint a legénység foglalkoztatásánál *minden irányban*.

A NEMZETI HADSEREG.

Nagy jelentőségű hazafias küldetésének honfi szívekkel kirakott útján megindult a „Honszeretet.” Célja szerint fontos kötelességek teljesítését vállalta. Legfontosabbika ennek az, hogy minden magyar szívben nemcsak lángra gyújtsa e sokat szenvedett haza iránti szeretetet, hanem annak tüze mellett éltsze és fejlessze mindazon hazafiúi erényeket, melyek segítségével azt ezer éves határai közé visszaállítani s az idők végéig megtartani tudjuk. Mi sem természetesebb, mint hogy e munkájában kiválóképen a *hadseregre* támaszkodik, mint arra az *erőt és életet adó forrásra*, melynek minden egyes cseppje az öntudatra ébresztett társadalomnak a haza iránti odaadó hűségben kipróbált egyede.

Igen! a hadsereg modern értelemben erőt és életet adó forrás. Előbbi természetes összetételénél fogva az, utóbbi pedig az erő folyamányaként. Az erőt önmaga iránt táplált bizalmából, szellemi és erkölcsi téren kifejtett teljesítményei révén, vagyis nemzeti kultúrájából meríti, életet pedig ereje biztosít számára, íme látjuk tehát, hogy minden a *kultúrán* s annak *tanulságos kihasználásán* múlik. E téren a hadseregnek *úttörőnek* kell lennie. *Kiképzésével* kell bebizonyítania, miként változtathatók át az ismeretek erőt gyarapító értékekké; — miként tehetjük ezen erőket lelkünk sajátjává s végül e láthatatlan erők, hogyan működnek bennünk s mi az eredményük? Sok féle az a tér, melyen azt az úttörő munkát a *korszellem józan átértése* alapján alkalmazni lehet. A korszellem azonban csak akkor jelent *haladást*, ha az egyszersmind *az erkölcsi igazságot* is szolgálja. Ennek a *való életbe* való rendszeres és következetes *átültetése* és az egész vonalon való érvényesülése terén kell a hadseregnek jó példával előljárnia, Kulturhivatását csak ekként töltheti be. A nemzet fokozott *bizalmára* is csak így tarthat számot. Ennek kiérdemelésére pedig okvetlenül törekednie kell, mert az a legfélelmetesebb egyszersmind azonban a leghatékonyabb erőnek, az erkölcsi erőnek forrása és biztositéka.

A megerősödés munkája mindenütt megindult s örvendete-sen halad. Ezt a keresztyén kultúrából kisarjadzott üde, hazafias, megértő, *de meg nem alkuvo* s tisztességgel telített szellemnek

kell áthatnia. Minden azon múlik, hogy ez az erkölcsi folyamat minél gyorsabb lefolyású legyen. Mivel pedig a gyorsaságnak a zavartalanság a feltétele, ebből az következik, hogy *a tiszta valóság és a becsületes igazság* iránti érzék *ne csak felkeltessek*, hanem az mindenkiben egyaránt *kifejlesztessék*. Sűrlődásoknak és összeütközéseknek, amelyek fenti követelmények hiányában a múltban olyan gyakoriak voltak, csak így lehet elejét venni. E téren is a hadseregnek kell vezetnie.

A hadseregnek meg kell továbbá tanítania a társadalmat még az *egységes, fegyelmezett gondolkodásra és szoros összetartásra is*. Ezen erények iránti fogékonyságot a hadseregnek kell csiraképesé tenni és kiművelni. Meg kell mindnyájunknak érteni, hogy csak az egységes és fegyelmezett gondolkodás gátolhatja meg a széthúzást s készítheti az erőt sokszorosító egységes cselekvésre. Az összetartás éppen ezen az önzetlenségen alapszik, melyet az *áldozatkészségig kell kifejlesztenünk*. Amíg akaratunkat annyira megedzeni nem tudtuk, hogy az összesség javára lemondani képesek és készek vagyunk, amíg tehát *egészséges közszellemünk* nincs, *addig összetartásról sem lehet szó*. Ismét csak a hadsereg van hivatva arra, hogy nevelő hatását a társadalom minden rétegére kiterjesztvén, azokat egymáshoz közelebb hozva *egyetértésre* tanítsa. Az érzelmek és eszmék ezen kohéziójára a köznek tisztelete és *egymás szeretete* utaljon. Íme a keresztyén erkölcsan legfontosabb alapelve, melyet a „gyűlölet országa”-ban eléggé hangsúlyozni nem tudok.

A spártaiak ama híres nevelési elvéhez visszatérve, hogy „ép lélek csak ép testben” lehet, vagyis a sportoknak az erkölcs, a tudomány és művészettel kapcsolatban ésszerű üzése tekintetében ugyancsak a hadseregnek kell az úttörő súlyos, de hálás szerepét vállalnia. A test és lélek *összhangzatos* kiművelésének következetes s kitartó munkája oly *jellemeket* nevel, melyekre a haza sorsát nyugodt lelkiismerettel bízhatjuk. A hadseregből kell ennek az egészséges szellemnek kisugároznia, melynek hatása alatt spártai keménységgel tanuljuk az *önmagunk iránti legnagyobb szigor*t megismerni és gyakorolni. *Hadseregünk és társadalmunk fegyelmezettségének ez legyen a kiinduló s megdönthetetlen alapja*.

Ha az elmúlt nagy háborúból ezt az utóbbi tanulságot nemcsak megjegyezzük, hanem *meg is valósítjuk*, oly erkölcsi tőke birtokába jutottunk, mely *egy egész világ meghódításával egyenértékű*. Az önmagunk iránti szigor *a kötelesség* teljesítésének legbuzgóbb ösztönzője s egyszersmind *legfelsőbbrendű őre* is. Ez az egész nemzetből egy láthatatlan hadsereget alkot, melyben a kötelességérzet ezen az alapon a fegyelmet mintegy önkéntelenül meg fogja teremteni. Nem a sulykolás fegyelmének lesz tehát a „Honszeretet” első sorban meglehangú szószólója, — bármennyire van arra szükség bizonyos fokig még ma is —

hanem leginkább annak a magasabb rendű *erkölcsi fegyelemnek*, mely mintegy észrevétlenül alakítja át az ember lelkét s emeli fel a mélységekből a nemzeti ideálokig. Mi bár fogékonyak vagyunk a jó eszmék iránt, azonban hiányzik belőlünk a kíméletlen akarat, erély és következetesség a jónak felismert utón elszántan haladni. De a múlt is kísért a megalkuvás és a kiegyezés kétséges szellemével.

Legyen tehát a hadsereg inkarnációja a mi lelkünknek. *Ennek szilárdsága, becsületessége viszont legyen annak legnagyobb erőssége.* Ezt kell végre már belátnunk. Kicsinyes irigység, hatalmi féltékenykedés, hiúság eltérít a céltől, megosztja erőnket s elgyengít.

Azért hát *befelé* tekintsünk s műveljük lelkünkben azt az erőt, mely a munkának nemcsak létrehozója, de annak örökbecsű értéket és tartalmat is ad.

Az a hadsereg a mi ideálunk, melyben ez az eszme a vezető gondolat. Ennek az eszmének kell testet ölteni benne, ha azt akarjuk, hogy feladatát úgy a hazán belül, mint — ha kell — kívül is és mindenkor teljesítse.

Ilyen légkörben nevelt férfiakra van szükségünk. Ezt a célt állandóan hangsúlyozni, soha meg nem szűnő becsületes kötelességének fogja ismerni a „Honszeretet”.

SZERESSÜK A HADSEREGET.

Talán szokatlan erről a tételről írni, azonban sajnos, felette időszerű. Mikor a nemzetnek egyik régi vágya, a magyar nemzeti hadsereg megalakult, még ez a Csonka Ország is öröm mámorban tudott úszni. Sőt annak emlékére, hogy a nemzeti hadsereg 1919. októberében Székesfehérvárra bevonult, bejáratánál még emlékoszlopot is emelt.

Sok ember úgy van, hogy első felhevülésében csak azért szeret határozni és cselekedni, mert attól fél, hogy kellemes nyugalom és megfontolás után már nem lesz lelkiereje ahhoz, hogy határozni tudjon és cselekedni merjen. Ha ezután ez a lelkesedés lelohad, ismét a megszokott egykedvűséggel, mint egészen természetes következással foglalkozik elmúlt lelkesedésének tárgyával. Pedig mit jelent ez a kifejezés: „lelkesedni”? Jelenti a rajongást az eszményért, melyhez egy lépéssel közelebb jutottunk; jelenti az örömet, melyet az eszmény megvalósulásának kilátásai felett érzünk; jelenti a vérnek örömmel aláfűtött melegségét, mely határozottabbá teszi szándékunkat, biztosabbá elhatározásunkat és erélyesebbé tetteinket.

Elszállt a lelkesedés, gondozatlanul áll az emlékoszlop, kialudt a szeretet ... Az az emlékoszlop kiválóan jelképezi a hadseregünk iránti szeretetet.

Szinte csodálkozásba merült bámulattal állunk e jelkép előtt. Hát lehetséges az, hogy egy nemzet közömbös érzésekkel viseltesse akaratának *utolsó* eszközével szemben? Hát mindegy lehet neki már az, hogy megvédik-e vagy nem; végeredményben ősei megszentelt vérével áztatott földjén azt cselekszi-e, a mit akar?! Hát önzése annyira megnövelte-e személyét, hogy ezen kívül senkit és semmit sem lát már meg? Nem, nem az nem lehet! Hát ha nem lehet, miért nem igyekszik a hazafias eszményekért rajongó ifjúsága annak tagja lenni? Hiszen van ebből még elég. Vagy talán már oly nehéz lett csekélyke áldozatot hozni a hazáért?! Hát igaz lenne az, hogy itt csak kényszerrel lehet nyugalmat, rendet biztosítani?! Hát önkéntes jó szándékkal itt már semmire sem megyünk?! Se vége, se hossza a sok „hát”-nak ... Feleljen ezekre a kérdésekre mindenkinek élő

lelkiismerete. Majd eljön még az az idő, mikor a választ tettekben kell lerónunk. *Csak el ne késsünk!* Mert mi olyan kérdésekben is szeretünk okoskodni, melyekre *tettekben felelni mulhatlan és jól felfogott kötelességünk* volna. Pedig a megbánással semmit sem segítünk. Ez a megbánás már csak vér virágokat fakaszt.

Egy nemzet addig marad fenn, míg eszményei vannak. Ha elpusztítja eszményeit, önsirját ásta meg. A hadsereg ezeknek a nemzeti eszményeknek a szolgálatában áll. Neki nem a kard a legékesebb fegyverzete, hanem az a szeretet, mellyel működését kísérik. Ez az a legdrágább kincs, melyhez méltónak bizonyulni *a hadsereg minden egyes tagjának leghőbb vágya*. Ez lelkesít, ösztönöz, elragad, biztat, bátorít, ez győzi le a pergő tüzek poklát, ez félistenné avat. Mindez pedig azért, mert ő szereti a hazát, a haza pedig őt. Különös súlyt helyezek arra, hogy *a haza őt is szeresse*. Ez a viszonzó szeretet nemcsak jutalma az eszményekért önmagából kitermelt szeretetnek, hanem a hadsereg leghatalmasabb erőforrása is. Vajjon ennek az erőforrásnak nincs-e felbecsülhetetlen fontossága éppen ma?! Hiszen semmink sincs, csak az van meg, amit egymásnak adhatunk. Ezt azonban adjuk meg előlegképpen már akkor, mikor itt van az erőgyűjtés ideje. A szeretetnek minden elraktározott paránya dúsan jövedelmez a szívben, a léleknek eme legérzékenyebb takarékpénztárában. Ne légy fukar vele szemben. Jegyezd meg, hogy *a hála* a legbőségesebb kamat.

Szeressük hát a hadsereget! Miként ennek legtöbb fogyatékoságai az őt érintő szeretet híján keletkeznek, azonképpen a legnagyobb ereje is a szeretet révén sarjadzik és gyarapszik. Minél nagyobb az anyagi szükség, annál inkább vágyódik a lelünk a szeretetben kielégülést találó eme nagy ellensúly felé. Ez nyitja meg a magyar lélek gazdag tárházát, mely halad ványyszerűen sokszorozza az erőt.

Lehetetlen, hogy ennek a gazdag léleknek az érvényesülési útját az örök béke halált jelentő törekvése egyszer s mindenkorra lezárja. Akkor valóban sírkert lesz ebből a csonka országból és nem lesz számára feltámadás sohasem!

ŐSEINK ÉS HŐSEINK TISZTELETE A HADSEREGBEN

A nemzet hadserege, illetőleg a m. kir. honvédség létszámának csökkentése küszöbön áll. Így kívánja ezt a békeszerződés, mely nemcsak számbelileg, de minőségileg is *gyengíteni* akarja azt. Ezt jelenti a zsoldos hadsereg. Teljesen rajtunk áll, hogy a gyengítés *érték* szerinti értelmében létre ne jöjjön. A szellem és erkölcs terén történetünk tanítása és utasításai szerint csak lelkiismeretünk parancsol. Mindnyájunkat a történelemből helyesen levont tanulságoknak kell vezetni és irányítani. Ha igaz az, hogy a történelem nem egyéb, mint a nagy emberek életleírása, akkor első sorban azok lelkét kell a kor viszonyai közé beilleszteni tudnunk, hogy működésüket megértsük. Mennél inkább elvesznek azok a múlt kódébe, dicsőségük is annál ragyogóbb, A távolból kápráztatóbban világítanak. Az erős lélek fénye nagy távolságokról jobban tündölik. Közvetlen közelből egyéb fényhatások is érvényesülnek, melyek zavarólag hatnak a tiszta látásnál. E példák azonban azért megkapóbbak, mert inkább viszonyaink közül valók.

Hadseregünk szellemének fejlesztése és kiképzése terén új utakon kell haladnunk. Első sorban a tisztikar, a tiszti sarjadék nevelésénél kell eddig kevésbé méltatott szempontokat érvényesíteni. Japán példa szerint őseink és hőseink tiszteletét kell szívünkben meghonosítanunk. *Példájuk követése legyen végeredményben ifjúságunk nevelésének legfőbb elve.* Oly gazdagok vagyunk e téren, hogy nem kell kölcsön kérnünk más nemzetektől, sőt mi adhatnánk nekik, ha kellőképpen kifejlesztettük volna emlékükről iránti tiszteletünket. De mi közönyösek voltunk a múltban. Idegen bálványoknak hódoltunk s ezek miatt elhanyagoltuk őket. Első sorban ennek kell a hadseregben megváltoznia.

Új szellem kezd hadseregünkben tért hódítani. Ennek a történelmi hagyományokon felépülő magyar szellemnek a hadsereg kell, hogy *legerősebb vára* legyen. A várnak egyes erődeit egy-egy nagy ősi vagy hősünknek a múltból *visszaszálló lelke* képviselje. Ennek kell az erőd páncéltornyait forgatnia, hogy a szomszédos erődök közötti térszín kellőképpen pásztázva legyen,

ha az erődövet idegen szellem próbálná meg áttörni. Csonka-magyarországot eként kell lélekben megerősítenünk,

Őseink és hőseink tisztelete! Semmi egyebet ne jelentsen ez, mint a láthatatlan s rettenthetetlen nagy magyar hadsereg ép lelkét. Ettől legyen átítatva az a szív, mely a *régi* Magyarországért dobog szüntelen. Ez legyen vérenek legbecsesebb alkatrésze, mely táplálja szervezetét.

A nemzet szíve a hadsereg. Annak kell maradnia, még ha zsoldos hadsereg lesz is az. Csak tőlünk függ, hogy azt a magunk képére faragjuk. Őseink és hőseink tisztelete az a véső, mellyel formálhatjuk s belé *magyar életet* lehelhetünk. Mikor és hogyan alkalmazzuk ezt a vésőt? Mindenkor, mikor arra alkalom nyílik, különösen pedig most, mikor egy boldogabb magyar jövő alapjait akarjuk lerakni. Azonban nem olyképpen, hogy csak az akkori idők tanulságait emeljük ki, hanem a jelen viszonyokkal való párhuzamba állítás mellett, a *most értékesíthető tanulságokat alkalmazzuk helyesen és okosan*. Bármennyire különbözzenek is a korok műveltség terén egymástól, ez az ember elhatározásaira. csak annyiban lehet, befolyással, amennyire azok kultúrája a megváltozhatatlan emberi lélekre hatással van. Ebből viszont az következik, hogy mégis csak az *emberi lélek az a sarkpont*, melynek teremtő érje a fejlődésben e változásokat létrehozza. Ha pedig ez így van, lelkünket kell *megszilárdítanunk*, de nemcsak azért, hogy céljának *kitűzésében állhatatos* maradjon, hanem, hogy annak *elérésében is következetes* legyen, őseink és hőseink tisztelete ennek a *helyes iránynak a betartására* szolgáljon. Tőlük azonban ne csak akkor vegyünk példát, mikor valamely szenvedőleges helyzetben a kibontakozás után vágyódunk, hanem nagy *céljaink önálló kitűzésében* és az azok felé való *erélyes és egyenes törekvésben is*.

A hadsereg, mint a nemzet politikájának utolsó eszköze, nehéz időben *cselekedni* van hivatva. A tettnek pedig *nem a tudás*, az ismeret a kiinduló pontja, hanem *& jellem az ösztönző ereje*. Amíg tehát a cselekvés az erkölcs talajából sarjadzik, addig a tudás csupán annak fejlődését szabja meg. *Az erkölcs talaját az ősök és a hősök tisztelete teszi termékkennyé*. Hiszen sokszor egy kiváló tette való pusztá *visszaemlékezés* is elegendő, hogy az kezdeményező és kiviteli erőt és kitartást sugalmazzon.

Őseink és hőseink tiszteletének forrása kétségtelenül a *hazának* és a *fajnak a szeretete*. A szeretetnek ez a két neme feltétlenül felújításra szorul. Különösen utóbbi téren vagyunk hátraleékban. A nálunk annyira nélkülözött *összetartást hazánk és fajunk szeretetében kell létrehoznunk*. Ismét csak őseink és hőseink tisztelete buzdítson erre. *Vért és életet csak hazánk és fajunk szeretetének igaz érdekeiért áldozunk*. Ez érdekek önzetlen szolgálatában erők meghatványozódik. Avagy nem találunk-e erre is példát a nagy háború alatt a Kárpátok védelmében,

mely a legnagyobb és legrettegettebb muszka temető lett? Hát mikor az első oláh betörés érte délkeleti határainkat, nem kérték-e Erdélyből származó csapataink oda való beosztásukat a haza földjének védelmére?! Mit bizonyít ez? A hazához és a fajhoz való ösztönszerű, rendületlen ragaszkodást, melyet akkor a történeti erők még ki tudtak váltani belőlünk, a háború végén azonban már azok sem. Nagy a mi mulasztásunk ezen a téren. *Őseink és hőseink iránti tiszteletnek lelkünkbe való beoltása legyen tehát egyik főfeladata hadseregünknek.* A nemzetköziségnek ez a leghatásosabb ellenszere.

Az igazságokon pedig ne sokat gondolkozzunk, hanem valósítsuk meg azokat mielőbb. Minden pillanatért kár, melyet ez irányban tetterő hiányából elmulasztunk. *Első sorban tehát a tisztikart és a tisztii sarjadékot neveljük őseink és hőseink tiszteletére.* Ezek példája ihlesse meg őket, hogy majd az ő példájuk is lelkesíthessen másokat.

Mikor szorultunk jobban követésre méltó példára, mint e szomorú időkben?!

Vajjon nem időszerű-e éppen most az írás szerint felvetni a kérdést: „Te vagy Uram az a megígért Krisztus, aki az emberiség boldogítására eljövendő léssen?!” Vagyis: Ez az a hadsereg, mely a nemzet boldogságos jövőjét van hivatva előkészíteni?!

Őseink és hőseink első sorban a tisztikar lelkében élő tisztelete nélkül erre a kérdésre biztató választ alig adhatunk.

Jegyezzük meg jól a Kormányzó Úr Öföméltóságának szavait: „A nemzet hadseregével él vagy bukik!”

Ebben a kijelentésben sokat mondó ígélet és kötelezés is van. Megtartásának zálogai pedig: *szent eskünk és magyar becsületünk!*

PSZICHIKAI TANULSÁGOK.*

Az újabbkori háborúk első tanulságai a csapatkiképzés eszközeinek a lehetőségig való tökéletesítését követelik. Bár e szempont kétségkívül helyes, azonban nem szabad e törekvéseknek egyoldalúaknak lenni, mert a legtökéletesebb eszköz sem ér semmit, ha vele bánni nem tudunk. És ha az eszközöket tökéletesíteni igyekszünk, elképzelhetetlen, hogy az alkalmazásukra hivatott egyén erkölcsi, szellemi és testi képességeit szintén ne fokozzuk, mert az ember teszi becsessé az anyagot s nem fordítva, vagyis az eszköz csakis kezelője által válhat veszedelmessé.

Az újabb, tökéletesített hadi eszközök az orosz-japán háború tanulságai szerint azonban a csapat erkölcsi erejével szemben oly fokozott követelményeket támasztanak, amelyeket annál kevésbé lehet kielégíteni, mennél lejjebb szállítják a megrövidített szolgálati idő, az antimilitarizmus és a kultúra fejlődésével járó elpuhultság, továbbá a harcias szellem csökkenése a csapatnak erkölcsi derékségét.

Ezek szerint közel áll az a feltételezés, hogy a győzelmet az a fél fogja kivívni, mely a tökéletes harceszközökkel nemcsak jobban tud bánni, hanem jobban is elő tudja készíteni a csapatot a modern ütközet nehézségeire és lélektani hatásaira.

Ha harceszközökről beszélünk, az emberre, mint legfőbb, legtökéletesebb harceszközre vagy egyáltalában nem, vagy csak legutoljára gondolunk. Ez, sajnos, inkább nyersanyagszámba megy, melyet csak formálni, a technika alkotásaira ráteremteni, képezni kell. Azonban az embert a benne élő szellemi és erkölcsi erők az eszközök fölé emelik, azok urává teszik, ily módon a legfontosabb erőtényezővé avatják a vezető kezében. Ezeknek a hatalmas mozgató erőknek pedig az ész és a szív kiapadhatlan kincseiben van a forrásuk.

Szóljunk arról az irányról, amelyben haladva e kincseket a katonai kiképzés, illetve nevelés javára értékesíthetjük.

A világon minden eredmény erőnyilvánulás, melyet az emberi elme azok hatásaiból ismer fel. Ezek a hatások vagy látható, vagy láthatatlan módon jelentkeznek. Mi többnyire lát-hajó, szemnek, fülnek tetsző eredmény után törekszünk, a leg-

*) Megjelent a Magyar Katonai Közlönyben 1911. évben.

több esetben semmit, vagy csak keveset törődve azokkal a láthatatlan, bennünk folyton munkálkodó erőkkel, melyek minden szándék, elhatározás és tett forrásai. Mert hiszen nem minden eredmény megfogható, megmérhető és meghatározható. Ilyen láthatatlan eredményeknek az erkölcsi erők a megteremtői, melyek titkon működnek bennünk, de azért épen oly következetesen érvényesülnek, mint bármely más természeti erő. A látható eredmények nem jelentik mindenkor a maradandó, becses értéket a láthatatlanokkal szemben. Mivel a látható eredmények többnyire már érzékeink által felismerhetők, az azokra való törekvés a beteges becsvágy e szomorú korszakában, sajnos, gyakoribb is. E törekvés azonban csak addig jogos, míg keletkezésüknél az erkölcsi erők közrehatnak. Ez utóbbi szemponttal azonban keveset törődünk. Az mellékesnek látszik, hogy valami hogy jött létre; fő dolog, hogy megvan. Azoknak az erőknek létezéséről, melyek a gondolatokban, mint minden tett végrehajtó eszközében feltalálhatók, tudomást veszünk oly értelemben, hogy megvannak s azokat belátásunkhoz képest, sokszor ösztönszerűleg használjuk is, míg azt az erőt, amely a gondolatoknak becset biztosít, azokat táplálja, nekik súlyt ad, kevésre becsüljük, mert nemlétezőnek hisszük s a legtöbb esetben önmagunkban tétlenségre kárhozzatjuk. Amaz a szellemi, ez az erkölcsi erőt képviseli. Annak az eszköze az agy, ennek a szív. E kettő nem doigozhatik függetlenül egymástól; egymásra vannak utalva, egymást kell kiegészíteniök. Amint az emberi szervezetben is a szív a vérkeringés központja, mely a test valamennyi szervének, tehát az agynak táplálásáról is gondoskodik, azonképpen kell az ő tápláló s irányító hatásának érvényesülni a szellemi és erkölcsi élet működésénél is. Minden szellemi tevékenységet tehát egy erkölcsi alapon nyugvó, egészséges ösztönnek kell megelőzni s csak azután kezdődhetik meg a szellem munkája a gondolkodás. A cselekvések idegszájai tulajdonképpen már a szívben kezdődnek, azoknak kiinduló pontja s egyszersmind az alapja is az egyéni jellem, míg az agy a tett megvalósításának szerzője és eszköze. Innen van az, hogy a gyakorlati életben a szív tevékenységének fontosabb a szerepe, annak nagyobb a kiható ereje, az emberi ténykedések létrejövételében és hatásában. Bár tagadhatatlan, hogy mennél inkább megköti az élet küzdelme a létfenntartás eszközeit, az érzelmi tényesők annál hátrább szorulnak, a számító ész munkája pedig homloktérbe lép, azonban az emberiség előbbrevitelét célzó törekvések szilárd erkölcsi alap nélkül sikerre nem vezethetnek. És elvégre ez utóbbi célnak kell folyton érvényesülni, nem pedig ama szenvedőleges irányzatnak, mely a meglevővel is megelégszik. A modern életnek az egyénnel szemben támasztott nagy arányú követelményei, azt többé-kevésbé felületességre tanították. Igen nagy tudományos készültséget követel tőle minden

pályán, csak „talpig férfiú”-t nem. A felületesség ott kezdődik, midőn a korszerű *nevelő* irányzat tőle csak ismeretek tudását követeli, a lelkitulajdonságok kiművelésével azonban nem törődik, azt az egyénre bízza. E rendszernek káros hatása nem minden élethivatásban jelentkezik egyformán. Minél kevesebb vonatkozásban áll kérdéses pálya az emberek lelki tulajdonságaival, minél kevésbé követeli azok kifejlesztését, a hatás annál jelentéktelenebbnek látszik, fordítva azonban annál jelentősebb.

Egy pályán sem szükséges az ész- és szívbeli tulajdonságok oly egybehangzó bírása, azoknak oly kimért egyensúlyban való megtartása, mint a katonai pályán. Ez a pálya talpig férfit kíván. Amíg a festő csak akkor dolgozik, ha megihleti a művészet géniusza, amíg a mérnök az ő terveit a rideg számításra alapítja, melyeknek kivihetőségét a számítás helyessége biztosítja, de egyéb különösebb férfias tulajdonságot nem kíván; addig e pályán az, aki a közepesnél nagyobb eredményt óhajt elérni, aki tehát boldogulni akar, annak szívét és lelkét edzeni és művelni is kell a komoly esetet, a háborút tartva mípdég szem előtt. Itt ugyanis sokszor a legnehezebb, legfelelősség terhesebb és életveszélyes helyzetekben kell mindazon körülményeknek urai lenni, melyek a lélek- és szívbeli egyensúlyt megbillenéssel fenyegetik, amikor tehát a férfi jellemtulajdonságainak teljes szilárdságra, állhatatosságra van szüksége, hogy ily nehéz viszonyokból a világos értelem segítségével a kivezető utat megtalálja. És mennyivel fontosabb ez akkor, midőn a legtöbb esetben nem csupán az egyénről, hanem az annak alárendelt tömegnek életéről van szó.

Hogy az egyéniségnek háborúban milyen befolyása van, arra jellemző példát találunk a franciáknak tongkingi hadjáratában (1883-1885.) De Négrier tábornok dandárának hadműveletei Langsonból a Kwangsiban tartózkodó kínai hadsereg ellenében a legnehezebb terep és időjárási viszonyok ellenére győzedelmesen folytak mindaddig, míg de Négrier tábornok, megsebesülése következtében a parancsnokságot egyik ezred parancsnokának, Herbinger alezredesnek átadni nem kényszerült. Ez utóbbi március hó 28-án este a visszavonulást rendelte el, mely rövid menet után általános rémületté fokozódott. A francia csapatokban a fegyelmet eddig is de Négrier tábornok rendkívüli egyénisége tartotta fenn. Személyére, ki az események felett uralkodott volna, most lett volna legnagyobb szükség. Herbinger alezredes bár, mint a „l'école de guerre” kitűnően képzett tanára ott eredményesen működött s békében kitűnő zászlóaljparancsnok volt, mindannak ellenére gyenge jelleménél fogva nem volt képes egyénisége iránt a csapatban bizalmat gerjeszteni s mint ilyen, ahelyett, hogy ő uralkodott volna az eseményeken, ezek tették őt rabjukká s így semmi tekintetben sem felelt meg a személyéhez fűzött várakozásnak.

De az egyéniségnek a csapatra, egyáltalában a hadműveletekre kiható döntő jelentősége tekintetében a szembetűnő példáját látjuk Makarow tengernagy személyének az orosz-japán háborúban. Egész Oroszország örömmel üdvözölte ennek a tetterős férfiúnak a kelet-ázsiai tengeri haderő parancsnokául történt kinevezését, mely által a tengeri hadműveletek folyásában kedvező fordulatot remélt. És rövid időn belül észrevehető is volt, mint lendül fel a vállalkozó szellem és önbizalom, midőn összes rendelkezésére álló erejével a Míautan szigetek felé szemrevételező útra indul.

De az említett felelősséggel terhes s veszélyes helyzeteket még a függelem követelményei is súlyosbbitathják, midőn a parancsnok felelősségének teljes tudatában oly elhatározás előtt áll, mely a vett paranccsal ellenkezik. Az ítélőképességnek mily magas fokára van szükség a helyzetet áttekinteni, pillanat alatt határozni s azt a legteljesebb eréllyel végre is hajtani. Mindez el nem képzelhető anélkül, hogy a vezetőnek szíve és esze mindenkor helyén ne legyen.

Kétségen kívül a katonai pálya az, amely nemcsak sok oldalú ismereteket követel, hanem a lelkitulajdonságok nagy fokú kifejlesztését is, mindenekelőtt pedig emberismeretet. Hiszen hivatásunknak van a legszebb etikai alapja: „A király és haza védelme.” Ebben az összes emberi magas képességek és előkelő tulajdonságok nagyra nevelésének és érvényesítésének szükségessége össze van foglalva. E nehéz feladat teljesítésére pedig a tiszt van hivatva. Az ő kötelessége elsősorban is az alá rendelt egyének képességeit és tulajdonságait kiismerni, hogy velük egyéniségükhöz mértén bánhasson és őket értékük szerint alkalmazhassa. De vajjon képes lesz-e erre a tiszt kellő lélektani ismeretek nélkül? Bizonyára kevesen lesznek, kik e lelkitulajdonságoknak a legmagasabb fokra fejlesztéséhez szükséges módokat és eszközöket ismernék. Ertem pedig ezen az egyén erkölcsi, szellemi és fizikai teljesítő képességének az ellenség előtt való működése előkészítését, hogy az ember a legsúlyosabb viszonyok között is megbízható erőtényező maradjon parancsnokának kezében. És követelhetjük-e joggal a tisztól az emberi lélek oly fokú ismeretét, hogy eme nehéz feladatoknak a legjobb sikerrel meg is felelhessen? Bizonyára nem. Hiszen mindazt ő sem tanulta. Ezeknek az elvont, láthatatlanul működő erőknek felismerése, kiművelése és fejlesztése tekintetében csupán magára lévén utalva, belátása szerint cselekedhetik, mert amaz erők hatása önként úgy sem nyilvánul meg, azt megállapítani csak ellenhatás mellett lehet s így meddő munkának tűnnék fel e rejtett képességekkel való foglalkozás, melynek látható ereje amúgy sincs. Mily léha, felületes okoskodás ez! Hát nem szükséges a legegyszerűbb ipart is sok ideig tanulni, míg az illető mester lehet? S miben áll az iparosnak ez a tanulása? Úgy-e bár ab-

ban, hogy a reája bízott anyagot, annak tulajdonságait megismerje, annak elkészítéséhez szükséges eszközöket ügyességgel alkalmazni tudja, hogy ily módon minél tökéletesebb munkát végezhesen. Ha tehát a legegyszerűbb mesterségnek elsajátítása is sok időbe és fáradságba kerül, vajjon viszonyítható-e ehhez a mi katonai hivatásunk, melynek a legbonyolultabb, legérzékenyebb s minden tekintetben a legtökéletesebb eszközt, az embert kell megismerni és alkalmazni? Vajjon nem követeli-e ez a cél a vele való legbehatóbb foglalkozást már attól a pillanattól fogva, midőn a tisztí nevelés és kiképzés kezdődik? Vajjon az ellenség előtti valamennyi ténykedésünk, melyek sokszor oly súlyos viszonyok között, annyi esély mellett folynak le, indító okaikat nem a lelki tulajdonságoknak hatása és hatalmában találják-e meg? Ezek alapján tehát a békefeladatok legfontosabb részét nem a *tisztikarban felhalmozódó szellemi és erkölcsi erők bölcs nevelése és fejlesztése teszi-e*, mint a vezetők *akarata és jellemszilárdsága, az erély, az öntevékenység*, s annak gyümölcse a *felelőségnek szíves-örömet vállalása, a vezetőkbe s önerőnkbe vetett bizalom*, mely a háborúra való *legjobb előkészítés*? Mindenesetre. Átlátták ezt a japánok s győzelmeiket elsősorban ezeknek a már békében nagyrabecsült lelki értékeknek köszönhetik, szemben az oroszokkal, kik e képességeket a maguk javára kihasználni nem értették. Hogy mennyire fogyatékos volt az oroszoknak e téren való előkészületük, azt a következő jellemző példa mutatja: A liaojangi csatában egy orosz üteg készülségi helyzetben volt, tisztjei a theás katlan körül. Jóllehet, hogy egy, lőtávolságra felvonult japán üteg az orosz gyalogságra keményen tüzel, annak a parancsnak ellenére, hogy a tüzet az emiitett japán ütegre mielőbb viszonozzák, az ütegpáncsnok azt feleli: „Ha. felvonulok, az ellenség tüzet magamra vonom. Miért ne igyuk meg még a theánkat, mielőtt ránk kerül a halál sora.”

Az erkölcsi erők háborúban való nagy szerepének elismeréséről tanúskodik, hogy a franciák André tábornok kezdeményezésére ezelőtt 7-8 évvel a „Tömeg lélektana”-t (psychologie des foules) hadiiskolájukba — párisi école supérieure de guerre — tantárgyul felvették. Ez mindenesetre a napóleoni idők hagyományaira való visszatérést jelenti, midőn t. i. minden rangú csapatvezető részére „Az ütközet lélektana”-ról előadásokat tartottak. A néphadseregek mai korszakában a háború a tisztikartól fokozottabb mértékben követeli, hogy lélektani kérdésekkel foglalkozzék, mert bár a legújabb háborúk kevésbé véresen folynak le, de a legyőzött félnél a foglyok és elveszettek nagyobb százaléka azt bizonyítja, hogy a háború borzalmi a tömeg lelkére sokkal lenyűgözőbb hatással vannak, úgy hogy már egyedül ez a jelenség is képes akaratát megtörni.

Még a harcászati kérdéseknek is velejükben lélektani alapon kell fejlődniök. Háborúban a legmagasztosabbat a lélekben

kell keresni — írja Hoenig — és a harcászati alakzatoknak lehetővé kell tenni annak érvényesülését. A harcászati alapelveknek, a kiképzés és vezetés szempontjainak arra kell felépítve lenniük.

Eszem ágában sincs annak gondolata, hogy az elméleti tudományok értékét lekicsinyeljem. Hiszen nem kisebb ember, mint Scharnhorst, megmondta már, hogy „ha a fiatal tiszt helyes elméleti tudással bír, a legkisebb szolgálati teendőit buzgóbban s alaposabban fogja elvégezni mint anélkül. Mert valószínű, hogy a céltudatos munkát készségesebben végzi az ember, mint valaki más, aki arról a munkáról azt hiszi, hogy felesleges. Csak az elméleti tudással bíró tiszt képes a szükségeset a nélkülözhetőtől kelőképpen megkülönböztetni és helyesen elbírálni, hogy mit kell tennie.”

Mégis szót emelek az *elméleti ismeretek tanításának túltengése ellen*, mely gátolja a valódi egyéniségek kifejlődését, vagyis a tettet magát. A mi pályánk világosan gondolkodó, tettermett férfiakat, tehát egész egyéneket kíván, nem pedig hajszálhasogató szóbatudósokat. Előbbiek az ő józan ítélőképességükkel s határozott fellépésükkel tudásuknak mindenkor érvényt tudnak szerezni, utóbbiak az erdőt nem látván a fáktól, a legcsekélyebb váratlan eseményre is ingadoznak, majd az események eszközeivé válnak. Itt látjuk a különbséget az erkölcsi alapon mélyített pozitív tudás, mely csak azt tartja meg, mit hasznosnak vél és a tisztán elméleti tudás között, mely mint az ismeretek emésztetlen halmaza, a gyakorlati élet szempontjából csak holt tőkét képvisel.

Egészséges hadi érzéket nem lehet elméleti túlterhelés árán szerezni. Bennünk pedig nagy a hajlandóság, hogy mindenből tudományt csináljunk, még abból is, mi semmi egyéb, mint ügyesség vagy egészséges, velünk született ösztön műve. A fegyelem fentartásában az egyöntetűségnek túlzott szerepet juttatunk. E törekvés pedig oly merev rendszernek válik megalapozójává, mely a józan értelem félretétele mellett mesterkéltni, bonyolítani szeret. Innen magyarázható meg az, hogy a gyakorlati életben az események hatalma rendszerint nagyobb rajtunk, mint tudásunk támogató ereje.

A japánok nagy sikereiket nem kis részben az ő egészséges gyakorlati érzéküknek köszönhetik, melynek segítségével az elméletek tömkelegéből a háborúban alkalmazhatót ki tudták választani. Erre a helyes gyakorlati érzékre van nekünk szükségünk. Ezalatt pedig azt értem, midőn erkölcsi tulajdonságaink szellemi képességünket a viszonyok iránt nemcsak fogékonyabbá teszik, hanem részükre a higgadt megfontolás ítéletét az események előrelátható lefolyása iránt biztosítják, vagy más szóval mély belátása annak, amit pillanatnyilag tenni kell, hogy a jövő esélyeivel szemben kedvező eredményt érhessünk el.

E gyakorlati *érzék* azonban csak gyakorlat és tapasztalás árán szerezhetjük meg, azonban csak akkor, ha jellemünket az értelem higgadt működésére megedzettük, az értelemnek pedig a tudományban a szükséges támaszt megadtuk. Jellem, tudás s gyakorlat bár önmagunkban is bizonyos erőértéket képviselnek, de kiváló eredményeket csak egymással szövetkezve érhetnek el. Noha a viszonyok egyiknek-másiknak olykor lényegesebb szerepet juttatnak, ebből még nem következik az, hogy egyik a másiknál fontosabb. A sikernek egyforma kelléke mind a három. A világ legnagyobb katonai mestere és emberismerője, Napóleon írja 1807-ben Danzig ostroma alkalmából Lefèbre-hez:

„Hallgasson Chasseoup tábornokra, ki tapasztalt szakember s kitől bizalmát nem szabad megtagadnia az első legjobb bírálójának fecsegésére, ki oly dolgokról kockáztat ítéletet, melyekhez nem ért.”

Vagy más helyen:

„Takarékoskodjék gránátosaink bátorságával arra a pillanatra, midőn önnek a tudomány tanácsolni fogja, hogy az haszonnal értékesíthető; addig azonban legyen türelemmel!”

Az első példában a tapasztalatot s tudást helyezi homlok-térbe, míg az erkölcsi tényezőt, a bizalmat, azok támogatására rendeli; a másodiknál a tudományt bölcs tanácsadóként szerepelteti az elhamarkodás, tehát egy jellembeli fogyatékoság mérséklésére.

Es most joggal felmerül az a kérdés, hogy mily eszközzel s mi módon lehetséges hát amaz értékes kellékekre szert tenni, melyek a vezető egyéniséget jellemzik, melyek őt talpig férfiúvá avatják? Ez a módszer pedig a haditörténelemnek nemcsak tudományos, hanem főként lélektani alapon való tanulmányozása és magyarázása.

Említettem már, hogy minden cselekvésnek, mely eredményeiben tartós nyomot hagy, kezdete és tartalmasabb fele erkölcsi erők eredménye, vagyis egyéniségünkben rejlő benső erők érvényesülése, mely a tettet keletkezésétől megnyilatkozásáig végig kíséri, míg az agy azt az erőt képviseli, mely a lélek által ösztönszerűleg érzett szükségleteket és követelményeket felismeri, tervezi és megvalósításukhoz irányt szab. Látjuk tehát, hogy annak a tudománynak a munkája, melynek művelésére oly aránytalanul nagy súly vetünk, tulajdonképpen a tett kezdete és megvalósulásának közép útján kezdődik, a gyakorlati életben azonban nem nyúl mindég bele, hanem többnyire csak az elméletek képzelt igazságait tárgyalja. Miféle alkotó és ellenálló ereje lehet az ilyen tudásnak, melynek nincs gyökere a lélekben? Avagy a lelket nem kell-e előbb előkészíteni, alkalmassá tenni oly tudomány befogadására, melynek megértése a lélek tulajdonságainak helyes ismerete nélkül elképzelhetetlen?

És ha ily tudományról van szó, akkor első sorban is a

hadtörténelem az, melynek tanítását a fentebb kifejtett alapon kell kiegészíteni. Ez az a tudomány, mely az emberi lélek tulajdonságainak helyes megértésére, érvényesülésére és méltánylására szebbnél-szebb példákat nyújt. Ez az a kincses bánya, melyet az emberi lélekre kiaknázatlanul nem szabad hagynunk, hanem termékeit a hadi tudomány útmutatása szerint lelkünk javára, egyéni értékünk emelésére fel kell dolgoznunk. Ez az a tudomány, mely velünk a háborút a maga valójában természetével és sajátágaival együtt megismerteti, gyakorlati alkalmazhatóságunkhoz tehát a legbiztosabb alapot adja meg. A haditörténelem beható művelése vezet bennünket ahhoz az igazsághoz, hogy *minden szerencse és kudarc eredete nem az elmélet szabályaiban, hanem az emberi lélek és szív sokszor kifürkészhetetlen titkaiban rejlik.*

Jól tudom, hogy a mai, főképp tudományos alapon álló nevelő rendszer mellett, a katonai intézetekben és tiszti tanfolyamokban a haditörténelemnek ily szellemben való előadására sajnos, alig van idő, de éppen az a célom, hogy valamelyes módot nyújtsak ezen eljárás gyakorlatias alkalmazásának megkezdéséhez.

Elsőbben is teljesen önállóan haladva, mindentől függetlenül azt a sok, az áttekintést zavaros, felesleges elméletet kell kiküszöbölnünk. Szabadítsuk fel végre magunkat amaz üres szólam ígérgető hatása alól, hogy „mindez szükséges” s azzal pedig, amire valóban nagyobb szüksége lenne, alig törődünk s legtöbbször bizony fogyatékos készüllettel küldjük ifjainkat életük útjára, mindenkinél többé-kevésbé önerejére bízván jövőjének megalapozását. És mi abban a becsületes meggyőződésben élünk, hogy a kívánt irányban, mit lehetett, mindent megtettünk. Menynyiségre kétségtelenül igen, sőt többet is, de állítom, hogy helytelen irányban, a végeredmény rovására, mert jövőjének alapjait nem az ifjú agyába, hanem lelkébe kell leraknunk,

Neveljük, szoktassuk a minden szép és nemes iránt oly fogékony ifjú lelket tehát arra, hogy minden hadtörténelmi tényben ő első sorban azoknak a láthatatlanul működő erkölcsi erőknek megnyilatkozását lássa, melynek hatalma nemcsak teremteni tud, de rombolni is; lássa a tette teremtett férfi példáját, jövőjének, eszményképét, mely őt hasonló tettek elkövetésére sarkalja. Erezze, hogy lelke, magasztos hivatásának nehéz, de dicsőséges utjain bő alkalmat talál a legszebb férfi erények kifejlesztésére. Válgjon meggyőződésévé, hogy e férfierények minden kiváló tett forrásai; a tisztelet, szeretet, bizalom előidézői és fentartói.

És ha mindezeket meglátta és átérezte, akkor lehet csak az elméletre áttérni, akkor fogja azt valóban meg is érteni. Minden cselekménynek a világon *lélektani háttere* van. Innen van az, hogy az eseményeket sokszor a viszonyok alapos ismer-

rete mellett sem vagyunk képesek magunknak megmagyarázni, ha azonban az emberi lélek titokzatos színterei mögé pillantunk, már többet megértünk, de sok még akkor is felfedezetlen marad előttünk.

A haditörténelem pedig valóban kimeríthetetlen e téren. Kiváló egyének tettei sokszor igen súlyos viszonyok között, a legváltozatosabb lélektani bonyolultságokkal követik egymást. És ha szemügyre vesszük az eredményt, bizony sokszor a meglepődés elfogult hangján önként azt kérdezzük: „Hát ez miért történik így?” Zavarunk első pillanatában a tudományhoz fordulunk, mely a tények kellő ismerete mellett megnyugtat bennünket, de hányszor hagy cserben erőszakolt okoskodásaival, melyek az alapok kellő ismerete híján bizony sokszor felette gyarló elméletre vezetnek. Mi következik tehát ebből? Az, hogy a haditörténelem valóban hasznos tanulmányozása és megértése lélektani ismeretek nélkül elképzelhetetlen. Hiszen mindég személyekről és cselekményeiről van szó, hogy lehet tehát utóbbiakat helyesen megérteni, mielőtt az egyénnel, kitől minden származik, nem foglalkozunk. De számos más mellékanyagot is szemügyre kell vennünk, melyek a cselekmények megértéséhez járulnak, melyekre azonban nem terjeszkedhetem ki. Az egyéné mindig a legfontosabb szerep. Ez alkotja a maga szabályait a valóságban. Mindenre nem lehet szabályt alkotni az esetek különféleségénél fogva. A csapatnak minden alkalommal való szabályzatszerű magatartása által hivatásunk művészetből mesterséggé süllyedne le. A haditörténelem igen sok oly példát nyújt nekünk, melyre az elmélet egyik szabálya sem illik, s mely ha elméletileg helyesen hajtattott volna végre, kedvező eredményt bizonyára nem hozott volna. A szabályok gépies alkalmazásával fényes sikereket nem lehet elérni, a haditörténelem tanúságai szerint sokkal inkább avval, ha magunkat alkalomadtán a *szabályoktól merészen függetlenül* a csapatban minden eszközzel a *törhetlen győzni-akarás* eszméjét érvényesítjük. Ez a feladat erős egyéniséget, hatalmas jellemet kíván. Minden cselekményünkbe tehát egyéniségünket kell belevinnünk. Az a hatáskör, melyet az alsóbb parancsnokok betöltenek, bár sok esetben szűk teret enged az egyéniség érvényesülésére, rendkívüli viszonyok azonban megokolják ezen határok áttörését is. Ekkor születnek a hőstettek. Gyakran halljuk azt a nézetet, hogy t. i. a személyes vitézség mainapság már nem érvényesülhet. Ezt a nézetet ilyen formában nem fogadhatom el, t. i. nehezebben mint eddig, mert feltételei súlyosabb követelményeket támasztanak az egyénnel, különösen pedig annak értelmiségével szemben, így pl. vitézség tekintetében az oroszok is helytállottak, de nem a mindenáron való győzni-akarás erős szándékával, mint a japánok, hanem kizárólag a meghalás reményevesztett gondolatával, az elkerülhetlen sorsban való szenvedő belenyugással.

Ellenség előtti nagy teljesítmények mindenkor az átlagon felül emelkedő jellemek kiváltságai.

A történelem bizonyossága szerint a magyar nemzet bőségesen meg van áldva olyan tulajdonságokkal, melyek a fényes hadi erények kiapadhatlan forrásai. Ha ez az állítás az egész nemzetre illik, mennyivel érvényesebb ez azokra, kiket éppen a magukban érzett hajlam vonzott e pályára. E hajlam veleszületik az emberrel. Hosszú szolgálati idő során odaadó szorgalommal bizonyos fokig szert lehet ugyan rá tenni, de a természetes ösztön alkotó erejével az aligha egyenlő értékű. Innen van az, hogy a *hadiérzékünket* fejlesztő tapasztalatok bőségére a szolgálati idő hosszúsága nem lehet mértékadó.

Ez isteni adományt tehát nem szabad felesleges ismeretek nagy halmazával elfojtani vagy lényegtelenések által, tulfeszített munkával eltompítani engedni, ellenkezőleg, annak kell a nevelő központot alkotni, mely körül minden ismeretnek kristályosodni kell, mert csak így remélhetjük, hogy a veszély pillanatában a valódi férfiak el nem aggott szellemmel és el nem fásult érzéssel kéznél lesznek.

Gondoljuk meg, hogy az ellenség előtt gyakran lesznek pillanatok, melyekben minden az azzal leginkább érintkezésben álló, a tisztikar zömét alkotó *csapatstíztól* függ, *nem is annyira ennek tudásától, mint inkább példájától, akaraterejétől*, Nem látszik tehát kockázottnak az az állítás, hogy az a fél fog győzni, amelynek részéről a modern harc eme nehéz pillanatában a *tisztek magasabb erkölcsi értéke* nyilvánul meg.

Azt hiszem elég, ha e tekintetben ismét csak a japánokra utalok, akik nagy sikereiket nem csupán kitűnő harcászati iskolázottságuknak, áldozatrakész hazaszeretetüknek, hanem legelső sorban *magas etikai nevelőrendszerüknek* köszönhetik. És ha most párhuzamot vonok a háborúra való előkészületük e bevált módszere és a mi, sok tekintetben anyagias világnézettel és katonaelenes irányzatokkal telített nemzeti közfelfogásunk és az abból eredő nevelő rendszer között, arra az eredményre kell jutnom, hogy *utóbbi a háborúnak sokkal veszélyesebbé vált megpróbáltatásaival szemben igen alkalmatlan előkészület.*

Pedig már Napóleon megmondta, hogy háborúban a siker $\frac{3}{4}$ részben erkölcsi tényezőktől függ, míg az összes többi tényező a siker feltételeinek csak $\frac{3}{4}$ részét alkotják.

Kétségtelen, hogy a lélek minden nemesebb hajlama annál jobban érvényesül, minél inkább kiműveljük. Az bizonyos, hogy minden nemesebb hajlamnak megvan a maga ellenlábasa, amely annak jó hatását ellensúlyozni igyekszik. Magunk iránti elfogulatlan ítéletből következik annak józan belátása, hogy viszont *sok oly hiba* is van bennünk, melyek említett *egészséges hajlam elszunnyadását* elősegítik. Elsősorban tehát ezeknek a — bár nem egészen faji — *magyar betegségeknek* leküzdésére kell

minden eréllyel és következetességgel törekednünk, milyenek az önhietség, okosabb lenni akarás, hiúság, kényelemszeretet, urhatnámság. Ezek szívják el a nemes hajlamok életnedveit s korcso-sítják el azokat, majd nagyra nevelődve bennünk, sok jobb sorsra érdemes fiatal élet romlását okozták már. Az a *kor*, melyben ifjaink pályánkra lépnek, a *legalkalmasabb az egyéni jellem megalapozására*, mert lelkük és szívük legfogékonyabb minden nemes és hasznos iránt. E kedvező alkalmat nem szabad elszalasztanunk, mert ezáltal helyrehozhatlan mulasztást követünk el első sorban ifjainkkal szemben, kiket ily módon a „gyászos tévedések” tömkelegébe sodrunk.

És most felvetődik az a kérdés, hogy ha a sok, feleslegesnek látszó ismeret tanítását elhagynók, mennyiben szenvedne az a cél, hogy a tisztis sarjadék „általános műveltség”-ét elérjük. Szerény nézetem szerint semmiképpen sem. Előre kell bocsátanom, hogy az akadémiai nevelést tartom szem előtt, mint olyant, mely — a tisztikar egyöntetű kiképzését munkálva — végső cél kell, hogy legyen. E két szempont felszínre kerülésével pedig a kérdés sorsa le is dőlt. Hiszen már az „általános műveltség” követelése is félszeg álláspont. Ez azt jelenti, hogy mindenről legyen valami fogalma, de semmit se tudjon. Az „általános műveltség” megszerzése azonban nem lehet semmiféle *főiskola* hivatása sem. Oda már ezekkel az ismeretekkel kell belépniök a hallgatóknak. A főiskola hivatása mindenütt a világon a „szak-képzés”. Vajjon jogosult-e az az ellenvetés, hogy ily módon a tiszt egyoldalúvá válik? Hiszen ha életpályájára nem képezhetné ki magát szakszerűen, akkor nem is lehetne szakember. Ily értelemben minden ember egyoldalúan képzett. Ha pedig ez nem volna így, akkor csakis „általános műveltség”-el bíró férfiak volnának a világon, kik a szalonokban, klubokban mindent kitűnően tudnak, az életben azonban semmihez sem értenek. Oly általános műveltség azonban, mely nem egyéb, mint a műveltség anyagának egyszerű felvétele a belső feldolgozás és asszimiláció ereje, további akarata nélkül; csak félműveltség. Hatása: a felfogó és ítélőképesség gyengülése, melyet sajnos, csak a következes tanúsága fedez fel bennünk.

A tisztnek szakképzésével kapcsolatban *valódi műveltségre* kell törekednie, ez alatt pedig *nemcsak az ismeretek összességét* értem, hanem a *szellemi és erkölcsi képességek* legmagasabb fokú *kifejlesztését* is, mely a férfiúi erények értékének felismerését és gyakorlását, vagyis az emberiség tökéletesedésére irányuló törekvéseket idézi fel bennünk.

Arra a műveltségre kell a tisztnek törekednie, mely lehetővé teszi, hogy az *összes, önmagában szunnyadó erők kifejlesztessenek*, nem pedig csak azok, melyek a hivatással járnak. Egy erővel teljes, egészséges világnézet alkotására kell törekednie, mi mellett a kedély és akarat képzésének összhangzásban kell

lennie a szellemi fejlődés fokával. Úgyis ijesztő módon *közeledünk* a szakképzés túlhajtott fejlesztésével a Fourier vagy Madách falanksz-rendszeréhez. Hiszen már ott tartunk, hogy a különböző szakemberek sem értik meg egymást, kiknek sokszor hihetetlen naiv nézetük van minden, szakjukon kívül eső kérdésben. Az ismeretek összehangolása és összefoglalása a fejlődés, a tökéletesedni akarás egészséges elvén: ez legyen az egyéni kiművelés célja.

Egy szóval, magunkkal is foglalkozunk, mert mennél értékesebb az egyén, mennél jobban kiműveltek hajlamai, teljesítménye is annál becsesebb lesz az összesség javára. Elvégre a tudomány, az ismeret öncél nem lehet, hanem csak eszköz az egyéniség szabad kifejlesztéséhez és érvényesüléséhez. Az, hogy egy nemzet legnagyobb hatalma a „kiművelt emberi fő,” csak féligazság, melyet már Széchenyi István gróf is kiegészített azal: „és az ember erkölcsi tartalma”, értvén pedig ezen elsősorban az erős akaratot.

E törekvések irányítója azonban csakis az emberi lélek, mely bevilágít minden élethivatás műhelyébe, hogy fénye mellett a kor intő szavát mindenki olvashassa, megérthesse és követhesse. A kor emez intő szava nálunk nem „haladás”-t, hanem „pótlás”-t jelent. Amily arányban haladtunk a kultúra vívmányainak értékesítése, a katonai tudományok fejlesztése terén, *épp oly mértékben maradtunk el az egyéniség nevelése terén*. És ez az eltávolodás annál szembeötlőbb, mennél tovább tart a béke hosszú korszaka, melyben úgy látszik, mintha a forma, t. i. az élet művészete diadalmaskodnék a lényeg, az egyéniség teljes kiművelése fölött. Ez pedig határozottan veszedelmes irányzat volna.

A kultúra fejlődésében bizonyos, időnként ismétlődő jellemző tünetet észlelhettünk, mely szerint a tudományos ismeretek egyoldalú túlhajtása folytán megbízhatatlan eredmények érettek el. A fejlődés eme fattyúhajtásait az egészségesebb korszellem mindig visszanyeste, egyszer a józanabb belátás révén, máskor azonban *súlyos áldozatok s keserves tanulság* árán. A míg azonban minden más pályán a tudás folytonos érvényesítésére bő alkalom kínálkozik, mondhatnám a tudás a gyakorlati élettel kapcsolatban fejlődik, a bő gyakorlati és közvetlen tapasztalás az elméleti előhaladás mintegy állandó s biztos támaszát, de egyúttal ellenőrző tényezőjét is alkotja: addig nekünk, lehetőleg a mi viszonyainknak megfelelő háborúk utólag megírt, többnyire egyéni benyomások alapján készült történetét kell tanulmányoznunk, hogy e téren hiányzó tapasztalatainkat némi-képpen pótoljuk s gyakorlati érzékünket kiművelhessük.

A mi elméleti tudásunk próbaköve tehát a háború, az ebből a tényleges részvevők által levont tanulságok és tapasztalások összege — a mi szempontunkból — az a korszellem, mely

újjászervezi a hadsereget (angol hadsereg a búr háború után) s benne egészséges, gyakorlatias szellemet teremt.

Erre az üde, gyakorlatias szellemre — nevezzük hadiérzéknek — azonban a *háború előtt* van szükség, ezzel felszerelve kell a háborúba mennünk s nem pedig *keserves tapasztalások árán utólag megszerezniünk*, mikor az az elért eredménnyen már mit sem változtathat. Az ilyen erős hadiérzéknek következetes nevelése szintén igen hálás előkészület a háborúra.

De mit is értünk mi tulajdonképpen „hadiérzék” alatt? Sokszor vagyunk az életben úgy, hogy valamit nem a józan megfontolás szerint helyesen vélt módon cselekszünk, hanem ösztönszerűen olyképp, hogy azt megokolni nem tudjuk. Öntudatunkat valami végzetszerű sejtelem irányítja, mely a cselekmények kedvező kimenetelét az elméleti alaptól eltérően más módon képzei. És ez a sejtelem annyira erőt vesz rajtunk, hogy elvégre engedünk ennek s hatása alatt cselekszünk. Ez az *ösztön*, vagyis annak, a mi helyesnek fog bizonyulni.

„E tekintetben mindég emlékezetembe idéződik — írja Verdi — a wisokovi ütközet. Első eset volt, hogy ütközetben részt vettem. Ez az ütközet fenn a Wenzelsberg fennsíkján egy-ideig részünkre hátrányosan folyt; az elővéd századai, úgyszintén egy üteg visszavonulásban voltak, míg a zöm oszlopai lenn a szűk völgyben előnyomulásban, A helyzet válságos lett; mert ha az osztrákoknak sikerül ebben az időpontban a magaslatokon lábukat megvetniök, ebben az esetben a hadtest kibontakozása a szorosból meghiúsult volna. Egy olyan percemben, midőn a higgadt megfontoltság lehetővé tette, képzeletben valamennyi szabályt átgondoltam, melyek harcászati könyvekből és előadásokból emlékezetemben még megmaradtak és a szorosból való kibontakozásra vonatkoztak. Egyik szabály sem volt az esetre alkalmazható. Erre kiszabadítam magam azok hatása alól s azt kérdeztem magamtól, hogy tulajdonképpen mi körül fordul itt meg a dolog? A válasza azonnal reájöttem magamtól. Az elővédnek ugyanis minden lehető el kell követni a magaslaton, hogy annak birtokában maradjon, a zöm völgyben előnyomuló oszlopainak pedig oly gyorsan, amint csak lehetséges, igyekezniök kell felfelé jutni s ott közbelépni, hol a harc hátrafelé megy.”

„Ettől az órától kezdve ellensége vagyok minden harcászati szabálynak.”

Lélektani befolyások alatt öntudatlanul cselekszünk ilyenkor. E befolyás vezeti képzeletünket, gondolatainkat, ítélőképességünket, akaratunkat. Nem a szürke elméleten épül fel elhatározásunk, hanem a tett létrejövetelét célzó összes erőknek az emberi lélekre gyakorolt *összhatásán*. Ez az összhatás pedig az adott helyzetnek megfelelően érvényesülő erők nagysága és váltakozó elhelyezkedése szerint mindég más és más. Hadiérzék tehát a cselekvés létre jövetelén közreható erők összhatásának

az eredője. Hadiérzékét soha sem fogunk magunkban kiművelni kizáróan a haditörténelmi események pontos lefolyásának ismerete útján, hanem ez ismeretnek *lélektani feldolgozása* által.

A bennünk rejlő magas értékek kiművelésének ez a módja pedig kizárólag azt a végcélt szolgálja, hogy *jellemünket* minden, a *komoly esetben előállható helyzet feletti uralkodásra képesítsük*. Mert nem az a lényeges, hogy adatokat tudjunk — a valóságra nézve amúgy is csak viszonylagos értékük lévén ezeknek — hanem, hogy azok miből és hogyan származtak s milyen hatások révén fejlődtek a bekövetkezett eredményig. Egyes, messzemenő következtetésekkel járó tények a maguk teljes valóságában feldehítve talán soha sem lesznek, pusztán külső okok alapján vont elméleti következtetések pedig sok esetben a valóságtól messze eltértenek. E két szélsőség között a közép utón haladni csakis a mély lélektani ismereteken alapuló hadiérzék segítségével lehet. A jelenségek ugyanis nem a szembetünőségük szerint fontosak, hanem lényegüknél fogva. *Minden tény keletkezésének okát magában hordja, az előidézendő eredmény árnyékát pedig előre veti*. E jellemző vonásokat azonnal észrevenni és a saját javunkra kihasználni, gyakran igénytelennek látszó jelenségekből messzemenő következtetéseket levonni, egy szóval minden felmerülő jelenséget *értéke szerint* mérlegelni tudni: a mi nehéz művészetünknek egyedüli titka.

Az egészséges hadiérzék bennünk azonban csupán említett jelenségek felismerésére képesít; a sikeres végeredmény tehát csak elő van készítve, biztosítva azonban még nincs. Biztosítva a kivittel, a tettel lesz. És ez a jellem dolga.

A kivitel csak akkor számíthat sikerre, ha bennünk az a szilárd meggyőződés él, hogy amit, s ahogyan cselekszünk, ill. teszünk, az helyes. Ez a tudat, továbbá a megingathatlan törekvés a siker felé készíti bennünk cselekvésre a lelkierők egész láncolatát, köztük elsősorban a ható erők legnagyobbikát, az akaratot.

Az akaratérő minden tettnek lélektani fő alkotó része, mely Clausewitz szerint a háború bizonytalanságai között az egyedüli biztos tényező. Azt az erőt tehát, mely az akaratban van, nem szabad megtörni, ellenkezőleg nagyra kell nevelni. Minél nagyobb az akarat bennünk, annál kevesebb az akadály előttünk.

Az ekként lendületbe jött erkölcsi és szellemi erőknek csodálatos hatása van, a lélektani értelemben vett tömegre.

A nép hadseregek korában pedig éppen a tömeg feletti uralom, más szóval annak vezetése, nemcsak a nagy szám miatt, hanem annak természetszerűleg lazább összetartozandósági érzete következtében sokkal nehezebb és fontosabb mint volt. Egy háborúban nevelkedett, számra nézve kisebb s a hosszú szolgálati idő alatt jól begyakorolt hadsereg jobban volt fegyelmezhető

s könnyebben volt vezethető, mint a mai nagy néphadsereg, melynek tagjai egy hosszú békeidő nyugalmas sokszor háborúellenes eszmeáramlatában nevelkedve, a forrongásban levő társadalomnak nem ritkán bizony hadseregellenes nézeteivel bőven vannak telítve. Ehhez járul még, hogy az ember idegzetét a modern élet küzdelmei jobban megviselik; a meggyengült idegrendszer pedig sokkal érzékenyebb a háború benyomásai iránt. A hadtörténelem bizonyossága szerint háborúban többnyire a körül fordul meg a dolog, melyik fél képes idegeinek nyugalalmát tovább megőrizni. Egy napi *nehéz* harctevékenység a legtöbb ember idegzetét már megemésztí. Hogy pedig az ember ily körülmények között önmaga feletti uralmát mily mértékben veszti el s ennek mily végzetes következhései lehetnek, ezt a modern háborúban mind gyakrabban ismétlődő pánszerű rémulések bizonyítják.

Az előbb említett nagy modern átalakuláshoz a hadseregnek is kell oly értelemben alkalmazkodnia, hogy harcképessége a nehezebb viszonyok ellenére is a vezetők nevelése és rátermettségével biztosítva látszassék. Ez a legmegfelelőbbben a nép-lélek pszichológiájának megértésével és kiaknázásával érhető el. A vezető jellemének, bármennyi ember élete van komoly esetben reá bízva, ezzel okvetlenül számolnia kell, Meg kell gondolnia, hogy a tömeg előtt csak a szilárd jellemű egyéniségnek van tekintélye; csak ez képes őt fegyelmezni és vezetni. Annak szívesen engedelmeskedik, mert bízik benne. E bizalmat pedig azzal a fegyellemmel, mely a büntetéstől való félelmen alapszik, kierőszakolni nem lehet; annak a kölcsönös megértés s az a meggyőződés a tulajdonsága, mely a vett parancsban a cselekmények szükségyszerű s kedvező kialakulásának legfőbb eszközét és reményét látja. Jusson eszünkbe az a francia közmondás, mely szerint parancsolni annyit tesz, mint kétszer jobban tudni. Csakis a vezetés iránt e réven kifejtett bizalom, párosulva saját képességeinkbe vetett erős hitünkkel fogja az alárendeltet is öntevékenységre sarkalni. Hiszen nagy eredmények az egyéni teljesítményekből tevődnek össze; mennél céltudatosabban érvényesülnek ezek, annál nagyobb a végeredmény. Viszont be kell látnunk hogy a parancsnokok iránti bizalmatlanság súlyos hatással lehet az öszteljesítményre ama leverő hatásnál fogva, melyet azoknak a vezetésben való tévedései előidéznek. Mennél nagyobb a tévedés, annál kevésbbé teheti azt jóvá az egyénnek esetleg az önfeláldozásig feszített teljesítménye. E tudatnak a tömeg lelkében való felébredése végzetes lehet. Csirája a kishitűségnek, mely a friss kezdeményező szellemet lenyűgözi s ekként a mindenáron győzni akarás erélyét megbénítja, a saját erőnk s képességünkbe vetett hitünket megingatja, míg az ellenség fölényét velünk elhitesi s ily módon lassanként szenvedőleges magatartásra szorít, A vezetés e módja pedig a legsikertelenebb, mert ebből burjánoznak ki a katonai lélek leggyengébb s leg-

veszélyesebb hajtásai, mint a habozás, felelősségtől való irtózás, tétlenség, örökös parancsra várás s annak szószerinti teljesítése stb.

A tettek mezején nem az a döntő, hogy ki cselekszik okosabban, hanem ki cselekszik gyorsabban és erélyesebben. „Az okoskodás mindig a tett halála.” Már Napóleon megmondta, hogy nem azon fordul meg a siker, hogy valamit hibátlanul csináljunk, hanem *kevesebb hibával* mint az ellenség. Az elkövetett tévedéseket, melyek a helyzet sokszor nagyon is bonyolult volta és homályos ismeretéből önkéntelenül folynak, az *erélyes cselekvés rendithetelen ereje kiegyenlítheti*, míg az elméletileg igen helyes és okos ütközetterv erélytelenség, túlvatosság s aggodalmaskodás folytán nemcsak kivitelre nem kerül, hanem tétlenségbe sodorva kénytelen a győzelem végső kilátásait is feladni, Innen van az, hogy aki az eredményeket mindkét félnél a maga összefüggésében áttekinti, természetsszerűleg annak a tevékenységét ítéli utólag okosabbnak, amelynek nyomán siker járt.

A vezetőnek nemcsak az esze, hanem szíve is kell, hogy helyén legyen. A legokosabb ember, ki a tudománytól telítve van, de nincs meg hozzá az a képessége és jelleme, hogy azt alkalmazni is tudja, nemcsak hogy eredményt nem fog elérni, hanem kerékkötője lesz minden tevékeny működésnek s okozója lehet ilyformán a reája bízott emberélet feláldozásának.

Minden elhatározásnak cselekvésnek, a jellem az alapja; ez teremt szabad teret a legkétségbeejtőbb helyzetekben is az értelem higgadt működésére, fékezi az indulatokat, tart vissza elhamarkodástól s biztosítja az értelemszülte elhatározást és annak kivitelét. Tudomány, okosság önmagukban a mi pályánkon nem elegendők s látjuk, hogy értékük komoly esetben nagyon is kétes, ha érvényesülésükhöz az utat a jellem nem egyengeti. Hivatásunk természete olyan, hogy azon a tudományt a gyakorlati élettel szorosán egybe kell kapcsolni, nemcsak elméleti alapon kell tehát fejtegetni merev szabályokat és elveket, melyek megvalósítását a háború természete megghiúsítja és annak képzelt helyességeit halomra dönti.

Nem a szabály és elv követése, hanem az eredmény elérése a fontos, természetesen még az elv és szabály ellenére is. Nem a szabályzatok határ ozványainak minden alkalommal való követésére kell tehát törekednünk, hanem értenünk kell ahhoz, hogy minden esetben a helyzetnek megfelelő valamely célszerű cselekedjünk. A szabályzat semmi egyéb, mint a célszerű harctevékenységre való előkészülés egyik módja, mely ez uralkodó nézetek szerint koronként változik.

Az a kapocs, mely a katonai tudományt a gyakorlati élettel összeköti, nem lehet más, mint a katonai lélektan, melynek megértése nélkül a hadtörténelemnek nem lehet meg az a

kívánt jellemfejlesztő és jellemszilárdító hatása, melyre a tisztnek, csapatvezetőnek oly nagy szüksége van.

Különösen fontos a haditörténelemnek lélektani alapon előadása az akadémiában, mert az ifjúnak a katonai pálya iránti természetes hajlamai ebből kapják az *első egészséges tápot* a fejlődéshez. Ha áll az a természetben, hogy amiként hajlítják, szoktatják a fiatal vesszőt, akként fejlődik később a nagy fa; viszont kétségbevonhatatlanul igaz, hogy amily irányt szabunk ifjú korban az egyéni hajlamok fejlődésének, akként alakul ki jellemünk is. Végzetes s pótolhatatlan hiba volna ez irányban mindazt meg nem tenni, ami legnagyobb erőnk s gazdagságunk gyarapításához vezet.

Jól tudom, hogy a hadtörténelemnek ily szellemben való oktatása sok időt, fáradságot s a legalaposabb készültséget kívánja, ámde ez a munka a leghálásabb eredményt biztosítja t. i. a tiszt sarjadék jellemének, gondolkodásának közérzületének nemesítését és megszilárdítását. Mert jóllehet nézetek változhatnak a szerint, amint a technika fejlődik és alkalmazást talál a hadviselésben, de az emberi lélek helyes ösztöne nem a modern nézetekhez, hanem a *szükségszerűség követelményeihez* alkalmazkodik. Igaz, *vannak dolgok, miket nem lehet megtanulni, de nemcsak az nyújt hasznot, mit tanulni nem lehet és kell, hanem még nagyobb haszna van annak, mit lelkünk nevelése által teszünk sajátunkká.*

Minden kezdet nehéz; de ha a kiinduló alap helyes s a végcél világos, csak következetes akaratra s szívós kitartásra van szükség, hogy a végcél el is érjessük.

A lélektan, mint tudomány újabb keletű; alapelvei csak most formáltatnak rendszerré. Nagy lélekismerők mindég voltak, kik önmaguktól rájöttek az emberi léleknek ama nagyfontosságú s döntő szerepére, mely neki minden emberi ténykedésben kijut. A nagy tömeg előtt azonban még ma is rejtély a lélek hatalma az anyag felett: a „technikai haladás annyira szolgájává fokozta le az embert”. Nem csoda, hogy az az óriás haladás, melyet az emberi szellem újabb időben minden téren mutat, az emberek figyelmét az anyagiasság, jólét s vagyonszerzésre irányította s ekként saját lelkük művelésétől elterelte. Hogy mily veszedelmes ez az irányzat, mely a tehetségesebb részéről a kíméletlenség s sokszor a lelkiismeretlenség elvét érvényesíti, azt a *minden téren észrevehető s valamelyes változást sürgető mozgalmak bizonyítják.* Természetes, hogy az embernek a modern életben való sok irányú lekötöttsége, annak *önmagáról való megfeledkezését* vonta maga után. *Vissza kell tehát adnunk az embert önönmagának, hogy azokra a nagy feladatokra képesíthessük, melyek a jövőben reá várnak.* E nagy munkából *első-sorban a hadseregnek* kell kivenni részét, mint a nemzet ama

szervének, mely akaratának végső letéteményese s jellemerejének kifejlesztésére a legalkalmasabb.

Már rámutattam fentebb, hogy elsősorban a haditörténelem tanítását kell más alpra fektetnünk. Ha azonban ez különféle okokból egyelőre megvalósítható nem lenne, ez esetben külön *katonai pszichológiai előadások* volnának rendszeresítendőek eleinte csak az akadémián s ennek is csak a III. évfolyamán hetenként vagy kéthetenként egy egy órán át. Ezeknek az előadásoknak kettős célja lenne: először, hogy a hallgatókban az érdeklődést felköltsük a hadi történelemnek ily szellemben való tanulmányozása iránt; másodsor pedig, hogy az előadó tanárnak ily módon alkalom nyújtassék a hadi lélektannal való *alapos* foglalkozásra, mert csak ily módon lehet képes ennek a mélyreható tudománynak alapjait lerakni s annak további fejlesztését előkészíteni. Az előadásokat nem úgy képzelem, hogy a tanár magyaráz és vizsgál, hanem olyképpen, hogy *egyetemi színvonalú* felolvasásokat tart, melyeknek tartalma s kidolgozása az ifju fogékony lelkét megragadja s *gondolkodásra készíti oly eszmék felett, melyek felemelő hatásuknál fogva a jeltemszilárd-ság alapjait mintegy észrevétlenül rakják le lelkében.* Nem tanítani akarok, hanem csak *módot akarok nyújtani az okulásra, vagyis nevelni.* Mert míg a tanítás a vizsga s azzal kapcsolatos következtetések által az ifjút bizonyos *kényszer* elé állítja, addig a *nevelés a lelki élet útjait teszi felismerhetőkké, melyek a tisztultabb felfogáshoz, a józan mérlegelésekhez, a tárgyilagos törekvésekhez s ezek révén az önismerethez, az egyéni tökéletesedéshez vezetnek.* Ennek hatása a benső meggyőződés ereje által *belülről kifelé* ösztönszerűleg nyilvánul és éppen ennek az erőnek van meg az *átalakító hatása,* melyet a szilárd férfijeltemben oly nagyra becsülünk. Igaz, hogy e befolyás majd csak *idők múltán* éreztetetheti hatását s az akadémiában töltött idő alatt ennek szemmel látható eredménye nem fog mutatkozni, az a hatása mindenesetre meg lesz azonban, hogy az ifju lelkét saját lénye feletti gondolkodásra bírja, mi által új szempontokat nyit meg előtte az emberi cselekmények felfogása és elbírálása tekintetében.

Merem állítani, hogy *ez az eredmény a legbecsesebb valamennyi az iskolában elért eredmény között,* mert erre az ifju *önmagától jut* s tudvalevő, hogy *az életben az ily eredménynek van a legmaradandóbb hatása.* Ily módon alakul ki az *önálló meggyőződés,* mely *csirája* a később kifejlődő *szilárd jellemnek.*

Amit az ember önmaga szerzett, nemcsak féltékenyen őrzi, de bizonyos fokig büszke is arra. Büszke rá a szó nemes értelmében, mert *amily mértékben tudatára ébred saját képességeinek, éppen oly tárgyilagos megítélője lesz mások teljesítményének is.* Ez az a büszkeség, mely *nem az ember orrát, hanem a lelkét emeli magasra, mert eszményiséggel tölti meg azt.* Nagy haszonnak tartom, ha a tisztí sarjadék lelke ily

eszménységgel telítetik, mely iránytűje marad gondolkodásának, tetteinek mindvégig. Lesznek talán sokan kiknek ajka az „eszménység” szóra mosolyra gerjed, gondolván, elérhetetlen légvár a végnélküli csalódások útjával. Ezek félreértenek engem. Itt ugyanis arról van szó, hogy a tiszti sarjadékot nemes hivatására előkészítsük s nem pedig arról, hogy a csapathoz kikerült tiszt szűkre szabott szolgálati körének minden kérdésében a való élet követelményeit félretéve, célszerűtlen s alkalmatlan eszközökkel járjon el. A tiszt nemcsak egész szolgálati működésének, hanem egyéni életének is az eszménység legyen a vezérfonala. Az előtte álló jövő mély távlatának ez legyen a szempontja. Igaz, hogy a józan ítélet legtöbb esetben nem szorul támogatásra, minél kényesebb s nehezebb azonban valamely feladat, annak megoldásánál is mindinkább magasabbra kell emelkednünk, honnan tisztább a látás s a dolgok feletti áttekintés.

És ebben van éppen nagy segítségünkre az eszménység.

A józan ítélet mellett meglátjuk s tényeket a maguk valóságában, az eszménység pedig megmutatja azt, hogy azok mi módon lehetnének, vagy azoknak mi módon kellene lenniök.

Ez az eszménység mindig az igazságot keresi, de sohasem a szolgálati hatalom erejére és tekintélyére támaszkodva, hanem az igazság erkölcsi hatásáért. Félreismerhetetlen e hatás jelentősége, a hol azt eredményében megfigyelni alkalmunk nyílik. Ez sem a közvetlen szemlélet alapján tűnik a szemünkbe, hanem azon átalakító befolyásnál fogva, mely a való eszménységgel járó erkölcsi fölény egyedüli sajátja. Tisztelet, tekintély, szeretet, ragaszkodás: ezek alkotják a bizalomnak megrendíthetetlen alapját. Az a parancs, mely súlyát nem e tulajdonságok erkölcsi erejéből meríti, hanem csak a hatalom rideg érvényesítésének kifolyása, mindig lélek nélkül való kivitelre talál, ezt is azonban csak addig, míg az előljáró közvetlen befolyása érezhető. Ily csapatnál megbízható fegyelemről nem lehet szó. A parancsnokok vaskezénél az *erkölcsi fölény* megigéző ereje sokkal hatásosabb. De természetellenes is annak engedelmeskedni, kinél magunkat jobbnak s minden kétséget kizárólag okosabbnak tartjuk.

Az a fegyelem tehát, mely erkölcsi alapon nyugszik, még a legválságosabb helyzetekben sem törik meg. Nekünk erre a fegyelemre van szükségünk, nem pedig arra, mely a vak engedelmességgel megbénítja a gondolkodást.

Többet kell akarni tudnunk még az engedelmeskedésben is, mint amennyit követelnek tőlünk. Igaz, hogy mennél kisebb a hatáskör, a nagyobb akarat érvényesítése annál több akadályba ütközik, ámde a hadítörténelem tanulsága szerint voltak s lesznek is oly helyzetek, melyekben a *legkisebb hatáskörrel bíró Parancsnok, sőt az egyesek akarata is korlátlanul érvényesülhet s óriási következtésekkel járhat*. Ilyenek pl. a hőstettek. Természetesen az akaratnak is van határa, mert a határtalan akarat

már önkény s a fegyelemmel össze nem egyeztethető. Hogy hol van ez a határ, azt megállapítani nem lehet, ezt minden helyzetben ki kell érezni. Az a helyzet és az egyén szerint ingadozik. A valamivel több itt is hasznosabb, mint a kevesebb. Meg kell gondolnunk, hogy teljesen ismert helyzetekkel talán soha sem fogunk szemben állani, ilyenkor pedig az *erélyesebb akarat*, a *kezdeményező erő* van helyén, az aggodalmaskodó elfogultság helyett. Nem minden olyan veszélyes, mint amilyen titokzatos. De éppen e bizonytalanság természetében rejlik lélektanilag az a veszély, mely életünket fenyegeti. Az önfenntartás ösztöne pedig hatalmas ellensúlyozója az eszményiségnek.

Katonai becsületünk úgy kívánja, hogy utóbbi a hús ösztöne felett mindig diadalmaskodjék. Erre az önfeláldozásra pedig egyedül az eszményiség alapján nevelhetjük a tisztí sarjadékot. „Vagy ezzel, vagy ezen!” Dicsőség vagy a halál! Valószerű alappal bíró jelszavak, melyek hatásukat a jövőben sem tévesztik el. Nem szóvirágok, hanem tettet ígérő elhatározásoknak vezéreszméi. Szócioma csak annak, aki nem érez magában erkölcsi erőt és képességet alkalomadtán azt meg is valósítani. Es a tisztikarban éppen ezt az erkölcsi erőt kell kifejleszteni a hadi történelem alapzatán. Csak részben tartom helyesnek azt a felfogást, hogy a hősöket a harcmezőn a helyzet szüli, inkább fordítva képzelem, hogy t. i. a hősök teremtik a helyzeteket. Természetes, hogy mindehhez kínálkozó alkalom is kell. Éppen ezért kérdezem, hogy a kedvező helyzetet felfogja-e s ki fogja-e használni tudni egy átlagos erkölcsi tartalommal bíró egyén, s ha igen, vajjon meglesz-e példájának a tömegre ható az a hatalma, mely azt önkéntelenül is magával ragadja? Bizonyára nem. A pillanatnyi felbuzdulás hevében fogant elhatározások csakis a parancsnok *erkölcsi fölényé*-ben találnak biztosítékot a sikerre nézve. Erre az erkölcsi fölényre pedig annál nagyobb szükség van, mennél jobban elidegenedett a modern ember a benne szunnyadó erkölcsi képességek kifejlesztésétől. Sőt tovább megyek. Mennél kevésbé vannak e képességek kifejlődve, a viszonyok, főként pedig a veszély kényszerítő és idegölő hatalma annál inkább úrrá lesz az egyénen, annak szabad akaratán.

Mióta a fiziológiai lélektan az akarat korlátozott voltát ily esetekben megállapította, a vezető személyes példaadása annál *nagyobb súlyt* is nyert. Ugyanis az emberek veszély pillanatában a legőszintébbek úgy magukhoz, mint másokhoz. Az önfenntartás ösztöne kiegyenlíti az érzelmi ellentétet s *önkéntelenül* alárendeli a gyengébb akaratot az erősnek, igaz ugyan, hogy a fegyelem korlátot szab ezen erős akarat elé s érvényesülését ideig-óráig megakadályozhatja, meg kell azonban gondolnunk, hogy az önfenntartás hatalmas ösztöne e korlátokat ledönti, mihelyt célja úgy kívánja és a tömeg azt követi, ki reá legjobban hatni tud.

Vas akarat, szilárd meggyőződés, önbizalom az igazi férfi

jellemző sajátosságai. A tisztii sarjadék nevelésének ez legyen a végcélja. A tudomány ne legyen más, mint eszköz erre a célra. Ne azért tanuljunk, hogy tudjunk, nem kizárólag tehát önmagunkért, hanem hogy e tudást az intézmény javára, melyben működünk, tehát egy magasabb érdek, az egyetemesség szolgálatában hasznosítsuk is. A tudás hasznosításának egyéni értékünk emelésére kell vezetni. Ennek pedig egyedüli útja az erkölcsi tényezők valódi értékeinek megismerése, s azok hatásának a jellemben való összhangzó kifejelesztése. Az „összhangzó” szót itt különösen hangsúlyozni kívánom, mert a képességek illetén fejlesztése mindig nagyobb erőértéket képvisel, mintha csak egyes képességeinket fejlesztenők a többi elhanyagolása mellett, avagy azok rovására. A hasznos erők szembeállítás vagy közömbösítése a legnagyobb erőpazarlás, mely a jellemben oly fogyatékosagra vezethet, hogy szinte főjellegzetességét alkotja az egyénnek.

A hadtörténelmi eseményeket ne csak a rideg tudomány álláspontjáról mérlegeljük tehát, hanem boncolgassuk a tényeket az azokat létrehozó erkölcsi tényezők szempontjából is. És meg fogjuk látni, hogy bizony a végeredményre kihatással bíró legtöbb esemény *nem a ködös elmélet ingadozó elveinek diadalát jelenti, hanem a férfias jellemerő biztos ismertető jeleit hordja magán.*

Hogy ezt elismerjük, függetlenülünk kell magunkat attól az uralkodó nézettől, mely az elvont erők létezését szóvirágnak tekinti s azoknak az események alakulásában jelentőséget nem tulajdonít. A lélek, a szellem meg nem fogható s holt betűkbe nem kényszeríthető.

Igaz, hogy a lelki nevelésnek eredménye nem egyhamar és egykönnyen állapítható meg, mint a mindenható tudomány oktatásának. A lelki nevelésnél a *való élet bizonyító hatása* az irányzó, mely *észrevétlenül* munkálkodik s alakítja át a fajt nemzedékről-nemzedékre.

Pedig az elméleti tudás egyedüli üdvözítő voltát erősíti meg amaz állandó törekvés, mely a *hadsereg harcképességének tökéletességét a technikai vívmányok szertelen értékesítése által* kívánja elérni, kevés súlyt vetvén az *erkölcsi erők és jellemtulajdonságoknak* kiművelésére, hivatásunk javára való *értékesítésére* és azoknak a *gyakorlati életben való feltétlen érvényesülésének* elismerésére.

A tisztii sarjadéknak ily szellemben való nevelése kiszámíthatatlan haszonnal jár még a nemzetre is azon példaadásnál fogva, melyet a tisztikar a nemzet ifjúságára a tényleges szolgálati idő alatt gyakorol. Kétszeresen fontos ez most, midőn a két éves szolgálati időről van szó, midőn tehát aránylag nagyon rövid idő alatt kell a rendelkezésre bocsájtott, bizony sokszor a Jegkétségbeejtőbb, a képzelt ősemberre emlékeztető, szellemi és lelki elmaradottságban sínylődő nyers anyagból önálló s öntevé-

kényen működő katonát, férfit nevelni. Ennek a nevelésnek pedig leghatározottabb eszköze a példa.

A helyes példából a legközönyösebbnek látszó katona is felszív valami célszerűt, valami, az ő hivatásos pályáján értékesíthető hasznosat. Felfedezi az örökbecsű erkölcsi értékeket önmagában, ami öntudatra ébreszti. Ebben pedig hathatós ellensúlyt talál, minden oly kísérlettel szemben, mely bármilyen alsórendű szándékból és célzattal őt vak eszközzé süllyeszteni akarja. De hatalmas fegyvert ad kezébe a védekezésre, a mindinkább terjedő erkölcs romboló irányzatokkal szemben is, melyek a felsőbb képességek uralmát alkalmasak megbontani az alacsony ösztönök felett.

A nemzeti öntudatnak ily módon lelkünkben való megerősítése által sok hasznos erőt nyerünk a *nemzet erkölcsi életének megerősítésére*. Ez utóbbi pedig *oly tőkét* képvisel, mely mellett az államnak minden elképzelhető nagy mennyiségű *jövedelme* elenyésző *csekélység*. *Az állam legnagyobb vagyona fiai erkölcsi képességeinek teljessége és nagysága*.

Az a nemzet soha sem lehet szegény, melynek fiai erkölcsi javakban gazdagok. A világtörténelem tanúsága szerint hatalmas népek, nemzetek buktak el a fenmaradásukhoz szükséges erkölcsi erők hiányában. A nemzeti önfenntartás nagy érdekei fűződnek tehát azokhoz, amelyekre a gyakorolt káros hatásokat felismerni, *ellenük mindenképpen küzdeni, nemcsak a hadsereg érdeke, hanem elsőrendű hazafiúi érdek is*.

A magyar nemzet, amilyen nagy hibái vannak, éppen úgy bővében van nemes férfiúi erényeknek. Tagadhatatlan, hogy emez erények inkább komoly időkben nyilvánulnak meg és mintha e nyugodalmas, kalmár szellemű időkben *utóbbiak aláhanyatlanának, a hibák pedig nemzeti jellemgyengességgé erősödnének!* Ez volna az *igazi nemzeti veszedelem*, melynek elhárítása a nemzet jellemerőinek hatalmas kiművelésével és kifejlesztésével kezdődhetik meg.

A jellemnevelés ezen újjászületésének adja meg a hadsereg s ha úgy szükséges, a *honvédség* a példáját s kövesse azt mindenki az egész vonalon. *Siessünk, míg nem késő, nehogy utólag kelljen megbánni mulasztásunkat, melynek következeit ösztönszerű biztossággal előre láthattuk volna*.

Tanuljunk egyszer másoktól is, necsak saját kárunkon mindig. Itt van a japánok példája a közelmúlt nagy háborújában. Vajjon győzelmük titka nem *erkölcsi fölényükben* keresendők-e a nyers anyag erejével szemben? Példájukon világosan szembe-tűnik, mint dönti rabigába az erkölcs, a szellem az anyagot, ez utóbbinak a technika vívmányai által való minden mesterkéltség kiművelése ellenére. Igaz, hogy nekik a Budha vallásban rejlő állhatatosság, rendíthetetlenység (stoicismus) nagy segítségükre volt, mint ahogy az araboknál vagy törököknél az izlam végzethivése (fata-

lizmusa); ugyanazt azonban mi is elérhetjük hivatásunknak erkölcsstani értelemben vett eszményi felfogása és keresztényi áldozatkészségünk folytán. Anyagias gondolkodás, lelkesedés hiánya ellenben erősen korlátozzák ama magasztos irányú törekvések érvényesülését.

Ne a holt anyagban bízunk tehát, hanem elsősorban önmagunkban. Éppen azért saját képességeinket fejlesszük, azokat a bensőkben rejlő titokzatos erőforrásokat növeljük, melyek egyéni értékünk nagyságát szabják meg. Ekkép a holt eszköz használata is tökéletesebb lesz kezünkben s félelmetesebbé válik hatása által. És itt ismét csak a mi nagy mesterünkre Napóleonra hivatkozom, ki Sir Colin Campbell-nek, ki vele együtt Elba szigetén volt, állítólag elmondta volna, hogy Austerlitz-nél kivívt győzelmét részben tüzérségének köszönheti, melynek alkalmazására Milton „Elveszett paradicsom”-ának 6. énekében (a sátánnak az ég ellen való harca) foglalt következő négy sor tartalma emlékeztette:

Im hohlen Würfel
Schleppt er sein höllisches Geschütz daher,
Verbirgt er hinter dichten Reiterscharen.
Und niemand merkt die List.

Még ha így is volna, ebből ismét csak az következik, hogy a hatalmas egyéniség, még az élettelen anyagba is életet lehel.

Erősek, hatalmasok tehát csakis belső értékeinek kiművelése által lehetünk. Aki erre nem képes, az gyenge marad.

A gyengék pedig Spinoza szerint: „Megérdemlik, hogy elpusztuljanak.”

„Nur in der eigenen Kraft ruht das Schicksal der Nation.”
Mondotta Bismarck.

NEVELÉS, — ÉS SÜLY- KOLÁS VAGYIS A DRILL?*

A lefolyt nagy háborúnak átélt tapasztalásaiból leszűrte tanulságokat, elsősorban a hivatásunkban való *kiképzés* terén kell értékesítenünk.

A katonai hivatás talpig *férfiút* kíván. Ez pedig azt jelenti, hogy ő minden a lelkében szunnyadó képességét a lehetőségig kifejleszteni törekedjék és ha legszentebb eszményének, a hazának érdeke úgy kívánja, kész legyen akár önmagát is *feláldozni* érte.

Az egyéniségnek ezen egész, az önfeláldozásig menő *ki*-művelése azonban csak a *legöntudatosabb nevelés* alapján történhetik meg.

Kétségtelen, hogy mindazok, akik ebben a háborúban, jelesen pedig annak több rohamában, ütközetében vagy csatájában közvetlenül részt vettek, most sok mindenről másképen gondolkoznak, mint annak előtte. Ez a háború a mi népünket nemcsak magas *öntudatra* ébresztette, de szinte a göggel határos *önérzetet* is keltett benne. Eme hatalmas rázkódtatás okozta változást az emberek érzés- és gondolatvilágában mindenkinek meg kell látnia, aki nevelésre hivatott. Azt a két felszínre vetett értéket fiatalságunknak az életre való előkészítését célzó munkánkba helyesen bele kell tehát illeszteni. Már most jelzem azonban, hogy nem mint eszközt, vagy tényezőt, hanem mint *nevelési alapot*.

Amíg a harctéri eredményekből megtudta és kiérezte az ő képességeit, melyeket a haza érdekében kifejtett hatalmas, az ellenség legyőzésére irányuló munka szolgálatára kötelességszerűen rendelkezésre bocsátott, addig tapasztalnia kellett azt is, hogy ugyan azon képességei hová sodorják a nemzetet, ha azokat jellemtelen vezetők minden nemes érzést és eszményt kigúnyoló tanításainak szolgálatába állítják.

Öntudatra és önérzetre ébredésről azonban csak akkor lehet szó, ha ezeket a magas értékeket nem a hiúság, hivalkodás, önzés, gög még nagyobb fitogtatására használjuk, miként azt *egységes közszellemünk és közérzületünk rovására a múltban cselekedtük*, hanem ha *azoknak a kötelességeknek* is tudátára ébredünk, melyeknek éppen öntudatosságunkból folyólag

* Megjelent a „Magyar Mars”-ban 1920-ban.

teljes odaadással és önzetlenül való teljesítésével *önmagunknak* és a *hazának* tartozunk.

Íme a nevelési alap, melyre az iskolának is rá kell lépnie, ha azt akarjuk, hogy nevelési ügyünk *összhangzó egészet* alkotva, a hadseregnél méltó befejezést nyerjen.

Azt hiszem, azt az állításomat mindenki elfogadja, hogy a haza szolgálatára rendelt *életnél* magasabb érték nincs. Életünk felett pedig Teremtőkön kívül kizárólag magunk rendelkezünk. Vajjon nekünk *a haza, család és önmagunk* iránti tekintetből nem kell-e tehát ezt az életet annál tudatosabban *értékessé* tennünk, hogy minél többet használjunk azoknak? Kétségtelenül. Hiszen említett vonatkozásokban keresett eszményekért folytatott nünkánk szolgálja az emberi haladást legjobban.

Joggal felmerül már most az a kérdés, mi módon tehetjük életünket értékessé? A józan ember kitűzött célja felé mindég a *lehetőségek szerint* halad. Közbeeső iránypontokat tűz ki. Egyik elérése után szívós kitartással törekszik a másik felé. Eletküzdelseiben kizárólag a *maga* erejére támaszkodik. Ez az egy bizonyos. Önmagunkban ritkán csalódunk. És ha ez mégis megtörténnék, azt a csalódást jobban elviseljük, mert az okokra is könnyebben rájövünk, tehát elháríthatjuk azokat. *Minden magyar hazafiúnak az ezeréves haza sértetlen területének visszanyerésére kell szívvel-lélekkel törekednie.* Hogyan érjük ezt el? Ha mielőbb *erősek* leszünk, *első sorban erkölcsi és szellemi téren* s csak legvégül az anyagiakban.

Mikor tudjuk ezt meg? Amikor érezzük, hogy *önbizalmunk* erősödni kezd. A számbeli túlerőt csak a *minőségbeli jobb* egyenlítheti ki. Ezt a *jobbat* kell megszereznünk. Mivel? A művelődéssel. Tehát a *művelődés terén kifejtendő többtermelés legyen a célunk*, melyet mindenkinek a legnagyobb eréllyel és következetességgel kell megvalósítania. Ezt az időnek *legeszélyesebb kihasználásával* érjük el. Erre pedig a művelődésnek a nevelés útján való észszerű és rendszeres értékesítése tesz képessé bennünket.

Mik lehetnek azok az értékek, melyeket a kiképzés szolgálatában épen a művelődés terén kifejtendő többtermelés jegyében kell értékesítenünk? *A legbecsesebb érték az öntudatra ébredés!* Lelkünk erejének, gazdaságának felfedezése, Tudásunknál, képességeinknél és teljesítményünknel fogva helyes beilleszkedésünk a nagy nemzeti kulturközösségbe. Önmagunk iránt érzett kötelességeink meglátása, melyeket eszményeink megvalósításáért készséggel teljesítünk.

Öntudatra ébredésünk foka és módja értelmiségünkön múlik. Ettől függ öntudatraébredésünk nézőpontjának a magassága. Minél magasabb az, annál elfogulatlanabb is céljai kitűzésében és ezek keretében kötelességei felismerésében és teljesítésében.

A nevelés dolga a körülbelül egy szinten lévő nézőpontokkal bírók további kiképzését rendszeresen irányítani. Itt van helye

az egyénesítésnek. Egyik tudniillik saját meggyőződéséből, kezdeményezéséből cselekszik akkor, mikor a másikat ugyanarra már kényszeríteni kell. Itt a cselekvésbe összhangot létrehozni egyedül a *fegyelem* képes. A fegyelem itt kapcsolódik be a nevelésbe. Mint eszköz, hogy célt érjünk s mint cél, hogy az elért eredményeket biztosítsa. Mindkét esetben *meggyőződésünk szilárdsága* szükséges, hogy áthasson bennünket a kitűzött cél és elért eredmény helyességét illetően. Ez az a hatalmas kulturérték, mely hajthatatlanná teszi a jellemet. Az igazság útján levő többi célok eléréséhez ez a szilárd meggyőződés ad lendületet. Az akarat-erőnek, kezdeményezésnek, öntevékenységnek, kötelességérzetnek”, hősies elszántságnak a szilárd meggyőződés a kisugárzója.

Azonban a fegyelem nemcsak eszköze és célja a nevelésnek, hanem az egy az *erényig felmagasztosult kulturérték is*. Ennek az erénynek gyakorlását önmagunkon kell kezdenünk, még pedig az *önzetlenségen*, ezen a legnagyobb fokú önfegyelmen, melynél fogva az összesség érdekében lemondani tudunk. *Az önzetlenség tehát önmagunk iránt tartozó kötelesség!*

De mit kell értenünk a hivatásunk szolgálatába beállított fegyelem alatt öntudatra ébredésünkből folyólag? Annak meggyőződéses belátását, hogy amit felsőbb szempontokból tőlünk követelnek, annak úgy *kell* lenni, mert az *úgy* van jól. Ebből viszont az következik, hogy nekem azt úgy kell elvégezni, amilyen jól az tőlem kitelik. Szolgálati szabályzatunk eleitől fogva erre az öntudatos álláspontra helyezkedett, amidőn a parancs végrehajtásának feltételeként a „feltétlenül”, a „készséggel” a „kellő időben” mellett még az „*oly jól, amint lehet*” követelményt is támasztotta. Mert ha belátom azt, hogy valami az összesség érdekében helyes, akkor annak a saját szempontomból is helyesnek kell lenni, a lehető legjobban kell tehát teljesítenem, mert hiszen én is kiveszem abból részemet, minélfogva az nekem is hasznomra válik. Ez a belátás az értelmiségnek bizonyos fokát tételezi fel. Mivel pedig ezzel sokan nem bírnak, természetes, hogy a belátás is hiányozni fog. Mit kell ezekkel tennünk? Lelküket előbb *öntudatra* kell ébreszteniük. Hogyan? *Mindennek az eredetét, okát, vonatkozását, összefüggését, következtét és hatását kell kifejtenünk előttük. Rá kell vezetnünk őket a követeltek szükségességére*. Egészen bizonyos, hogy mindent azonnal nem fognak megérteni. Ezért bizalmuknak irántunk való előlegezését kell kérnünk tőlük. *Erre pedig elsősorban magatartásunk, példánk révén tesszük magunkat érdemessé*. Figyelmüket ez köti le legelőbb s legjobban. Ez van tehát legnagyobb befolyással lelkükre. Ez készletti agyukat is gondolkozásra.

Nem helyes tehát valamit cél és értelem nélkül követelni, csupán a vak engedelmességre való kötelezettségre támaszkodva. Létjogosultsága ennek csak addig van, míg a kiképzendő az okkal és céllal tisztában nincs. Ez az öntudatra ébresztett *lélek-*

nélküli fegyelem tehát csak *átmeneti* állapot. Ebben az állapotban az öntudatos fegyelem kíséretjéhez, vagy pótszeréhez, a *sulykoláshoz*, a *drillhez* kell folyamodnom.

Vannak továbbá kötelességek, melyeket szinte gépiesen, ösztönszerűen kell végeznünk, de kizáróan azért, hogy figyelmünket, akaratunkat egy lényegesebb irányban annál inkább lekötni, összpontosítani tudjuk. Ez tehát semmi egyéb, mint a szellem függetlenítése egy magasabb cél szolgálatára.

Óva intek azonban mindenkit ezen sulykolás *elharapódzásától*, melyre nem ritkán a gondolkodás lustasága és önképzésünk elhanyagolása vezet bennünket. A lefolyt nagy háborúban épen elégszer tapasztalhattuk kiképzésünknek azt a *fogyatékoságát*, mely az *öntevekenység*, az *önállóság* s a *felelősség vállalásának hiányából eredt* és amelyek épen az elharapódzott sulykolásból, drillből folyóan a formának a lényeg elé helyezett tiszteletére, tehát utóbbi megértésének elhanyagolására vezethetők vissza. Aki ezzel a fiatalság nevelésénél, illetőleg kiképzésénél nem számol, annak a jövőben bizonyára még keservesebb csalódásban lesz része. Az ilyen kiképzés nem jelent reánk nézve minőségi erőgyarapodást, *mert az öntudat nélküli gépies munka képességeink tudatára sohasem fog ébreszteni.*

Ha már most valaki úgy értelmezi az én felfogásomat, hogy az alárendeltnek ezek szerint jogában és szabadságában áll előljárójának parancsát a szerint teljesítenie, amint azt belátásához képest helyesnek vagy nem helyesnek tartja; s míg ily módon előljárójában parancsainak teljesítése iránt a bizonytalanság érzését kelti fel, addig magatartásával tulajdonképpen fegyelmetlenségre csábít: az nemcsak nem érti meg gondolkozásomat, de még azt is merem állítani, hogy a nagy háború lélektanát sem tanulmányozta gyakorlatilag a legelől harcolók vonalában. Mert igaz ugyan, hogy a halál közvetlenül fenyegető érzésének hatása alatt a fegyelem kezelése megértőbb, emberiesebb, *azonban a fegyelem önmagunkkal szemben való gyakorlásának is épen ez oknál fogva annál szigorúbbnak kell lenni.* Erre azonban csak az öntudatra, a belátásra támaszkodó nevelés s az *ebből* sarjadzó fegyelem képes.

Az alárendeltnek előjáróihoz, ez utóbbiak *értelmi és erkölcsi fölénye folytán*, a *ragaszkodásig terjedő bizalommal kell viseltetnie.* Parancsai helyessége iránti gondolkodás nélküli belátást ennek a bizalomnak kell szülnie. Olykor nem is lehet abban a helyzetben az alárendelt, hogy a kapott parancs helyességét megítélhesse, tehát célszerűségét beláthassa, Ilyenkor ismét csak a bizalom hídján kell arra az útra jutnia, mely a helyes megoldáshoz vezet. Az ilyen esetek egyébként a *kiképzési időn belül alig fordulhatnak elő.* Legfeljebb az alárendelt kipróbálásaképen a kiképzésnek mintegy *betetőzése* gyanánt, vagy az *ellenség előtt.* Ezek pedig már a legmagasabb követelmények, melyek teljesíté-

sét az elérni óhajtott eredményre a *bizalom* s egyéb magasabbrendű *erkölcsi erők* döntő kihatással vannak. Elvégre az nem baj, hogy az eredményre vezető erkölcsi erők kitől származnak s a fegyelem *látszólagos* félretétele vagy enyhébb megnyilvánulása mellett, hogy érvényesülnek. Fontos, hogy meglegyenek. És ezeket az erőket épen az az *öntudatra ébresztett fegyelem* lesz képes az alárendeltekben nehéz helyzetekben kicsikarni.

Az ilyen erkölcsi értékek és magatartás megjutalmazására való az előléptetés és kitüntetés.

De az öntudatra ébresztés belátásának *bíráló célzata* már csak *azért* sem lehet, mert hiszen az újonc egy előtte mindegyideig ismeretlen világba lép, tehát teljes hiányával bír annak az áttekintésnek, mely belátásának irányát megszabni alkalmas. Ez alatt tehát csak azt a természetes lelkiállapotot érthetjük: melyben akkor vagyunk, ha valaminek oka, célja, kivitelének módja stb. felől kellőleg már tájékoztattak bennünket, vagyis midőn tisztán látunk. Ily módon alakulhat ki felfogásunk s érvényesülhet abban egyéniségünk. Öntevékenységet, kezdeményezést, előrenemlátott viszonyok váratlan felbukkanása esetén a kapott meghagyás *szellemében* való cselekvést, a felelősség vállalásának kedvét, szóval egy *magasabbrendű kötelességteljesítést csak az ily szellemben kiművelt egyéniségtől várhatok*.

Amíg tehát az öntudatra ébresztés fegyelme, vagyis a szoros értelemben vett nevelésnek ez a jellemző kelléke a *lényeg* megismeréséhez és megértéséhez vezet, addig az öntudatra ébresztés nélkül való fegyelem, vagyis a sulykolás a *forma* gépies betanulásával egyenértékű. Előbbi a pozitív tudás létrehozója, mely fejlődésképes és örökké megmarad; a *minden esetben* alkalmazott sulykolás ellenben kulturmivoltának szintjéről súlyszti le az embert.

Szoros értelemben a sulykolás is nevelés; csak az eszközei mások; emiatt célját is másképen és más fokban éri el.

A fegyelemmel való vonatkozásban pedig úgy állíthatjuk be a nevelés kérdését, hogy az semmi egyéb, mint a fegyelemnek ránk való alkalmazása a közérdek méltányos kielégítése végett a személyi érdekek háttérbeszorítása mellett. Ily alapon felfogva a nevelés kérdését, állíthatom, hogy a sulykolás attól abban különbözik, hogy a fegyelemnek az egyén művelődésifoka szerint, tehát a meggyőződés erejére, vagy a megszokás gépieségére támaszkodó jelentőségéhez képest mindkettőnél más annak, mint eszköznek a *természete, szerepe és befolyása*.

További művelődésiérték még, melyet nevelés útján a kiképzés szolgálatában értékesítenünk kell, a *tekintély* és *eszmék tisztelete*. Amíg a tekintély tisztelete a fegyelem kérdésével áll szoros összefüggésben, addig az eszmék tisztelete inkább a *hitélet* és az *erkölcs* világából való. A tekintély tiszteletét is az eszmék tiszteletére kell visszavezetni és megalapozni. Vagyis aszerint, amint

a tekintély tiszteli és megtestesíti az ő erkölcsi és szellemi rátermettségében az eszméket, tiszteljük mi is a tekintélyt. A kiképzés szolgálatában mik lehetnek ezek az eszmék? Elsősorban vallásos érzület, haza- és igazságszeretet, egymás megbecsülése, egyetértés, összetartás, munkaszeretet, állhatatosság, takarékoság, önzetlenség, a szépre, jóra való törekvés, becsületesség, megbízhatóság, szóval mindaz, mi erkölcsi fölényünket s az elrabort ezeréves hazánk visszaszerzésére irányuló vágyaink teljesedését és munkánk sikerét biztosítja, *vagyis a katona erkölcsi épsége*. Ezeket az értékeket a szülői nevelésnek és az iskolának kell kicsiráztatni az ifjúság szívében. A hadseregnek nemzetnevelő és oltalmazó hivatásában óriási szüksége van ezekre az értékekre. A legelhagyatottabb szívből is meg kell lenni azoknak legalább is fejlődésképes palánta állapotban, hogy mikor annak gondozását a hadsereg veszi át, ez utóbbi nemzetnevelő tevékenységét a *kívánt eredménnyel* be is fejezhesse. E téren elkövetett mulasztások és hibák később már nemcsak jövő nem tehetők, ellenkezően a hadsereg nevelő és kiképző munkájának lendületét is kisebbítik.

Említettem, hogy a kötelességérzetnek a szilárd meggyőződés az egyik sugalmazója. Mivel a lelkiismeretes *kötelességteljesítés* tudatának fölbresztése épen a katonai nevelésnél a legfontosabb, szükséges, hogy azzal külön is foglalkozzam. Elfogulatlanul állítom, hogy egy nemzet művelődésifokának magassága leginkább fiai *kötelességérzetének fejlettségétől* függ. Ezzel pedig sokat mondtam. A kötelességérzet ugyanis a legfontosabb lelki tulajdonságok egymásrahatásának eredője, mint a becsületesség, fegyelem, lelkiismeretesség s egyszersmind a legértékesebb jellemtulajdonságoknak, mint a megbízhatóságnak és a felelősség készséges vállalásának is a szülője. Nem akarok ez alkalommal körsétát tenni hivatásunk különféle ágazatában. A háborúban e téren, igaz, sok biztató jelenséget láttam, de sajnos, még több kevésbé vigasztalót is. És ez a tanulság mélyen fekvő lélektani okokban gyökeredzik, melyek a nevelés körébe vágnak s így annak kell azokat értékesíteni. Láttam és éreztem, hogy a kötelességérzet még a hallal is szembe mer szállani, csakhogy feladatát teljesítse. Milyen magas gondolkodást árul ez el; milyen megbecsülendő értékeket tár ez fel; mennyire magasra helyezi azok birtokosát az eszményi világban, mintegy megmutatva neki és biztosítva részére az őt megillető helyet ebben a keserves anyagi világban is; milyen rejtelmes távlatát állítja be a fegyelem érzésének és felfogásának, mellyel, ha minél többen rendelkeznének, az erkölcsi újjászületés nagy munkája is simábban, erővel teljesebben haladna előre. És ezzel szemben nem tapasztalhattuk-e azt, hogy a legtöbb ember a kötelességteljesítés terén a *villámhárító* szerepét szereti játszani?

A kötelességérzet olyan, mint a lavina, melyet neki kell

lendíteni, illetőleg fel kell kelteni, hogy erejét kifejtse. Miként ez növekvő tehetetlenségénél fogva mindent elsodor, mi útjában áll, azonképpen a kötelességérzet is, mely szándékának végrehajtási pillanatában immár a kötelességteljesítés fogalmába ment át, azaz *akarattá* változott, munkája közben mind újabb erőforrásokat nyit meg, melyek egymás erejét kiegészítve és növelve, minden akadályt legyőzni képesek, melyek céljuk elérésében feltartóztathatnák. Ezt a hatalmas, a lelkek mélyén szunnyadó erőt kell a nevelésnek felébreszteni, hogy magával ránthassa a többit is, melyek ily módon összhangzatosan kifejlesztve, egyéniségünket a helyes *egyensúlyba* hozhatják. Minden képességünknek ki kell tehát műveive lenni a lehetőség szerint oly összefüggésben egymással, hogy hatásukat kölcsönösen kiegészíthessék s egy összhangzó egésznek alkothassanak. Mert nem minden képességünk munkája fontos és szükséges *egyaránt* minden időben. *A helyzet követelményei szerint kell azoknak előtérbe lépniük.* Mindegyiknek mindenkor készen kell lennie a támogató beavatkozáshoz avégből, hogy egyéniségünket a tökéletesedés útján előbbre vigyék.

Erre az ösztönös munkára azonban csak a nevelés képes. Az sem közvetlen, hanem az egyén által közvetve. A súlykolás sehogy sem. Ez gépies munka, mely az öntudatos gondolkodást cselekvési köréből többé-kevésbé kikapcsolja. Ez dolgozik, mert parancsolják, élet és lendület nélkül, melyekkel csak az öntudat szerelheti fel.

Miként látjuk tehát, hogy nevelést *öntudatraébresztés* nélkül nemcsak foganatosítani, de még elképzelni sem lehet. Ez az egyéni öntudatrakeltés, pedig a *nemzeti öntudat* eléréséért szükséges. *Amiként egyéni öntudatunk a múltban maradó értékek alapján felkeltve nem volt, azonképpen nemzeti öntudatunkból is hiányzottak azok az értékek, melyek tiszteletet és becsülést szereztek a magyarnak. Ezért nem volt nekünk barátunk s ezért állunk ma pártfogó és támasz nélkül kizárólag saját erőnkre utalva.*

A szellemi, de főleg az erkölcsi téren kell tehát nekünk minden *eddig felülmúló* eredményeket termelnünk a neveléssel. Sok parlagon heverő képességet kell ez utón még kihasználnunk. Hosszú és fáradtságos munka ez. Valaminek teljesítésénél azonban először *nem a nehézségeket* kell meglátnunk, melyek lelkesedésünket, következetességünket és szívósságunkat lohasztani alkalmasak, *hanem a célhoz segítő energiáinkat kell fokoznunk.* Miként a népnevelés máról-holnapra nem változtatható meg olyképp, hogy minden tanköteles gyermek iskolába járjon, másrészt pedig a hadsereg egyelőre az érvényben levő népnevelő rendszer alapján sokszor bizony sehogy, vagy csak a legkezdetlegesebben előkészített elemekkel számolhat: nyilvánvaló, hogy ezek nevelését a legszigorúbb alapon egyenesítenünk kell. A

nevelésnek tehát az egyén erkölcsi és szellemi faj súlyához képest kell igazodnia. Az önnevelés eszközeinek leghabzóabb átengedésétől azok alkalmazásának legmegkötőbb kényyszerítéséig, vagyis a sulykolásig igen-igen sok változat lehet az *egyén szerint*, A nevelés csak egy célt és iránynt tűzhet ki és annak elérésére valamint be-tartásához szükséges módokat tárja fel, míg említett kulturérté-kek mikénti megvalósítását már az *egyénre* kell bíznia. A nevelés tehát *inkább magunkra* utal. *Mindenki önmagát neveli*. Aszerint azután, amint erre valaki az elérendő cél szempontjából, képes-nek, vagy képtelennek bizonyul, a nevelésnek be kell avatkoznia. *Sohasem kénysszerrel, hanem előbb mindig a meggyőzés erejével, az okadattal*. Eltekintve attól, hogy ennek mind erkölcsi, mind értelmi szempontból helytállónak kell lenni, azt megérthetővé, elfogadha-tóvá is kell tenni az előtt, kinek nevelését reánk bízták. Az okada-toknak mindég ez utóbbi műveltségi fokához kell alkalmazkodnia. Azoknak nem szabad reábeszélés és a megalkuvás benyomását kelteni. Az ilyen neveléssel az egyéni képesség kifejlesztése te-rén, vagyis az egyéniség értékét illetőleg csak ámitjuk magunkat. *Ez az eljárás nem jellemeket, de szolgálalkü gerincteleneket nevel*. A meggyőzésnek meggyőződésé kell érlelődnie. Csak ennek van átalakító hatása a *lélekre*. Az ítéloképességet csak ekkép fejleszthetem, mely önértékem tudatát ébreszti bennem, így jutok el az önismerethez. Ennek *elfogulatlan* birtoka a leg-magasabb értelmiség. Ha már most valaki önmagában kevésbbé bizik, ítéloképessége is csekély; ha tehát önnevelésben magára hagyatnék, félő, hogy helytelen meggyőződésénél fogva hamis utakra tévedne: ebben a végső esetben a nevelés jobb belátásá-nak és meggyőződésének kell a már említett módon beleavat-koznia, hogy őt a helyes cél felé irányítsa.

Az egyéni szabadság teljes érvényesülésétől annak megkö-téséig nagy az ut. Minél jobban tudom azt a kitűzött cél érde-kében kihasználni, vagyis minél jobban tudok ezzel a szabad-sággal önművelésem révén a köz érdekében élni: annál inkább nélkülözhetem én az irányító vezetést s annak ellenőrzését. Itt is tevőleges és nemleges irányzatról lehet szó. A tevőleges törekvé-seknek e téren az *egészséges becsvágy* szab határt, mely céljait önismerete alapján józan ítéloképessége szerint állapítja meg. A nemleges álláspontot a *tunya* önzés képviseli, mely az egyéni jólét és kényelmen kívül a lét minden egyéb kérdésében a *közöny* szenvedőleges álláspontjára helyezkedik. Van azonban egy har-madik irányzat is, mely céljait szándékosan, olykor talán öntu-datlanul *félreismert állapokban*, azaz nem valószerű képességei, hanem erejét *messze fölülmúló vágyai* szerint tűzi ki.

Ezekben a különböző törekvésekben az *egészséges* fejlődést biztosító irányzatot érvényre juttatni, a *nevelés dolga*. A neve-lésnek ebben a munkájában a legnagyobb szerepet kétségtelenül az ön- és a közfegyelem játsza. Mennél jobban érvényesül a

tunya önzés közönyös álláspontja, vagy a beteges becsvágy szemérmetlen s a közre kiható ártalmas vágya, önnevelést céljaink, valamint intézményeink köznevelési céljainak kitűzésénél: annál kevésbé lehet ott szó nevelésről a szó igazi értelmében. Egyesek rideg, kapzsi önzése a társadalmi szervezeteket is megmértelyezi, így azután ráakadunk igazságára annak az ibseni véleménynek, mely azt állítja, hogy majdnem minden társadalmi intézményünk céljával ellenkező értelemben működik. Miért? Mert nem állnak azok nemzeti- és valláserkölcsi alapon. De igenis ennek cégére alatt orgiáit *ülte* emiített két irányzat, mely közszellemünket, közérzetünket a legrutabb-önzés rideg s kapzsi szolgálatába süllyesztette.

Mind önmagunknál, mind nemzetnevelésünknel a jövedelmezőbb, gyorsabban és könnyebben célhoz segítő erkölcs tanításait követtük.

Ennek nem szabad tovább így lenni!

A nemzeti hadsereg tagjainak, bármily kérdést érintő fel fogásukba és munkájukba a *keresztény vallásos érzületen és hazafias gondolkodáson nyugvó becsületességet kell belevinniök.* Végtelen szomorú az a tény, hogy *nálunk a becsületes munka a szemkitörlőhöz viszonyítva legtöbbször kevesebb méltánylásban részesült, mert igen sokszor csak a felületes külszín szerint ítéltünk.*

Ha kiképzésünkben a keresztény és nemzeti *öntudatot*, valamint a velőkig ható *becsületességet* megalkuvás nélkül érvényesítjük, nemzetünk nevelését hatalmas lépéssel vittük előre azon az utón, mely számunkra ezen a világon mindenki előtt rokonérzést bizalmat és tiszteletet gerjeszt.

Miután tanulóifjúságunkat a katonai szolgálatra akarjuk előkészíteni, hogy — miként az Angliában és Amerikában volt — az szükség esetén egyszerűen csak átöltöztethető legyen, elengedhetetlen, hogy tanuló ifjúságunkat már az elemi iskolától kezdve fenti szellemben a legleikiismeretesebben *neveljük.* Ezeknek a magas erkölcsi értékeknek lelkünkben való feltalálását és kiművelését egyszerű sulykolás utján *sohasem* fogjuk elérni. Az eszmények világában külső érzékeinknek semmi keresnivalójuk sincs. Már pedig a világot az *igazság és az eszmények kormányozzák.*

Igen téves volna azonban azt hinni, hogy a *keresztény nemzeti szellemre alapított hazafias öntudat és becsületesség kiképzési munkánkon szembetűnő nyomokat nem hagyhat.* És most titokban önkéntelenül is az előljáró megelégedésére, a minősítvényi leírásra, az előléptetésre, vagy a kitüntetésre gondolunk.

Ezt az állítást határozottan tagadom.

Miként az erkölcsi nevelés csak huzamosabb és következetes munka gyümölcse lehet, annak *hatásai sem nyilvánulhatnak meg rövid időn belül.* De kétségtelenül szembetűnik az később, ha két oly csapat *megbízhatósága* között kell párhuzamot von-

nunk, melyek közül az egyik *nevelve* van az önmaga és a köz iránti kötelességekre, a másik ellenben azokra csak *rá van szoktatva* illetőleg sulykolva.

Elvégre nem az előjárók múltó tetszéséért kell dolgoznunk, kik munkánkat anélkül is a hadsereg, tehát a nemzet egyetemének jól felfogott szempontjai szerint bírálják el, hanem *önmagunk* és *hazánk iránt tartozó kötelességből*, melynek jutalmát a keresztény erkölcs szerint a saját hazafias lelkiismeretünkben kell keresnünk és megtalálnunk.

De hiszen minden józanul ítélő előjárónak is csak az utóbb emiitett kiképzési munka tetszhetik, mely már az emberek tekintetéből is kiolvasható. Annak az állításnak az igazságát, hogy a „szem a lélek tükre” legtöbbször hivatásunk nevelő munkájában tapasztalhatjuk, illetőleg érezhetjük át. Sohasem fogom elfelejteni egyik előjárómnak csapatom díszmenete után előttem tett azt a megjegyzését, hogy neki embereimnek különösen az a tekintete tetszett, mellyel azok „reánéztek”.

Igen! A katonának előjárójára vetett tekintetéből a *bizalomnak* s a *ragaszkodásnak* kell visszatükröződnie, mert azok igazságát szívvel-lélekkel *át is érzi*. Mintha mondani akarná: Bízom uram benned és követlek bárhova, csak parancsolj velem!

Itt van annak a fegyelemnek mély titka, melyet nemzeti hadseregünkben mindenkinek megérteni, megtalálni és megvalósítani kell tudnia.

Ezt a fegyelmet azonban az erkölcsi és szellemi rátermettség mellett csak a nemzeti szellemre épített keresztény erkölcsi nevelés képes megalapozni.

Megengedem, hogy *ezidőszerint* még nem lehet az ilyen szellemi nevelést általánosítani, mivel, hogy azt mindenki részben hiányos erkölcsi és szellemi előkészítése folytán talán még nem érti meg. Azt hiszem azonban, hogy a nagy háború és annak nyomán járt megrázkódtatás mindenkit, mintegy gyakorlati tapasztalásból utalt erre az egyedül helyes nevelési, illetőleg kiképzési rendszerre.

Azért a sulykolásnak is van ám nevelő hatása. Nemcsak annyi, amennyi egy műveletlen ember erkölcsi kívánalmait kielégíti. A mozgások és fogások végrehajtásának szabatos, egyöntetű s szemnek tetszetős végrehajtása, a figyelem, az önfegyelmet követelő kitartás, teljes erőfeszítést követelő igyekezet olyan erények, melyek a nevelésnek is hálás eszközei, főként az önfegyelem létrehozásában és fenntartásában. Ezek az erények tehát a legműveltebb egyéneknek is díszére válhatnak. Az rnár most más kérdés, hogy a műveletlen ember lelkét mindenekelőtt az önfegyelem szükségének belátása, vagy inkább az egyöntetűségben megnyilvánuló külső hatás s kétségen kívül tetszetős benyomás ragadja-e meg?

Elvül szolgáljon tehát, hogy a két eljárás közül mindenki-vel szemben annak képzettsége és hajlama szerint abból alkalmazunk többet, melynek megértéséhez erkölcsi műveltségénél fogva nagyobb érzéke van.

Ezek szerint *mind a két kiképzési rendszernek megvan a maga létjogosultsága, tehát mind a kettőt alkalmaznunk kell. A nevelést azonban összehasonlíthatatlanul nagyobb mértékben, mint a sulykolást.* Ez okból talán kívánatos lesz a kiképzés végett rendelkezésünkre álló anyagot *megfelelően szétosztani* olyképpen, hogy a többé-kevésbé egyforma kiképzést kívánók, vagyis az *egyvásuak* kiképzése, illetőleg nevelése is *együtt* történjék. Ennek az egyévi önkén teszi kedvezmény remélt eltörlése folytán annál megokoltabb jelentősége van.

Egyet azonban ne felejtsünk el, tudniillik amit e tanulmány elején hangsúlyoztam, hogy a *katonai hivatás talpig férfit kíván*, mind a két kiképzési rendszernek tehát *ezt a célt kell teljes erővel szolgálnia. A hadsereg csak igazi férfiakkal képes hivatását azzal az eredménnyel betölteni, melyet a nemzet tőle bizalommal remél és szívszorongva vár.*

A nemzet erkölcsi újjászületésének nagy munkáját tehát a hadseregnek kell kezébe vennie, mint annak a szervnek, *mely az államban az erőt, a hatalmat képviseli. Ennek az erőnek azonban a legtisztább erkölcsi alapon kell nyugodnia*, hogy megnyilvánulásának „biztos iránya” legyen. És most én a legnagyobb lélekismerőre, Napóleonra és hadseregére gondolok. Amíg Napóleon minden alkalmat felhasznált, hogy emberei lelkére hason, bennük az *erkölcsi érzéket s az ezen felépülő fegyelmet* megerősítse s ily módon hadseregének küzdelmébe a *belső meggyőződés* és az erős nemzeti öntudatból táplálkozó *lelkessedés* erejét belevitte: *azonképpen kell nemzeti hadseregünk kiképzésében ezeket az erkölcsi erőket a tehetség, az érdem, szóval a szellemi és erkölcsi rátermettség helyes méltánylásaként megbecsülni, kifejleszteni és értékesíteni.*

MILYEN LEGYEN JÖVŐBEN A MAGYAR KATONA?

Ezt a kérdést előbb a történelmi Magyarország helyreállítására célzó törekvések távlatába kell beállítanunk, mert helyes feleletet arra csak akkor adhatunk, ha kiinduló alapnak ezt a magas szempontot fogadjuk el.

De nem nélkülözhetjük ezt a beállítást a fenti kérdésben már azon okból sem, mert a *magyar katona értéke* és a *haza állapota* mindenkor *elválaszthatatlanok* egymástól.

Mielőtt azonban a kérdésre válaszolnék, tisztában kell lennünk azzal is, hogy ki lesz hát katona a jövőben, szabatosabban pedig: ki lesz katona akkor, mikor ezt a megcsonkított hazát komoly veszély fenyegeti? Minthogy a kérdés két részből áll, t. i. a jövőben és mikor komoly veszély fenyeget, a felelet is különböző. A hadsereg jövő létszámát a trianoni átkos békeszerződés állapítja meg. Eszerint a magyar katona jellemével szinte ellentétes irányú kiegészítő rendszert kellett meghonosítani, mely a legmagasabb eszménynek, a hazának zsold ellenében való *bérszolgálatát* követeli. A kérdés második része fenyegető komoly veszélyre szól, amikor tehát *lét* vagy *nemlét* felett kell dönteni. Erre való tekintettel pedig csak *a magyar becsület kötelezhet bennünket*. Ebben az esetben természetesen *minden fegyverfogható ember* katona lesz. Ezt egyébként már Zrínyi Miklós is hirdette a XVII. század közepén, midőn hasonló viszonyok között kijelentette, hogy a nemzet *megmaradásra* csak akkor számíthat, ha *nagy vész idején minden fiát fegyverbe öltözteti*.

A látókör immár tiszta s így a felelet is egyszerűbb és könnyebb.

Először is minden igaz és hű magyar hazafinak át kell attól a gondolattól és törekvéstől hatva lennie, hogy elszakított országrészeinket ismét visszaszerezzük. *Ehhez izzó haza- és fajszereetre van szükségünk*. Hogyan teszünk erre szert? A családi, az iskolai *nevelés* és közéleti tevékenységünk útján. Mind a három ut és mód mindenekelőtt egy, a *keresztény erkölcsökön felépült egységes világnézet* megértésére és magunkévátételére utal bennünket. Ennek a becsületes világnézetnek érvényesülé-

séért *bárhon, bármikor és bárkivel szemben* minden erőnkől harcolnunk kell. A „Haza” szentséges fogalma és a *fajszeretben* gyökeredző *összetartás* hatalmas gondolata ennek a világnézetnek éltető és alkotó elemei. Ezeknek a tiszteletével kell a magyar lelkeket megtermékenyítenünk. Ezek nélkül meddő a magyar lélek, azaz csak egymást pusztító és közömbösítő erők termelésére alkalmas. *A legfelsőbb helytől le egészen az utolsó tanyai iskoláig mindenkinek ezt kell tanítania és példájával igazolnia.* Az ekként nevelt és előkészített katona honvédelmi hivatására is alkalmasabb lesz. Az a meggyőződés, hogy hazájáért és nemzetéért áldozatot *kell* hoznia, életre kelti és kifejleszti lelkében mindamaz erényeket, melyek a magyar katonát *hivatása teljes betöltésére* képesítik és *rettegett ellenséggé* avatják.

Melyek ezek az erények?

Mindenekelőtt a *becsületességet* említem, mint minden emberi érték szilárd talpkövét. A hazafiúi megbízhatóságnak ez a megrendíthetetlen alapja. Ezt a becsületességet kell a magyar katona minden munkájának uralnia. Ezzel kell neki a hamis szabadelvűség minden lelketmérgező és nemzetpusztító hajtását *kíméletlenül letörnie.* Tiszta hazafias légkör a becsületességnek csak *az ilyen* munkája nyomán keletkezik. Erre az üde légkörre van szükség, hogy a magyar katonát jellemző többi erény kifejlődhessen.

Második helyen a *kötelességérzetet* említem, mint a halálig tartó hűség és kitartás legszembetűnőbb bizonyítékát, a fegyelmezett érzésnek és gondolkodásnak legjellemzőbb kifejezőjét.

Ebből és ezzel kell a magyar katonának a jövőben is „*virtust*” üznie!

A magyar katona bebizonyította fejlett kötelességérzetét a nagy háborúban, még pedig mennél kétségbeejtőbb viszonyok között, annál dicsőségesebben, mert a „*virtus*” így kívánta ezt. A magyarnak emez, erénnyé magasztosult történelmi hagyománya lelkében, tehát *a jövőben is élni fog.* Szeretem hinni, hogy a fennálló követelmények szerint még *fokozottabb mértékben* teszi őt erre képessé a *hazafiúi keresztény becsület,* melynek *fegyvereit legyen kész, ha kell támadólag is alkalmazni minden keresztényellenes és hazafiatlan irányzattal szemben.*

A bel- és a jogrendnek csak így lehet megbízható támasza.

A kötelességérzet, miként a múltban, azonképen a jövőben is *hőssé* fogja avatni a magyar katonát. Bepillantást enged ez neki abba az eszményi világba, hová kicsiny és gyenge lélekkel be nem tekinthetünk, hová csak az eszélyes elszántság vagy a vaskövetkezetesség mindent leigázó erejével juthatunk. Ezt a világot csak az ismeri meg, vagy fogja megismerni, akinek mindig csak a „*kötelesség*” lebeg szeme előtt. Ebben a világban mintha a halál hatalma is megrendülne az *erős lélekkel* szemben. Ott minden oly *természetes,* amit pedig a kishitű aggodalom lehetetlennek hisz.

A *kötelesség teljesítése* terén kell tehát *keményen edzve* lennie a magyar katonának. Mennél magasabb fokra fejleszti ezt a képességét, annak hatása alatt annál világosabban fogja felismerni amaz ösztönző és támogató erőket, melyek őt a vélt akadályokon keresztül a hősök, a félistenek hónába emelik.

De a jövő magyar katonájának még egy másik, előbbinél nem jelentéktelenebb lelki értékkel is rendelkeznie kell: *a fegyelmezettséggel*. E téren, bár gyengébben, de azért rosszul mégsem állunk.

A magyar ember szereti az erős határozott egyéniségeket. Ezek a tulajdonságok még elfogulttá is teszik őt azok hibáival szemben. Csak az a *csodálatos, hogy még egy gyenge idegent is erősebbnek tart, mint a fajtájabeli legerősebbet*. Elég az hozzá, hogy a magyar készségesen engedelmeskedik annak, akiben *bizik* és aki vele *igazságosan* bánik. Ennek szívesen alárendeli magát és követi odaadó hűséggel és kitartással, ha kell a halálba is. Ő tehát feltételhez szereti kötni fegyelmezettséget még akkor is, ha a célokat nem látja tisztán. És itt van a baj. Sokszor nem tudja legyőzni önmagát önzése miatt. Nem szeret bizalmat előlegezni, míg az érdemességet nem tapasztalja. Pedig *a bizonytalanság világában a harctéren nem azon múlik a siker, hogy valamit kifogástalanul végezzünk, sokkal inkább azon, hogy valamit egységesen eréllyel és egész szívvel cselekedjünk*. Ehhez azonban a *tekintély feltétlen tisztelete* és az *egyén készsége behódolása szükséges*, ami azt jelenti, hogy a tekintély érdemességének felülbíráló jogáról fenntartás nélkül mondjon le, továbbá érvényesülését kizárólag feladata körén *belül* keresse, hol tehetőségének legjavát szolgáltassa.

A fegyelmezetség az *egységes cselekvés*, sőt az *összetartás* előidézője is, még pedig annál megbízhatóbb alapon, mennél inkább a *meggyőződésen* alapszik annak a szükségessége. Mert nagy különbség van ám a „*muszáj*” fegyelem és a bensőséges, vagyis az akaratnak *meggyőződésből*, tehát mintegy önkéntes alárendeléséből származott fegyelem között. A két alapon létrejött fegyelmezetség is más és más lesz. A „*muszáj*” fegyelem fennmaradása felett *külső hatalom* örökös, míg a meggyőződés fegyelmét a *hazafias lélek leküzdhetlen ereje* tartja fenn. Nem lehet kétes, hogy megbízhatóság tekintetében melyiké az elsőség, melyikre kell tehát törekednünk.

Mindez *értelmiségünk*ől függ.

Íme eljutottam a magyar katona iránt támasztott negyedik legfontosabb követelményhez, *értelmi ereje* kifejlesztésének szükségességéhez. Mennél magasabb az értelmi foka, annál valószínűbb a helyzet s azon belül feladatának *megértése*, melyet most már csak egy kis *önmegtagadással* kell párosítania, hogy a meggyőződés fegyelmét érvényre is juttassa.

Az erőknél *fontosságuk szerint* kell érvényesülniök; a fon-

tosságot pedig azok célja állapítja meg. Az értelmiség így lesz az erők fontosságának helyes kiválasztója és érvényesülésük szabályozója. A magyar katonának értelmi képességét azért kell tehát kifejlesztenünk, hogy ő arra a *belátásra* ébredjen, *mit, hol, mikor* és *hogyan* cselekedjen. De ennek felismerése mellett még helyesen be is kell illeszkedni tudnia egyéniségével a nagy cselekménybe, hogy ennek célját szolgálni tudja.

Az értelmi erő bár a katona működési körét megnagyobbitja, de annak munkáját is megkönnyíti, mert a megoldások eszközeit is megjavítja és megszorítja. *Az értelmi erő féken tartja a felesleges erőket, hogy a szükségeseket annál jobban kihasználja.*

Nagyon sok pótolnivalónk van ezen a téren, melyeket *iskoláinkban* kell elvégeznünk. A jövő magyar katonája *értelmi és erkölcsi képességének alapját* már ott kell tehát a *leggondosabban* leraknunk. Jól vigyázzunk azonban, hogy a *jellemértékek elhanyagolásával szemben az értelem túl ne tengjen.* Iskoláinkban erre nagyon megvan a hajlandóság. A jövő magyar katonájában a *jellem és az értelemnek* egyensúlyban kell lennie egymással. Így fog az egy összhangzó egészet alkotni, melyben egyik a másiknak okos tanácsadója és bölcs mérséklője lesz.

A jövő magyar katonájának azonban még a *testét is ki kell művelnie, erőssé tennie, hogy az egészséges, edzett és fáradoalmak elviselésére alkalmas legyen.* E tekintetben ösfoglalkozásunk, a földművelés hathatós segítségünkre van. Itt sem szabad azonban *egyoldalúaknak* lennünk. Minden szervünket, az azok működéséhez szükséges izmokat céltudatosan kell fejlesztenünk. Szívósság, elevenség és ügyesség jellemezze az e téren elérni szándékolt teljesítményeinket. A jövő magyar katonájának tudatára kell ébrednie annak, hogy szervezetének megerősítése *lelkének kiművelésére* is előnyösen kihat. A szerves világ erői csak együtt és egymással karöltve fejlődnek. Egyik a másikat hatásban kiegészíti. Az „*ép testben ép lélek*” *egyedül helyes elvét tehát elsősorban a jövő magyar katonájának kell megvalósítania.* Vessen meg minden olyan élvezetet, mely testi szervezetére hátrányos. *Különösen a szesz élvezete terén tanúsítson bölcs önmérsékletet. Legyen jó példájával meggátlója a fiatalság erkölcsére és szellemére hátrányosan kiható mértéktelen szeszfogyasztásnak, mely mérhetetlen bajok és szenvedések kútforrása.*

Íme ezek volnának azok a főbb szempontok, amelyek szerint támasztott követelményeknek jövőben a magyar katonának meg kell felelnie, hogy szent és nagy célunkat megvalósíthassuk. *A magyar katonának tehát erkölcsileg, szellemileg és testileg eresebbnek kell lennie minden ellenségénél. Ezek számbeli túlerejét azzal kell kiegyenlítenie, hogy ő azoknál minőségileg összehasonlíthatatlanul jobb.* Háborús tevékenysége elég vigasztaló példát nyújt ugyan erre, neki azonban ennél nem szabad meg-

állapodnia és azzal beérnie, ellenkezően egyéniségének értékét még magasabb fokra kell kifejlesztenie, hogy bármily nehézséggel és meglepetéssel szemben is *jogos önbizalma* meglegyen, tehát helytállhasson. *Ez a tudata legyen az ő legnagyobb ereje.* Ebben a tudatban fejlessze tovább *győzelmi*, vagyis a régi Magyarország helyreállítását célzó *akaratát*, mely minden munkájának iránytűje, életének pedig legfőbb vágya és célja legyen.

Nemzetünk a történelem tanúsága szerint már sokszor állott sir ja szélén s a végromlásból az élethez való jogán alapuló szilárd s férfias elhatározása, munkája és tetteire mindig kiszabadították. Kardjába és harcias erényeibe vetette végső bizodal-mát, melyekben sohasem csalatkozott. Létének ezek voltak utolsó végvárai, melyek után már csak elpusztulása következett volna. Az öntudatos ébredés szép példáját szolgáltassa most a magyar katona erkölcsi, szellemi és testi erejének kifejlesztésével és tökéletesítésével. Mutassa meg, hogy kell ezen nehéz időkben minden igaz magyar hazafiúnak viselkednie. *Kétségtelen, hogy ellenségeink teljesen el akarnak pusztítani bennünket. E törekvésnek csak a magyar szív és lélek, továbbá a magyar kar és kard vehetnek gátat.* Mert azt tudnia kell a jövő magyar katonájának, hogy az előtéssel fenyegető árvizveszedelemmel szemben védekezhetünk, a kívülről jövő áradatot tehát „karddal” még feltartóztat-hatjuk, énnél azonban sokkal veszedelmesebb az a talajvíz, mely *lelkünket, jellemünket* porhanyosítja el, fosztja meg ellenállóképességétől s végül mégis csak elönt, megfojt bennünket.

E tereken kell tehát lázas és céltudatos működést kifejtenünk, hogy fölényünket biztosíthassuk.

A magyar katonának *minta- és önzetlen hazafinak* kell lennie. Pedig mily nehéz ma ilyennek lenni! Éppen azért *ma a legjobbak valók kicsiny hadseregünkbe, kik példájukkal lelkesítően hatnak a többire; kik őseiktől örökölt hazafiúi és harci erényeikkel értékben többszörös ellenséggel felérnek. Ne mulasszon el tehát egyetlenegy alkalmat se, hogy ősei, illetőleg elhunyt vagy még élő hős bajtársai példáit kövesse. Azokból bátorságot, kitartást és ösztönzést merítsen.*

A magyar nemzet történelmi hivatását csak akkor töltheti be a jövőben, ha a közelmúlt tanulságait a saját javára értékesítve, *testben és lélekben újjászületik. Erkölcsi és értelmi fölényénél fogva vezető szerepét* Európa délkeleti részén csak eképen tarthatja fenn továbbra is. Ezen hivatása útjának az egyengetésére a *hadsereg* szolgál, mely viszont csak akkor képes erre, ha annak minden tagja önmagát a hadsereg hivatásához képest fentiek szerint átformálta és megerősítette.

Ezt minden húmagyar hazafinak meg kell értenie, kinek életideája a „Nagy Magyarország”. Elvégre, ha a haza hív, mindnyájan katonák lesztek. Azért a lelketekben szunnyadó s

egy évezred harcaiban kialakult és megerősödött harcias szellemet és érzéket „Trianon” jóvoltából lelohadni ne engedjétek.

Most pedig végezetül Nietzsche Zaratusztráját szólaltatom meg, ki harcosairól a következőket mondja:

„A *ti* ellenségeket keressétek, a *ti* hadatokat viseljétek és a *ti* eszmétekért. És ha eszmétek elbukik, úgy becsületességtek még ezen is üljön diadalt!”

„Nem békére serkentelek, hanem győzelemre. *Munkátok legyen a harc, békétek a győzelem!* Csak úgy ülhetek csöndben és békességben, ha ijjatok és nyilatok van: különben fecsegték és nyelvet mértek.”

Majd másutt:

„Ha nem akartok végzet lenni és kérhetetlenek, miképpen győzhetnétek ti velem? És ha keménységtek nem akar villámlani és széjjelválasztani és szétvágni, miképpen *teremthetnétek* velem egykoron?”

„Mert a teremtők kemények.”

„Ó én véreim: legyetek kemények.”

Mi is a *mi* ellenségeinkkel, a *mi* háborúkat és a *mi* eszméinkért fogjuk viselni. Bennünket *igazunk* fog igen *keményekké* tenni.

Csak *befelé tekintve dolgozzunk inkább*, mintsem hogy „nyelvet mérjünk.”

Ez azonban nemcsak a jövő magyar katonájára vonatkozik! . . .

FÉRFIERÉNYEK A CSAPAT- VEZETÉS SZOLGÁLATÁBAN.

Az élet nagy gyakorlati iskolájának különböző tanfolyamait a harctéren elvégezvén, annak egyik új szakaszához érkeztünk el. A jövő legkevésbé rózsás távlatát hatalmas munkára készített. A hadsereget kettős céljának betöltésére, *jelesen államtartalmazó és művelődési feladatának végrehajtására* alkalmassá kell tennünk. Ennek a munkának sikere összes háborús tanulságaink lelkiismeretes és szakszerű feldolgozását követeli. Az irányt eíihez megmutatja az a követelés, amelynek helyes felfogása elsősorban — de nem egyedül — *önmagunk legteljesebb kiművelésére* utal. Pályánkon a múltnak sok hibáját kell kiküszöbölnünk, *erényeinknek pedig a legmagasabb hatványig leendő fejlesztésére kell törekednünk*, ha azt akarjuk, hogy célt is érjünk.

Hadi tapasztalatainkat kiképzésünkkel egyidejűleg, ezzel párhuzamban és ennek előnyére, elsősorban tehát önmagunk kiművelésére kell értékesítenünk. Az új szabályzatoknak legfőbb alapelve a *kiművelt emberi fő és lélek*, vagyis a *jellemképzés* legyen. Ez teremti a gondolatokat, ez szüli a nagy érzéseket s ez irányozza a cselekvéseket. Minden más csak eszköz és technikai ügyesség, melyek mint előbbinek függvényei, alkalmazásukban egyszer célszerűnek, máskor célszerűtlennek bizonyultak.

A szabályzatok elveinek gócpontjába tehát az *embert* kell helyezni. Az ember az az szilárd örök egység, mely *lényegében változhatatlan* volt és marad eljövendő korok időtlen végéig.

Minden más elvnek, azok fontossága szerint, az *ember körül* kell csoportosulnia, de nem az élettelen megmerevült jegyében, hanem az érvényesülésre váró készségnek ösztönszerűleg kiértelt akaratával és biztosságával, melyet a hazafiúi lélek férfierényei lehelnek beléjük.

De a haditapasztalásokat nemcsak azért kell helyesen feldolgozott gyűjteményekbe, a szabályzatokba tömöríteni, hogy hivatásunk szolgálatában önművelésünket a lehetőségig előmozdítsuk, sokkal inkább azért, hogy az ott gondosan és szakszerűen megállapított elvek egy *egységes szakszerű felfogást és véleményt* teremtsenek.

Hatalmas győzelmi akarat csak az egységes felfogások

szellemében következetesen kifejtett tevékenységek alapján fejlődhet ki. Ennek az akaratnak a lehetőségig való kiművelése pedig a hadvezértől kezdve az utolsó katonáig kell, hogy főcélja legyen a mi kiképzésünknek.

Azonban elhibázott dolog volna, ha a nagy háborúban alkalmazott különböző hadigépeknek éppen az emberi lélekre gyakorolt, sokszor bizony *megrendítő hatásával* kellő mértékben nem számolnánk. Ezek technikai alkalmazásához, hatásuknak első sorban ép az ellenség ellentállásának megtörése szempontjából, vagyis támadólagos értelemben, feltétlenül értenünk kell. Ily irányú, *az álló harccal összefüggésben lévő gyakorlatoknak tartását is* tehát már most hangsúlyozni kívánom.

De nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a modern hadi eszközök rettenetességeivel szemben az emberi lélek ellentálló ereje is szenved. Ennek figyelmen kívül hagyása *önccsalásunkkal* volna egyenlő. Figyelünk kell azonban arra, hogy ezeknek a harceszközöknek ismerete és technikai kezelése mindenkor kizárólag *cselekvő értelemben*, azaz a *saját hatás fokozásának* szempontjából mérlegeltessék. Egyedül a *kitartás, kötelességérzet* érenyeinek állandó ébrentartása és nagyraeveiése képes emiuttelt harceszközök pusztító hatását ellensúlyozni s ily formán azoknak cselekvő értelemben vett leghatásosabb alkalmazását biztosítani.

Igen veszedelmesnek látszik azonban a győzni akarás legfőbb elvén *kivül a többi harcászati elvhez is túl mereven* alkalmazkodni. Mert bár a harcászati cselekményeknek egyszerűeknek kell lenniök, azonban azok keletkezésüket sokszor az azt megelőző lelki benyomások különböző előre nem látott, sőt véletlen hatások, váratlanul érvényesülő szempontok stb.-ek vagyis a viszonyok oly szövevényes kölcsönhatásában találják meg, mely útvesztőből való kibontakozás Ariadna-fonalát nem az elvek, hanem a *józan ész egyszerű gondolkodása* adja kezünkbe. Ebből pedig az következik, hogy *józan eszünk gondolkodást szabadságát elnyomni ne engedjük*, — ellenkezőleg azt bármilyen elvvel szemben *elfogulatlanul* megőrizzük, A józan gondolkodásnak és ítéletnek ezt a tárgyilagos alapját, az *elfogulatlanságot megtalálni a legnehezebb*. Ehhez sokszor a bizonytalanság leplének erélyes elhatározással való *áttörése* szükséges. íme, látjuk, mint siet a jellem a gondolkodás segítségére azzal, hogy az elhatározás számára lehetőleg tiszta helyzetet teremtsen s így a cselekvés útját egyengesse. Ezen az alapon igyekezzünk tehát mindenkor harcászatilag helyesen gondolkodni olyképen, hogy elhatározásunknak a valóságnak leginkább megfelelő kivitelét nyomban *elképzelni* is tudjuk. *Végrehajtható parancsok és illúzióktól mentes teljesítmények csak ily módon keletkezhetnek.*

Tapasztalásaim egyértelműleg beigazolták annak a felfogásnak a helyességét, mely a következetesség elve alapján mindig a *fokozatosság* szempontjainak igyekszik érvényt szerezni. *Ezt a*

szívós következetességet kell kiképzésünkbe belevinnünk. Ez alatt nem az elhatározásunk mellett való *merev* kitartást értem, mely a viszonyok kellő figyelembevétele nélkül szándékát „az utolsó emberig” erőszakolni akarja, hanem *felfogásunk rugékonyságát*, mely a keresztülvitel alkalmából csak azt valósítja meg, ami *felesleges áldozatok nélkül* lehetséges. Elvégre, ha az emberanyag időelőtt elfogy, a visszamaradt kevésnek pedig *erkölcse* és *szelleme* megtorpan s idegei kimerülnek: vajjon lehetséges-e ily erővel a nagy célt szolgálni?

A harcászat éppen úgy, mint a politika, az exigenciák, a lehetőségek tudománya. Azt azonban, hogy mit lehet és mit nem lehet, mi célszerű, vagy mi nem célszerű, előre megállapítani aligha lehet. Azt legtöbb esetben a helyszínén, a kivitel idejében képes a csapatvezető eldönteni, ha ... az ő és a csapat szíve a helyén van. Mennél jobb egy csapat szelleme, fegyelme és kiképzése, mennél rátermettebb annak vezetője, annak célszerű *lehetőségei* is annál *számosabbak* lesznek a harctéren.

Azért hát *soha sem kell a szabályzat szerinti legjobbra*, különösen pedig az feltétlen jóra törekedni akarnunk, melyet akkor — mellesleg megjegyezve — sokszor fel sem tudunk ismerni, hanem meg kell elégedve lennünk a viszonyokhoz alkalmazkodó valamelyes *célszerű* cselekvéssel is. *A csapat vérével nem lehet szerencsejátékot űzni.* Már Napóleon megmondta, hogy helytelen törekvés valamit *hibátlanul* végrehajtani akarni, de igenis *kevesebb hibával*, mint az ellenség, mi szintén javunkra billenti a mérleget.

A szabályzat is csak gyarló emberek alkotása. Nem világos, sőt tévedéseken alapuló elveket is tartalmazhat. Innen van az, hogy a hadseregek szabályzatai, harcászati elvei sokszor homlok-egyenest ellentétes felfogásokat tükröznek vissza. Például a védelemnek szervezése, csak *egy* vonalban, vagy több egymásmögötti vonalban. A mi álláspontunk háború előtt az előbbi volt, míg a franciák már akkor a több egymásmögötti vonal mellett foglaltak állást. Egy tekintetben azonban mindenkinek meg kell egymással egyeznie, t. i. a *férfierények*, szellemi és erkölcsi képességek *döntő szerepében*.

A legnagyobb súlyt tehát mindenkor belső képességeink lehető kifejlesztésére helyezzük. Ily módon nemcsak biztosítjuk *cselekvési szabadságunkat*, hanem elhatározásainknak és cselekedeteinknek a helyes irányban való működésre is tért nyitunk. Ehhez a munkához van segítségünkre a szabályzat, melynek elveit az egységes cselekvés szempontjából *támaszként* fel kell használnunk.

A „kiművelt emberi fő” és lélek — ha megfelelő haditapasztalása is van — leginkább képes említett elveket *ruganyosakká* tenni, vagyis azokat a siker érdekében célirányosan alkalmazni. A mindenkor *egyaránt érvényes elveknek* tágkörű

hajlékonysággal kell bírniok. Ennek keretében a tárgyilagos értelemnek kell a megvalósíthatót kiválasztania tudnia. Ez az eljárás említett elveknek tiszta felfogását, teljes megértését, alkalmazásuk terén tehát képességeink fölényének teljes biztonságát kívánja.

Kizárólag az ily szellemben nevelt önállóság, öntevékenység, vagy kezdeményezés lesz képes bennünket — ha *szükséges* — a szabályzattól függetleníteni s működésünket *annak szellemében* a helyes útra vezetni. Az ily irányú nevelés a *leglelkiismeretesebb s legodaadóbb hazafias munkát* kívánja a csapatnak béke idején a háborúhoz leendő *előkészítése* terén.

A feltétlen győzni akarás kíméletlen szellemét kell minden kiképző munkánkba belevinnünk. Azonban nemcsak szóval kell hirdetnünk ezt az akaratot, hanem az alkalmazott helyes kiképzési eljárással minden katonát meg kell győzni tudnunk annak szigorú betartása mellett a feltétlen sikerre való biztos kilátásainkról. Az a fontos, hogy a katona kiképzésének helyessége iránt *bizalommal* viseltessék, mit kizáróan a célszerűen és helyesen vezetett gyakorlatok elfogadható és megértett tanulságai szereznek meg számára.

Minden igyekezetünkkel azon kell lennünk, hogy őseinktől örökölt ezeréves hazánkat teljes egészében visszaszerezzük, a magyar nemzetet dicsőségesen hatalmassá, nevét tiszteltté tegyük.

Jól gondoljuk meg, hogy ebben az *egészséges, hazafias keresztény szellemben* való nevelésben kell a mi hadseregünk *legnagyobb erősségét* keresnünk. Ez az a termékenyítő s lelkesítő erő, melynek hatása a cselekvést egységesíti, az eredményt pedig megsokszorozza.

Joggal felmerülhet már most az a kérdés, hogy az erős győzniakarás szellemét miként vihetjük be a hadseregbe s nevelhetjük naggyá és törhetetlenül szilárddá?

Minden alkalmat fel kell használnunk, *önbizalmunk emelése* révén annak újbóli felidézésére, hogy a jelen állapot tartós túrése *önérzetünkéből vetköztet ki*, ami pedig többé-kevésbé a szolgaság biztosító és az abba való belenyugvással egyenlő.

Minél többet s minél jobban dolgozunk, annál előbb kell ütnie megváltásunk órájának! De főként a viszonyossági gyakorlatok nyújtanak kedvező alkalmat hazafias, lelkesítő munkakedvünket és önérzetünket fejlesztő eszméinknek a gyakorlatok *tanulságai* kapcsán leendő terjesztéséhez. Igen! ezeket a gyakorlatainkat kell a legnagyobb komolysággal, odaadással s önmagunkra nézve levonható leghasznosabb tanulságokkal vezetnünk. Azokról mindenkinek azzal a megnyugtató s felemelő érzéssel kell visszatérnie, hogy tapasztalás és hasznos tanulás terén gazdagabb lett, mint a kivonuláskor, ezért tehát nem volt hiábavaló a fáradtság s nem veszett kárba az erre fordított idő sem.

Mielőtt azonban ezeknek a gyakorlatoknak a tervezésére és végrehajtására áttérnék, tévedések elkerülése végett meg kell állapítanom, hogy a viszonzossági gyakorlatok csak akkor tarthatók, amikor a fontosabb harctéri kötelességek megértése mellett az emberekben a helyes harctéri magatartás érzéke is már kifejlődött. A harcászati érzéket és értelmet pedig úgy nevelhetjük a katonába, ha minden bonyolultabbnak látszó harcászati ténykedést először alkat elemeire bontjuk szét s azokat külön-külön gyakoroljuk. Ha azok lényege felől ily módon már tisztában vagyunk, csak akkor lehet azokat harcmozzanatok formájában összefüggően gyakorolnunk. Előbb tehát egyszerű gyakorlatokon kell kezdenünk, amelyekre előbb mind a parancsnokot, mind a legénységet egyaránt rendszeren elő kell készítenünk,

A viszonzossági gyakorlatok után következő napokon hasonlóképen az elkövetett hibáknak fent leírt szellemben való kiküszöbölésével kell foglalkoznunk. *Addig nem szabad más ilyen gyakorlatot tartanunk, míg az előző gyakorlat tanulságait elméletileg és gyakorlatilag kellőképpen fel nem dolgoztuk.* Az ellenkező eljárás csak elhamarkodásra és felületességre vezet, mely a kiképzés és fegyelem szempontjából csak hátrányos. *Többet árthatunk velük, mint használunk.*

A viszonzossági gyakorlatokat eleinte ritkábban, 2—3 hetenként egyszer, később pedig mind sűrűbben — hetenként 2—3-szor is — kell tartanunk. Tartamuk eleinte rövidebb időre, később egész napra (tehát éjjelre is) kiterjedhet.

Okvetlenül szükségesnek tartom, hogy a gyakorlatvezető, a gyakorlat megtervezése előtt, a számbajöhető területeket az alkalmas gyakorlótelep ellenőrzése végett — legjobb, ha saját maga — szemrevételezze.

Milyenek legyenek hát viszonzossági gyakorlataink?

Olyanok, amilyenekre előreláthatóan *szükségünk* lesz. Ezzel pedig kimondottuk, hogy álló helyben maradni *nem* kívánunk. Főként tehát *mozgó harcnak* kell a gyakorlatok tárgyának lennie, mert döntést csak *ez* hozhat létre. Ezzel azonban nem azt mondtam, hogy az álló harcot teljesen figyelmen kívül kell s lehet hagynunk.

A mozgó harc az erkölcsileg erősebbnek és fölényesebbnek a harcmódja, mert az ilyen formán erkölcsi képességeit, erőit még jobban kiművelheti és érvényre juttathatja. Igaz, hogy ez nehezebb, de *biztosabb* sikert ígér céljaink megvalósítása tekintetében.

Háborús tapasztalásunk azt bizonyítja, hogy aki erősebbnek érzi magát és akinek önbizalma nagyobb, az akarátát a másikra igyekszik kényszeríteni, vagyis kezdeményez — azaz támad. A kezdet a siker csiráit már magában hordja. Ahhoz nem okvetlenül szükséges a számbeli túlerő. Az a fontos azonban, hogy ezt az el-lenséggel akár önfeláldozásunk készsége, akár elszántságunk

erélye, végül pedig csapatvezetői ügyességünk révén elhitessük, sőt kényszerítőleg el is ismertessük.

De nemzeti jellemünk is a mozgó harc kikényszerítésére sarkal, mert a magyar jellem előtt nem idegenszerű követelmények: a határozottság, önmérséklettel, vagy — ha szükséges — kíméletlenséggel párosult *erély*, a lehetőségekkel való *józan számítás*, eszélyes *megfontoltság*; ha azonban szükséges és célszerű a *kockázatos merészségig szárnyaló lendület*, melyekre a mozgó harcokban oly bőséges alkalom nyílik.

Minden attól függ, hogyan állítjuk be a feltételeket gyakorlataink tervezésébe, hogyan juttatjuk azokat érvényre s hogyan bíráljuk el a teljesítményeket?

Fel kell tehát vetnem azt a további kérdést, hogy miképen tervezzük gyakorlatainkat?

Háborúban minden a *bizonytalanság* jegyében történik. Csak egy bizonyos van: az, amit *akarok*. Ezt a bizonytalanságot kell tehát minden parancsnokban többé-kevésbé felidézni, hogy elhatározásaink és magunktartásának természetes környezetét megteremtjük. Mivel pedig a bizonytalanság előfeltétele a *titoktartás*, gyakorlataink tervezését is a *titoktartás leplébe kell burkolnunk*. Ehhez a legcélszerűbb eljárás az, ha a gyakorlatot tervező és egyben vezető parancsnokon kívül más — tehát még a segédtsízt sem — arról előzetesen semmit sem tud.

Mint gyakorlatvezető tehát a harcgyakorlatot megelőző napon körülbelül a következő szerény parancsponttal nyilvánítottam a gyakorlatot előkészítő szándékaimat:

„Holnap harcgyakorlat viszonyossággal. A zászlóalj (esetleg mindkét zászlóalj) d. e. 5 h vagy 6 h-tól kezdve elhelyezési körletében azonnali kivonulásra készen legyen. Öltözet: .....
..... Lőszer:..... Az étkezést .... h-ra kell elkészíteni. „

Az öltözetre és lőszerre vonatkozólag napiparancsilag többször nem is intézkedtem, csupán a parancsnokoknak átnyújtandó lepecsételt feladatok borítékján ha t. i. az volt a célom, hogy különböző harckészültségű és értékű csapat magatartását próbáljam ki.

A gyakorlat napján az első félnek a laktanyából való elindulása előtt körülbelül félórával — sokszor tehát már d. e. 4 h-5 h-kor — a laktanyában (szálláskörlet) megjelentem s a félparancsnokokat és döntnököket egyenként előszólítva, őket négy szemközt igazítottam el (a feladat felbontásának helyét, az oda vezető útvonalat személyesen mutattam meg a térképen és az órákat is összeigazítottam.)

A kiinduló helyzetbe való meneteléshez — midőn ugyanis a kivonulást a többi félnek látnia kellett — sokszor kerülőutakat választottam, nehogy támpontokat nyújtsak a feleknek további mérlegeléseik ill. elhatározásaikhoz. Csak így történhetett az meg, hogy az

egymásról mit sem sejtő felek (két szomszédos fél) egy alkalommal, pl. egy sűrű aljfas erdőben, csak az utolsó pillanatban, egymástól alig néhány lépésre ismerték fel egymást, illetőleg bukkantak egymásra, amikor t. i. már összeütközni készültek. Ehelyett azután megkönnyebbült lélekkel nyújtottak kezét egymásnak a *további közös munkára*.

Különböző állomásokon és két éven keresztül a sitanfolyamokban (mint a harcászati kiképzés vezetője) körülbelül 150 gyakorlatot vezettem ilyen értelemben. Minden alkalommal azt tapasztaltam, hogy az ekként vezetett és végrehajtott gyakorlatok a résztvevőkből a *legnagyobb fokú érdeklődést* és a *legégszesebb becsvágyat váltották ki*. Sőt a háború alatt, rövid ideig tartó pótzászlóaljparancsnoki minőségemben is felhasználtam a kedvező alkalmat, különösen a menetalakulások kiképzésének befejeztével, hogy néhány ily szellemű viszonyossági gyakorlatot tartsak. Mind a tartalékos tisztek, mind a legénység magatartása és munkakedve tárgyában akkor is hasonló tapasztalásokat tettem, sőt *fokozottabb* mértékben, mint békében.

Mint ahogy látható tehát, teljesen szakítottam azzal az eljárással, amely már az előző napon világgá kürtöli a harcgyakorlat helyét, a résztvevő csapatokat, a parancsnokokat, döntőket stb.-eket. Csak az maradt még ismeretlen, hogy a félparancsnokok miképen fognak intézkedni; azonban az összhelyzetből folyóan ennek is idő előtt természetesen tisztázódnia kellett.

A gyakorlatoknak ily szellemben való megtartása azt többé-kevésbé a *játék színvonalára* süllyesztette le, a *hivatásunk iránti tiszteletet és becsülést ekként a minimális foknál magasabbra sohasem hevítette*. A gyakorlatról való visszatérés után legtöbbször az volt az általános meggyőződés, hogy bizony kár volt az időért, fáradságért, mert a gyakorlat tanulságában azok ellenértéke feltalálható egyáltalán nem volt.

Így neveltük nagyra a közönyt, a csapatszolgálat iránti gyűlöletet, mely a csapattól való menekülésben, a csapatszolgálatról való irtózásban jutott kifejezésre.

A gyakorlatok érdekességének fokozása végett sohasem gyakoroltam kizárólag két, úgynevezett A) és B) féllel. Abból indulva ki, hogy egy-egy gyakorlaton lehetőleg *sok* tisztnek nyújtsak alkalmat *önálló* elhatározásokra, hogy ezeket *végre is hajthassák* és hogy ily módon tehát *teljesítőképességük tudatára* is ébredjenek: három, sőt több felet is, azaz egymástól *elszigetelten* működő, vagy egymással összeköttetésben álló, de *önálló feladattal* bíró csapatrészt alkottam. Például előőrök magatartása ellenséges támadás esetén, szomszéd főőr támogató beavatkozása; vagy biztosító csapatok magatartása, a hosszú pihenő kezdetén szorosabb alakzatba felzárkózó saját csapatnak nem várt időben és irányból ért ellenséges támadás esetén; vagy

elővéd, összekötetés, oldalvéd és harc vagy közel felderítésre kiküldött járőrök egy lesállást foglalt ellenséges csoport ellen.

De a hadtáp- (kis, vagy portyázó) háborúból, vagy a felderítés köréből is igen sok tanulságos példát vehetnénk; utóbbiakhoz hasonlóak folytak le a nagy háborúban, előbbiekre pedig az 1870/71-iki háború nyújt példákat.

A háború folyamán néhányszor jutottam abba a helyzetbe, hogy nagyobb, sőt 6-10 napra terjedő gyalogsági felderítő járőrvállalkozásokat igazítottam el. Az arany vitézségi éremnek odaítélése ezeknél nem esett kivétel számba.

A gyakorlatoknak leirt módon való tervezése mellett az összes tisztek vagy *parancsnoki*, vagy *döntnöki* minőségben mindig beosztásba kerültek. Sőt igen sok esetben altiszteket is felruháztam önálló hatáskörrel, mi azoknak önértéke a legjobb befolyással volt. Természetesen a megbeszélésnél is szóhoz juttattam őket.

Ennek az eljárásomnak az volt a célja, hogy a félparancsnokokat abba a helyzetbe juttassam, hogy önmaguktól — képességeiket mintegy kipróbálva — sokszor valami átlagon felüli teljesítményt kellett követelniök, tehát egyéni értékük tudatára ébredhettek.

Nem arról van szó, hogy ilyen vagy ezekhez hasonló feladatok a gyakorlatban tényleg előfordultak-e, illetőleg elő fognak-e fordulni, hanem hogy *elhatározóképességünket próbáljuk ki s ennek megfelelően célszerűen parancsoljunk*. Még inkább azonban arról van szó, hogy az alparancsnokokat *önálló és öntevékeny gondolkodásra és eljárásra* képezzük, serkentsük, teljesítő-képességüknek ily módon való megismerése révén bennük *önbizalmat* és a *felelősség* örömet *vállalásának* kedvét ébresszük. Természetesen a követelményeket *lassanként* kell *fokoznunk*. Nem szabad mindjárt nehéz elhatározások elé állítani őket, mert a sikertelenség folytán esetleg kedvüket veszítik. De nem is szükséges minden félparancsnokot *önálló* elhatározás elé állítani. Sok esetben a kapott meghagyásban már az elhatározása is benne van, csupán a végrehajtás *ideje* és *módja* tekintetében lesz szükséges részére cselekvési szabadságát biztosítani, hogy ily módon az összhelyzetbe célszerűen beilleszkedhessek.

Eképpen alkalmat fogunk találni az egyes parancsnokoknak, mint csapatvezetőknek *helyes megismerésére* s azok megfelelő alkalmazására.

A felek számának meghatározása a rendelkezésre álló, vagy kipróbálandó tisztektől, illetőleg altisztektől függ. Fontos, hogy mindenik félhez egy *döntnököt* osszunk be. Inkább úgy tervezzük gyakorlatainkat, hogy azokon *kevesebb* fél működjön, de ezek *lelkiismeretes ellenőrzés* alatt álljanak, azaz a harcserű benyomások közölhetése által a gyakorlatok *harcserű lefolyása* biztosítva legyen. A parancsnoki helyeknek a valódi parancs-

nokokkal való betöltése nem fontos, ellenkezően lehetőleg minél többször kell a parancsnokokat felcserélni, változtatni, hogy ily módon sokféle irányban s változatos viszonyok között legyen alkalmunk a parancsnokokat kipróbálni.

Célszerűnek látszik a rendelkezésre álló különféle parancsnokokról „Kipróbálási táblázat”-ot vezetni, amelyből kivehető legyen, hogy az egyes parancsnokokat mikor, hol, milyen minőségben s milyen eredménnyel próbáltuk ki. Már most hangsúlyozni kívánom azonban, hogy ezeknél a gyakorlatoknál mindenféle vizsgaszerű fontoskodást mellőzzünk. Célunk az legyen, hogy a gyakorlat tanulságait a csapatvezetés és kiképzés érdekében mindenféle szempontból kiaknázhassuk. Ez pedig sok jóakaratot, türelmet és tárgyilagosságot kíván. Ellenkező eljárás mellett, különösen ha a beteges becsvágyat alárendeltjeinkben nagyra neveltük, azokat gondolatolvasókká fogjuk kiképezni, akik tehát kizárólag a parancsnok akaratának *ellesésére* fognak törekedni, nem törődve semmivel, csak a saját előmenetelükkel. Azt hiszem, hogy az ilyen parancsnokok vezetése alatt — miként azt komoly esetekben szerencsénkre, illetőleg szerencsétlenségünkre tapasztalhattuk — nemcsak az ellenséges helyzetre, hanem a saját akaratra is a tisztánlátás hiánya, tehát az örökös kétely és bizonytalanság borult, mi a szenvedőlegességnek, kapkodásnak és fejetlenségnek volt egyaránt a melegágya.

A jelenkori harcban inkább, mint bármikor máskor, el lehetünk készülve arra, hogy a parancs kikérésére időnk nem lesz, mert a távbeszélő olyankor szokta felmondani a szolgálatot, mikor leginkább van szükségünk rá. Ilyenkor az alparancsnokok mintegy kényszerítve vannak arra, hogy önelhatározásukból — esetleg parancs ellenére is — cselekedjenek. A bizonytalanságot ismét csak a felelősség szívesen vállalásától áthatott erős akaratunk lesz képes tehát áttörni, hogy az eredmény helyes eljárásunkat nemcsak beigazolja, hanem azt utólag helyben is hagyja.

Felmerül már most az a további kérdés, hogy milyen legyen az egyes felek *feladata*?

Erre a kérdésre részben már megfelelttem, Csupán hadi tapasztalásaim alapján kívánom azokat még kiegészíteni.

A feladat mindenekelőtt *egyszerű* legyen, lehetőleg *hadtörténelmi alappal* bírjon s valamely magasabb *férfiúi erénynek*, mint a határozottságnak, erélynek, állhatatosságnak, kitartásnak, kezdeményezésnek, öntevékenységnek stb.-nek a kipróbálására legyen alkalmas.

A feladat elsősorban a *saját* szándékot, *akaratot* tartalmazza s ehhez képest az *ellenség helyzetét* csak abban a mértékben ölelje fel, amennyiben a saját akarat, illetőleg feladat keresztülvitelére az befolyással lehet.

Egyik háborús tapasztalásom, hogy az ellenség magatar-

tását a magunkéhoz viszonyítva többnyire *kedvezően*, vagy felületesen lebecsülve bíráljuk el s azt ily módon adjuk tovább, a magunk helyzetét ellenben a legtöbbször a legsötétebb színben látjuk. Ha már most az ellenséges helyzet olykor talán — megengedem akaratlanul — kedvező bírálatát *még előre is* bocsátjuk: egy csüggeteg, kishitű parancsnokkal szemben, ki a csapatjában sem bizik, az erélytelen szenvedőlegesség magvait vetettem el.

Általában az ellenségről nagyon *sokat* beszéltünk, míg önmagunkban *keveset bíztunk*. Az alkalmazkodásra valló ezt a hajlandóságot, különösen az álló harcban igen sok esetben volt alkalmam tapasztalni. A jogos önbizalom felébresztésével minden eszközt és alkalmat fel kell tehát használnunk *a magunk iránt való bizalmatlanság és az ellenség túlbecsülésének ellensúlyozására*. Hiszen ha számba vesszük ellenfeleinket, vajjon *joggal* nem *többre* tarthatjuk-e magunkat, anélkül azonban, hogy őket lebecsülnők?

Ezt az öntudatot erkölcsi alapon még fokoznunk kell avval, hogy a közel múltban elkövetett súlyos hibáinkat jóvátenni eltökélt szándékunk, tehát *becsületbeli kötelességet* kell teljesítenünk, melyre csak mindenre elszánt, árulók nélküli, hazafias szellemtől és meggyőződéses fegyelemtől áthatott hadsereg képes. Mindenkinek kivétel nélküli roham kiképzése az említett öntudatot és önbizalmat csak megszilárdítani alkalmas.

A feladat azonkívül lehetőleg még *hadtörténeti alappal* is bírjon. Az ilyen feladat valószínűsége jobban megragad s leköti a figyelmet, különösen ha a gyakorlat lefolyása tekintetében viszonylagos összehasonlítást tehetünk a valóság és a gyakorlat közt.

Igen valószínűnek tartom, mert nagy eredménnyel kecsegtet, hogy az ellenséges hadtápkörletben, épen azért, mert az a mi országunkban lesz és egy elkeseredett, agyongyötört lakosság bennünket mindenképen támogatni kész leend: a hadtápháboru *teljes mértékben* érvényesülni fog.

Miként a németek 1870/71-ben működő hadseregük majdnem $\frac{1}{3}$ részét hadtápvonalaik biztosítására hagyták vissza, előreláthatólag feltehető, hogy ellenségeink is az ő hadtápvonalaik őrizetére haderejük jó részét fogják alkalmazni, minek folytán működő hadsereget gyengíteni kénytelenek.

A hadtápvonalak pedig a felvidéken különösen Erdélyben *fokozottabb jelentőséggel* bírnak, mint bárhol másutt.

A nagy háborúból, saját tapasztalásaink nyomán, elég olyan példát találhatunk, amelyek gyakorlataink tervezésénél alapul szolgálhatnak, jelesen az állásharcban: összefüggően kiépített megerősített állások ellen főként foglyok ejtése végett intézett vállalkozások. Ezek azonban tüzérségi előkészítés nélkül alig kezelhetők el. Az ilyen vállalkozások sikere tehát többé-kevésbé

az alkalmas lélektani pillanat célszerű kiválasztásán, a lelki erők helyes kihasználásán és a technikai eszközök ügyes alkalmazásán múlik.

A felderítés köréből vett példák hasonlóképen igen elfogadható hadtörténeti alappal bírnak, különösen ha az ellenséges védővonalat nem építették ki összefüggően, tehát a rajta való észrevétlen átsurranás feltételezhető. Ebben az esetben a felderítés az ellenség arcvonala *mögötti* terepre is (tartalékok, tüzérség, magasabb parancsnokságok stb.-ek) irányulna. (1915. februárban Byczok-Ostry-960 -Turka.)

Úgy képezem, hogy a jövőben az ilyen felderítési alkalmak szintén igen gyakoriak lesznek, annál is inkább, mert a felderítő csapatok a saját országunkban működve, a lakosságban természetes szövetségesre találnak.

Legfontosabb azonban a feladatok iránt támasztott harmadik követelmény, t. i. hogy azok a *férfiúi erények érvényesítésére* és *kiművelésére* alkalmasak legyenek. Nekünk hadseregünk *minőségével* kell pótolnunk abennünket körülzáró ellenségeink számbeli felsőbbségét. Ez pedig azt jelenti átlagban, hogy szellemi főként pedig erkölcsi téren egy emberünk teljesítménye több ellenséges katona teljesítményével érjen fel. Ennél az átlagszámításnál természetesen nem vehettem figyelembe a más elbírálás alá eső, *értékben fel nem becsülhető* különleges képességeket és ezek teljesítményeit. Nemzeti, történeti, továbbá háborús múltunkból is minden okunk megvan ama jogos önbizalmunk további ápolására, mely szilárd hitet és biztos reménységet ébreszt és táplál nagy céljaink megvalósítása iránt, ha férfiúi erényeink leggondosabb kiművelése és azoknak *minden* munkánkba való alapos és erélyes bevitele által nemzetünk nagy ügyét az *egész vonalon* odaadó *lelkességgel* és *szívós kitartással*, önzetlenül szolgáljuk.

Férfiúi erényeink birtokáról tehát minden ilyen gyakorlat alkalmából nyilvánosan be kell számolnunk, a gyakorlatvezetőnek lévén az a fontos feladat és jog fenntartva, hogy a szóbanforgó erényeket a kifejtett teljesítmények kapcsán a megbeszélésnél is különösen kiemelje.

Csak ily módon ismerhetjük meg az egyes parancsnokokat (tiszt, altiszt) és nevelhetjük nagyra azokban a csapatvezetői és férfierényeket. A parancsnokok teljesítményeit, a gyakorlatoknál különösen kifejtett képességeit és erényeit a már említett „Kipróbálási táblázat”-ban jegyezzük elő. Egy szóval vezetőink kiképzéséről a leglelkiismeretesebben gondoskodjunk s erre jövőik igazságos érdekében a legnagyobb súlyt helyezzük.

Én azt hiszem, hogy ily módon a gyakorlatok iránti érdeklődést s azok komolyságát nagyban előmozdíthatjuk. Hiszen jól tudjuk, hogy az alárendelt részben aszerint is hajlandó valamit becsülni, amilyen *fontosságot* annak az elöljáró tulajdonít.

További kérdés, hogy milyen legyen a feladat végrehajtása, vagyis a kivitel?

Ennél a kérdésnél mindenképp előbb a *végrehajtás idejével* kell tisztában lennünk. A végrehajtást mindenkor abban az időben tervezzük, mikor azt a valóságban is foganatosítanók. Itt ismét az időnek lélektani értelemben vett helyes kihasználására kell először gondolnunk, hogy az ellenséget *meglepve*, mielőbb s biztosan célt érjünk. Gyakorlati szabályzatunk a meglepetésre nagy súlyt helyezett, mikor annak szükségességét és célszerűségét több helyen is nyomatékkal hangsúlyozta. Azt hiszem, nem szükséges az okot bővebben magyaráznom. A hirtelen s megalakulást nem tűrő kényszer, mely akarát a legkíméletlenebbül kész érvényesíteni, a készülétként nemcsak az ellentállás minden *akarátának* habozás nélkül való *leszerelését* kényszeríti ki, hanem az életen kívül a mindenről való lemondás behódoló érzését is. A meglepetés tehát a *legkevesebb veszteség* mellett a *legnagyobb* eredményre vezet. Ezért kell arra törekedni. Igen ám, de a meglepetés sikerének a *titokbantartás* és a *cselekvés gyorsasága* a főkövetelménye. Mivel pedig a nagy háború folyamán a titoktartás terén *nem* voltunk kellőképpen fegyelmelve, mert mint mindig, úgy akkor is rendkívül sokat fecsegtünk, a cselekvésben pedig sokszor nélkülöztük azt a kíméletlen, erélyt, mely az akadályokat az útból mielőbb elhárítva, a kívánt gyorsaságra vezetett volna: gyakorlataink tervezésénél és kivitelénél e két rendkívül fontos tanulságra nagy súlyt kell helyeznünk.

Meglepetésre legalkalmasabb az esti alkonyat, vagy a reggeli szürkület. Éjjel, sötétben csak akkor gyakoroljunk (támadjunk) századnál nagyobb kötelékben, ha ismerős terepen vagyunk, ahol az eltévedés veszélye fenn nem forog. Tapasztalásból beszéllek, midőn azt állítom, hogy az ellenségnek állásunk ellen intézett *sikertelen* nappali támadásai után, *alkonyat tájban* megindított ellentámadásunk, vagy kisebb elszánt csapatnak kíméletlen *éjjeli* támadása majdnem mindenkor a kívánt sikerre fog vezetni. Ily esetekben a meglepetést inkább arra a lélektani szempontra kell alapítanunk, mely a többszörös nappali támadások által megrendítettnek képzelt ellenség részéről ellentámadásra már *nem számít*, mert azt arra képtelennek tartja.

A kivitel közben egyébként mindenkinél az *időnek* saját javunkra való *teljes kihasználását* és a *sikerre való erélyes törekvést* kell észlelni. Mindenkinek fokozott érdeklődést kell tanúsítania a gyakorlat lefolyása alatt annak minden változata iránt. Ezt a lelkiállapotot, ezt a céltudatos akaratot már a tekintetnek is el kell árulnia. Háborúban mindent lehet pótolni, csak az *elvesztett időt nem*, különösen ha egy ügyetlenül elszalasztott kedvező pillanatnak ki nem használásáról van szó. Az idő okos kihasználása sokszor későbbi véráldozatok megtakarításért jelenti. Az idő eszélyes kihasználása a győzelem alapja.

A tiszték a gyakorlat sikere érdekében, *feladatuknak állandó szem előtt tartása mellett*, teljes odaadással mutassanak jó példát a figyelem, fegyelem, erély, kezdeményező öntevékenység és körültekintő elővigyázat terén.

A tüzet nem szabad túlzott fokban respektálni. Ebben az irányban döntnökeink a háború előtt rögtön készek voltak legalább is 50%-os veszteséget odaítélni, mi az előretörő ösztönt kétségtelenül lohasztotta. E téren inkább engedményeket tegyünk a támadónak, különösen pedig akkor, ha az ellenfél ugyancsak tűz alatt áll, tehát az összhelyzetből folyólag *kedvezőtlenebb a lelkiállapota*, mint a támadóé. A lelkiállapotnak mérlegelése legalább is olyan fontossággal bír, mint az irányzék helyes beállításának ellenőrzése.

Az emberek helyes megítélésére és igazságos megkülönböztetésére (előléptetés, szabadság, kijárás stb. különféle apróbb kedvezmények) a gyakorlat igen kedvező alkalmakat nyújt. Ha a gyakorlatot érdekesen terveztük és vezettük, a megfelelő figyelem és érdeklődés hiányának csökkenésétől sem kell tartanunk.

Meg kell még emlékezni a gyakorlatok harcszerű lefolyását biztosító igen fontos szervről: a „*döntnökök*”-ről.

Ez alkalommal nem lehet céloim a döntnökök tevékenységére bővebben kiterjeszkedni, csupán oly értelemben szándékom működésüket részben megvilágítani, hogy a valóság kialakulásához magatartásukkal hozzájárulva, a csapatvezetők teljesítményeire s azok egyéniségének értékére nézve találó és megbízható támpontokat nyerhessünk.

Elvül szolgáljon, hogy minden *önállóan* működő, bármily kis csapathoz (félhez) egy döntnököt okvetlenül osszunk be. Inkább a gyakorlatot tervezzük szerényebb keretek között, de döntnöknek mindenhova kell jutnia. Pongyola felületességet és léhaságot nem szabad eltűrnünk. Ilyesmit minden körülmények között meg kell akadályoznunk.

Az ilyen harci (viszonossági) gyakorlathoz az *összes* harctéri szolgálatra *alkalmas*, bármily irodai alkalmazásban levő tisztnek is ki kell vonulnia. A nagy háború megmutatta, hogy a csapatvezetésben minden tisztre szükség lehet; ezeknek tehát alkalmat kell adnunk arra, hogy a hadi tapasztalásokból levont modern nézetekkel megismerkedjenek. *Viszonossági gyakorlatokon sohasem vehet elég tiszt részt s mindannyit a megfelelő alkalmazásban lehet, sőt kell is részesíteni.*

A gyakorlatvezetőnek a döntnökkel előzetesen közölnie kell a gyakorlat *előrelátható* lefolyásának arra a félre vonatkozó részét, melyhez a döntnök be van osztva. Ez azért szükséges, hogy az a megfelelő benyomásokat a félparancsnokkal közölni tudja, melyek őt esetleg új elhatározásokra, vagy eddigi elhatározásainak megváltoztatására bírják. Az elhatározó képesség kipróbálása végett célszerűnek látszik ilyen benyomásokat a

gyakorlattal kapcsolatban, esetleg valamely szomszéd csoport harcára támaszkodva, *tisztán elméleti alapon is* közölni, melynél annak elméleti végrehajtását szintén számon kell kérni.

A döntőnek a félparancsnokot semmi szín alatt sem szabad elhatározásaiban meg nem engedett adatok közlésével befolyásolni. *A legszigorúbb titoktartás kötelezettsége e téren becsületbeli kérdés.* Hiszen épen az teszi a gyakorlatot érdekessé, hogy annak a bizonytalanság jegyében ilyképen biztosított lefolyása, nem várt fordulataival, a valóságot leginkább megközelíti. Ha tehát nem ily szellemben járunk el, érdekességéből, tehát tanulságosságából is veszít a gyakorlat.

A döntőnek minden oly adatot fel kell jegyeznie, mely a valóságnak a megbeszélés alkalmával leendő felderítéséhez okvetlenül szükséges. Minden ily adat a helyes tanulság levonása végett rendkívülien fontos, miért is azt mindig a helyszínén pontosan s kétséget kizáróan kell neki megállapítania. Ilyen adatok: elhatározások ideje, helye, körülményei, megokolása, a kivétel kezdete, lőszer-elhasználás, irányzékállás, veszteség százalék, a csapat magatartása, különösen fegyelem, érdeklődés és figyelem szempontjából, valamely döntés ideje, módja, körülményeinek okai stb.

A döntőki szolgálat helyes harcászati értelmet, alapos szaktudást kíván és igen megerőltető, ha azt olyképpen akarjuk végezni, hogy a gyakorlatok érdekesek és tanulságosak legyenek.

A gyakorlat *megbeszéléssel* ér véget. Annak igazi tanulságait nem annyira a tervezése, mint inkább a végrehajtása szolgáltatja. Ezeknek a tanulságoknak a megbeszélésnél kell felszínre kerülniök.

A gyakorlat megbeszélés nélkül félmunka, míg megbeszéléssel kiegészítve, hasznos és tanulságos; hanyagul és érdektelenül végrehajtva, felületesen és rosszul megbeszélve: határozottan ártalmas.

A megbeszélésen zászlóaljtól lefelé elvileg mindenkinek részt kell vennie; tehát a legénységnek is. Szakítanunk kell azzal az eljárással, mely a legénységnek a gyakorlatok iránti értelmi fokát lebecsüli. A magam vezette gyakorlatok megbeszéléseihez a legénység közül azok, kik azokon részt akartak venni, mindig eljöhettek. Ilyenkor a tisztikar előtt sohasem mulasztottam el rámutatni a természetes és igazságos kiválogatás következeire az altiszti sarjadékot illetőleg. Az altiszteknek azokon mindig jelen *kell* lenniök. Hiszen az csak a kiképzés érdekében fekvő, ha valaki a gyakorlat végrehajtása felett gondolkodván, felfogása helyességének ellenőrzése tekintetében egy mértékadóbb véleményre kíváncsi és azt meg akarja hallgatni. Az ilyen szándékot meg kell dicsérnünk és elő kell segítenünk, ha azt akarjuk, hogy a gyakorlatból mindenki levonja a szükséges tanulságokat. Elvégre soha sem lehet tudni, hogy minek vesszük hasznát s

amit a saját érdeklődésünkől teszünk magunkévá, mindig maradandóbb, mint az a tudomány, melyhez többé-kevésbé kényszer útján jutunk,

Meg kell továbbá még jegyezni, hogy a *jogos* dicséretet mindig és mindenki előtt végezzük. Ehhez mindig keressük az okot, akár tisztról, akár legénységről van szó. Kifogásokat ellenben csak rangidősebbek és magasabbak előtt tegyünk,

A megbeszélésnek egyébként akkor lesz meg a legmeggyőzőbb hatása, ha azt a *legtárgyilagosabban*, mindenben a valóságot s annak okait a *legelfogulatlanabban* kutatva, *sohasem sértő módon* tartjuk meg. A gyakorlatvezetőnek nem szabad a csalhatatlanság álláspontjára helyezkednie s mindent elítélnie, mi felfogásával ellenkezik. Mindig azt kell szemelőtt tartania, hogy nem az az egyedüli jó, mely szabályszerűen *elméletileg* helyesnek látszik. Nincs kizárva, hogy a gyakorlatban éppen az bizonyul célszerűtlennek. Hanem igen is az a helyes, ami a *kívánt időben* lehetőleg *kevés veszteséggel eredményre vezetett*. Már pedig a gyakorlatban talán egyszer az egyik felfogás fog győzni, máskor a másik, aszerint aminők a viszonyok s amint az egyén azokat kihasználni érti. És nézetem szerint a *férfiériyek* méltánylásának, azok kiszámíthatatlan hatásának *itt* van a helye, illetőleg itt gyökeredzik a titka.

Neveljük a jogos önbizalmat alárendeltjeinkben.

Ezt nem úgy érjük el, hogy azokat agyba-főbe dicsérjük, hanem, hogy ha a hibákat is közöljük velük kellően megokolva illő formában és a kívánatos oktatásokkal. Nagy bajunk volt a derűre-borúra való dicséret, mellyel csak magunkat s azokat csaltuk meg, akiket dicsértünk; de vele a csapatot is félrevezettük. Az egyéni hiúságot és beteges becsvágyat neveltük ilyenformán következetesen az egyesekben. Az igazság elhallgatása mindig visszahatást szül; ez pedig keserves következzésekkel szokott járni. Az önbizalom kétségen kívül határos az önámítással. Amíg azonban a *jogos* önbizalom erélyes kezdeményezésre és elhatározásra készíthető, addig az ellenség lebecsüléséig *túlhajtott* önbizalom már semmi egyéb, mint önámítás, mi a legtöbb esetben keserves s kiábrándító csalódásokat idéz elő.

A megbeszélésnél a gyakorlatvezetőnek arra kell elsősorban törekednie, hogy a tények kétségtelen megállapításával mindenféle „hasbeszéd”-nek és a személyt elóterbe állító „hazabeszélő” törekvéseknek elejét vegye s így a gyakorlat lefolyásáról mindenkinek tiszta képe legyen, úgy annyira, hogy mindenki elbírálhassa, vajjon a gyakorlat célját saját szempontjából kinek-kinek mennyire sikerült elérnie. Ezt a bírálatot a gyakorlatvezető lényegesen előmozdítja azzal, hogy a gyakorlatnak a *valóságban* elképzelt lefolyásáról véleményt ad. A valóság és a gyakorlat közötti különbség okaira, ily módon való rámutatás lesz az a tanulság, melyet mindenki feszült figyelemmel vár, melynek nyo-

mán tehát örül, vagy csalódik, mely önbizalommal tölti el, vagy elkövetett hibáinak belátására bírva, azokból okulást, hasznot merít. Jól jegyezzük meg: a megbeszélés akkor éri el valódi célját, ha magábaszállásra készítve, mindenki megtalálja abban azokat a világos útmutatásokat, amelyek *meggyőző erejükkel nevelni* képesek. És ez a fontos. A következtetéseknek ily szellemben önmagunk javára való levonása és megfelelő értékesítése, azoknak átalakító befolyása a mi lelkünkre, nyújtja a gyakorlatok gyakorlatias hasznát, melyet majd csak az ellenség előtt értékesíthetünk.

Tapasztalásból állithatom, hogy a harcgyakorlatoknak ilyen szellemben való megtartása folytán leszűrt tanulságok még napokkal a gyakorlat után is élénk eszmecserékre adtak alkalmat és okot a résztvevők között. Ilyenkor a szabályzatoknak nem egy pontja került helyesebb értelmezés mellett tisztább megvilágításba, ami kétségtelenül a tisztikar harcászati képzettségét fejlesztette.

Tanácsos lenne a viszonzásági gyakorlatoknak ily szellemben való megtartása a Ludovika Akadémián is, hogy a'z ilyen gyakorlatok az akadémikusok előtt a csapathoz való kikerülésükkor már ne legyenek ismeretlenek, helyesebben, hogy ne küzdjenek esetleg feltűnő akadályokkal a legénység előtt.

A megbeszélésen a döntő tevékenységnek a gyakorlat harcszerű lefolyását biztosító s már említett adatait is számon kell kérni. Mindenkinek minden fontosabb esetre vonatkozóan írásbeli feljegyzéseket kell magával hoznia, mert a valóságnak megközelítőleg helyes megállapítása csakis így sikerülhet. A magunk beteges becsvágyából, közönyéből, hanyagságából, vagy bármily más okból származó valótlan állításoknak feltétlenül elejét kell venni.

A megbeszélésnek meg kell könnyíteni önnevelésünket, mely mind harcászati értelmünk fejlesztésére, mind férfiúi érenyeink, jellemerőnk fokozására egyaránt vonatkozik. De sohasem szabad hiányoznia abból annak az önbizalomra valló reménységnek és biztatásnak, mely mindnyájunk képzeletét hazánk eredeti nagyságának helyreállítása tekintetében fennálló *kötelességeire* nézve állandóan ébrentartani vágyaink teljesedéséig soha meg nem szűnik.

Anélkül, hogy szerénységgel összeütközésbe jutnánk, talán nem lesz érdektelen, ha fölemlítem, hogy az ily szellemben megtartott viszonzásági gyakorlatok helyes rendszere mellett szól az azokon résztvevő tiszteknek — amennyiben ismerem — egyöntetűen kedvező véleménye is, így pl. az egyik si-tanfolyam befejezése alkalmából általános volt közöttük az a felfogás, hogy az utolsó 8-10 nap alatt — mikor t. i. ezek a gyakorlatok folytak — többet tanultak, mint addigi egész szolgálati idejük alatt.

Háborúban több alattam szolgáló olyan tiszttel találkoztam,

kik jóleső elégtétellel említették előttem, hogy a háború alatt nehéz helyzetekben rólam s gyakorlataimról többször megemlékeztek, mindannyiszor nekem adván igazat. Sőt volt olyan is, kinek egyszer hasonló feladatot kellett megoldania, mint egyik gyakorlatom alkalmával S míg az békében ismeretlenségénél fogva teljesen szokatlan volt és céltalannak tűnt fel előtte, addig a háborúban, az ellenség előtt hálás szívvel gondolt reám.

Végül még meg kell emlékezni a zártrendű gyakorlatokról is. Ezeket a gyakorlatokat egyrészt mint a figyelmet és ön-fegyelmézést kieroszakoló és megszoktató gyakorlatokat, közvetlenül a viszonyossági gyakorlat *előtt*, — mint a hanyagság, lustaság, közöny kiölésére alkalmas gyakorlatokat pedig a gyakorlat befejezése *után*, bár *igen rövid ideig* — 10 1-20 l-ig — de minden időben *következetesen* és a kíméletlenségig menő szabattossággal kell megtartanunk.

Ily módon azoknak, mint a szigorú meggyőződéses fegyelmre való emlékeztető gyakorlatoknak, nevelő és jellemzilárdító hatása szembeszökőbben és hatékonyabban fog érvényesülni.

A viszonyossági gyakorlatoknak ecsetelt módon való tervezése, vezetése, és végrehajtása igen fárasztó, különösen a gyakorlat tervezőjére és vezetőjére. Ezt a fáradságot és időt azonban nem szabad a parancsnoknak sajnálnia, mert csak így fejleszthetjük a csapatban az érdeklődést államoltalmazó hivatásunk iránt, melynek *fontossága talán még sohasem nyilvánult meg oly szembetűnő módon, mint most*. Elsősorban ez az érdeklődés és buzgó tevékenység teremt meg azt a *jó szellemet, helyes harcászati érzéket és öntudatos, megbízható fegyelmet*, amelyek a hadseregnek *legszilárdabb pillérei és legnagyobb erősségei*.

Csak az ilyen hadsereggel leszünk képesek hön óhajtott célunkat minél kevesebb veszteséggel elérni. Ezt a győzelmet egyedül békekiképzésünkkel alapozzuk meg és készítjük elő.

A hazafias, keresztény szellemtől telített, megbízható erkölcsi alapokon fegyelmezett, jól kiképzett hadsereg pedig már fél győzelem.

Kísérletet kívánok tenni még abban az irányban, hogy a viszonyossági gyakorlatoknak a leírt módon való tervezése és megtartása tekintetében egy Budapest környékén választott példát bemutassak. Ez a példa korántsem tart mintaszerűségre számot, csupán általános útmutatásul kíván szolgálni.

Célszerűnek látszik a gyakorlatot egy éjjeli gyakorlatnak mintegy bevezetése képpen, annak nappal való végrehajtása után, alkonyatkor vagy szürkületben esetleg megismételni.

Helyőrségi állomásul Pilisvörösvárt választottam. Természetesen a gyakorlatok a helyőrségi állomáshoz kedvezőtlenebb viszonyban is tervezhetők. Az a fontos, hogy *mindenik más* legyen, hogy ily módon lehetőleg az *összes* fontosabb harcászati elvek gyakorlati kivitelre, tehát megbeszélésre kerüljenek.

Jelszalagot minden ilyen gyakorlathoz mindig mindenkinek minden további parancs nélkül magával kell vinnie.

Harcgyakorlat viszonyossággal.

Végrehajtandó 1920. évi április hó 1-én.
(lásd az 1. sz. mellékletet.)

A) fél (Jelszalaggal.)
(Ellenséges ország).

A *borítékra* amelyet lepecsételve személyesen átnyújt a gyakorlatvezető a félparancsnoknak a következőket kell írni:

Felbontandó: április hó 1-én dél, 6 h-kor a Csobánkától közvetlen nyugatra levő országút és karban nem tartott kocsiut keresztezésénél. (1000x nyugatra a csobánkai $\frac{+}{\circ}$ -tól 1: 75.000).

Döntnök: N. N.

< A budapest—esztergomi vasut és műutvonat *saját hadtápvonal*, mely helyreállítás és berendezés alatt áll.

Ezt a vonalat a pilisi hegyekben bujdosó, jól felszerelt és megszervezett *felkelők* állandóan nyugtalanítják.

A helyenként elpusztított hadtápvonalat eddig csak *gyengén* szállták meg s *helyreállítását* a lakosság ellenséges magatartása igen *megnehezítette*. >

Ön századával és négy géppuskával (két rendszer, két kézi) *április 1-én hajnalban azzal a

parancs-csal

indul el Obudáról Csobánkán keresztül Pilisszentkeresztre, hogy a Pilis h. $\triangle$ 757 — Dobogókő $\frac{-\circ}{-}$ 700 vidékét az ellenséges felkelőktől *megtisztítsa*, további parancsig Pilismarótot megszállja.

Hasonló feladattal működik egyidejűleg egy-egy Pomázról Dömösre és Szentendréről Visegrádra irányított ugyanolyan erősségű *saját különítmény* is.

A budapest—esztergomi vasutvonal számbajövő szakaszán a piliscsabai alagutat, a $\frac{-\circ}{-}$ 392 (Lagerplatz)-tól délre, Pilisvörösvár vasuti állomásán a váltóberendezéseket, továbbá a solymári vasutállomás melletti vasuti átereszt elrombolták, illetőleg felrobbantották.

Solymárt egy gyalog szakasz és egy vasuteredbeli szakasz; Pilisvörösvárt két gyalog szakasz; Piliscsabát két gyalog és két árkász szakasz tartja megszállva.

Kiinduló helyzet: Biztosított megállás.

Felderítés: Felbontás után azonnal.

Gyakorlat kezdete: 7 h 30 I del.

B) C) D) fél számára külön-külön. (Jelszalag).

A) félből < től > -ig.

B) fél.

Solymáron szakaszán kívül még egy vasuteredbeli szakasz (feltételezve) is van, mely a vasuti állomás melletti áteresz helyreállításán dolgozik.

C) fél.

Pilisvörösvárt fél százada tartja megszállva. A vasuti állomás váltóberendezéseit elrombolták.

D) fél.

Piliscsabát fél századán kívül még két árkász

Mint A) fél-nél.

Felbontandó: Solymári vasuti állomás del. 6 h.

Döntnök: N. N.

Mint A) fél-nél.

Felbontandó: E. St. Pilisvörösvár del. 6 h.

Döntnök: N. N.

Mint A) fél-nél.

Felbontandó: † Pilis-

*Azóta az elnevezések megváltoztak.

csabától keletre az alagut- szakasz tartja megszállva. Utóbbiak a felrobbantott nál del. 6 h. *Döntnök*: N. N. alagut helyreállításán dolgoznak.

B) C) D)

Ma reggel Csobánkáról, Pomáizról és Szentendréről egy-egy század erejű és géppuskákkal is megerősített különítmény nyomul elő Pilisszentkereszten át Pilismarótra és Dömösön át Visegrádra a környék megtisztítása végett.

B)

Kiinduló helyzet: Belátása szerint.

Felderítés:

Összeköttetés: Pilis- } Felbontás után
vörösvár felé: } azonnal.

Biztosítás: Del. 7 h-tól kezdve.

C)

Kiinduló helyzet: Belátása szerint.

Felderítés: Felbontás után azonnal.

Összeköttetés: Solymár és Piliscsaba felé felbontás után azonnal.

Biztosítás: Del. 7 h-tól kezdve.

D)

Kiinduló helyzet: Belátása szerint.

Felderítés:

Összeköttetés: Pilis- } Felbontás után
vörösvár felé. } - azonnal.

Biztosítás: Del. 7 h-tól kezdve.

E) fél.

(Saját ország.)

Mint A) fél-nél.
Felbontandó: ápr. 1-én del. 6 h 30 l a pilisszántói templomnál. (Helyesebben az egész gyakorlatot ennek a félnek valószínű támadási idejére kellene alapítani, ami pedig a hajnali órákban történe meg.)

Döntnök: N. N.

< *Saját fegyveres felkelőink*, kik az ellenség előnyomulása folytán a párkányána-budapesti vasutvonalától északkeletre a Duna könyökében levő erdőkbe *huzódtak vissza*. Pilismarót—Visegrád—Pilisszentlászló—Pilisszentkereszt—Pilisszentlélek területén gyülekeznek.

A *dömösi kompátjáró* birtokunkban maradt. Annak elvételére irányuló ellenséges kísérletek eddig *sikertelenek* maradtak.

A felkelők *szándéka* a jelenleg használhatatlan, de helyreállítás alatt álló budapesti-párkányánai vasut és műut hadtápvonalon folyó munkálatok állandó zavarása által az utánszállítást mindenképen *megakadályozni*.

Az *ellenség* Solymár—Pilisvörösvár—Piliscsaba községeket március 31-ről ápr. 1-re virradó éjjel gyengébb csapatokkal *szállotta meg*.

Őn elhatározza, hogy Pilisszántón éjjelezett századával (kb. 250 ember és két géppuska; többnyire fegyveres parasztok és szétugrasztott saját csapatbeliek) ápr. 1-én hajnalban a -Ö- 392 Lagerplatz-tól délre levő *alagúthoz tör elő* s az ellenséget onnan *elkergeti*.

A Pilisszentkereszten levő 1/2 századnak *feladata* Csobánkán keresztül Solymárra előnyomulva, az ott folyó munkálatokat *megzavarni*.

Allítólag ápr. 1-én (?) Csobánka-Szentendréről nagyobb különítmények nyomulnak elő Visegrád-

Esztergom irányába a Duna könyökében levő erdők átkutatására.

Kiinduló helyzet: A valóság szerint.

Felderítés: Felbontás után azonnal.

Gyakorlat kezdete: Del. 8 h 30 I.

F) fél.

E) félből < tól > -ig.

Mint A) félnél.
Felbontandó: ápr. 1-én del 6 h 30 I-kor a pilisszentkereszti templomnál.
 Ön 1/2 századával és két géppuskával III/31-ről IV/1-re Pilisszentkereszten éjjelezett.

Parancsa:

IV/1-én hajnalban Csobánkán keresztül Soly-marra előnyomulni s az ott folyó vasuti helyreállítási munkálatokat megzavarni.

Az új folyamán csobánkai menekültektől arról értesült, hogy a faluba az éjjel sok ellenséges katona s valami 15 felmálházott kis ló érkezett.

A lakosság ennek az ellenséges csapatnak az erőszakos viselkedése miatt igen elkeseredett.

Kiinduló helyzet: A valóságnak megfelelően.

Felderítés: Felbontás után azonnal.

Gyak. kezdete: Del. 8 h.

A) fél részére külön boríték, mely felbontandó ápr. 1-én del 7 h-kor.

Repülő értesítése szerint Pilisszántón és Pilisszentkereszten fél órával az előtt élénk sürgősforgás volt a falukban.

E) és F) fél részére külön boríték, mely felbontandó ápr. 1-én del 8 h 15 I.

Az ellenség Csobánkáról körülbelül 7 h óta Pilisszántó felé előnyomulásban van.

Minden félszámára külön boríték felbontandó del 8 h 30 I. Esetleg döntőnkutján.

Leányvár irányából s néhány percre rá Döms irányából nagy robbanás hallható.

B), C), D) felek számára külön-külön boríték, mely felbontandó del 9 h-kor ott, hol a parancsnokok akkor vannak.

Pilisszántó felől igen élénk gyalogsági és géppuskatüzelés hallható.

A gyakorlat képzelt lefolyása.

(Lásd 1 számú mellékletet.)

Elhatározás szempontjából az A), E) és F) felek vannak leginkább próbára téve.

A) félnek feladata szerint Pilisszentkeresztre kell előnyomulnia, azonban arról értesül, hogy Pilisszántón is van ellenség, amely a legveszedelmesebbnek látszik, mivel az elrombolt alagúthoz igen közel van, másrészt, mivel az ottani erdőkben (N. Kopasz h.) könnyen elmenekülhet. Ennek folytán A) félnek a harcot keresnie kell, vagyis elhatározza, hogy a legrövidebb utiránytól Pilisszántó felé letér, hogy a pilisszántói, esetleg pilisszentkereszti csoportot is harcra kényszerítse.

A) félnek számolnia kell azzal, hogy E) és F) fél egymással egyesülnek. Ő nem tudhatja azt, hogy F) félnek is külön feladata van. Ha azonban a pilisszentkereszti csoport (Lásd 1. sz. mellékletet.) Csobánkának nyomul elő, ez részére annál jobb. A terep szerint az Alt B. völgyéből nem igen kell ellenséges támadástól tartania. (Oldalvéd: — . — . — . O. K. O.-felé.)

Ha A) fél Csobánkáról Pilisszentkereszt felé folytatja előnyomulását, valószínű, hogy mind a kettő kisiklik kezei közül s ő idegen, ellenséges vidéken, erdők közepén kénytelen bolyongani.

E) fél háromféle elhatározás előtt áll:

a) feladata szerint az alagúthoz kell előnyomulnia és a munkálatokat kell ott megzavarnia;

b) vagy Csobánkának, hogy az összeütközést keresse; vagy

c) Pilisszántónál az ellenséges csoport támadását olyképp bevárni, hogy a pilisszentkereszti csoport kibontakozását a nehezen járható „Podvrch” gerincéről, illetőleg erdőből és ennek a csoportnak az ellenség oldala, illetőleg hátába való működését lehetővé tegye. Neki nem érdeke a harc. Ellenkezőleg. Ha pedig már ki nem térhet előle, megfontolandó, hogy *saját felelősségére* a pilisszentkereszti csoportot ne vonja-e előbb magához, hogy ilyenformán egyesült erővel járhasanak el. A távolság csekély.

Az *F)* félnek feladata Csobánka-Solymár felé előnyomulva, utóbbi helyen a vasuti helyreállító munkákat zavarni.

Ha parancs szerint jár el, félő, hogy *A)* fél először *E)* felet, azután őt veri meg s egyébként is alig lehet kilátása a most már éberebb és erősebb ellenség ellen feladatát sikerrel végre hajtani.

Az óvatosabb és sikert ígérőbb elhatározás, hogy az *E)* féllel közösen dolgozzék.

A *C), D), E)* felek a vasutvonalat alig hagyhatják el, mert egy ellenséges járőr megjelenése is elég, hogy a munka tartósan megzavartassék. A Leányvár tájékáról hallott robbanás azt engedi sejtetni, hogy más felkelő csapatnak mégis sikerült a vasutvonal közelébe férközni.

Esetleg *nélkülözhető* erők Pilisszántó felé utbaindíthatók.

Természetesen a helységek lakosságának lefegyverzését figyelmen kívül hagyni nem szabad.

Ily módon a gyakorlatnak érdekesebb része Pilisszántónál játszódik le, feltéve, hogy ott alkalmas terep van. Valószínű azonban, hogy a solymári csoport is harcba keveredik, mert *F)* félnek legalább is egy erős járőrt kell mindenképen odaküldeni.

Megbeszélés Pilisszántó körül. Akik nem lehetnek jelen, azok részére a századparancsnok külön megbeszélést tartson a gyakorlatvezető megbeszélésének szellemében.

Tekintve, hogy rendes és felkelő csapatokról van szó, talán célszerű volna ezt a megkülönböztetést az öltözetben és lőszerben is kifejezésre juttatni. Pl. *E), F)* fél öltözet: hát- és tölténybőrönd nélkül; *lőszer*: fejenként 2 tár, géppuskánként 500. *A), D)* öltözet: gyakorló; *lőszer*: fejenként 3 tár, géppuskánként 1000. Ebben az esetben azonban mindenik fél számára a borítékon kell megfelelően intézkedni.

A „HADTÖRTÉNELEM.”

Schlieffen gróf, a német nagyvezérkar főnöke, elődje Moltke gróf emlékoszlopának 1905. október 26-án történt leleplezése alkalmából tartott klaszikus emlékbeszédében többek között így szólt:

„Az ő örökké nyugodt tekintetét előre irányozta és a jövőt ismerte, nem mint próféta és látnók, hanem mint olyan, ki a múlt könyvéből olvasni megtanulta, hogy mi fog történni, minek kell bekövetkeznie.”

Életünk minden cselekménye jövőnket szolgálja, fontossága szerint kisebb vagy nagyobb horderővel, a szerint, amint a jövőbe beletekinteni, arra kihatni tud. Szemünk előtt a jövő mindenkor felderítetlen, titokzatos. Logikánkkal, képzelő tehetségünkkel jósoló képességünkkel annak csak a közvetlen határait tapinthatjuk ki. Okoskodásainknak biztos alapja azonban csak a múlt és önmagunk. Ezeket kell tehát előbb megismernünk, mert következtetéseink alapját azok alkotják. Azonban a múltak könyvéből olvasni nem annyit jelent, mint a múltak könyvét olvasni. Amíg utóbbi útján inkább csak az események egyszerű lefolyását tudjuk meg, addig előbbi a sorok közötti olvasást, az események tanulságainak értékesítését, feldolgozását jelenti. Nekünk tehát nem prófétai ihletre van szükségünk, melynél fogva a valót mintegy ösztönszerűleg kiérezve jósolni tudunk, hanem olyan képességekre, melyek szerint biztos kézzel s tántoríthatatlan hittel az igazság iránt, az események okai és logikája szerint rá tudunk mutatni arra, hogy mi fog történni, minek kell bekövetkezni,

A múltnak ilyen könyve a hadtörténelem is. Sajnos, azt nálunk a legtöbben csupán érdekesítő regényhez hasonlóan olvasták. Az események egyszerű elősorolása figyelmünket alig köti le jobban. Azonban az események időszerű ismertetése még némi tudományos színezetű elmélet belevegyítése mellett sem,, hadtörténelem. Azzá csak akkor lesz, ha az események okait és következményeit főként *lélektani alapon* hitelesen megvilágítjuk azért, hogy az ily módon levezetett tanulságokat hazánk s magunk javára felhasználjuk. Ezt pedig a kor szellemének, a szereplő egyéniségek lelkének megértése nélkül nem tehetjük.

Hiszen miért mondta volna a hadművészet atyamestere Napoleon: „Háborúban az erkölcsi elem és akarat több, mint fele a valóságnak,” Más alkalommal pedig: „Háborúban az eredmény háromnegyed része erkölcsi tényezőktől függ, míg a fennmaradó egy negyed rész egyéb befolyások okozata.” Ha tehát az *eredmény ily magas mértékben erkölcsi tényezőknek tulajdonítható*, vajjon a háborúnk leírását a „Hadtörténelmet” lehet-e vagy célszerű-e más alapon tanulmányozni, mint lélektani alapon?

Az események egyszerű leírása még csak félmunka sem. Az legfeljebb kiinduló alap ahoz a munkához, melynek végeredményében a csapatvezető egyéniségének kiművelése a célja. Itt hibáztunk a múltban legtöbbit. Csodálatos volt nálunk az a törekvés, mely még a gyakorlati tudományok elméleteit is szigorúan elméleti tudományos alapon kereste a *lélektani alap kellő megértése és megbecsülése nélkül*. Pedig az események tanulságait ezen az alapon kell keresnünk és megtalálnunk, ha azt akarjuk, hogy a hadtörténelem tanulmányozása révén csapatvezetői képességünk és jellemünk kifejlődjék, illetőleg megszilárduljon.

Az eseményekből történetet csak úgy tanulhatunk tehát, ha azok lefolyását lelki szemeink előtt a valóságnak megfelelően elképzelni tudjuk nemcsak azért, hogy tanulságokat ismerjünk meg, hanem hogy *példaadó ihletet* merítsünk azokból. Az elhatározásoknak, az események kialakulásának döntő okait mindig *önmagunkban* keressük. Hiszen a mi lelkünk képviseli egyedül azt az eleven erőt, melynek a leghatásosabb harceszköztől kezdve az utolsó falat kenyérig minden, de minden szolgálatában áll. Mi eddig ezen holt anyag ismeretére és alkalmazására, egy szóval a technikára helyeztük a fősúlyt, míg magunkkal keveset törődtünk. Mi inkább alkalmazkodni kívántunk a harceszközökhöz, hogy sem azok felhasználásánál *lelkünk irányadó szerepét, döntő befolyását* biztosítottuk volna. A szenvedőlegességnek legtöbb esetben itt van a gyökere.

Azt mondtam fentebb, hogy az eseményekből tanulságokat igyekezzünk levonni, Itt a múltban nagyon szeretünk általánosítani. Egyes inkább elszórt esetek tanulságait szabályokként kezeltük. Nincs pedig veszedelmesebb eljárás ennél, mert éppen akkor bénítja meg a gondolkodást, midőn egy másik hasonló esetben a *lényeg*et kell kitalálnia. *Igen sokszor tehát a merev szabály kényszerzubbonyát alkalmaztuk az eseményekre akkor, mikor a józan ész egyszerű gondolkodása volt a nagy rejtélynek egyedüli titka*. Minden esetre nem lehet szabályt alkotni. Oly esetben tehát, melyre a szabály nehezen, vagy sehogy sem alkalmazható, attól kizárólag a hadtörténelmi alapon kiművelt elme tudja magát függetleníteni, de ez is csak akkor, ha törekvésében az erős jellem támogatja, A cselekvés útját többnyire az egyengeti.

A fontos mégis csak az eredmény, bármilyen szabályszerűtlenül jött is az létre.

Máskor pedig egy nekünk jól eső helyzetbe kívántuk az ellenséget belesodorni, s mintha e gondolat megigézte volna lelkünket, nem engedtünk abból, még a tényeknek sem akarván hinni. Elhatározásainkban való merev kitartásnak, — felfogásunk szerint állhatatosságnak, — mikor tehát az események gyors változása bizonyos rugalmasságot követelt volna az alkalmazkodásban, itt van a magyarázata. Pedig hány esetben cáfolta meg események kérlelhetetlen logikája a gyakorlatban az elméleti szabályt... más viszonyok között s talán éppen az ellenkező felfogást juttatta érvényre.

Bármely eseményére vagy jelenetére tekintünk is tehát a nagy háborúnak, következetesen azt tapasztaljuk, hogy annak titkos vagy nyílt indító oka és mozgató ereje egyéniségünkre vezethető vissza. Lelkünk való értékei játszák azokban a fontos szerepet. A technikai felkészültség is azt célozza, hogy ezen értékek önmagunknál a végletekig fokozva ki is használtassanak kizárólag azért, hogy az ellenségnél azok a miénkhez hasonló fokban ne érvényesülhessenek. A nagy háborúnak minden képzeletet felülmúló ujjabb, eddig még nem is ismert eszközei lelkünk cselekvő és ellentálló erejét kemény próbára tették. Jellemünkben összpontosuló magas értékek képviselik ezt a döntő kihatással bíró titokzatos erőt. Ezt nem lehet máról holnapra megteremtteni és kifejleszteni. Hosszantartó következetes és szívós békeneveléssel érjük el ezt a célt ... a háborúban. A munka azért nem veszett kárba. *A jellemerő az élet legbékésebb törekvéseinél is a legkomolyabb beszámítás alá eső tényező.* A háborúban pedig a legmagasabb követelményeket támasztjuk iránta, mert sokszor a legnehezebb viszonyok között szokatlanul nagy teljesítményeket kell végeznünk. *A háborúra való előkészülésnek éppen a jellemerő kiművelése és annak megedzése a legtöbb sikert ígérő módja.* Egy élniakaró nemzetnek ilyen szellemben kell nevelődnie, különben elpuhul. Elpusztulásának ez az előhírnöke.

A hadtörténelem tanulmányozásánál tehát azokat az erőket kell főként felszínre hoznunk, melyek a nemzeti jellemnek és közérületnek a leirt módon való megerősödését idézik elő.

Óvakodnunk kell azonban az elfogultságtól, melybe az ujjabb háborúk tanulmányozásánál rendszeren annak révén esünk bele, hogy azok eredményeiből levont tanulságokat túlbecsüljük s minden más háborúból szerzett ismereteinknél mértékadóbbnak, hasznothajtóbbnak tartjuk. Ilyen eljárás mellett következtéseink is többnyire egyoldalúak. Meg kell gondolnunk, hogy a hadtörténelem tapasztalati tudomány, melynek nem minden elve megíngatlan. Nagy csalódásnak tennők ki tehát magunkat, ha tanulságaink levonásánál kizárólag a nagy háború tapasztalásait

vennök alapul. Igaz, hogy a lélektani elvek minden időben egyformák voltak, azonban háborúban a siker oly sok s különféle tényezők hatásának szövedéke, hogy szabatos határvonal azok hatásai között nem vonhatók. Bizonyosan csak az erős akarat hatása állapítható meg, E téren pl, Ludendorff tábornok annyira megy, hogy ő az *erős férfiakaratot* még a sors rendelkezésével szemben is többre becsüli. Inkább a hadműveletek végrehajtása, technikája változott tehát meg a hadseregek nagysága, a technikai eszközök fejlettsége s azoknak igénybevétele folytán. Azért az *összes háborúk tanulságait összehasonlító alapon kell felhasználnunk*, hogy azokra sikeresen támaszkodhassunk.

A korszerű-háborúval járó óriási költségek, az államok népes gazdasági erejének teljes kihasználása, az ellenséges hadsereg „megsemmisítő” vereségének gondolatát mindinkább előtérbe toltta, — hogy a háború mielőbb befejezhető legyen. A különböző nemzetek tehát a korszerű háború megsemmisítő gondolatának hatása alatt egymással azon célból lépnek szövetségre, hogy egy esetleges háborúban a hatalmi túlsúlyt maguk részére biztosítsák. Minél nagyobb érdekekről van szó, minél több állam léte forog egy háborúban kockán, minél egyenlőbbek a résztvevő erők, a megsemmisítésre irányuló gondolatot is annál nehezebb keresztülvinni. Ez a nehézség okozza azt, hogy a korszerű háborúk oly nagyon elhúzódtak. A hadvezér biztos hadászati érzéke ösztönszerűen éppen abban nyilvánul meg, hogy az erőknek mindent tekintetbe vevő alkalmazásánál fogva az ellenség megsemmisítésére minden kínálkozó eszközt megragad. A hadtörténelem tehát *nem kaptákat (sémákat)* szolgáltat, annak nem szabad a befolyásoltatás hatását gyakorolnia, annak csupán *ösztönzőleg* kell hatni a szellemre, melynek feladata lesz a meglévő viszonyok között nemcsak a rendelkezésre álló mindennemű harcerők helyes felhasználásával, de a legcélirányosabb cselekvési mód ügyes alkalmazásával az ellenséget megsemmisítő eszmét megvalósítani. Természetes, hogy a *megsemmisítés eszméjének* a háború követelményeihez, a hadseregek nagyságához és a technika fejlődéséhez képest mindig *másképpen* kellett megnyilvánulni, A mai milliós hadseregeknél és a technika óriási fejlettségénél fogva a megnyilvánulásnak ez a módja is más lesz, mint bármely előbbi háborúban,

A történelem nagy hadvezérei Hannibáltól kezdve mindannyian a megsemmisítés célját szolgálták. Az eszme mindenütt ugyanez, csak végrehajtásához vezető eszközök változtak a korok szerint. Mivel a hadtörténelem a háború eseményeinek megírásával foglalkozik, természetére, hogy annak tanulmányozásánál az egyes hadműveletek természete, tervezése, valamint azok sikerét eldöntő hadászati és harcászati ténykedések megértésére is törekednünk kell, mielőtt azokat megítéljük s belőlük tanulságokat vonnánk, A megértés első feltétele tehát, hogy magun-

kat mindig az akkori kor viszonyaiba, szellemébe képzeljük bele. Csak így fogunk mindent megmagyarázhatni. Természetes, hogy ezen törekvésünk kiinduló pontjául is lelkünket kell választanunk. Ez az az örök megváltozhatatlan, amely kisugárzója gondolatainknak, értelmünknek s szívünk erejével megalapozója marad jellemünknek mindenkor. Egyedül az események lélektani feldolgozása biztosít részünkre olyan tanulságokat, melyeknek megfelelő értékesítése nemcsak a hadviselés művészetét fejleszti, de vezetőkéességünk, helyesebben egyéniségünk kiművelése tekintetében is haladást jelent.

Napoleon véleménye szerint a *magasabb vezetés* ismereteit csakis a hadtörténelem tanulmányozása révén szerezzük meg. Ő azonban még tovább ment a következtetéseiben, midőn állítja, hogy a nagy hadvezérek sikereiket a hadtörténelem beható tanulmányozása révén érték el. Ajánlja tehát: „Viseljétek a háborút támadólagosan mint Alexander, Hannibál, Cäsar, Gusztáv Adolf, Turenne, Jenő főherceg és Nagy Frigyes. Olvassátok el azok 83. hadjáratát, olvassátok el mégegyszer, utánozzátok őket. Ez az egyedüli út a nagy hadvezérséghez és hogy a hadművészet titkait kifürkésszük.” Hasonlóképpen gondolkodott Moltke is, kinek a múltban való keresgélés állandó munkája, annak a jelenre és a jövőre való alkalmazása tette lehetővé eredményeit és alapozta meg dicsőségét.

De a hadtörténelem tanulmányozása már azon okból is szükséges lesz, hogy a vezetők magatartásait és intézkedéseit helyesen elbíráljuk. Ludendorff erre azt jegyzi meg, hogy: „Ezek az urak, amennyiben a háborút nem vezető helyen éltek végig, mindenek előtt a hadtörténelmet tanulmányozzák. Ezek a helyzet nem világos volta mellett a feladat nagyságának hatalmas követelményeitől megijednének és szerényebbek lennének.”

De soha sem fogom elfelejteni hadiiskolai volt harcásztanáromnak az 1866. évi háború csataterain egyik síremlék megkoszorúzása alkalmával mondott azon beszédét, mely szerint soha se ítéljük el másokat, mielőtt be nem bizonyítjuk, hogy hasonló esetekben mi feladatunkat jobban megoldottuk volna. Ehhez én csak azt fűzöm, hogy utólag bírálni könnyű, könnyelműen elítélni ellenben nem nemes cselekedet.

Azonban a hadtörténelemnek a vezetés révén közvetve a csapat kiképzésére is hatással kell lennie oly irányban, hogy a csapatot parancsnokának kezében harcászatiilag megbízható erőtényezővé avatja. Tapasztalásból merített, vagy egyéb ügyesen alkalmazott hadtörténelmi példa minden elméleténél többet s jobban magyaráz. Az ilyen hadtörténelmi példák nevelik a vezetők és csapatban egyaránt a helyes harcászati érzéket, a háborúban oly fontos ösztönszerű cselekvésnek eme nélkülözhetetlen kellékét.

A hadtörténelmet nem lehet tanulni. Azt tanulmányozni

kell. Ez pedig azt jelenti, hogy a hadtörténelem eddigi tanulságainak felhasználása mellett mélyen elgondolkodunk az egyes tényezők vagy eszközök megváltozott hatásán és mindenkor a *megsemmisítés gondolatának szem előtt tartása mellett* alkalmazzuk azokat. Egységes felfogás e téren azonban csak akkor lesz, ha „a vezérkar a hadsereg szellemére, nevelésére és kiképzésére termékenyítőleg hat”. A hadseregnek eképpen mindenkor képesnek kell lennie arra, hogy a vezetők akaratát megbízhatóan megvalósítsa. Amiként a csapatnak vezetőiben, azonképpen a vezetőknél a csapatban csatlakozniuk nem szabad. A kölcsönös bizalom egyedüli záloga a sikernek. Ennek jegyében kell tehát a hadsereget tanulmányozni. A nemzet közszelleme, jelleme, a néplélek pszichológiája, a nép műveltsége, foglalkozása, életmódja, iskolai nevelése, katonai kiképzése, felszerelése, tisztikarának szelleme, kiképzése, vezetői képessége, a háború tapasztalásainak minden téren való érvényesítése, a hátsó ország szellemének éber figyelemmel kísérése, a hadsereg szükségleteinek előállítása stb. mindmégannyi, a tevékenység kifejtésére bő alkalmat nyújtó tanulmány tárgya nem is számítva a katonai kiképzés és vezetéssel közelebbről összefüggő különböző tudományágak szerepét és befolyását az összeredményre. Aki a hadművelleti és harcászati ténykedéseket vagyis a hadtörténelmet megérteni akarja, annak a felsorolt feltételek valamennyiével tisztában kell lennie, hogy a végeredményről elfogulatlanul tanulságos ítéletet nyilvánítson. Mindehhez a történetírás elfogulatlan légkörére kétségtelenül szükség van, bár hiszen ebben a kérdésben nem kisebb ember, mint Moltke a következő álláspontot foglalta el:

„Amit a hadtörténelemben közölnek, azt mindig az eredmény szerint bírálják el, azonban a kegyelet és a hazaszeretet kötelessége, hogy bizonyos tekintélyeket el ne romboljunk, melyek hadseregünk győzelmeit elismert személyiségekhez kapcsolják.”

Ez a felfogás, mely két rossz közül a kisebbik rosszat választja, az elfogulatlanságnak kétségtelenül nem kedvez. Ha a történelemtől Jakob Burchardt német művészettörténetíró azt tartja, hogy az a legkevésbé tudományos valamennyi tudomány között, az csak sok tudnivalót közvetít: akkor az a haditörténelemre nézve fokozott mértékben vonatkoztatható. Ennek művelői t. i. nem tudományos alapon érik el a legjobb eredményt, hanem akkor, ha a cselekvésre nézve értékes ösztönzésekkel szolgálnak, ha a hadtörténelem példáival tette s azzal együtt a felelősség készséges vállalására buzdítanak. *A hadtörténelemből tehát ösztönzéseket, kedvet kell merítenünk a cselekvéshez*, amely utóbbi a katonai életben mindig *többre* kell becsülnünk a kizárólagos gondolatnál. Moltke pedig a tekintélyeket föléje helyezi a cselekvésnek is, mikor azokat elrombolni még az igazság rovására sem engedi, mert meggyőződése szerint az ideálok a cselek-

vést legjobban szolgálják. Valóban a harctér változatos pszichológiai légkörében a befolyásoló tényezők kölcsönhatása alatt kialakult eredmények legtermészetesebben a szereplő egyénekhez fűződnek. Az ő személyüknek eszményesítése serkentheti tehát leginkább hasonló tette az utókort.

Talán nem lesz érdektelen, ha a hadtörténelem hasznát és fontosságát a mi megsanyargatott nemzetünk és a mi csonka hazánk jövője szempontjából kissé közelebről megvilágítani megkísérlem. Az eddig leírtak nyomán a *csapatvezetésre* való különös tekintettel el kell ismernünk, hogy a háborúra való legjobb *előkészülés a hadtörténelemnek olyan szellemben való tanulmányozása, mely a férfiúi erényeket hatalmasan kiművelő és értékesítő nevelésnek veti meg az alapját*. Ezzel nem azt mondtam, hogy a legénységnek abból elméleti előadásokat tartsunk, bár hiszen ügyesebb, hivatásos altisztek előtt annak megfelelő módon való előadása csak hasznos, tehát előnyös lehet. De igenis állítom, hogy éppen most van szüksége ezen tanulmányozásra a tiszteknek, kik a csapatot vezetni vannak hivatva, még abban az esetben is, ha a közel múlt nagy háborújában a harctéren huzamosabb ideig tartózkodtak légyen. *A haditapasztalás nem függ a harctéren töltött idő mennyiségétől*. De az önmagában még semmit sem ér mondja Nagy Frigyes, hogy ha azokat át nem gondoljuk, bensőleg azokat át nem dolgozzuk s azokat alkalmazni nem törekszünk.

A csapat vezetése alatt pedig annak nemcsak a harctéren való parancsnokolását értem, hanem a tanulságoknak a háborúk tapasztalásai szerint való *belső átdolgozását*, vagyis főként az *erkölcsi tapasztalások alkalmazását*, azaz a csapat *kiképzését*, a megbízható eszközzé, erőtényezővé való *előkészítését* is.

A *jelenkori* háború oly különféle jelenségeket mutat fel minden téren, hogy szinte lehetetlennek tartom, miként azokat valaki egytől-egyig átélte légyen, De erre nincs is szükség, mert emiuttelt jelenségek ugyanazon viszonyok között ismétlődni úgy sem fognak. Hát mire van szükség? A tanulságokra. Miért? Azért, hogy azokat okulás céljából értékesíthessük. Hogy fogjuk ezt tenni? A harcias szellem ébrentartása, jellemünknek kiművelése, átgúrása s lelkünknek a férfiúi és hazafiúi ideálok iránti fogékonnyátétele révén, melyek végeredményükben a *hazafiúi hűség* és *kötelesség teljesítés, engedelmesség* és *áldozatkészség* forrását nyitják meg számunkra. Ezekre az erényekre *sohasem* volt annyira szükségünk, mint jelenleg. *Erkölcsei fölényünk ezen erények szülte hazafiúi és katonai megbízhatóságunkban fog megnyilvánulni*. Ennek az egész nemzetben, közvetlen tehát a hadseregben megnyilvánuló hordereje a legtökéletesebb technikai felkészültséggel sem mérhető össze. Nem akarom ezzel azt állítani, hogy az erkölcsi fölény a technikai felkészültség közötti óriási különbségeket is *minden körülmények között* kiegyenlíteni képes, csupán azt tartom szükségesnek fokozottan hangsúlyozni,

hogy az erkölcsi fölény mindenek felett áll. Minden csak attól függ, hogy a hadtörténelmet miként tanulmányozzuk annak tanulságait, miként igyekszünk a jövő képébe beállítani, azokat hasznohajtókká tenni.

Erkölcsei fölényre leginkább a vezetőnek van szüksége. A hadtörténelem könyvéből áradnak ki azon erők, melyekkel azt elérhetjük, Fordítsuk azokat hasznunkra a hadtörténelem szorgalmas, elmélkedve való tanulmányozásával, „Abban — miként Schlieffen mondja, — a kevésbé épületes mellékkörülmények egész tömegén kell magunkat átdolgoznunk, hogy azon sokszor szívet hevítő tényekhez juthassunk el, melyeken túl annak felismerése dereng, ahogy minden megtörtént, ahogy mindennek bekövetkeznie kellett és ahogy az ismétlődni fog.”

Ösztönünk a jövő meglátása, a valóság kiérzése iránt eként élesül. Ez az a szellemi és erkölcsi többtermelés, melyen utunk szabad és végtelen. Ennek kihasználása valóban csak rajtunk áll. A nemzeti regenerálódás munkáját a hadtörténelem ekként segíti elő.

A „Hadtörténelem” folyóiratnak éppen az a célja, hogy első sorban a magyar hadi *dicsőségei* szigorúan tudományos alapon hirdesse s hogy ehhez a munkához kizárólag a valóságon nyugvó adatokat szolgáltatassa.

Sajnos a hadtörténelmi levéltárnak oly irányú felszólítása, — mely szerint minden, a háborúban résztvevő tiszt a birtokában levő hiteles okmányokat, feljegyzéseket, naplókat, a hadtörténelmi anyag egy részének elveszése folytán úgysis nehéz viszonyokkal küzdő hadtörténelmi levéltárnak rendelkezésére bocsássa; mikor tehát fokozott hazafiúi készségre volna e téren szükség: — eddig oly csekély eredménnyel járt.

E szokatlan, de méltó helyen vagyunk tehát kénytelenek ezt a felszólítást hazafias lelkünknek sorsüldözött nemzetünk jövője iránti szilárd hitével ugyan, tettek híján azonban annak leplezetlen aggodalmával megismételni. Említett adatoknak feldolgozása és hasznosítása már most a tisztikar dolga, mely ezeket annál jobban tudja majd értékesíteni, mennél több haditapasztalás támogatja e nehéz, de hazafias munkájában. Így képzelem én nemzeti életünkben a hadtörténelem tanulmányozását bekapcsolva.

Jól jegyezzük meg, hogy a nemzeti genius az ő megváltó s ihletet nyújtó erejét a nemzet fiainak az összes tudományok iránti érzékéből s azok komoly munkálása iránti törekvésből meríti.

„A tudománynak gazdag ágai
Egy Organismus sok külön vonása,
Együtt igéző csak.” (Madách.)

Igen! A tudományok összhangja maga az Igazság. Ezt pedig elérni az emberszeretet jegyében előbb az erkölcsi műveltség eszközeivel, a tudományokkal szoktuk megkísérelni, ha azonban ez a szándékunk nem sikerül, továbbra is — úgy mint eddig — vassal és vérrel. Örök béke, Leibniz szerint csak a temetőben van!

A NÁNDORFEHÉRVÁRI HADJÁRAT.*

ELŐZMÉNYEK.

Konstantinápolyt a törökök 1453. május 29-én vették el az utolsó görög császártól. IX. Konstantintól s eként Európában szilárdan megvetették lábukat. Konstantinápoly eleste a keresztyén világra bár nagy hatással volt, azonban ez a hatás nem volt maradandó. Arról volt t. i. szó, hogy a török félhold ellenében a kereszt hatalmát megoltalmazzuk. Megkezdődik tehát a két erkölcsi világnézet harca egymással, melyben a keresztyén-ségen felépült nyugati művelődés védelmét Magyarország oly dicsőséggel látta el. Mivel pedig a félhold elleni védelemben sem Németország, sem Európa többi fejedelmei a kellő áldozatkészséget nem tanúsították, V. Miklós és utóda, III. Calixt pápa a török ellen keresztes háborút hirdetnek. Ilyen viszonyok között került Kapisztrán János is 1455-ben Magyarországra, hol őt szívesen fogadták.

A török veszedelem közvetlenül Magyarországot fenyegette, melyet a szultán a legveszedelmesebb és leghatalmasabb ellenfeléül ismert el s mint ilyent tehát mindenek előtt ártalmatlanná akart tenni.

A budai országgyűlés már 1454. január havában elhatározta, hogy a fenyegető veszély elhárítására hatalmas hadsereget szervez.

Az ország főkapitányává Hunyady Jánost választották meg és midőn őt a hadsereg szervezésével megbízták, egyszersmind intézkedtek a hadiköltségek felől, megállapítván a módot is, amely szerint a netán szükséges fölkelésnek végbemenni kell. Mivel pedig a hadsereg szervezésének tervezett módja az ország erejét rendkívüli módon igénybe vette, az ország rendéi kinyilatkoztatták, hogy ilyen áldozatokat csak *ezen* alkalomból követelnek, mert nem akarják a hazát és a trónt Konstantinápoly

*Használt segédforrások:

Rónai Horváth: Magyar hadi krónika. Az egyetemes Hadtörténelem vázlata. Balanyi György: Nándorfehérvári ostroma és felmentése. Fraknoi: A magyar nemzet története. Bárczay: A hadügy fejlődésének története. Kupelwieser: Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen.

sorsára juttatni. Az országgyűlés ezen határozatát Hunyady jelentette a királynak, V. Lászlónak, ki akkor Prágában tartózkodott.

II. Mohamed nem készült ugyan azonnal Magyarország ellen, hanem igenis Szerbia ellen. Hiába ajánlotta fel a 87 éves Brankovics a hódolatot és adófizetést, a szultán azon a jogcímen, hogy neki, mint közelebbi örökösnek, a szerb trónra több igénye van, Szerbia egyszerű átadását követelte.

Brankovicsot csak a magyarok menthették meg. Ezen célból nem restelte, hogy Erdélybe Hunyadyhoz siessen s tőle segítséget kérjen. Ez minden régi gyűlöletet és bosszút eltemetve lelkében, azzal vélt rajta segíteni, hogy 1454. augusztusában a Dunán átkelve, betört Bulgáriába s több ellenszegülő török csapat megsemmisítése után, az országot feldúlva egészen Tirnováig nyomúlt elő s innen gazdag zsákmánnyal tért vissza Magyarországba.

Hunyady Bulgáriába való betörésének hírére Mohamed seregével azonnal Szófiáig nyomúlt elő. Itt azonban hírül vévén, hogy a magyar hadsereg már visszatért, seregének egy részét Bulgária fedezésére visszahagyja, a többivel pedig Szerbiába tört be. Ennek a hadseregnek csak a gyalogsága állott kb. 20.000 emberből, miből annak nagyságára következtethetünk. Brankovics megparancsolta a szerbeknek, hogy a magyaroktól remélt felmentő sereget a megerősített helyeken várják be. Nem lévén ellenséges hadsereg, a török sereg több részre oszlott. Amíg Mohamed szultán Szendrőt és Osztroviczát fogta ostrom alá, addig Firuz bég lovassága az egész országot bekalandozta, miközben 50.000 foglyot gyűjtött össze. Osztrovicza hamarosan elesik s lerombolják, midőn Szendrő ostroma közben a szultán hírét vette, hogy Hunyady felmentő serege élén Szendrő ellen jön. Erre Mohamed szultán Szendrő ostromával felhagy, a Firuz béget Krusevácznál 32.000 főnyi sereggel visszahagyva, Filippopoliszba ment, hogy a következő évi hadjáratra felkészüljön.

Hunyady azonban Szendrőnél átkel a Dunán s felhasználva a török hadsereg különválását, a közelebbiket, vagyis a Firuz bég seregét Krusevácznál a sűrű ködben meglepően megtámadja, szétverte s a béget több ezer emberével fogságba ejtette. Innen Hunyady Pirot-nak tart s annak elrombolása után hírül véve, hogy a szultán Szófiából egész erejével ellene előnyomul, Widinen át újból Nándorfehérvárra érkezett, hol a szultán támadását bevárni akarta. Mivel pedig a szultán a magyarok elvonulásával megelégedett, a hadjárat további folytatását ő sem erőszakolta s Konstantinápolyba visszatért.

Ezen előzményekből azt látjuk, hogy mind a két hadsereg egymás ereje és harci képessége iránt a kellő tisztelettel viseltetett. Olyféle tapogatódzás lehetett az mindkét részről a hadsereg gyengéinek kikémlelése tekintetében, mely törekvés közben az

ellenség hadászati gyengeségét t. i. a hadsereg erejének megosztását kihasználni Hunyady nagyszerűen értette, miként azt Krusevácznál be is bizonyította.

Időközben a segélycsapatok rendelkezésrebocsátása tárgyában a nyugateurópai hatalmakkal folytatott tárgyalások eredménytelenül végződtek. Bár sikerült Aemas Sylvius és Kapisztrán Jánosnak a német és olasz fejedelmeket 10.000 lovas és 30.000 gyalogos kiállításának *ígéretére* bírni, mivel azonban a segély kellő időben meg nem érkezhetett, az egész hadjáratnak is abban kellett maradnia. Így hát 1454-ben elmulasztották azt az alkalmat kihasználni, melyről Hunyady azt mondta, hogy kedvezőbb alig fog kínálkozni a török uralom megtörésére.

A HADJÁRAT.

1455. tavaszán a szerb határon levő török erők parancsnoka, Isa bég, azt jelentette a szultánnak, hogy a szerb belső viszonyok folytán könnyű volna Szerbiába behatolni. Ugyanis Szerbiában a szerb fejedelem halálának hamis hírére polgárháború tört ki. Erre a szultán újból betört Szerbiába s Novobrodot, Szerbia egyik leggazdagabb, ezüsbányászatáról ismert s megerősített helyét ostrom alá fogta, majd el is foglalta. Még más város is a törökök kezére került, mint pl. Krusevacz. Mivel azonban a szultán figyelme az Archipelagus hatalomba kerítésére irányult, visszatért Konstantinápolyba, hogy a flottához közelebb legyen. Így hát minden további vállalkozást Szerbia ellen egyelőre abban hagyott.

Ami késik azonban, az nem múlik. Hunyady nagyon jól tudta, hogy a szultán Magyarország ellen tervezett hadjáratának tervét nem ejtette el. Brankovics is érezte ezt, mikor a győri országgyűlésen, továbbá a királytól Bécsben segélyt kért. Hunyady önzetlen hazaszeretete és nemeslelkűsége ezekben a nehéz időkben tűnt ki legjobban, mikor a hazát veszélyben tudva, minden a múltban őt ért egyéni sérelemről megfeledkezve lelkesedésében saját költségén 10.000 főnyi sereg kiállítását ajánlotta fel. Ugyancsak 10.000 főnyi sereget ajánlott fel Brankovics is. Azonban a külföldi fejedelmekkel az alkudozás oly sokáig tartott, hogy Brankovics tovább nem várhatván a szultánt kiegészztelte s Szendrőbe visszatért. Így hát a következő évben lefolyt eseményeket is tétlenül szemlélte.

A dicsőséget azonban nyomon szokta követni az ármány, így volt az Hunyady János esetében is, kinek dicsőségét az udvarnál mindenféle gyanúsítással és vádaskodással viszonozták, azt fogva reá, hogy koronára vágyik s hogy magát most is a király felett állónak képzei. Íme egy darab „ma” a múltból. A hangulat ellene az udvarnál anynyira kiélesedett, hogy Cilley őt 1455. május havában szabadságától, sőt talán életétől is megfosztani igyekezett. Hunyady sérelmét az egész ország magáévá

tette s talán polgárháború tör ki, ha a közfigyelmet nem a török háború köti vala ismét le.

Már 1455. telén megtett Mohamed minden előkészületet az 1456. év tavaszán Magyarország ellen megindítandó háborúra. Ily nagyszabású hadikészülődést, melyek bámulatba és rettegésbe ejtették az egész nyugati kereszténységet, Európa még nem látott. A határ mentén nagy csapatösszpontosítások történtek s mindeféle hadikészleteket halmoztak ott fel. Üszkübben és Kru-sevácon óriási nagyságú ágyukat, bombavetőket és más romboló hadiszereket öntöttek, amelyeket a Moraván készen várakozó hajókra vontatták s azután a Dunán felfelé a vár alá szállították. Mindebből arra lehetett következtetni, hogy a szultán mindenekelőtt Nándorfehérvárt akarja ostrom alá fogni.

A veszély azonban nemcsak közvetlen Magyarországot, hanem az összes vele határos országokat is egyaránt fenyegette. Erre való tekintettel küldi ki a pápa Cárjával bibornokot Frigyes császár és László királyhoz, hogy a kettő között fennálló ellentéteket elsimítsa. Bár az neki nem sikerült, azt azonban keresztülvitte, hogy a magyar országgyűlést még 1456. januárjában összehívták. Ezen Cárjával bibornok a rendeket arról biztosította, hogy az olasz hajóhad már felszerelés alatt van, az arragniai és burgundi segélyhadak pedig a nyár folyamán okvetlen megérkeznek. A rendek új adókat vetettek ki és a várható keresztések elhelyezéséről és élelmezéséről is gondoskodtak, végül buzdítva Kapísztrán János ékesszólásával az aratás utánra támadó hadjáratot határoztak el a török ellen.

Az országgyűlés hangulata általában emelkedett és lelkes volt.

Miközben a rendek arról tanácskoztak, hogy a háborút mikor kezdjék meg és azt hogy vezessék, április 7-én az a híradás érkezett meg, mely szerint a török sereg már útban van vízen és szárazon Nándorfehérvár ellen.

Erre a hírre a sereg kiállítását és a felkelést azonnal elrendelték és úgy a pápát valamint Németország fejedelmeit, az olasz államokat sürgősen segélyre hívták, mert itt nem pusztán Magyarország hanem az egész keresztény világ fennmaradása forgott kockán, III. Calixtus pápát a király nevében arra is kérték, hogy a pápai flottát haladék nélkül indítsák útba Konstantinápoly ellen,

Hunyady, akit a fővezérséggel megbíztak, azonnal Nándorfehérvárra sietett, annak védőőrségét saját embereiből még 7000-rel megerősítette, tüzérségi felszerelését pedig részben más városokból elvont hasonló felszereléssel, ágyúval, lőszerral stb. szaporította és a várat eleséggel bőven ellátta. Czilley azonban, aki Hunyady győzelme esetén a király mellett elfoglalt állását és mindenható befolyását kockán forogni látta, mindenképpen azon mesterkedett, hogy Hunyady tervének megvalósulása elé nehéz-

ségeket gördítsen. Ily képpen ő a főurakat hazaáruló módon a felkeléstől elvonni igyekezett. Első gondja volt, hogy Lászlót vadászat ürügye alatt Budáról Bécsbe vezesse, mire a már gyülekező urak nagy része is jószágaira tért vissza.

Hunyady nagy lelkét azonban még ez az árulás sem volt képes megingatni. Ment tovább a maga útján, melyet az ország és a keresztyénség megmentése érdekében betartani jónak látott. Sógorát, Szilágyi Mihályt Nándorfehérvár parancsnokává nevezi ki. Cárjával bibornoknak, ki egyik keresztes csapat élén Péterváradnak tart, Szegeden azt a tanácsot adja, Czilley ármányainak ellensúlyozására a király mellé Bécsbe menjen; a Magyarországon toborzott keresztesek gyülekező helyéül Kapisztrán vezetése alatt Szegedet jelöli ki. Majd pedig, hogy Nándorfehérvárnak vízen való ostromát is megnehezítse, a Dunán Péterváradnál s később Szalánkeménél 200 különféle hajót gyűjtött össze.

Érdekes, hogy míg a közép- és kisnemesség soraiból is számosan felvették a keresztet, az urak bomlasztó példájának hatása alatt azonban csak *igen kevesen* jelentek meg a gyülekező helyen. Innen van az, hogy a keresztesek számát némelyek 40.000, sőt 60.000 főre teszik, de ez nyilván azok száma, akik a keresztet feltették, de nem azoké, akik valóban megjelentek. A valósággal megjelent keresztesek száma alig volt több 10-15.000-nél, legfőlegben azonban 20.000. A keresztes tábor majdnem kizárólag az alsóbb néprétegekből verődött össze. A legtöbben kardokkal, dorongokkal, ölmosbotokkal, parittyákkal, nyilakkal voltak felfegyverezve. Harci értékük vajmi csekély volt. Hunyady már a szegedi táborban igyekezett őket valamennyire begyakorolni, de az idő már rövid volt ahhoz. Ez okból tehát nemsokat várt tőlük.

Mohamed szultán ez alatt július elején legalább 150 ezer főnyi sereggel, 300 ágyúval és 200 hajóval, melyek között számos nagyobb hadigálya volt, Nándorfehérvár alá érkezett s a várostól délre a Száva és a Duna között szállott táborba. Ágyúival július 4-én kezdte meg a vár lövetését. (Lásd 2. sz. mellékletet.)

Nagyon valószínű, hogy Hunyady hadseregével két csoportban érkezett Nándorfehérvár alá. Egy kisebb csoportja június 22-én Temesvárott, 25-én pedig már Keviben állott. Ez a csoport a Dunán, a török flotta odaérkezése előtt kelhetett át, tehát valószínűleg június végén, mert július elején az ellenség előre küldött csapataival már érintkezésben volt, az tehát az ellenséggel való folytonos harcok között még július első napjaiban érkezhetett meg Nándorfehérvár alá, míg főereje, ahol ő maga is tartózkodhatott, továbbá Kapisztrán az ő kereszteseivel és a hajóhad július 14-én Zimonyhoz közeledett. Menet alatt a hajóhadat a Duna jobb partján előnyomuló sereg fedezte.

Július 4-től 14-ig tartott löve tés következtében a vár külső övének erődéi és tornyai már csaknem a földig lerombolódtak, sőt már a második fal sem állhatott soká ellent. Ily körülmények között nagy szükség volt a felmentő sereg mielőbbi beérkezésére. Igen ám, de a vár Zimony felett a Dunán is el volt zárva, Mohamed ugyanis 60 nagyobb gályából és kb. 150 kisebb hajóból álló flottáját ott a vár tüzkörletén kívül összeláncoltatta. Az ellenség flottáját kellett tehát előbb áttörni. Ezt pedig olyképen hajtották végre, hogy mialatt a jobbparton menetelő sereg a török hajókat ágyúival lövette, a magyar hajók hajtva a Duna árja és az evezők által, hatalmas lökemmél nekimentek a törökök hajóvonáának. Ugyanakkor Hunyady utasítására a Nándorfehérvárt, hevenyében felszerelt mintegy 40-50 hajó hátulról támadott. Öt órai kemény küzdelem után sikerült végre a török flottát legyőzni és annak legnagyobb részét megsemmisíteni, illetőleg szétszórni. Három nagy gályát 500 emberrel elsüllyesztettek, négyet elvettek, a többi erősen megrongálva elmenekült, de azokat is nem messze a török tábor mögött partra húzták és elégették, hogy a győzők kezei közé ne kerüljenek.

A Duna immár szabad lett, a Nándorfehérvárral való összeköttetés ily módon helyre állott, ami különösen a betegség és veszteség folytán megfogyatkozott védő csapat, nemkülönben a harci eszközök pótlása szempontjából volt fontos, Hunyady és Kapisztrán megérkezésével a védősereg nyomasztó szelleme is emelkedett.

A keresztések táborát a várövön kívül a vár átellenében a Száva balpartján jelölték ki, Hunyady parancsára halálbüntetés terhe alatt tilos volt a folyón átkelni, A vár falain azokat csak oly mértékben alkalmazták, amint rájuk szükség volt és azt Hunyady elrendelte. Számuk egyébként folyton gyarapodott.

Mohamed az ostromot most már fokozott heveséggel folytatta; megesküdtött, hogy nemcsak Nándorfehérvárt foglalja el, hanem két hónap alatt egész Magyarországot is meghódítja. Még azzal is keveset törődött, hogy az olasz flotta a Helleoprutus partjain zsákmányolt. A vár lö vetése éjjel-nappal szakadatlanul tartott, miközben a törökök ama kísérlete, hogy a városba benyomuljanak, többször megismétlődött. Az ágyúdörgést állítólag még Szegeden is hallották. Az ostrom egyik vezetője Karadscha, a ruméliai beglerbég volt, kit július 20-án egy teli találat teljesen szétszakgatott.

Mohamed július 21-én általános rohamot intéz a várra, melyet 24 óráig tartó heves lövetés előzött meg. A szétlőtt falak nyílásai körül éjjel-nappal a legvadabb kézi tusa folyt. Bármily halálmegvetéssel harcoltak is a keresztyének, a folyton érkező újabb s újabb erőkkel szemben alig bírtak már helytállani, minnek következtésépen a törökök a külső városba lassanként

benyomultak, sőt éjjel már a vár előtti árokban is megvetették lábukat. A legelkeseredettebb küzdelem a hid körül folyt.

Hunyady és Kapisztrán, mint a védelem lelkei, a várnak egyik tornyából figyelték a tomboló csata hullámzását, előbbi parancsokat osztogatva, majd bátorítva a csüggedőket, utóbbi a keresztet lóbázva, harsány hangon Jézus nevét kiáltva a harcolóknak.

A janicsárok dühös rohamai szakadatlanul ismétlődnek s a kereszties zászlót már-már a félhold váltja fel, amit csak Dugonics hősie önfeláldozása akadályoz meg, midőn az elkeseredett védők egy része végső kétségbeesésében olaj- és szurokba mártott égő rózsecsomókat dob le a falakról a támadókra. Ez az eljárás nemcsak nagy pusztítást és rendetlenséget okoz soraikban, de közöttük páni rémületet is idéz elő, minél fogva azok a vár közeléből hanyatt-homlok menekülnek. Napfelkeltekor a vár és a külső város már teljesen mentesek az ellenségtől.

Hunyady az eredménnyel bár meg volt elégedve, azonban attól tartva, hogy a fegyelmetlen keresztiesek meggondolatlanságból könnyen kelepcebe kerülhetnek, szigorúan megtiltotta, hogy az üldözést a külső városon túl is folytassák. Ehelyett arra számítva, hogy a törökök a támadást újból kezdik: elrendelte, hogy a külső várost védelemre ismét megszállják. Azonban az üldöző keresztiesek fegyelmetlensége és a menekülők ama lelkiállapota, melynél fogva rémületükből egyhamar felocsúdni nem tudtak új helyzetet teremtett. Ugyanis a keresztiesek egyik kis csoportja üldözés közben a városon kívül egy kis halmon állást foglalt, hova egyesek a szigorú parancs dacára mégis utánuk sompolyogtak. Ennek a maroknyi csapatnak ilymódon sikerült az ellenség egy kis lovascsapatának a halom ellen irányuló támadását visszautasítani. Ezen a kis eredménnyen való felbuzdulás a városból mindig többeket csábított ki, kik azután a futóárókban tartózkodó török balszárnyak fordultak. A csapat természetes ösztönének emez önkéntelen támadásban megnyilvánuló kezdeményezése fokozatosan még nagyobb arányokban ragadta magával a keresztieseket a Szávamenti táborból. Ilyképen ezen természetes továbbterjeszkedés folytán lassanként átkaroló, majd később oldaltámadás fejlődött ki a szemben levő török balszárny (ázsiai hadtest) ellen.

Az eseményeknek a török balszárnyon lejátódott eme váratlan fordulata, úgyszintén az a kiméletlenség, mellyel e látható eredményeken fellelkesült keresztiesek támadásaikat felsőbb akarat és parancs nélkül is folytatták: az ellenség soraiban még nagyobb rendetlenséget és fejetlenséget idéztek elő úgyannyira, hogy azok táboruk felé visszavonulva, futóárkaikat egymás után adják fel. A harci hevülettől elragadt keresztiesek a török táborba is benyomulnak és ott zsákmányolni kezdenek.

Kapisztrán, ki az eseményeket az egyik toronyból szemlélte, attól tartott, hogy ez a törökök részéről csak cselvetés,

ismerte továbbá a tömeg lelkét, joggal gondolhatta, hogy bármily kis balszerencse könnyen vad rémületet idézhet elő a fegyelmezetlen keresztések között, mi által az eddig elért eredmények is megsemmisülnek: a további üldözéstől őket minden eszközzel visszatartani igyekezett. Befolyása azonban rájuk neki is megszűnt.

Ez az a pillanat, midőn ismét Hunyadynak kell beavatkoznia, hogy egy lapra mindent feltéve, vagy megszilárdítsa győzelmét, vagy kockára tegyen mindent. Alkalmazkodik tehát a helyzethez. Megbízható csapatjával a keresztések támogatására kirohan a várból. Ez a meglepő fellépés nemcsak visszavonulásra bírja a keresztések által le nem kötött s még mindig kiertő török csapatrészeket, hanem a törökök egész ágyútelepét is a kirohanók *kezére* juttatja. Természetes, hogy *ezeket* az ágyúkat most már a visszavonulók felé fordítják,

A szultán hadseregének veszélyes helyzetét, amelybe ágyúinak elvesztése sodorta, látva, személyes befolyásával igyekezett a részére hátrányosan megingott egyensúlyt helyreállítani, midőn ő maga állt tartaléksapatainak élére, melyeket személyesen vezetett többszöri rohamra, csakhamar azonban megsebesül. De mikor már a legmegbízhatóbb csapatok, a janicsárok is megtagadják az engedelmséget, valóban nem maradt más hátra, mint a visszavonulás, melyet a szultán alkonyat beálltával el is rendelt.

Mielőtt azonban ez bekövetkezett volna, a Duna mentén portyázásából visszatért, mintegy 6000 főnyi lovasság még megkísérelte, hogy a helyzeten kedvezően változtasson; ennek beavatkozása azonban az üldöző megtorpanásán kívül mit sem idézett elő.

A szultán megvert hadseregével együtt, mindenét visszahagyva, még az éjjel Szófia felé visszavonult. Visszavonulása nemsokára vad futássá fajult, melyet Szófiánál is csak a legkíméletlenebb eszközök alkalmazásával tudott megállítani.

A törökök üldözéséről a csapatok állapota, elégtelen felszerelése és a keresztések fegyelmetlensége miatt szó sem lehetett. Bölcs önmérsékletre és a helyzet helyes megítélésére vallott tehát Hunyadynak az az elhatározása, hogy arról lemondott. A német, osztrák és cseh keresztések a csata napján még csak Budáig érkeztek.

A nándorfehérvári győzelem, mely a legvérmesebb reményeket is felülmúlta, a keresztyénséget fenyegető veszélyt évtizedekre megszüntette.

Azonban Hunyady nem sokáig élte túl Nándorfehérvár felmentését. Húsz napra a győzelem után, a háborúban szerzett betegségekben, Zimonyban, Kapisztrán karjai között meghalt.

Két és fél hónap múlva hős lelkű és hú barátja, Kapisztrán is követte őt az örökkévalóságba.

Ahhoz, hogy a nándorfehérvári hadjáratból a kínálkozó tanulságokat levonva, a győzelmet katonai szempontból méltányolni

tudjuk, szükséges, hogy mind a magyar, mind pedig a török hadsereget legalább általában ismerjük.

A MAGYAR HADSEREG.

Bár a hadsereg kiegészítése a banderialis rendszeren alapult, az ilyenmódon felállított fegyveres csapat mégis csak jelentéktelen része volt Hunyady hadseregének. Ehhez még a Hunyady részéről felajánlott 10.000 (más forrás szerint 7,000) fegyverest, valamint a Korogh Mihály macsói bán, Kanizsay és Szilágyi Mihály, kevés számú fegyvereseit is hozzá kell számítanunk. A hadsereg zöme kétségtelenül Kapisztrán kereszteseiből állott. Ha már most a harcban csakugyan résztvett kereszteseket 20.000-re becsüljük és még néhány ezer szerb résztvevőt is hozzá számítunk, Hunyady hadserege a 40.000-et alig haladta felül.

Fegyverzete: a legkülönbözőbb volt. Főfegyverük a nyíl. Nehezen hihető, hogy már lőfegyvert is alkalmaztak volna, bár a lőfegyver használata Magyarországon is gyorsan terjedt. Ezen kívül könnyű sisak, lándzsa, paizs és buzogány. A kereszties hadkard, ólmos bot, dorong, parittyá, nyilakkal volt felszerelve.

Hadviselés terén jelen esetben főként csak a várvivásról szólhatunk, melynél kétségbeesésükben legkegyetlenebb eszközök használatától sem riadtak vissza (szurokba mártott s meggyújtott rózse). Egyébként: roham, kézitusá. Nyílt harcokban fegyverzet szerint. A nagyobb tömeg könnyű fegyverzetű volt és a régi harcmódhoz volt hű. A kisebb rész a nyugateurópai, vagyis a lovagok harcmódját alkalmazta, bár a lovagrendszer Magyarországon gyökeret verni soha sem tudott.

Szelleme: emelkedett, fanatizált.

Fegyelme: csak a megajánlott fegyveresekben lehetett erről szó, kiket Hunyady tekintélye és az iránta való tisztelet készítetett erre,

A TÖRÖK HADSEREG.

A török hadsereg már ebben az időben két részből állott: az állandó hadseregből, melyhez a *lovasság* (szipahi) és a *gyalogság* (janicseri) tartozott és a hűbéres hadakból. Mind a rendes létszámmal bíró lovasság mind a gyalogsághoz még irreguláris lovasság és gyalogság is csatlakozott.

Fegyverzete: főként nyíl. A tüzérség számos ágyúval, melyek között kiváltképen a Nándorfehérvár ostromához Krusevác és Üszkübben készültek némelyike 24 arasz hosszú és 5 arasz széles méretű volt. Azonkívül közöttük oly nagy mozsár is volt, melynek öblében egy ember ülhetett, melyek tehát roppant súlyú kőgolyókat vetettek.

Hadviselés terén a konkrét esetben szintén csak a várvivásról beszélhetünk. A tüzérség 24 órával előbb megkezdődő tűzharcának, a várfalak lerombolása s ezzel együtt a védő erkölcsi

erejének megrendítése volt a célja. Ugyancsak modern szellemben látjuk a lovasságot is alkalmazni, mely szerint az magát az üldözőre veti, hogy a visszavonuló gyalogságot lélekzethez juttathassa, A török hadsereg *szelleme*, vallási rajongásánál fogva, kitűnő volt. Egyes részei számtalan harctéren együtt harcolva, összeszoktak. Az az eszmény vezérelte őket, melyet Mohamed teremtett meg. Ennek vallása a katonai *fegyelemnek* is erős vára, mert a szeszitaloktól való tartózkodás, kéteshírű nők és a kártya nem lazítják a fegyelmet. Ez a fegyelmezettsége a hadseregnek a nagy Szülejmán haláláig tart, mely után a féket úgylis nehezen tűrő janicsár sereg lett a helyzet ura s így a fegyelmetlenség is elharapódzott lassanként az egész török hadseregben.

TANULSÁGOK.

A nándorfehérvári hadjáratból katonai szempontból két fontos tanulságot jegyezhetünk meg. Ezek egyike a) a csapatnak, másika b) pedig a hadvezérnek szól,

a)-hoz. Örökérvényű igazság, hogy az emberi lélek halálveszedelem iránt soha sem volt érzéketlen. Itt legfeljebb csak arról a különbségbeli fokozatról lehet szó, mely az egyes emberek lelkét olyankor azok erkölcsi nevelése, tehát vallási és hazafiúi érzülete folytán a különböző korokban eltöltötte. A lélek eme kettős érzülete szab irányt az ember gondolkodásának és sűti rá annak jellemző bélyegét. Mennél erősebb a meggyőződése, továbbá mennél erősebb idegekkel tudja ezen meggyőződését képviselni, vagyis mennél *erősebb az akarata*, annál több áldozatra is képes ügyének diadalra juttatásában. Ahhoz, hogy ez az akarat megtörjön, az idegeket fokozatosan gyengíteni vagy otromba eszközök hirteleni alkalmazásával megrendíteni kell. Egy csapatot tehát mindenek előtt *lelkileg* kell legyőzni, azaz *akarata*t kell megsemmisíteni, hogy az a küzdelem célját feladja. Ezt az akaratot képviseli a *csapat szelleme*, a meggyőződésnek azon erejét pedig, mellyel a csapat ezt a szellemet minden vonatkozásában érvényre tudja juttatni: a *csapat fegyelme*, *A csapat lelki legyőzése alatt tehát szellemének tönkretételét és fegyelmének meglazulását értem*. Minden további e kettőből önként következik. Így volt ez mindig, míg ember él e földön. Így volt ez Nándorfehérvárnál is, mikor az égő rőzsecsomók hatása alatt a törökök elbátortalanodva megfutamodtak és az engedelmességet megtagadták. Így volt ez a keresztések fegyelmetlen, tarka hadánál, melyet csak a *rajongó hit szelleme* tartott össze. Ilyenhez a szerencse is szívesebben szegődik s takar el annál oly hiányokat, melyek fennállása *akkor pillanatnyilag* fontos sem volt. Valamit — Napóleon szerint — tehát *kevesebb hibával* kell tenni, mint az ellenség. Így lesz ez a jövőben is.

Mindebből pedig az következik, hogy a magyar hazát naggyá, boldoggá tenni célzó vallási és hazafiúi érzületünket,

vagyis a *szellemet hamisítatlanul s izzó lelkesedéssel* kell bevinünk a nemzeti *hadseregbe* s azt rajongó meggyőződéssel kell abban megszilárdítanunk. Abban tehát *igazságon, meggyőződésen, tekintélytiszteleten, áldozatkészségen és megnyugváson* alapuló *fegyelmet* kell meghonosítanunk.

Az ellenséget lélekben csak ezzel a *két leghatalmasabb harceszkővel* fogjuk legyőzni, melyeknek *kifejlesztése és félelmissé tétele egyedül csak tőlünk függ*. Ez a legfüggetlenebb joga minden embernek, melybe senki másnak beleszólása nincs.

Minden más csak természetes következése ennek az alapgyőzelemnek.

b)-hez. A vezetés pillanatokon múlik s ezek ügyes kihasználásában rejlik a művészet. Ezeket a pillanatokat hirtelen felismerni és legteljesebb mértékben kihasználni a hadvezér kötelessége. Igaz, hogy tervei kivételére nézve vezető gondolatának kell lennie, mely az események előrelátható lefolyását megszabja, azonban a sors végzése őt is próbára teszi és kísértésbe hozza, melyet vagy kiáll, vagy abban elbukik.

Hunyady felismerte ezt a nagy pillanatot, mikor a keresztetek támogatására a várból kitört és azt minden erejével kihasználni igyekezett. Ő azt előbb tudta, mint mi, hogy *háborúban csak az elvesztett időt és az elszalasztott alkalmat nem lehet többé pótolni*.

Szinte megelevenedik előttem a harcászati szabályzat ama két pontja, melyek közül az egyik (59.) a következőképpen szól:

A végrehajtás alatt a vezető kísérje figyelemmel a helyzet minden változását. Alkalmazkodjék az esetleg beállott új helyzethez; egyre újabb kiegészítő eszközökkel törekedjék cselekvési szabadságának megőrzésére és a kitűzött cél elérésére,

Villámgyors áttekintés, ítélőképesség és alkalmazkodó képesség kell ahhoz, hogy eredeti tervét az események alatt módosítsa, ha azt látja, hogy a döntés feltételei nem ott, vagy nem úgy valósulnak meg, mint ahogy tervezte.

Az 52. pont pedig: Csak a győzelemre és az ellenség megsemmisítésére elszánt akarat tudja a sikert kikényszeríteni.

Ő a háborút gyakorlatból ismerte. Az Ő nagy lelke annak minden lélektani vonatkozását feldolgozta és sajátjává tette. Csak így tehetett szert arra az ösztönszerű érzésre, mely e pillanatok felismeri és kihasználni tudja.

Van azonban ennek a hadjáratnak még egy más irányú rövid, de sokat mondó és értékes tanulsága, melyet történeti alapon megállapítani különösen *most* fontos és alkalomszerű. Ugyanis a nándorfehérvári hadjáratból elsősorban annak a nyugati Európának volt haszna, amely, míg egyrészt ígéretének be nem tartásával később a másfél századig tartó s következményeiben a nemzeti önállóságunk és függetlenségünk eltemetésével járó török jármot zúdította nyakunkra, addig *most halaképen halálra ítélte*.

Azonban vigasztalódjunk! Hunyady közvetlenül halála előtt fiait és barátait *istenfélelem, hazaszeretet és egyetértésre intette*.

Ez a nemes és nagy lélek még utolsó pillanataiban is szükségesnek tartotta hangoztatni a magyar lélek fenntartó erejének eme hármas próbakövét, mert. . . *ismerte a magyart*.

Jegyezzük meg jól s véssük lelkünk mélyére ezt a magyar szentháromságot. Ennek jegyében *dolgozzunk, győzzünk, vagy haljunk!* . . .

Mert van bíró a felhők felett . . . Lesz tehát ez még más-képpen is!

SZENT ISTVÁN KIRÁLY KORA.

FŐKÉNT KATONAI SZEMPONTBÓL*

Mielőtt a magyarok fővadjája Géza 997-ben meghalt volna Magyarország nagyjaival történt tanácskozás végzéséből fiát: Istvánt emelé maga után a nép leendő uralkodójává s ezt megerősítendő, mindnyájuktól esküt vett.

István, atyjának 997-ben váratlanul bekövetkezett halála folytán, az ország kormányát valóban átvette. A 20-22 éves fejedelem kitűnő nevelés és műveltségben részesülvén, korát felülmúló államférfiúi bölcsességgel ismerte fel Európa viszonyait és azt a helyzetet, melybe hazánk e viszonyok folytán került.

A szomszéd országok kormányait akkor csaknem kivétel nélkül jeles férfiak vezették a hatalom fényes polcára s kíméletlenül térítgették azok lakosait a keresztény vallásra. Ily országok közepette és ily kiváló fejedelmekkel szemben, szent István késedelmet nem ismerő buzgósággal és minden akadályt leküzdeni kész eréllyel látott munkához, melyet élete feladatául tűzött maga elé, hogy t. í. a magyar államot keresztény monarchiává átalakítsa s annak fennmaradását késő századokra biztosítsa.

A dolog természetéből folyik, hogy ez a megtelepedés nem ment végbe egyszerre és könnyen az egész országban. A törzsek és nemzetségeknek a régi pogány hagyományt és erkölcsöt viselő tömege az ő jogaikat látta veszélyeztetve. Miért is kitört a belső harc, melynek eredménye attól függött, hogy az erkölcszelidítő s nemesítő keresztény vallás mily fokban hódít tért náluk, annak eszméi mily mértékben képesek leszerelni pogány hajlandóságait. Igaz, hogy régi vallásuk összetartó ereje és hatása nem lehetett valami nagy köztük, azért mégis idegenkedtek, sőt bizonyos ellenséges indulatot is tanúsítottak a keresztény vallás iránt, mely, mint a szeretet és béke vallása, homlokegyenest ellenkezett, majdnem mindennel, amit szeretni és becsülni megtanultak. Egy erkölcsi elv azonban élt már akkor is a magyarban, mely a keresztény erkölcsi elvekkel is megegyezett, s mely a keresztény vallás felvételét megkönnyítette, ez pedig a *családi élet tisztasága*.

Nemzete megtérítésének munkáját tehát maga ragadta kezébe. Lángoló hitének őszinte buzgóságával járta be, mint apostol az ország részeit, oktatóván, intvén és buzdítván szóval és példával

*Számos történeti forrás felhasználása mellett.

a magyar népet. Ő nem erőszakoskodással, hanem kitüntetésekkel, befolyáshoz juttatással igyekezett az új eszmék híveit megszerezni. Egy másik e sorba tartozó rendszabálya a keresztény foglyok felszabadítása volt, mely által, midőn a felebaráti szeretet elvének gyakorlására valóságos példát mutatott, egyszersemind egy egész, még pedig számánál fogva tekintélyes néposztály hű ragaszkodását nyerte meg.

Szent István a római szentszék tanácsára és a keresztény vallás magasztos elve szellemében nagy kiterjedésű uradalmain levő nemes hadifoglyokat is visszahelyezte szabadságukba, a többi keresztény foglyokat pedig részben a várak alá telepítette. Amazok, mint egyháznemesek, később pedig a főpapság zászlóaljait képezvén, kiváltságokban részesültek; emezek pedig, vagyis a várak alá telepített szolgák, a várak mellett alakult királyi városok alapjait vetették meg.

Hátra volt még a mű betetőzése az által, hogy a római szentszék, mint legfőbb egyházi hatalom szent István intézkedéseit a vallási téren megerősítse, továbbá, hogy a polgári alkotmány átalakítását, a királyi cím felvételével szentesítse.

E végső lépés megtétele azonban nem volt veszélytelen. Csak szent István *bölcs előrelátásán* múlt, hogy Magyarország *önállóságát* mind az egyházi, mind a politikai téren *fel nem áldozta* azzal, hogy a királyi koronát *nem a német császártól, hanem a kereszténység lelki atyjától, a pápától kérje,*

Szent István kezéhez vévén a koronát, még ugyanazon év augusztus 15-én az esztergomi székesegyházban felkenetvén és megkoronáztatván, első királya lett a magyaroknak.

HONVÉDELEM.

Szent István hatalmának a forrása az etelközi vérszerződés volt. Ő ezt nem vetette el, csak átalakította a monarchia követelése szerint.

Sajnos, hogy István összes törvényeinek csak hiányos töredéke maradt fenn számunkra. Pedig kétségen kívül áll, hogy mind a király és a nemzet közötti viszonynak, mind pedig a honvédelemnek stb. bővebben kellett szabályozva lenniök, mert később hasonló tárgyú intézkedéseknél István olyan törvényeire történik hivatkozás, amelyek valóban nincsenek már meg.

Az ősmagyar államszervezet szövetséges *törzsszervezet* volt. Az etelközi vérszerződés csak *összefűzte, de nem olvasztotta egybe* a törzseket,

A közös erővel szerzett haza földjét a törzsek egymás között felosztották. Egy-egy törzs által megszállt vidéket *szállásnak* hívtak. A törzshöz tartozó nemzetségeknek a szállás kebelében elfoglalt földje ezeknek a közös birtoka volt, melyet azok szabadon használhattak.

Ott voltak azután még a várak és végek. Váratat részint

már itt találtak őseink, másokat azonban a szükségessé vált védelemre való tekintettel újból építettek. A várakat védelmezni és fentartásukról gondoskodni a törzsek feladata volt. A törzsek szállásai egymástól természetes határokkal voltak elválasztva.

A törzs élén nem korlátlan hatalommal a törzsfő állott. A törzsek a vérszerződés alapján önállóságukból csak annyit áldoztak fel, amennyit a közérdek megkívánt. A törzsek a vérszerződés után saját hadnagyaik, saját zászlaik alatt indultak hadjárataikra.

A központi hatalmat. Árpád és utódai gyakorolták, de szintén nem korlátlanul. Árpádban és örököseiben a nemzet pusztán vezérét látta, egy nagyobb hatáskörű törzsfőt, ki a közérdek szempontjából hatalmát mind a hét törzsfő felett gyakorolta.

Szent István arra törekedett, hogy a királyságot erős központi hatalommá tegye. Mindenek előtt tehát a törzsfők és az önálló törzsgyűlések hatalmát törte meg. Ezen célból a törzsszállás egységét szüntette meg az által, hogy a törzstagokat birtokaik valóságos tulajdonosaivá tette.

Azonban a törzsszerkezet azon a jogcímen, hogy a területhez tartozó végek és várak oltalmáról is gondoskodni tartozott, *honvédelmi szempontból* is szerepet játszott. Szent István midőn az országnak a királyságtól közvetlenül függő honvédelméről gondoskodott, a törzsek ezen feladatát is megszüntette.

A haderő felett egyedül a király rendelkezett. Önálló hadereje az országban senkinek sem volt.

Lássuk most Szent Istvánnak a honvédelem és a vele kapcsolatban álló közigazgatás terén kifejtett reformjait, vagyis az u. n. *várszerkezetet*. Ennek alapján megfogjuk ismerni, hogy a nemzet tulajdonképpen hány rendre tagozódott; ennek a tagozódásnak mi volt a feltétele, végül, milyen részt vett ki mindenik rend a hadiszolgálatból?

A rendi szerkezet Magyarországon a földbirtokkal függött össze.

A nemzet három rendre tagozódott, u. m.:

a) a szabad magyarok,

b) a várszerkezettel összefüggő néposztályok,

c) a tulajdonképeni szolgák rendjére.

a)-hoz. A föld birtokába kétféle módon jutott a szabad magyar, u. m.: vagy a *honfoglalás* útján, vagy *királyi adomány* képpen.

Bár a birtok szabad magyar között nem tett rendi különbséget abban a megkülönböztetésben, hogy valaki földjét milyen jogcímen kapta, a magyar közszellem mégis bizonyos osztályozást óhajtott gyakorolni, a szerint, hogy az illető a *közügyek vezetésében* részt vett-e, vagy a *haza körül* milyen *érdemeket* szerzett.

Akármilyen nagy volt ez a birtok, az a haza védelmére

kötelezte a *szabad* magyart, vagyis *személyesen* kellett résztvennie az országosan elhatározott háborúban.

b)-hez. Ez számra nézve tekintélyes s több osztályra szakadó csoportozat, melyet egyfelől személyes szabadság, másfelől szolgálati kötelezettség jellemeztek.

Szent István a várakra eredeti, azaz honvédelmi céljukon kívül még elsőbrendű feladatot is ruházott, hogy t. i. a királyi hatalom egyik leghatékonyabb eszközéül szolgáljanak, melynek segélyével a *fejedelem parancsára bármikor kész haderő felett rendelkezék*. E haderő a *királyi had* nemcsak a váratlan kűltámadások visszaverésére szolgált, hanem a belső veszélyek ellen is. Parancsnokai mint közigazgatási- és igazságszolgáltatási közegek is működtek.

E várszerkezet tulajdonképpen az országnak várkerületekre, vagyis vármegyékre való felosztásából állott.

A várszerkezet elemeihez kizárólag azok tartoztak, kik a vár védelem és fenntartásához személyi vagy egyéb járulmányokkal kötelezve voltak. Ilyenek voltak:

a *várjobbágyok*, akiknek a várbirtokból azon kötelezettség mellett volt földjük, hogy a várat, illetőleg a királyt fegyverrel szolgálják. Ezt a birtokot tehát *mindig a hadiszolgálathoz* köötték. Továbbá:

a *várnép*, mely a várföldek egy részét használván, ennek fejében különböző szolgáltatásokat teljesített (építkezési munkálatok, fegyverek, utak, hidak készítése, szállásadás, stb.) végűl:

a *szabad parasztok*, vagyis a jobbágyok, kik bár a nemeség jószágait művelték, személyes szabadsággal és kötelezettségeik lerovása után szabad költözködési joggal bírtak,

A várszerkezethez tartozott még tulajdonképpen a *polgárság* is, mely azonban mihelyt erőhöz jutott, különvált attól.

A vármegyék számát Szent István korában nem tudjuk, később mintegy 70-72 volt.

A megye élén a vár ispánja állt, ki a király nevében járt el a várnak és a hozzá tartozó megyének mind hadi, mind igazságszolgáltatási ügyeiben. Az ispánnak hadi ügyekben helyettese a *hadnagy*, a *várnagy* volt, kit a vár belsejében bíraskodási jog is megilletett; továbbá tisztjei is voltak a *századosok* és *tizedesek*.

c)-hez. A rendi szerkezet harmadik osztálya a *tulajdonképeni szolgák* voltak.

Ezek vagy mint *szegődött szolgák*, illetőleg *szabad parasztok* a vár hatósága alatt állottak, vagy mint udvarnokok az uraság udvara körül különféle mesterségeket folytattak. Semmi egyebek nem voltak ezek, mint a pápa sürgetésére felszabadított kereszttyén rabszolgák.

A szolgák utolsó osztályát a *rabszolgák* alkották, kiket uruk a földtől is, melyet műveltek, elválaszthatott és vásárra vihettek.

Felemlíthetjük végül még a *hadbéréseket* is, kik leginkább a keresztyénség terjedése óta hazánkba letelepült külföldi harcosok voltak. Szent István nekik a fejedelmi jószágokból birtokokat vágott ki, melyeket azok örökösen ugyan, de oly feltétel alatt bírtak, hogy a királyt hadjárataiban elkísérjék.

A *hadbérések* tehát a királyi seregnek a *várjobbágyok* mellett a másik alkatrésze, míg a harmadikat a *zsoldosok* alkották, kik semmi egyebek, mint szabadságba helyezett keresztyén benszülöttek.

A várjobbágyok, hadbérések és zsoldosokból áll a király parancsára bármikor kész haderő, azaz a *királyi hadseregen* kívül még egy másik hadsereget is szerveztek az országot fenyegető nagyobb veszély idejére, az u. n. *nemzeti hadsereget* is.

Tagja ennek a hadseregnek minden örök birtokkal ellátott szabad, vagyis *nemes* volt. E személyes helyettesítést nem tűrő kötelesség a birtokkal oly elválaszthatatlan volt, hogy benne birtokánál fogva mindenki kivétel nélkül, tehát még a király is osztozott. A nemzeti had nem tartozott harcolni, ha fejedelme *nem személyesen* vezette a harcba. A nemességnek ez a kötelessége azonban csak a megtámadott haza védelmére szorítkozott. Támadó háborúban az *országon kívül* követni a királyt csak a királyi had volt köteles. Amennyiben a nemzeti hadbeliek ezt önként megtették, akkor azok a királytól zsoldot kaptak.

Mintha itt lenne a gyökere a régi *honvédség*, mint *nemzeti intézmény* ama rendeltetésének, hogy ez az ország határain kívül csakis az országgyűlés beleegyezése mellett volt alkalmazható. Van tehát törvényes alapja azon felfogásnak, hogy a magyar nemzeti hadsereg magja a volt m. kir. honvédség legyen.

SZENT ISTVÁN HÁBORÚI.

Szent István országrendező nagy munkáját mindjárt csaknem az elején csatazaj akasztotta meg. A törzs- és nemzetséggfők hatalmának megnyirbálása, sőt megszüntetése féltékenységet idézett elő és ellenhatást szült. A koronázás után néhány évvel, azaz 1003-ban, Gyula erdélyi vajda Szent István minden intése ellenére sem a keresztségét felvenni, sem az új alkotmányos rendet elismerni nem akarta. Ő a törzsszervezetet továbbra is fenntartotta. Istvánt aggodalommal töltötte el ez az állapot, mert Gyula törekvéseiben Erdélynek a nemzettől való elválásának veszedelmét látta. Gyula magatartása nemsokára nyílt ellenségeskedésben tört ki, midőn t. i. ő a besenyőkkel szövetségbe, úgyszintén a nála menedéket talált elégületlen magyarokkal, fegyveresen is fellépett. Szent István Gyulát megverte, őt nejevel és két fiával együtt fogságba vetette és a keresztyén hit felvételére kényszerítette.

A Gyula elleni hadjáratnak mintegy folytatása volt az, melyet István Kean, a Gyulával szövetségben álló bolgárok és

bessenyők vezére ellen indított, s szintén győzedelmesen fejezett be.

Végül részben hasonló természetű az Ajtony ellen vezetett hadjárat. Ajtony, mint a hagyománybeli Glád örököse, a Maros és Duna közt levő terület felett uralkodott, s midőn Gyula leveletetésén megrettent, a bolgárok meghódítója II. Vazul görög császárnak fogadott hűséget. Megbüntetésével s országának visszahódításával István Csanád vezért bízta meg, ki Ajtonyt 1029-ben a nagyörszi síkon, Oroszlános közelében legyőzte.

E belháboruknál azonban nagyobb fontosságú a Németország ellen folytatott küzdelem. Az augsburgi csata óta, melyben először állott az egész egyesített németiség a magyar hadakkal szemben, a magyar nemzet a németekkel háborút nem viselt. A viszony a két nemzet közt, kivált István házassága folytán, barátságos is volt. Midőn azonban a német trónra II. Henrik, István sógorának halálával, II. Konrád került, e viszonynak szükségképpen rosszabbodnia kellett, mert ez harcias fejedelem lévén, fejét egy újabb világbirodalom alakításán törte s e célból Magyarországot a német császárság felsősége alá akarta kényszeríteni, így tehát csak okot kellett a háborúra keresnie.

A külső okot a háborúra az adta meg, hogy István király a császár követét, Werner strassburgi püspököt, kit a császár fontos megbízással Konstantinápolyba küldött, Magyarországon át nem bocsátotta, sőt az országból ki is utasította.

Konrád tehát elhatározta a háborút, s Brestisláv morva herceggel, István pedig a lengyel fejedelemmel kötött szövetséget. A háborút a magyarok kezdték meg előretolt portyázó csapatokkal, a bajor földet régi szokás szerint dúlni, pusztítani kezdvén.

Konrád serege július elején Mosón és Sopron közt tört be az országba, míg szövetségese, Bretisláv Possony felé (Pozsonynak mai cseh-szlovák elnevezése Bratislava minden valószínűség szerint innen ered) s onnan a Duna balpartján maradván egész Esztergomig nyomult elő, jobban mondva dúlt és pusztított.

István seregének zömével nem ment Konrád elé, hanem a régi szittyá hadviselési mód szerint a vidéket, melyen a német sereg átvonult, kiköltöztetvén és elpusztíttatván, az ellenséget éhség, majd a fertő mocsaras vidékein keletkezett betegség folytán a Rábától való visszavonulásra kényszerítette. Hasonló hadviselési módot alkalmaztak az oroszok is 1812-ben Napóleon ellen. A nagy háborúban pedig a németek a franciák ellen (a champagne önkéntes kiürítése).

Ezt a kedvező alkalmat használta fel István serege az előretörésre, midőn az a visszavonulókat folyton üzve és koncolva, a német sereget csakhamar felbomlasztotta, mire az visszame nekült hazájába.

A következő évben a császár fia és helyettese, Henrik bajor herceg Istvánt felkereste: megkötötte vele a békét, melynek értelmében a magyaroknak a Lajta és Tisza közti területet

engedte át, továbbá a Morva folyó jobb partját Nikolsburgig és a Tháyaiig.

Igy végződött az ország területi épségét megsérteni akaró első komolyabb vállalkozás.

Szent István 1031. közepén hatalmának tetőpontján állott. Ekkor mint derült égből a villám, csapott le a királyi családra az a hír, hogy egyetlen fiukat, Imrét, vadászat közben egy vadkan megölte.

E fájdalmas csapást oly vallásos ember, minő Szent István volt, minden nagyobb rázkódás nélkül elviselte; őt csak az a gond aggasztotta, hogy halála után a keresztény vallást ki fogja megoltalmazni és fentartani!

Uralkodásának hátralevő részében főként tehát a trónörök-lés rendezésének kérdése foglalkoztatta. Míg végre, bár igen nagy áron, ez a kérdés is megoldást nyert olykép, hogy Magyarország részére a keresztyén király biztosítva lett.

1038. aug. 15-én hunyta be fáradt szemeit, visszaadva lelkét Teremtőjének.

TANULSÁGOK.

Amikor őseink és nagyjaink kultuszát ápolni akarjuk, azok emlékét legméltóbban akkor tiszteljük meg, ha uralkodásuk, tanításuk, példájuk vagy alkotásuk jellemző tényeit, alkalmas mozzanatait kiemeljük, azokat serkentő példaképpen követni igyekszünk s belőlük megtanuljuk, hogyan kell az ő segítségükkel a jelen, bár vigasztalan, de azért nem reménytelen helyzetünk-ből a kivezető utakat megtalálni.

Első tanulságképpen foglalkozzunk röviden Szent István honvédelmi intézkedéseivel.

Igen kockázatos a Szent István-korabeli honvédelemről, vagyis mind a királyi hadról, mind pedig a nemzeti seregről azon adatok alapján, melyeket arról tudunk véleményt nyilvánítani. Ez a vélemény a jelenkori fölfogás szerint erőltetettsége mellett még igazságtalan is volna. Mértékadónak tehát csak azt az egyetlen szempontot fogadhatjuk el, mely szerint a hadsereg akkori céljának megfelelt-e, akkori feladatainak végrehajtására alkalmasnak bizonyult-e? Erre a kérdésre pedig akkor felelhetünk legtárgyilagosabban, ha azon ellenséges hadseregek harc-képességét és értékét, úgyszintén azon háborúk eredményét vizsgáljuk meg, amelyekkel szemben s amely alkalmakkor Szent István hadserege hivatását teljesítette. Ha ezek felett, miként előbb láttuk, győzedelmeskedett, akkor céljának is legjobban megfelelt.

Sokkal fontosabb e kérdésnél annak a törekvésnek az értékelése, illetőleg azon szempontnak a méltatása, mely a változott viszonyokkal számolva, ezen újításoknak a hadsereg szervezésében is tért engedett. Szent Istvánnak abban van éppen a legnagyobb érdeme, hogy az új viszonyok közé jutás következ-

ményeit bölcsen előre látva, azokhoz az államélet minden szervezetében sikerrel alkalmazkodni tudott.

De ez alkalommal nem hagyhatom figyelmen kívül annak a *szellemnek* az érintését, mely már e korban a hadsereg *legerősebb fegyverének* bizonyult. Egyik történetíró pl. a Koppány pogány hadával való összeütközést a következőképpen írja le: „A hadművészet minden cselfogásait messze ellökték maguktól s az ellenséges testvérek dühével a *vallási lelkesedés ellenállhatatlan hevével* rohant meg vitéz vitézt, vezér vezért.” És most önkéntelenül is Darvinnak a „struggle for life” elmélete jut eszembe, mely a létért való küzdelem jelen eseteiben is az *életet biztosító legerősebb fegyvert, a hitet, a vallást* alkalmazza.

Szent István, fiához Imre herceghez írt „Erkölcsei tanítás”-ainak (institúció nívrum) negyedik fejezetében fiának a főurak és katonák szeretetét ajánlja s az azokkal való bánásmódot írja le. Elismeri, hogy a királyság (állam) fő céljának, jelesen a jogi rend védelmének, az ellenség visszaverésének megvalósítása a katonák érdeme és kötelessége. Azt ajánlja tehát fiának, hogy a főurakat atyáinak, a katonákat testvéreinek tartsa. Mintha csak előre látta volna Péter király sorsát, mikor fiának a főurak és katonákkal való bánásmód ellenkezőjét parancsolta meg, így írván: „mert ha haragos, büszke és irigy lesz, az urakat lenézed: a vitézek ereje meggyöngíti királyi méltóságodat s másé lesz országod.”

Jót tudta Szent István, hogy a *trónnak* és a *jogi rendnek legfőbb támasza a hadsereg*. Ha ezt erőssé nem teszik, nem is szólva arról, hogyha ezt megsemmisítik: nyomában a nemzeti élet pusztulása jár. Hát a közelmúltban nem így történt minden?! Vajjon a trianoni békeszerződés ama határozata, hogy Magyarországnak mindössze csak 30.000 főnyi hadserege lehet, nem azt célozza-e, hogy végül minden oldalról kapzsi ellenségei martaléka legyen? Bármilyen lehet is ennek az erkölcstelen írásnak a célja, egy bizonyos, hogy tudatában vagyunk az *erős hadsereg* szükségességének, ezt az erőt tehát a nemzeti létfenntartás hatalmas ösztönénél fogva, *egyedül összetartó, nemzeti lelkünkben kell keresnünk és megtalálnunk*. A végelpusztulás fenyegető veszélye talán még bennünket is megtanít az *összetartásra*.

De Szent István uralkodásának kétségtelenül legjellemzőbb és legkimagaslóbb ténye a *keresztyénség felvétele* volt. A nemzetnek azon hitvallásra való megtérítése, melynél fogva az régi pogány erkölceit rövid idő alatt nemcsak elhagyni volt képes, hanem az új hit és erkölcsi életelvek alapján egész gondolkozását és jellemét is megváltoztatva, összes képességeit az építés, a fejlődés szolgálatába állíthatta. Vajjon el tudjuk-e ezt képzelni a keresztyén vallásnak csupán dogmatikus vagy kizárólag a külső látszat szerint való felvétele alapján? *Nem a forma szerinti keresztyénség, hanem egyedül a mély vallásos meggyőződésen alapuló hit képes az ilyen átalakulásra*.

Szent István az ő egész életével példát mutatott arra, miként kell a keresztyén vallás lélekemelő gondolatait, magasztos hitelveit *cselekedetekbe* is átültetni. Amíg az erőszak leigázhat, a szó magával ragadhat, addig a példa követésre buzdít. Ez a különbség a Géza és az István keresztyénsége között. A forma és a lényeg örök harca, melynél előbbi kizárólag az erőszakra, s külső hatalomra támaszkodik, utóbbi pedig a meggyőződéses hitre, melynek megingatlan alapja az *örök szeretet*. Csak erre a szilárd alapra lehetett egy nemzet új alkotmányát felépíteni, mely egy évezred viharát dicsőséggel kiállotta.

Mintha azonban a közelmúlt tapasztalatai alapján ez az alkotmány inogni-ropogni kezdene. A hiba nem ebben az ősi alapszervben van, hanem a nemzetben, mely *tudatosan lesiklott az ősi erkölcsök azon talajáról melyből az igaz keresztyénség nemzefentartó alkotmánya sarjadzott ki*. Nem a Géza, de a Szent István keresztyénségére van tehát nekünk szükségünk. Nem a betű, de a lélek szerinti keresztyénségre, mert míg a betű az írás szerint „megöl”, addig „a lélek megelevenít”. Ennek a léleknek pedig Krisztus Urunk örök *evangéliuma* szerint kellene bennünk munkálkodnia egy egészséges *nemzeti közszellem* és *közérület* megteremtésén, függetlenül minden egyéni érvényesülési vágytól, s a kapzsi önzés Talmud ízü tanításától.

Míg a magyar nemzet demoralisatiója, vagyis régi erkölcsök elhagyása a X. század folyamán a nemzet létérdeke, tehát természetes és szükségképpen, addig mai demoralisatiója az egyéni érdek, kapzsi Önzés, az élvezet és a jóléthajhászás szolgálatában áll, s végpusztulással fenyeget, ha azt a józan belátás útjára terelve, idejében meg nem állítjuk. Mi is *dogmatikus keresztyének lettünk*, ez pedig nem elegendő ahhoz, hogy az emberi természetet s annak megrögzött szokásait azonnal megváltoztassa.

A keresztyén középkor életfájának legszebb virága az emberi érzés és gondolkodás legjellemzőbb képviselője volt a lovagság, mely intézménynek a keresztyén vallás nemesebb tartalmát és irányt adott. Az élő hit a magasabb szellemi eszmények, a nemesebb erkölcsök követésére való törekvés, az egyház iránti hűség, lelkesedés az eszményi világ után, a keresztyénség védelme, a fejedelem hű szolgálata, a hölgyek és a gyengébbek oltalma voltak a lovagság jellemző próbakövei, melyek után fejedelem a jobbagy, előkelő és alattvaló egyaránt lelkesedtek.

A múltban minden kornak megvoltak a maga hősei, lovagjai, akik akkor hivatva voltak arra, hogy nemzeteiket mintegy képviseljék. Fájdalom, nemzeteinknek sokáig nem adatott meg, hogy a nemzetek e nemes versenyére önállóan előkészülhessen s abban méltóképpen szerepeljen. Egy vigaszunk van e tekintetben, az t. i., hogy mi önmagunk felett sokáig nem rendelkezünk és így különös súlyt sem helyezhettünk arra, hogy nemzeteinket képviselhesük, mert részben nem is lehetett. Azonban az

idők megváltoztak, nekünk pedig alkalmazkodnunk kell azok járásához. Nem kellene ide más, mint az élet belső tartalmának *keresztyénebbé* tétele. Ez a külső képet is átalakítaná s megte-remtené ama hősöket, kik ma észrevétlenül tengődnek közöttünk.

A jelenkor igaz *keresztyén alkotásaival összhangban* az intézmények is *átalakításra* szorulnak. Egyiknek keresztyén érte-lemben támogatnia, kiegészítenie kell a másikat, nem pedig oly ellenhatások kiváltására kell alkalmasnak lenniök, melyben a *lelkiismeretet a létfeltétel legelemibb követelményeivel szemben is megalkuvásra kényszerítik*. Ezért működik majdnem minden in-tézményünk keresztyéni értelemben céljával homlokegyenest el-lenkező irányban. Ez pedig csak a zsidó erkölcsnek s az ezen felépült intézményeknek kedvez. Ma tehát egyrészt rombolnunk kell, hogy e romokon tiszta keresztyén szellemben építhessünk. Meg kell döntenünk a pénz mindenható hatalmát, mely a *lélek helyett ma mindent megelevenít*.

Bizony mondom nektek, hogy ennek a szinte lehetetlennek tetsző állításnak kiinduló pontja a *jellem és becsületnek az őket megillető erkölcsi magaslatra való egyetemes helyezése*, mi semmi egyéb, mint a *megjavított lelkiismeret és a megtisztított közélet*.

A keresztyén középkor ama jellegzetes és nemes kifejező-jét a lovagiasságot nem ártana tehát ebben a keresztyén szel-lemben dívatosítani. Sok minden másként lenne és jobban volna akkor. Egy jelenkori Szent István, ki ezt a sokat szenvedett és megsanyargatott magyar hazát még egy ezer esztendőn keresztyül fenn akarja tartani ismét csak a „demoralizáció” elvén kezdené, vagyis az *új romlott erkölcsöknek az elhagyásán s a régi nagy erkölcsöknek tisztultabb keresztyén szellemben való helyreállítá-sán*; fajunkban *sok oly kitűnő tulajdonság* van, melyek jövőnk zálogát mintegy magukban hordják.

Erős meggyőződésem, hogy miként Szent István idejében a nemzet kezdetleges viszonyaiból a polgárosult életbe oly gyor-san bevezethető volt, azonképpen lehetővé válik ez a nemzeti átalakulás kitűnő tulajdonságaink és képességeink folytán mostan is, ha *hagyománytiszteletünkről* könnyelműen le nem mondunk és *ősi erkölcsünket áruba nem bocsájtjuk*.

Krisztus urunk ama kijelentése: „Én vagyok az ut, igazság és az élet!” legyen nemzetünk újjászületésekor a mi irányítónk. Nemzetünket a jelenkor útvesztőjéből egyedül az segíti ki a diadalmas életre. Az írás szavai szerint csak „ennek az igaz-ságnak szolgálata bővelkedik dicsőségben”.

Ez legyen ebben a sivár korban a mi legfontosabb tanulságunk az első magyar király életéből.

Segédforrások: „Magyar hadi krónika”: Rónai Horváth Jenő, „Szent István király”: Pór Antal, „Szent István király élete”: Dr. Karácsonyi János, „A magyar nemzet története az árpádházi királyok alatt”: Pauler Gyula, „Magyar-ország a királyság megalapításáig”: Vaszary, Fröhlich, Kuzsinszky, Nagy, Marcaly.

NAGY URALKODÓK KÖZÖS JELLEMVONÁSAI.

Aeneas Sylvius a humanista pápa, midőn egyszer a reneszánsz egyik legkitűnőbb királyáról, a nápolyi Alfonzról megemlékezett, azt mondta, hogy a királyokat sokkal nehezebb tanulmányozni, mint a magánembereket. A királyi tettek lélektani rugói ugyanis a népek érdeke szerint igen sokfélék lehetnek. Mindnek egy célra kell irányozva lennie, t. i. a népek jólétére és boldogságára. A viszonyok bonyolultságánál fogva azonban tettek idején a cél olykor elhalványul és cáak azok következései ébresztik az aggódó hazafias lelket arra a tudatra, hogy mindennek az összesség érdekében úgy kellett megtörténni, amint az bekövetkezett.

A nemzetek jövője azok múltján, a történelmén épül fel. Ennek megértése a jövő legbiztosabb alapja. A jövő eseményeinek kiérzése pedig az az isteni adomány, melyre feladatuknál fogva leginkább a királyok tarthatnak igényt.

Elvitázhatatlan tény, hogy a magyar nemzet akkor volt a legboldogabb, mikor *akaraterős* és *erélyes királyai* voltak. Miért? Mert azok a nemzet hatalmának és boldogságának következő négy alapfeltételével rendelkeztek, úgymint:

- a vallásossággal,
- az igazság tiszteletével,
- a tudomány és a munka szeretetével, végül
- a hadvezéri képességgel és a vitézséggel.

Szándékom ez alkalommal a magyar középkor két legkimagaslóbb királyát, Nagy Lajost és Mátyás királyt emiített tulajdonságok tekintetében egymással összehasonlítani, hogy ily módon abból jelenleg nyomasztó helyzetünkben vigasztalást meríthessünk és jövő boldogulásunk útját tisztábban láthassuk.

Elsősorban tehát a *vallásosság* az, melyben e két nagy uralkodó lelke egymással megegyezett. Vajjon elképzelhetjük-e ezt más célból, minthogy a nemzet az ő jellemét eredetiségében megóvjja, a nemzet erkölceit ősi tisztaságában fenntartsa, azo-

Használt források:

Szilágyi: „A magyar nemzet története”. Márki Sándor: „Magyar középkor”. Rónai-Horváth: „Egyetemes hadtörténelem vázlata”.

kat fokozatosan szelídítve a haladás eszméi iránt fogékonnyá tegye? Azért üzentte meg neki követétől XI. Gergely pápa, hogy tőle semmit nem tagad meg, a mit becsülettel megadhat. Lajos e figyelmet fokozott mértékben meg is érdemelte, mert Szent Istvánon kívül egy sem volt elődjei és utódjai között, ki az apostoli címet — melyet bár nem viselt — jobban megérdemelte volna. A pogány jászok, kunok és tatárok megtérítése, templomok építése és díszítése, szerzetesrendek ápolása, az ő apostoli buzgóságának alkotásai. Zárdák, kolostorok, kápolnák létesítése az ő bőkezűségét és ájzatosságát dicsérik. Természetes, hogy a királynak ez a példája országszerte a lehető legjobb hatással volt.

Más természetű volt a Mátyás vallásossága. A reneszánsz már e téren is érezte hatását. Mátyás a vallásban maga ad példát a szabad vizsgálódásra, mikor isteni titkokról vitatkozva teológiai tájékozottságával megszegényítette asztalánál a kérkedő Gattit. Uralkodását a bibliának magyarra való lefordítása vezeti be, melyet a huszita szellem terjedése tett szükségessé. Ez pedig előszele volt már annak a nagy változásnak, mely az eszme fejlődése terén a reformatio képében új irányt szabott meg.

Az ő vallásossága tehát szabadabb szellemben nyilatkozott meg, mely nem érte be a dogmák egyszerű elfogadásával és hirdetésével, hanem annak isteni eredete után kutatott, hogy a vallási szent titkok homályából a lelkivigasztalás örök értékű javait tárja fel az azok után vágyódó emberiség számára. Csak így válhatott idővel a szegénynek drága lelki kincsévé a hit, mely abban az erkölcsi érzést az államok eme legmegbízhatóbb pillérét megszilárdította.

Mindakettő tehát elsősorban vallásosságával szerezte meg nemzetének azokat az erkölcsi javakat, melyekre nagy birodalmuk összes intézményeit tartósan felépítve, azokat a hatalmuk és tekintélyük szolgálására, a nemzet jólétének felvirágozására és így boldogságának megalapozására képessé és alkalmassá tették.

Második közös vonása a két nagy uralkodónak: az *igazság tisztelete*.

Amíg Nagy Lajos mindenkép azon volt, hogy aki az igazságot keresi, azt közelebb és könnyebben megtalálja, addig Mátyás csak a közérdek törvénye a „salus republicae suprema lex” előtt hódolt. A két igazság nem ellentétes, csak a célt szolgáló eszközök és módok különböznek. Előbbi az egyesek, a nép igazságát a lehető legmesszebb menőleg szolgálja, utóbbi egyesek érdekét a közérdeknek alárendelven, azoktól a köz javára kíván áldozatot. Ez utóbbi az igazságszolgáltatásnak már fokozottabb fejlődésére vall.

Nagy Lajos kora az igazságszolgáltatást a király kötelességei között az első helyre helyezte. A nép királyát tekintette a jog hivatott védőjének és a lakosok legfőbb birájának. A feje-

delmek igazságos voltának magasztalása volt reájuk nézve a legnagyobb dicséret. A fejedelem esküje, melyet az a koronázás alkalmával tesz, őt főképp az igazság iránti kötelesség teljesítésére hívja fel. A középkor végéig a királynak nemcsak megvan a bírói hatalma, de azt személyesen is gyakorolja. Bár nagy gondot fordított a törvénykezésre, mégis volt eset reá, hogy túltette magát a törvényen. Erre önvallomása szerint megvoltak a jó okai. Uralkodása alatt azért még nem fordult elő ellene irányult valamelyes lázadó merénylet, vagy csak elégtelenség is.

Mátyás emlékezetét a nép kiválóan igazságos uralkodó dicsfényével sugározta körül abban a szájról-szájra, nemzedékről-nemzedékre szálló, közmondássá vált nyilatkozatban: „Meghalt Mátyás, oda az igazság!”

Bár az uralkodása alatt tartott országgyűlések azt bizonyítják, hogy kormányzata alatt az ország szabadsága, a saját ígéretei és szentesített törvényei ellen a sérelmek egész sorozata történt; a nemzet ezeket mégis megbocsátotta neki míg élt s csakhamar elfelejtette halála után. Miért? Mert nemcsak azokat vonták kíméletlenül felelősségre, kik övele jutottak ellentétbe, hanem sokkal inkább azokat is, kik a gyengéket és védteleneket elnyomták vagy sérelmekkel illették. A népet ilyenkor a hála és bámulat érzelmei töltötték el a király személye iránt. Ezért tűnt fel Mátyás önkényes, mondhatnók zsarnoki hajlamai ellenére az igazságos uralkodó példaképe gyanánt és él maiglan is az utókor emlékezetében. Ő nemcsak a maga jogait követelte meg teljes szigorral, hanem a mások jogait is éppen oly következetességgel tisztelte.

Az igazság érvényesítésére iráriyuló igyekezetében még saját édesanyjával szemben is következetes maradt. Üldözte a protekciót, mely már akkor dívott.

Bár mindakettő idegen műveltség elemeivel ültette be országát, szellemben, érzésben és céljaiban mind a kettő magyar maradt; a magyar államot eredeti jellemében fentartani és megszilárdítani igyekezett.

Egyformán jól tudta azt e két nagy uralkodó, hogy a királyság a tiszta erkölcsökön felépült igazságon nyugszik legbiztosabban. Egyedül az ebből sarjadzó tisztelet és tekintély az a hatalmas erkölcsi erő, mely a nemzet érdekeit szolgáló magasabb célokat nemcsak kitűzni, de elérni is megengedi.

E két nagy uralkodónak közös vonása továbbá a *tudomány, művészet pártfogása és a munka szeretete*. Hazánk Nagy Lajos ideje óta folyton figyelemmel kísérte és sok tekintetben hasznára is fordította az olasz reneszánsz haladását. Mi is volt a reneszánsznak Magyarországon a célja? Nem lehetett az más, mint idegen, de tökéletesebb tudomány, irodalom és művészet segítségével új és *nagyobb munkára serkenteni a nemzetben szunnyadozó vagy iránytalanul csapongó ősi erőt*. A reneszánsz tudósai

magukat humanistáknak nevezték, a klasszikus oktatást pedig humanizmusnak hívták. Úgy a Nagy Lajos, mint a Mátyás uralkodási ideje tehát a humanizmus korával esik egybe.

Mind a két uralkodó tudományszeretete igen sok külföldi tudóst vonzott hazánkba. Míg azonban Lajos a tudósokat csak akkor fogadta szívesen, ha a magyar nyelvet megtanulni siettek, különben őket kíméletlenül kiutasította országaiból, addig Mátyás nem bánt velük ilyen ridegen. Mátyást a világhírű budai könyvtárban nagyobb és kisebb hírű tudósok és művészeknek egész csapata vette mindig körül, úgyannyira, hogy méltán el lehetett mondani, hogy Mátyás palotájának szentélyét a könyvtárt, a világnak ezt az egyik legnagyobb gyűjteményét, merőben külföldiek őrizték.

Mátyás azonban sohasem tévesztette szem elől, hogy nemzetének bármennyire is részt kell vennie Európa gyorsan fejlődő egyetemes műveltségében, de azért mégsem szabad megtagadnia *nemzeti* szellemét. Innen van az, hogy bár a budai palotában a világ minden klasszikus és modern nyelvén beszéltek is, az udvar nyelve félezredéves jogon mégis a magyar maradt. Világhírű könyvtára, amennyire lehetett mindazt tartalmazta, amit magyar szellem addig alkotott. A magyar nemzeti műveltség egész irányát jellemzi, hogy Magyarország első nyomdája működését 1472-ben nem a biblián és zsoltáron kezdi mint a németek, hanem Magyarország történelmén. A sajtó tehát elejétől fogva a magyar nemzeti érzület és tudomány szolgálatában áll.

Nagy Lajos annak meggátlására, hogy idegen tudósok és költők az országba tóduljanak, a pécsi egyetemet alapította. Mivel azonban ezen az egyetemen jóformán csak jogot adtak elő, a teljes egyetemre vágyó urak tehát külföldi egyetemekre mentek, míg a nyelveket nem tudó, vagy szegényebb ifjaknak itthon kellett maradniuk. Ez az állapot addig tartott, míg II. Pál, pápa, Vitéz esztergomi érseknek megengedte, hogy a király megjelölje városban teljes egyetemet állítson fel. Így keletkezett a Pozsonyi egyetem, míg a budai egyetemet Mátyás király a pápa külön engedélye nélkül alapította.

Mátyás, mikor a művelődés új irányát kívánta követni nem a tömegre számított. Ő nem akart közműveltséget, hanem egyáltalán csak *műveltséget* akart. Ha ennek oka után kutatunk, kétségen kívül megtaláljuk azt az ő politikai számításában, mely az alattvalók javán munkálkodó, de gyarlóságaik kihasználásán sarkalló korlátlan uralkodói hatalom gyakorlásában állott.

Közműveltségről természetesen Lajos idejében sem lehetett szó, a nemzet politikai érettségét bizonyító tettei azonban arról tanúskodnak, hogy a magyarság európai színvonalon állott.

Könnyű elképzelnünk, hogy jelenlegi „csonka” Magyarországnál háromszorta nagyobb „rég” (középkorbeli) Magyarország hatalmi fénye és kiterjedése mily kitartó, céltudatos s következetes

munka eredménye lehetett. Ehhez pedig a király sarkalatos erényein és képességein kívül minden nagy embernek közös tulajdona a *munkaszeretete* és annak *másokban való megbecsülése* a legfontosabb kellék volt. Mert mi sem természetesebb, mint hogy az, kinek világos céljai vannak és képességet érez magában azok megvilágosítására, nemcsak tud, de szeret is dolgozni.

E két nagy uralkodó azonban mégis csak a hadvezéri képesség és a *vitészség* terén közelítette meg egymást a legjobban. Nagy Lajosról, az olasz krónikások is elismeréssel és tisztelettel emlékeznek meg. Ő kétségtelenül elsősorban, mint hadvezér kellett fel a figyelmet Európaszerte. Egymillió négyzetkilométernyi birodalomnak volt királya; tízenhat ország tartozott hozzá, két tenger mosta határait, megközelítette a harmadikat, a Baltit, sőt Nápollyal egyideig övé volt a negyedik is. Bár a sereg szervezetét készen kapta, azonban az ő alatta erősödött még. Lajos könnyű lovasai és az angolokkal vetekedő íjászaik Európa csodálatát vagy gyűlöletét vonták magukra.

Ami a magyarságot Nagy Lajos korában félelmissé, kitarításukat pedig győzedelmessé tette, ez a halálmegvetésből eredt *merészség* és a *vitészség* volt. Bár a XIV. században már megfogyott az igazi vitézek száma, Lajost, ki a hadjáratokban személyesen vett részt, méltán tekintették a vitézek mintaképének. Belőle a vitézi erények még nem veszték ki s Mátyással együtt nagy barátja volt a lovagias vállalatoknak, hadjáratnak, vadászatnak, tornának. Sőt Mátyás, mikor egyszer udvarában szóba jött, Livius miként írja le két párt fejének, Brutus Konsulnak és Tarquinius volt király fiának, Arunsnak párbaját, visszakívánta ezeket az idöket, hogy ilyképen deríthessék ki, kik a valóban nagyraemelt emberek. Kétségtelen, hogy Livius leírásának hatása alatt fogadta el a Podjebrad cseh királlyal való párbajt; Nagy Károly rettenthetetlen vitézsége s Roland hősiessége ösztönözte őt, hogy Budán a nagyerejü Holubárral is megküzdjön. Egyedül a dicsőség buzdította őt erre.

A haditudományokban Nagy Sándor, Hannibal és Julius Caesar példái lebegtek szemei előtt. Tudósait többször megróttá, amiért mindent az ókorra akarnak visszavezetni. Ő magát mindenkor a reneszánsz emberének vallotta. A hadviselés terén eszményképeinek jeles és művelt korát akarta feltámasztani, mert meg volt afelől győződve, hogy ha az ő idejében a régiek — tehát ném a száz évvel ezelőtt végződött durva kornak — hadi-tudományát csak századrésznyire is ismerték volna s a régi rómaiakéhoz hasonló hadi fegyelmük lett volna, a török birodalom nem nőhetett volna olyan nagyra. A hadi szervezetben a római légiókat utánozta. Bonfini szerint fegyelmezett katonái még a spártaiaknál is vitézebbek és kitartóbbak voltak.

Mátyást a humanisták is Marshoz hasonlították. A hadverő Zrínyi írja róla 200 esztendő múlva: „Saskeselyüket kergetett

és azoknál magasabban járt „vitézéssel”, majd tovább: „Mátyást senki meg nem győzte; az ő udvara Mars iskolája volt, az ő tekintete oroszánt hasonlított, az ő állandósága és haditudománya mindent meghaladott.”

Mátyás a királyi sereg növelését tűzvén ki célul, hadseregét újjászervezte. Volt állandó hadserege. Megalkotta a híres *feketesereget*. Lovasságát Európa minden nemzete utánozta. Nagy gondot fordított a tüzéség szaporítására is.

Ebbe a hadseregbe Mátyás harcias szellemet öntött és szigorú fegyelmet honosított meg, miáltal azt oly kitűnővé tette, hogy a királyi hadsereg egymagában nemcsak a haza megvédelmezésére, de még hódító hadjáratra is képes volt.

Mátyás egyébként korának egyik legkitűnőbb hadvezére is volt, miről számos, az akkori viszonyokhoz képest mintaszerű és győzelmes hadjárata, — különösen a csehországi — tanúskodik. Hadrendje is messze fölötte állott az akkoriban dívó hadrendnek s mintául szolgált a nyugatiaknak.

TANULSÁGOK.

Nagy emberek, különösen ha uralkodói magaslatról szemlélnek ezt a világot s kormányozzák nemzetüket, tisztábban látnak, s éppen ezért igazságosabban is ítélnének. Nemcsak felismerik az alapvető kérdéseket, de azok megfejtésében is megegyeznek, mert tekintetüket nemzetük jövő boldogságára irányozzák. Az igazság nagy kérdése tehát ennek a szempontnak áll a szolgálatában, melynek a keresztény hit és az ebből sarjadzó tiszta erkölcs az alapja.

Mocsárba sülyedtünk, ahová az anyagi jólét és az érzéki gyönyör táncoló lidércfénye csalt bennünket. Most már mindenünket feláldozva, csak életünket akarjuk megmenteni. Visszavertünk tehát elméletben ismét arra az alapra, melynek pedig életadó erejét a múltban annyira lebecsültük. Kezdünk újból hinni és a hit csodatevő erejében bízni. Mit ér azonban egyeseknek ez a hite az összességet átható meggyőződése nélkül?

A hit az emberi képességek gyűjtője és kisugárzója. E tulajdonságánál fogva könnyen elképzelhetjük annak összetartó erejét a lelkekre s az ilykép hatványozódó egyetemes erőt, amely egyaránt „ledönteni és teremteni képes száz világot.”

Ennek az egyetemes erőnek minden emberi intézményünkben meg kell nyilvánulnia. A jobbak példaadó hatása csak ilyképpen érvényesülhet. Ha ez nem volna így, ezen kell változtatni elsősorban. Igazság csak egy van. Két vagy több vélt igazság felé a nemzeti élet nem fejlődhetik. Ez az erők szétforgcsolódását vonja maga után, melyet már csak akkor veszünk észre, amikor az erők különböző, csálóka lidércfények jelezte irányban egymástól eltávolodtak.

Egy nagy uralkodó e téren is megmutatja a biztos irányt,

melyet betartani a keresztény hit delejtűjevei az intézmények és ezeken belül, a jobbaknak a feladata.

Ha már most megvizsgáljuk azt az irányt, melyben haladunk, vajjon a Nagy Lajos és a Mátyás király szellemében érvényesülőnek találjuk-e azt?!

Két világnézet küld napjainkban is egymással, u. m.: a régi és új. Előbbi csak nemzetet ismer, utóbbi emberiséget. A nemzet a tökéletesedésben a fokozatos haladás elvét képviseli, míg az emberiség az átmenet nélküli hirteleni változást.

Világosan látjuk, e két nagy uralkodó példájából hogy bármennyire is kedveznek idegen befolyásnak, de a nemzeti alaptól egy pillanatra sem tántorodnak el. Naggyá tehát csak nemzeti alapon lehetünk. De ezen esetben is csak akkor, ha az emiített alap a keresztény hit és erkölcs igazságainak pilléreire nyugszik, Ez okból tehát minden erőnkkel azon munkálkodjunk, hogy ezt az alapot minél szilárdabbá, ellenálló és fejlődésképesebbé tegyük.

További tanulságként megállapíthatjuk még, hogy azon korszakokban, amikor a népeket új eszmék és irányzatok lelkesítik, kiváló egyéniségekben feltűnő termékenység mutatkozik. Bár ez mindkét nagy király idejében így volt, mi fiainkat akkor sem becsültük meg az idegennel szemben. Mintha tehát utóbbiak tisztelete saját fiaink rovására a humanisták idejéből való lenne s az önmagunk iránti bizalmatlanság eredete e korszakban volna. A mi nagy embereinket sok esetben most is idegenek fedezik fel. Miért van ez így? Mert nincs bennünk izzó fajszeretet. Egy bizonyos felületen, féltékeny, irigy és önző álláspont elfogulttá tesz bennünket fajtestvéreink iránt, midőn azokat csupa személyi érdekből kikezdeni, elkészeríteni próbáljuk. Jól megszervezett érdekszövetkezetünk útján tehát kiszekirozzuk körünkből. Ármánykodás, protekció e téren nagy szerepet játszanak. Természetes, hogy e hazafiatlan eljárás annál szemérmertlenebbül dühöng, mennél nagyobb bennük az önzés s minél kisebb bennük az erkölcsi világrend igazságainak a tisztelete.

Ennek nem szabad tovább így folynia, Tiszta erkölcsű közéletünk csak akkor lesz, ha mindenki azon a helyen van, melyet rátermettségénél fogva legjobban betölteni tud. Több önmegtagadásra és emberismeretre van szükségünk tehetségesebb fajtestvéreinkkel való közös felelősségünk vállalásában. Boldogulásunkat tehát mindenki közös nemzeti dicsőségünk érdekében mindenképpen előmozdítani törekedjék. Ne keltsen bennünk csodálatot az idegen, ellenkezőleg ilyenkor mindig azt gondoljuk magunkban, hogy amit az tud, arra legalább is olyan fokban és hasonlóan én is képes vagyok. Természetes ezt nemcsak állítani, hanem bebizonyítani is kell tudni. Ez azonban alapos elméleti ismereteket, valószínű értékkel bíró munkát és tántoríthatlan jellemet feltételez.

Sem Nagy Lajos, sem Mátyás korában közműveltségről

nincsen szó. És mégis akkor volt a magyar legboldogabb. Miért van ez? Talán azért, mert akkor nem akartak az emberek való értéküknél többet mutatni; nem nyújtózkodtak tehetségük takaróján túl s így nem volt annyi sértett önérték, hiú ábrándjában csalódott elkeseredett és kishitű lélek. De viszont az igazi tehetségek talán inkább méltó helyükre kerültek. Még nem volt meg az a nagy versengés a létért való küzdelemben. Mi általában sokat akarunk tudni, még olyan is, aki azt megemésztetni nem tudja. Igen sok tehát az u. n. félművelt, ez a legveszedelmesebb elem, mely mindent a legjobban akar tudni. Sokat tudni és a tudomány közkinccsiben részesedni más és más fogalom. Csak az arra igazán hivatott tanuljon és tudjon sokat. A többi segítse ezt, hogy minél többet és jobbat alkothasson, az összesség érdekében. A becsület és tisztesség terén azonban képességeinknek *egyenlőknek* kell lenniök. Itt nem szabad egymás útjában állanunk, vagy egymás terhére lennünk különösen most, mikor *egyetlen vágyunk, hazánk felszabadításának* kell lennie, minden erőnket tehát e célra kell tömörítenünk. A közmegelegedésnek itt van a gyökere.

Mind a két nagy király belátta, hogy politikájának megvalósítása végett erős hadseregre van szüksége. Ennek erejét mindkettő elsősorban az egyéni vitézségben kereste. Mátyás azonkívül az ókor legkiválóbb hadvezéreinek tanulmányozásában is.

A vitézség a férfiúi lélek legértékesebb elemeinek, ezek összehatásának az eredője. Az eleven erők eme legnagyobbikának rendszeres kiművelésére akkor kétségen kívül nagyobb gondot fordítottak, mint ma. Akkor jobban felismerték és értékelték ezt. Ma a technikának és a tudománynak nagyobb becsé van; ezek miatt nem látjuk meg a fáktól az erdőt.

A vitézségnek azonban mind összehatásában, mind alkotó elemeire bontva bármely életpályán is nagy hasznát vehetjük. Bár ez a szó valódi értelmében, az életünket fenyegető veszély színterétől, a harctértől szinte elválaszthatatlan, azt átvitt értelemben életküzdelseinkre is bátran alkalmazhatjuk. Sőt azt állítom, hogy ezek a küzdelmek a harctér küzdelmeinek előkészítő iskolái. Ha pedig ez így van, vajjon nem szükséges-e már fiatalságunkat *előkészíteni erre a küzdelemre!*? Íme eljutottam a családi és iskolai nevelés nehéz kérdéséhez. Minden igazság egyszerű, csak a tudákoskodás teszi azt bonyolulttá. A két nagy király itt is megmutatta a helyes utat. Nem írtak és beszéltek sokat, *de példát mutattak*.

Nem ismerem, hogy máshol mennyit írnak és beszélnek, csak azt tudom, hogy *nálunk sokkal többet*, mint amennyi szükséges. *Ezért homályosul el a cél, zsibbad meg az akarat, lanyhul el a tetterő s laposodik el az eredmény.*

Az erkölcsi reneszánsz kora után vágyódom!

Az új irányt Mátyás gyöngé utódai nem értették meg s így gyűlöletessé lett az a nép előtt. A nemzet — írja Márki Sándor — a nyomában járó erkölcstelenségnek tulajdonította politikai és katonai szerencsétlenségét. A gyász azonban *vallásosabbá* tette a népet.

Tehát befelé — lelkünkbe tekintettünk akkor is! Annak mélyéből hoztuk felszínre azokat az örök értékeket, melyeket az irás szerint „Rozsda és moly meg nem emészt.”

Semmi nem új a nap alatt. A történelem megismétlődik. Hiszen gyarló emberek vagyunk, kiknek hibái újból és újból felszínre kerülnek. Az u. n. műveltség csak simít rajtunk, de lényegben nem változtat meg bennünket. Zárjuk szívünkbe nagy őseink lelkesítő példáit. Tanuljunk azokból, hogy közös erővel mielőbb a feltámadás útjára terelhessük ezt a fiai bűneitől agyongyötört magyar Hazát!

A MAGYAR VÉRTANÚK.

Csak törpe nép felejteth ős nagyságot
Csak elfajult kor hős elődöket!

Az emberi léleknek ösztönszerű törekvése a szabadság utáni vágyódás. Ez úgy az egyes emberre, mint a nemzetekre is egyaránt vonatkozik. Ez az igazság felé törő igyekezet vonja maga után a művelődést, a tökéletesedést, mely az egyén részéről első sorban önfegyelmet, azaz akaratának az összesség érdekei szerint való alárendelését, egyéni képességeinek legteljesebb kiművelését, a nemzet részéről pedig intézményeinek oly arányú és természetű kifejlesztését követeli meg, hogy azokon belül mindenki megtalálhassa egyéni boldogságát.

Nagy gondolkodók részéről felvetett eszmék s ezek hatása alatt kialakult korszellem azonban lassanként, vagy — ha kell — hirtelen alakítja át a nemzeti intézményeket. Rombol, hogy a romok helyén jobbat, szebbet alkothasson. Így születtek meg 1848. április 11-én a kialvó félben levő rendi szellem hagyományai ellenében azon törvények, melyek a művelt osztályoknak befolyást biztosítottak a politikai életben, míg a munkás tömegeket a jobbágyság nehéz jármából kiszabadították.

Azonban titokban már szervezkedett az a hatalom, mely — jellemző — *magyar segítséggel* akarta megsemmisíteni a 48-as törvényhozás munkáit. A nemzet ellenben minden erejével azon volt, hogy az új törvényeket bárki ellen is megoltalmazza, aki azokat meg akarná támadni. A nemzetiségeknek a magyar uralom elleni felbújtása pedig világosan ezt a célt szolgálta. Hadd merüljön ki a népek ereje az egymás elleni irtó háborúban, akkor majd azt lehet velük tenni, amit az a hatalom sötét célja érdekében véghezvinni akart.

Így kezdődött meg a dicsőséges magyar szabadságharc, melyben a magyar nemzet őseitől öröklött vitézsége, halálra szánt áldozatkészségével és lelkesedésével az egész világ előtt bebizonyította, hogy önvédelmi harcában mire képes. Akkor is Magyarország területi épségéért és a magyarság törvényes túlsúlyáért fogott fegyvert két császárság túlnyomó ereje ellenében. Amíg csak az egyik ellen kellett harcolnia, dicsőséggel megállotta helyét. A túlerővel szemben azonban összeroppant.

Nem céлом nekem e rövidke cikk keretében a szabadságharcot leírni. Ez alkalommal csak arra szorítkozom tehát, hogy a nemzeti érzés és katonai szempontból méltassam a magyar hadsereget és annak vezetőit.

Milyen volt tulajdonképen ez a „Honvédsereg”? Számra nézve gyenge és minden hadikészletbe'n szűkölködő. A lelkesedés növelheti ugyan annak számerejét, de fegyverzetet, ruházatot és felszerelést nem adhatott neki. Eként 1848. őszén kb. 100.000 hiányosan felruházott, felfegyverzett és felszerelt, többnyire újoncokból állt a sereg, melyben még vezéreinek egy része is megbizhatlan volt. Egy 1848. nov. 27-én kelt rendelet szerint e honvéd sereget a *sorezredek az új honvédzászlóaljakkal*, együtt alkották s összlétszámát 200.000-ben állapították meg. Érdekes annak a kérdésnek a felvetése, hogy ezt az értékben egymástól elütő két elemet miféle közös érték forrasztotta össze? Nem más, mint a *hazafiúi lelkesedés* és a *nemzeti öntudat*. Kik révén, miből merítették ezt a lelkesedést s mi keltette fel bennük a nemzeti öntudatot?

Vezérek révén, nemzeti szent ügyükből merítették ezt a lelkesedést, mert jól tudták, hogy szabadságuk, nemzeti jövőjük forog kockán. Nemzeti öntudatukat pedig izzó faj- és hazaszeretetük ébresztette fel bennük, mely az élethez való jogukat és akaratukat erősítette meg. Íme, a *lelkesedés* és *nemzeti öntudat* annak a hatalmas összforrasztó erőnek bizonyultak, mely a hadsereg legmegbízhatóbb értékét, annak a *szellemét* teremti meg. Ez a szellem hozta létre a félisteni teljesítményeket, melyek a „honvéd” nevet dicsőséges fénykoszorúval övezik az idők végéig.

Igazságtalanok volnánk azonban, ha a jól kiképzett, fegyelmezett s megszervezett sorhadbeli csapatok értékét elhallgatnánk, melyek az egész hadseregnek úgyszólván kereteit, kellett, hogy alkossák. E tekintetben a világháború is elég tanulsággal szolgált a hasonló elvek szerint újonnan szervezett csapatok harci értékére nézve.

Ámde hibás volna részünkről annak feltételezése, hogy a csapat szellemén, fegyelmezettségén és jólszervezettségén kívül egyéb követelménye a sikernek nincs. De van, Ez pedig *vezetők rajongó bizalma önmagukban és a csapatban*, azoknak a nemzeti érzésben gyökeredző *áthasonító ereje*, mely a csüggedetlen *győzni akarás* és *győzelmi remény* szívós fentartását szolgálja mindaddig, míg a cél *elérve* nincs; — végül pedig azok *képessége és képzettsége*.

Érdemes a honvéd sereg vezéreinél kissé megállapodnunk, hogy vértanuságaik okai és emlékei felett elgondolkozva nagy lelkük tanulságait soha el nem múló hálánk jeléül megjegyezzük.

Ezek között legelsőnek Görgei Artúrt kell felemlítenem,

akit Kossuth a schwecháti vereség után alig 30 éves korában nevezett ki tábornokká és a magyar sereg (az úgynevezett fel-dunai sereg) fővezérévé. Görgei, mint egy ősrégi, de szegény nemesi család sarja, előbb a császári hadseregben szolgált. A hadseregből 1845-ben mint főhadnagy lépett ki s vegyészettel foglalkozott; 1848-ban azonban hazája védelmére újból jelentkezett. November 1-én foglalta el új állását. Vele új szellem költözött be a hadseregbe, melynek hiányait jól ismerte. Mindenekelőtt azokat igyekezett tehát orvosolni. A nagyobb részét nemzetőrökből, kiképzetlen újoncokból álló, inkább népfölkelés-szerű *tömegeket* ő szervezte át *hadsereggé*. Görgei, mint képzett katona, igen jól ismerte a hadtörténelem azon tanulságát, hogy a vérmes lelkesedést az *első* ágyúgolyó robbanása, vagy az első sebesült jajgatása és halott látása le szokta hűteni, ami pedig a lélekben a belenevelt erők híján visszamarad, nem alkalmas a hadsereg elemeinek egybeforrasztására, így hát *egységes érzület, szellem és cselekvés nélkül a hadsereg nem képes parancsnokai akaratát* megvalósítani sem. Ez az állapot pedig már a vereség csiráit hordja magában. Az idő rövidségéhez mérten tehát emberfeletti munkát kellett neki és tisztjeinek végezni. Görgei példáját a többi önállóan működő seregtest parancsnoka is követte, így lett a szervezetlen forradalmi hadseregből, főleg harcászati értelemben jól kiképzett, jól fegyelmezett szakavatott tisztikarral ellátott, *kitűnő szellemű* rendes hadsereg.

Görgei egyébként kíméletlen erélyű volt, ki a pákozdi csata után a horvátokkal cimboráló Zichy Ödön grófot felakasztatta.

A magyar hadsereg önálló hatáskörrel bíró vezérei közül különösen Klapka György, Komárom híres védelmezője, a vitéz Damjanich János, Aulich Lajos, Vécsey Károly gróf, Dessewffy Arisztid, Leiningen Károly gróf, Pöltenberg Ernő, Nagy Sándor, Guyon Rikárd, Perczel Mór, a táblabíró katona voltak a legkiválóbbak. Ezekon kívül fel kell még említenem a lengyel szabadságharcban 1830-31-ben nagy hírre jutott nagy tapasztalású lengyel vezéreket, Bem Józsefet és Dembinszky Henrik grófot.

Érdekes, hogy fent nevezett tábornokok egy része nem volt született magyar. Méltán kérdezhetjük tehát, hogy miért állottak akkor a magyar nemzeti ügy szolgálatába? E kérdésre más indokolást nem tudok, minthogy magyar hazájuk, vagy *nemzeti ügyük igazságának áthasonító ereje* vagy mindkettőnek még a *halállal szemben is dacoló hatalma* volt befolyással rájuk. Kétségtelen, hogy valamennyit a nemzeti eszme, a nép jogok tisztelete és igazsága *önzetlenül* vezette hazafias működésükben, De bizonyára felébredt lelkükben a *nemes és igazságos boszu* érzése is, midőn *megtorlással felelt annyi ártatlanul legyilkolt magyar életéért*. Úgy képzelem, hogy a lélek energiái is fokozatos hatást fejtenek ki a szerint, amint a reá igazgatólag ható okok rövidebb, vagy

hosszabb idő múlva következnek egymás után. Hát még ha ezek az okok a *megalázás* és az *életet eltipró szándékkal* közelítik azt meg akkor, mikor egy szabadabb, egy jobb lét hajnalát vélte derengeni maga felett: vajjon rossz néven lehet-e venni azoktól, ha a *lét vagy nem lét harcában* *ők is hasonló eszközökkel védekeztek, mint amilyenekkel őket támadták?!*

Az a képességük, hogy *alárendeltjeik lelkét és szívét hasonló feszültségű energiákkal* tudták telíteni, mint a magukéit, volt az ő *győzelmüknek egyedüli titka*. Ezt az erőt pedig nem győzi le a halál. Felkél az a sírból is és ellátogat mindenüvé a világon, hol a magyar a közel múltban harcolt, hogy győzelemre segítse fegyvereit.

A magyarnak azonban önmaga volt mindig a legnagyobb ellensége. Közvetve nyilvánította ezt ki mindenkor a hatalmi féltékenykedés és a visszavonás útján. Hiányzott belőle az önfegyelem, mellyel egyéni hiúságának önző hajlamait fékezni, vagy csak mérsékelni is birta volna. Így történt meg, hogy egyiknek se kelljen a másik alatt szolgálnia, egy idegent hívtak be és tettek meg főparancsnokká, kinek Görgeit is alárendelték. Sok baj s vizsálynak lett ez az intézkedés kútfejévé akkor, mikor a parancsnokságban és a cselekvésben egyaránt *egységre* lett volna szükség. *A tábornokoknak ez a versengése sok gyengeséget feltárt*. Bemutatta mindenek előtt a kormány tekintélyének a hiányát, mert ez a visszavonásnak gátat vetni nem tudott. Végre a tisztikar vetett véget e tarthatatlan állapotnak azzal, hogy Dembinszki lemondását követelte. A Kossuth és a Görgei közötti rossz viszonyt előbbinek az az intézkedése, hogy Vetter tábornokra ruházta a fővezérséget, még növelte. Ez azonban beteg lévén, habár ideiglenesen mégis Görgei lett a fővezér. Az a tüneményes siker, melyet Görgei tavaszi hadjáratában aratott, melynek eredménye Komárom felmentésén kívül Windischgrätz elmozdítása is lett: fényesen bizonyítja, hogy a magyar hadseregnek egyedül Görgei volt a hivatott fővezére s *egyedül az ő akarata tudta megteremteni a harctéren az egységes gondolkodást és a cselekvést*.

Az a tény azonban, hogy az osztrák hadsereget nem semmisítette meg, viszont azt igazolja, hogy a hadsereg értékénél fogva bizony ő sem volt *félmunkánál* többre képes.

Mintha azonban e téren elkövetett hibák már többé nem lettek volna jóvátehetőek. Hiszen a nagy, majdnem háromszoros túlerőben levő orosz—osztrák hadsereggel szemben levő 150.000 főnyi magyar hadsereg különböző harctereken volt szétszórva. Nem titkolhatom el azon benyomásomat, mintha ez a hadsereg sem volt már oly megbízhatóan főparancsnokának a kezében, hogy *a belső vonalon való sikeres hadakozás akaratának biztos megvalósítója lehetett volna*. Ily körülmények között köszöntött be a vég a világsi fegyverletétellel 1849, augusztus 13-án.

Ezzel elbukott az eszme s kezdetét vette a véres bosszú, mely letarolta a dicsőséges honvéd sereg tizenhárom kiváló tábornokát 1849. október 6-án az aradi vár sáncárcáiban részint golyóval, részint a legsúlyenteljesebb halállal a bitófán.

Soká nem volt szabad gyászunknak kifejezést adnunk s csak elfojtott fájdalommal gondolhattunk vértanuságukra, melylyel a nemzeti jogok és a szabadság eszméjét az örök haláltól megváltották.

E szomorú időknél kellett bekövetkezniök, hogy nagy emlékeik előtt bünbánólag leborulhassunk, meghódolva a nemzeti eszmének, melyért küzdöttek és megbocsátva esetleges tévedéseiket, melyeknek ők vértanúi áldozatai lettek.

Azért ők nem haltak meg hiába. Példájuk örök emlékeztetője a *hazafiúi hűség* és a *nemzeti eszme* szolgálatában való *kitartásnak*, melyekre éppen a *mai szomorú korszakban oly felette nagy szükségünk van*.

Férfias példájukon való visszaemlékezésünk adjon erőt nekünk állhatatosságra a hűségben, állandóságra és következetességre a kitartásban; szolgáljon ösztönzésül a munkára s gerjessen bizalmat egy szebb jövő iránt!

ÖSSZEHASONLÍTÁS ÉS TANULSÁGOK.

Ha az akkori időket a maiakkal összehasonlítjuk, közöttük sok hasonlóságot találunk. Mintha mind a két alkalommal megbántuk volna, hogy elértük a sok véráldozattal kiverekedett katonai sikereket, mert hiszen siettünk azokat önbűneinkkel ismét semmivé tenni.

Akkor is áldozatai lettünk a hazánkba minden irányból betört ellenségeinknek, most is sínyljük azok rabságát, melybe megbocsáthatatlan bűneink folytán jutottunk.

Akkor jogos önvédelmi harcban buktunk el oly eszméért, melyért küzdeni és meghalni érdemes volt, ma azonban a világcsalás forradalmainak paródiái juttattak gyászos helyzetünkbe négy és fél éves dicsőséges küzdelem után.

Akkor a túlerő igazott le, most a világpolgárság szent nevében mintegy mi kínáltuk fel az 1000 esztendőes egységes haza elrabolt részeit.

Sötét éj borult a magyar hazára akkor is, most is!

A történelem megismétlődik, mert bűneink egyformák.

Akkor sem értettünk egyet, most is külön utakon járunk üdvösségünk keresésénél.

Az egyéni hiúság szülte visszavonás uralkodott akkor is a lelkeken, ma pedig a nemesebb eszmények iránti érzéketlenségünk mellett az önzés, az anyagi jólét és az élvezetvágy posványokban vergődünk.

Tudja Isten mi van a mi népünkkel?! Mintha faji erkölcs volna az, hogy múltjából csak az a nemzedék tanul, mely még

átélte a vihart. Ez is csak beszél és ír, míg a szükséges változtatásokat a következő nemzedékre hagyja. Pedig csak alkalmazni kellene hős elődeink példáit az azok nyújtotta tanulságok okos felhasználásával.

Tanuljuk meg már egyszer hazánkat annyira önzetlenül szeretni, hogy életünket tudjuk érte adni. Ez pedig annyit jelent, hogy *tettel dolgozzunk üdvéért kitartóan, bátran, nem félve a következtől, még ha a halál lenne is annak az ára.*

Egyéni érdekünket rendeljük alá az ügy érdekének. Ne torzsalkodjunk egymással. Ennek veszélye nagyobb, mint az ellenség életünkre törése. Nem ez utóbbi, hanem a *személyi torzsalkodás, féltékenység, visszavonás győzte le mindég a magyart* s dobta martalékul ellenségeinek.

Ne akarjon mindenki vezér lenni, de tudjon engedelmessé válni egynek, ki képességeinél fogva vezérnek lenni igazán hivatott. Ismerjük el ezt az egyet s legyünk *bizalommal* hozzá. *Erő csak az egységben* van. Széthúzással csak ellenségeinknek szolgálunk. Már Napóleon jobbnak tartott *egy közepes hadvezért,* mint két kiválót egymás mellett.

Úgy érzem, hogy ha a tizenhárom magyar vértanúnak haza- és fajszeretete, a nemzeti ügy szolgálatában tanúsított hűsége és kitartásának önzetlen példáját a jövőben követjük: jelen kétségekkel teli helyzetünkből is megtaláljuk a kivezető utat az új, a boldogabb életre.

A példa azonban, bármennyire találó is, csak irányt adhat; lelkünktől függ, hogy abból kiválogassuk mindazt, amit a konkrét esetben az egész üdvösségére és javára meg is valósíthatunk.

A tanulságnak csak az ilyen értékesítése jelenti a haladást, a tökéletesedést, mely a napfényhez, az igazsághoz juttat el bennünket!

TANNENBERG.*

Az oroszok 1914. augusztusában — miként alábbi vázlat mutatja — három csoportban törtek be Keletporoszországba.

A német 8. hadsereg az Angerapp mögötti erejével Rennenkampff hadseregét VIII/20-án megtámadta. Bár a harc reá nézve kedvezően alakult, a hátát fenyegető Narev hadsereg előnyomulása folytán a harcot félbeszakította és nyugati irányba visszavonult. (Lásd 3/a mellékletet.)

Ily helyzetben vette át Hindenburg gyalogsági tábornok a 8. hadsereg feletti parancsnokságot. Elhatározta tehát, hogy minden kéznél levő erejével első sorban is a veszélyesebb csoportot támadja meg. Ez kétségen kívül a Narev hadsereg volt.

Az 1. hadtestet Insterburgból vonaton szállították Poroszy-lau környékére, a XVII. és I. tart. hadtesteket pedig a visszavonulásból kivonva dél felé irányították.

Az orosz Narev hadsereg aug. 24-én Willenberg-Mlawa vonalába érkezett. Vele szembe levő XX. hadtest elővédjei Soldau—Neidenburg—Ortelsburg vonalába térnek ki. Az orosz Narev hadsereg említett vonalból egy hadtestnek a jobb, egy hadtestnek a bal oldalba való kikülönítése mellett, három hadtestből álló főerejével, mélyen tagozva, északi irányba folytatja előnyomulását abban a meggyőződésben, hogy előtte csak gyengébb határvédő csapatok állanak. Szándéka kétségen kívül az lehetett, hogy a 8. hadsereg visszavonulását ily módon könnyen elvágja. Rennenkampff, a Njemen hadsereg parancsnoka pedig abban a téves hitben, hogy vele szemben az egész 8. hadsereg áll, holott csak az 1. lovas hadosztály és a königsbergi főtartalék volt csak, igen lassan és óvatosan nyomult előre.

A Narev hadsereggel való összeütközés előtt a németek helyzetét alábbi vázlat tünteti fel, mely a csata további kifejlődését is mutatja, (Lásd 3/b mellékletet.)

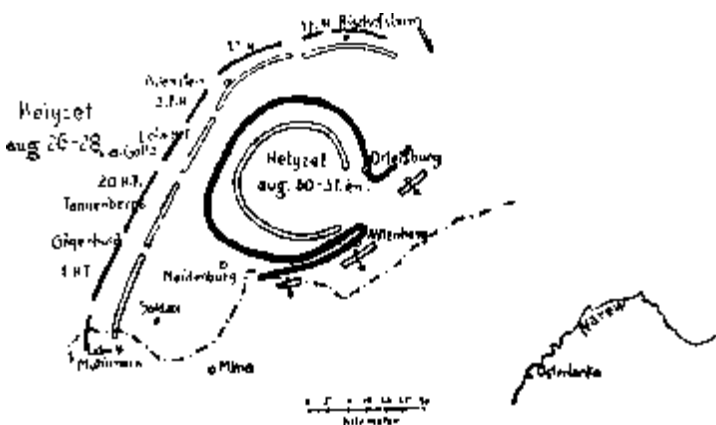
*Megjegyzés: Szándékom volt a hadtörténelem népszerűsítése végett a nagy háború kiemelkedő eseményeit a maguk összefüggésében a „Honszeretet”-ben közzétenni, ez a szándékom azonban a következő néhány cikkemtől eltekintve, a „Honszeretet” időközben történt megszűnése folytán dugába dőlt.

A 8. hadseregparásznak az ellenséges hadsereg teljes körülzárását célzó intézkedései, melyeket a nyilak jeleznek, az orosz szándékáról beérkezett találó híradáson alapultak, míg Samsonow a németek intézkedései felől teljesen tájékozatlan volt.

Samsonow VIII/26-án összpontosított főerejével előnyomulását Allenstein-Hohenstein-Tannenbergre folytatta, míg az I. hadtest Soldau felé nyomult elő. Az orosz jobbszárnyat alkotó VI. hadtestet ezen a napon a XVII. és I. hadtest megveri és a XVII. hadtest a passenheimi tavak felé üldözi, míg az I. Allenstein felé tér le. Az orosz balszárny eközben az I. hadtestre és Mühman Landwehr hadosztályra bukkan. — Samsonow ott is csak utóvédeket sejt, miért is onnan is a közép felé von el erőket, hol heves ellentállásra talál. Így önkéntelenül a németek szándékai szerint jár el. A XX. hadtestet visszaveti és Allensteinon tul nyomul elő. (Lásd 3/c, melléklet.)

A XX. hadtest azonban a Goltz hadosztályhoz csatlakozást talál, melynek nehéz ütegei az orosz tömegekben borzalmas pusztítást végeznek, midőn azok északnyugati irányban áttörni akarnak. Ezzel a német északi és déli szárny is egyidejűleg támad. VIII/28-án az oroszok mind Allensteinnél, mind Soldaunál visszamennek, a középen azonban Hohenstein és Tannenbergnél az áttörést még mindig erőszakolják. Ezért helyzetük csak súlyosbodott. VIII/29-én az átkarolás mindkét szárnyon sikerült, csak a közép tartja még magát Hohensteinnél. Samsonow hiába kísérlete meg, hogy délkeleti irányban egérvutat leljen, hol az egyesülést a warsói katonai kerület megszállócsapataival és a 3. gárda hadosztállyal remélte. VIII/30-án teljesen megsemmisül. 100,000 fogyó, 70.000 halott az eredmény, köztük a hadseregparancsnok is, aki a harctéren agyonlőtte magát. Az elősiető tartalékokat a XVII. és I. hadtest részei tartóztatják fel.

Így folyt le az *első részlete* annak a nagy csatának, mely Schliffen gróf szellemében a megsemmisítés gondolatán épült fel s a német csapatvezetők kiváló egyéniségéről, tettejéről, a német csapatok harcászati alkalmazhatóságáról és megbízhatóságáról szolgált bizonyossággal és amely végeredményben Kelet-poroszsország felszabadítását idézte elő.

ANGERBURG.

Rennenkampf Njemen hadserege a tannenbergi csata idején zömével a Kurisches Haff és a masuri tavak között Wehlau-Gerdauen-Nordenburg-Angerburg erősen elsáncolt vonalában állott. Csupán elővédek voltak elől, úgyszintén lovasság egészen Königsbergig. A Mauer tótól délre levő földszorosokat, jelesen a löwentini tó és a spirdingi tó, továbbá utóbbi és a grajesvoi mocsarak között, tehát a déli szárnya körül vezető utakat nem zárta el eléggé. Ez hihetőleg azon okból történt, mert a déli szárny biztosítása a grodnói csoportnak volt a feladata, amennyiben a németek emiutt földszorosokon át előtörnének. Ily módon alkalom kínálkozott tehát, hogy a németek a Narev hadsereg megsemmisítése után nagy erővel ezen hadsereg ellen forduljanak.

A németek Ortelsburg és Wormditt között vonultak fel kiinduló helyzetükbe, — miután a 8. hadsereget a nyugati harctérről elvont XI. és gárda tart. hadtesttel, úgyszintén a 8. lovas hadosztállyal, valamint Posen várának főtartalékával (9 zlj., 2 táb. 5 nehéz üteg) erősítették meg.

Az Ossoviez és Augusztownál gyülekező grodnói csoport elleni biztosítást alábbi vázlat szerint v. Morgen tábornok látta el. Minden egyéb erőt Rennenkampf hadserege ellen vontak össze, fősúlyt annak déli szárnyára helyezvén. Végeredményben 170.000 német állott 260.000 főből álló legjobb orosz csapatokkal szemben.

A német hadseregnek a harchoz való felfejlődését és annak előnyomulását a 4. sz. mellékleten levő vázlat mutatja.

Rennenkampf tábornok későn ismerte fel a balszárnyát fenyegető veszélyt. Bár jobb szárnyáról csapatokat tolt oda, ezek azonban a német átkaroló csapatok gyorsasága és erős lökémével szemben rendezett ellenállásra képtelenek voltak. Így hát a harcot kényszerülve volt félbeszakítani, mielőtt még a döntést erős állásaiban várhatta volna. A grodnói hadseregcsoport hiába igyekezett az orosz főerőket tehermentesíteni, mert mialatt Morgen tábornok azt Lycknél megveri, az orosz balszárny Goldap-Darkehmen felé visszavonulni kényszerül. Ebben a helyzetben IX/10-én Rennenkampf tbk. balszárnyának feláldozása mellett

csak jobbszárnyát és közepét igyekeznek még megmenteni. Parancsot ad tehát ezeknek a visszavonulásra Insterburgba. A németek azonban nyomon követik őket. Bár az oroszok ügyesen intézik visszavonulásukat, az erélyes és kiméretlen üldözés hatása alatt az oroszok visszavonulásának csakhamar menekülés jellege lesz.

Bár a Njemen hadsereg zöme a kedvező terepviszonyok folytán a megsemmisítés veszélye elől a Njemen oltalma alá térhetett, mégis 45.000 halott és sebesült, ugyanannyi fogoly és 150 ágyú veszteséget szenvedett, minek következtében annak támadó ereje hosszabb időre megtört.

Kelet-Poroszország így módon az ellenségtől megszabadulva, a németek abba a helyzetbe jutottak, hogy az Osztr. magyar hadsereg támogatása végett a Narev ellen előre törhettek.

TANULSÁGOK

A KELETPOROSZORSZÁGI
HADMŰVELETEKBŐL.

(1914. aug.-szept. Tannenberg-Angerburg.)

A világháború elején a németek a döntést előbb nyugaton keresték, miért is határaiknak Oroszország ellen való biztosítására aránylag csak gyenge erőket alkalmazhattak. E célra szolgált a von Prittwitz vezérezredes parancsnoksága alatt álló 8. hadsereg, mely kb. 5 hadtestből és egy lovas hadosztályból állott. Ez erő 2 főcsoportban vonult fel, még pedig: a) két hadtestnél nagyobb erő és egy lovas hadosztály Tilsit és a masuri tavak között; b) kb. két hadtest a Thorn-Insternburg-i vasútvonal mentén; azonkívül még kisebb erők Posen és Szilézia biztosítására.

A 8. hadsereg feladata volt: Németország keleti tartományainak biztosításán kívül lehetőleg nagy orosz erőket lekötni s ily módon a szövetséges Osztrák-Magyar hadsereg helyzetét megkönnyíteni.

Az most a kérdés, hogy a feladat megoldása, hogy történjék?

A két orosz hadsereg — melyek mindegyike külön külön is erősebb volt a német 8. hadseregnél — összműködésének megakadályozása volt a fontos. Ez csak akkor volt elérhető, ha a szabad elhatározás megóvása mellett az időt és alkalmat — amíg nem késő — legteljesebb mértékben kihasználják.

Prittwitz vezérezredes tehát elhatározta, hogy feladatát támadólagosan oldja meg. A napóleoni hadászati elvek értelmében ily helyzetben, melyben a 8. hadsereg is volt, mindig a „veszélyesebb”-bel kell előbb leszámolni, még mielőtt a másik támogatólag felléphetne. A veszélyes rendszerint a közelebbi ellenség lesz. Jelen esetben azonban nem az bizonyult annak, mely t. i. a *főerőkhöz* Insternburgnál közelebb állott, hanem az; mely a 8. hadsereg *hadműveleti alapját* (Visztula, Thorn és Danzig között) a Königsberg felé való előretörésével legérzékenyebben fenyegette, vagyis a „Narew” hadsereg. Ennek a felismerésében hibázott Prittwitz vezérezredes, aki pedig — ha ezzel a nehéz feladattal megbízták — bizonyára egyike volt a német hadsereg legkiválóbb tábornokainak.

Azt hiszem, hogy elhatározásában nagyon befolyásolhatta a túlzott *német öntudat*, mely a hadjáratot *önelhatározásából* német föld feladásával megkezdeni nem akarta. Csalódásban élt

tehát az ellenséges „Narew” hadsereg, (Samsonow) működését illetően, vagyis ellenfelét *lebecsülte*.

Mikor azonban Samsonow előnyomulása folytán a harcot Gumbinnennél félbeszakítva, a Visztula felé *önként* visszavonul és észreveszi, hogy Rennenkampf őt nem üldözi, augusztus 22-én felismeri hibáját s támadást határoz Samsonow (Narew hadsereg) ellen. Azonban már késő. Őt t. i. törzskari főnökével együtt felmentették, Hindenburg és Ludendorff pedig augusztus 23-án már megérkeznek.

Az elvesztett időt csak *merészséggel, gyorsasággal* és a csapatok *célszerű alkalmazásával* lehet pótolni. E szempontok a csapat *harcászati megbízhatóságának* feltétlen tudatán kívül a rendelkezésre álló *vasutak teljesítő képességének legjobb kihasználását* és a saját *szándék leplezését* követelik. A harcászati megbízhatóságot az *egységes szellem* és *alapos kiképzés* teremti meg. A merész és valószerű számításnak ez a kiinduló pontja. Merészség és gyorsaság együtt járnak. Keletporoszország erdőkben és tavakban igen gazdag vidéke pedig a *saját szándék titokbantartása*, tehát a *meglepés* szempontjából felette kedvező. E két nagy előíly kihasználásához Hindenburg mesterileg értett. Ekként veri meg hadseregével a két orosz hadsereget *egymásután*, mihez neki Rennenkampf *tétlensége* módot nyújtott.

Ezek a hadműveletek reánk nézve alkalomszerűségüknél fogva tanulságosak. Hiszen minden oldalon ellenség vesz bennünket körül. Vasutvonalainknak hadászati szempontból való fejlesztését tehát figyelmen kívül nem hagyhatjuk. *Egy ország legjobb védelme vasúthálózatának célszerű fejlettsége*. Az oláhoknak Erdélybe való betörése eléggé bebizonyította ezt, Nézzünk tehát körül e téren és gondoljunk a jövőre.

Nemzetnevelés szempontjából azonban Hindenburgnak azt a valószerű munkáját tartom reánk nézve legfontosabbnak, mely az adott helyzetben a *viszonyok* és *eszközök helyes kihasználásával* oly kézzelfoghatóan számol.

Merészségét az ember megbízhatóságára alapítja.

Ne ringassuk magunkat tehát csalóka reményekben. Mellveregető hazafisággal még *semmire sem megyünk*. *Tettekkel* bizonyítsuk ezt be. Ehhez elsősorban a *reális munka* és *annak elismerése, önérzetünk tudata, megbecsülése, kifejlesztése és alkalmazása szükséges*.

Ennek alapja pedig a *becsület és tisztesség*, vagyis a *megbízhatóság* nem csak másokkal szemben, hanem legelső sorban *önmagunkkal szemben*. Reményünk a feltámadásra csak így lehet.

Az öncsalás vérmes reménye a legtöbb baj és szerencsétlenség kútforrása, mert nélküli az *igazságot*, a világfentartó munka ez alapkellékét.

Enélkül minden összeomlik, melynél a kiábrándulás a legkeservebb . . .

Most ezt a kort éljük!

A KÖZPONTI HATALMAK ÉS OROSZORSZÁGNAK

KÖLCSÖNÖS HADÁSZATI FELVONULÁSA
1914-BEN.

A német birodalom keleti határának védelmére szolgáló 8. hadsereg felvonulásáról már volt szó. Áttekintés végett ismételve, az két majdnem egyenlő csoportban vonult fel, még pedig az északi Tilsit és a masuri tavak között, továbbá az orosz Narew hadsereg elleni csoport a Thorn-Intersburgi vasút vonal mentén. Posen és Silezia oltalmára kirendelt „Landwehr” alakulások két pótdandárral megerősítve a sileziai Landwehr hadtestet alkották v. Woysch gyal. tábornok parsága alatt. Ennek a hadtestnek az volt a feladata, hogy a Visztula-felé való előnyomulása közben az Osztrák Magyar hadsereggel való csatlakozást keresse.

Az Osztrák Magyar Monarchia július 28-án véd erejének $\frac{2}{3}$ részét mozgósította Szerbia ellen. A hadászati felvonulás Szerbia ellen már folyamatban volt, midőn Oroszország magatartása az Osztr. Magy. monarchiát arra kényszerítette, hogy hadseregének túlnyomó részét Gács országba vonultassa fel. Így történt meg, hogy az eredetileg Szerbia ellen alkalmazni szándékolt s részben már felvonult 3 hadseregből csak kettő maradt lenn délkeleten, míg a 2. hadsereget v. Böhm-Ermolli lov. tábornok parsága alatt Gács országba szállították az ott felvonulásban levő hadsereg jobb szárnyának meghosszabbítására.

Az általános felvonulást az 5-ik számú melléklet vázlata mutatja.

Lembergől keletre és délkeletre a 3. hadsereg gyülekezett (v. Brudermann lov. tab.) míg közép Galíciában a 4. hadsereg (v. Auffenberg gyal. tbk.) a Szán alsó folyásánál pedig az 1. hadsereg (Dankl. lov. tbk.) Ezeken kívül Krakónál a Visztula bal partján még népfelkelő csapatokból és egy lovas hadosztályból álló erős hadtest alakult meg v. Kummer gyal. tbk. parsága alatt, melynek feladata volt a Visztulát Iwangoródtól délre átlépni.

Az Osztrák-Magyar hadseregek 3-3 hadtestből, a hadtestek a háború elején 3-3 hadosztályból állottak. Az ily módon felvonult 12, a haderő színe javából megalakított hadtesten kívül

még több népfelkelő dandárt is a Gács országi hadszíntérre vontak. Az egész hadászati *felvonulás* 11 lovas hadosztály lep-lező oltalma alatt folyt le. Oroszország ellen felvonult haderő gyalogsági létszáma mintegy 750.000 főt haladt meg.

Ennek a felvonulásnak az a szándék volt az alapja, hogy a haderő jobb szárnyával t. i. 2. és 3. hadsereggel az oroszok előnyomulását Lemberg-től keletre és délkeletre feltartóztassák, míg a bal szárnya t. i. 4. és 1. hadsereggel Cholm és Lublin irányában támadnia kellett.

Orosz részről Kelet-Poroszország ellen két hadsereget mozgósítottak. Még pedig: 1. hadsereg v. Rennenkampff tábornok alatt (hat hadtest, 2 lövész dandár, 6 hadosztály, 1 lovas hadtest tehát igen erős hadsereg) Grodno és Kownótól északnyugatra. Ezen hadsereg zömének a Kowno-Insterburgi vasút vonal mentén kellett előnyomulnia, míg egy kisebb csoportnak Grodnóból Lyck felé, hogy egyrészt a főerő bal oldalát fedezze, másrészt pedig, hogy a 2. hadsereggel összeköttetésül szolgáljon. Ez a 2. hadsereg a Warsói katonai kormányzóság 5 hadtestéből alakult meg és Samsonow tbk. parsága alatt a Narev alsó folyásánál gyülekezett azzal a rendeltetéssel, hogy később Allenstein irányában nyomuljon elő.

A Visztula jobb partján az Osztr. Magy. hadsereg ellen Lublin tájékán a 4. hadsereg vonult fel Everth tbk. alatt, míg az 5. hadsereg Plehwe tbk. alatt Cholm környékén, a 3. Ruszkij tbk. alatt (egyike volt a legkiválóbb orosz tábornokoknak) Dubnó mellett, ettől délre pedig a 8. hadsereg Iwanow tbk. alatt alakult meg. E két utóbbi hadseregnek északkelet és keletről kellett Lemberg felé általános irány mellett Galíciába betörnie.

Az osztrák magyar hadsereg úgynevezett lehengerelésének ez a felvonulás volt tehát az alapja, melyet a vezetőség merész elhatározása és a csapatok hősiessége és vitézsége, majd pedig midőn a túlerő ellen megállani már nem tudtak, annak ügyes visszavonulása hiúsított meg.

NÉMET ÉS FRANCIA FELVONULÁS.

HADMŰVELETI TERV S ANNAK VÉG-
REHAJTÁSA A MARNEI-CSATÁIG.

Németországnak Európában egyszerre két arcvonalon kellett háborút viselnie. Hadászati felvonulásának módját központosias helyzete, továbbá hadierjének ellenségei haderejéhez való arányszáma $1:1\frac{3}{4}$ -hez szabta meg. Ehhez képest elhatározása az volt, hogy keleten halogató harcot vívjon, mialatt főerejével nyugaton támad. A német hadvezetőség ekképen vélte elérni azt, hogy a birodalmat a túlnyomó ellenség elárasztása előtt megtalmozza s ily módon annak gazdasági helyzetét biztosítsa. A német hadvezetőségnek az volt tehát a célja, hogy teljes erővel a franciákra vesse magát s először velük számoljon le végleg oly gyorsan, amint az lehetséges. A német főerőknek ebből a célból a kelet-franciaországi megerősített arcvonalra való tekintettel Belgiumon át kellett előnyomulniuk, melynél arra számítottak, hogy a még hadműveletekre nem kész belga hadsereget egyszerűen legázolják, a Maas mentén lévő belga várakat gyorsan megvívják, a francia nyugati szárnyat átkarolják s ily módon a francia hadsereget délkeleti irányban a svájci határ felé nyomják. Az angol segítséget egyelőre nem becsülték sokra.

Amíg tehát a németek a franciák ellen 7 hadsereggel vonulnak fel, még pedig az 1-5-ig a belga-luxemburgi határ mentén Aachentól Diedenhofenig, a 6. és 7-el Elsass Lotharingiában, addig az oroszok ellen elégnek tartották Keletporoszországban egyelőre csak a 8. hadsereget alkalmazni. (Lásd 6. sz. mellékletet.)

A francia hadvezetőség a hadsereg felvonulásánál számított avval, hogy a német hadsereg Belgiumon keresztül tör elő és a keletfrancia várakból álló arcvonalat előreláthatólag a francia déli szárny Longwy—Nancy—Epinal—Belfort egyidejű megtámadása mellett északi és északnyugati irányból megkerüli. Erre a valószínűségekre való tekintettel az egész francia hadsereg *végeredményben* a felső Sambretől a svájci határig alábbi vázlat szerint majdnem egyformán elosztva vonult fel. Az angolok a franciák balszárnyán gyülekeztek. A belgáknak országuk védelmezése volt feladatuk mindaddig, míg a francia-angol hadsereg segítségre nem jön.

Olaszország miatt Franciaországnak aggódnia nem kellett, viszont a német vezérkarnak az a régi terve, hogy Felső Elzásban segédc csapatok gyanánt néhány olasz hadtest vonuljon fel, nem teljesült.

HADMŰVELETI TERV.

A németek hadműveleti tervének *alapgondolata* Schliffen gróftól származik, aki 1901-1906-ig a német vezérkarnak a főnöke volt. Eszerint tehát *az egész francia hadsereget északnyugati szárnyának bekerítése mellett délkeleti irányban a svájci határ felé kell nyomni.*

Ezen gondolat végrehajtását aként tervezték, hogy az 1-5 hadseregek (kb. 1 millió erejű I. vonalbeli katona), egy óriási balkanyarodással Verdun-Cambrai vonalába jutnak, majd nyugatról Parist érintik, keleten pedig az Argonnokig Verduntól délnyugatra terjeszkednek. Ily módon azt remélték, hogy a francia-angol hadsereg zömére bukkannak és azt döntőleg megverik.

A francia hadműveleti terv abból indult ki, hogy a kelet-francia határ védelmét az ott épült hatalmas várakra, jelesen Belfort, Epinal, Toul, Verdun, úgyszintén a közöttük fekvő záró erődökre bízta. Ezen erődvonal mögött gyülekező erőknek az volt a célja, hogy a német felvonulás megzavarása végett vagy Felső-Elzás, vagy Német-Lotharingiában előre törjenek. Azonkívül még egy hadsereget — a 4-et, — (Langl de Cary) eleinte *tartalék* gyanánt Commercy-nél (Maas nyugati partján) azon szándékkal gyülekeztettek, hogy a németeket megtámadják, akár már most ezek a keleti erődök hézagai között nyomulnának elő, akár pedig azt a kísérletet tennék, hogy azok mellett elhaladva Belgium és Luxemburgon keresztül törjenek be Franciaországba.

Ez a terv avval a valószínűséggel számolt, hogy a német jobbszárny a belga Maas erődökön megtörik és azt a 120.000 embert számláló belga tábo. í haderő hosszabb ideig fel fogja tartóztatni. Arra a lehetőségre semmi esetre sem gondolt, hogy a Maas északi partján nagy német erők fognak előnyomulni. Úgy a belga várak, mint a belga hadsereg ellentálló képességére épített intézkedések azonban elégtelenek és célszerűtlenek bizonyultak arra, hogy a német hadseregnek Belgiumon keresztül való előnyomulását megakadályozzák.

ESEMÉNYEK

A HADMŰVELETEK MEGKEZDÉSÉTŐL A MARNE-I CSATÁIG.

Mind a németek, mind a franciák hadműveleti tervében kifejezésre jutó támadó szándékból folyóan augusztus közepén nagy találkozó harcok keletkeztek.

A németek azon elhatározását, hogy Belgiumon keresztül történt előnyomulásukkal annak semlegességét megsértették, a következőkben világítjuk meg. Azon szívélyes viszonynál fogva, melyben Belgium Franciaország és Angliával szemben már a háború előtt volt, a német hadvezetőségnek egészen biztosan kellett azon valószínűséggel számolnia, hogy a francia-angol hadsereg a legrovidebb idő alatt Belgiumon keresztül előretör. Ezek szerint nem volt szabad időt veszítenie. Németország *önfenntartást ösztönéből* folyóan tehát nem cselekedhetett másként, mint hogy Belgiumot mielőbb hatalma alá hajtja, hogy ekkép az ellenség feletti előnyét biztosítsa. Csak így vált lehetővé a belga Maas erődöknek a franciák előtti elérése, angol csapatoknak a belga kikötőkben partraszállásának megakadályozása és Északfranciaországon keresztül való előnyomuláshoz további alap teremtése. Emellett Északfranciaország csak gyengén volt megerősítve. Lille, Maubauge, La Fère, Laon erődök nem kész, vagy elmaradt állapotban voltak. Mindezen mérlegelések igen valószínűvé tették a németeknek Franciaországba Belgiumon át leendő betörését.

A belga erődöknek előretolt vonala Namur és Lüttich volt, míg Antwerpen, mint a belga hadsereg gyülekező helye, Európának leghatalmasabb fegyvertereként szerepelt. Azonban a belga erődök ellenállásába vetett remények nem váltak be, azok az újabbkori legnehezebb tüzérség hatásával szemben gyengének bizonyultak.

Az ellenségeskedéseket a franciák felső-Elsássban kezdték meg, hogy a német csapatokat ott lekössék és a lakosságot felkelésre bírják. Ekként sikerült a franciáknak aug. 8-án Mühlhausen megszállása, melyet rövidesen ismét elvesztettek, míg az aug. 25-én végleg a németek birtokába jutott.

A felső-Elsáss-i harcoknál azonban fontosabbak voltak a Német-Lotharingiában lefolyt események. Itt a német 6. had-

sereg kemény küzdelmet folytatott a Duss-i magaslatokért, úgyszintén a Duss és Saarburg közötti tószorosokért. Ezen harcok a német lothringeni csata név alatt ismeretesek.

Verdunból Montmédy Longvy irányában ugyancsak támadnak a franciák, majd Sedán környékéről Belgiumba Neufchateau-Bouillonra is. Hasonlóképpen a Maastól nyugatra a Maas és a Sambre szögében szintén előnyomul egy francia csoport azon törekvéssel, hogy Namurt felszabadítsa«

Látjuk tehát, hogy a franciák aug. 15-ike táján a Vogések és a felső Scheide között mindenütt előnyomulásban voltak.

Bármennyire is gondolták a franciák, hogy gyors mozgósításukkal a németeket a harckészségben megelőzik, igen csalódtak, mert a németek őket mindenütt határerődítvényeik mögé való visszavonulásra kényszerítették.

A franciák ezen előretöréseivel szemben lássuk csak, miként viselkedtek a velük szemben álló német erők, azaz a német Lotharingiától északra felvonult 1—5 német hadseregek.

A német 5. hadsereg (német koronaörökös) Luxemburg nagyhercegségen keresztül azon feladattal nyomul elő, hogy Verdun felé előtörjön, miközben találkozik a 3. francia hadsereggel (Ruffey, később Sarraill) s azt aug. 22-től 25-ig a Maas felé visszaveti. Aug. 31-éig ez a hadsereg jobbszárnyával az Argonokban Varrenes-Cleremontig jut; közepe megfigyeli Verdunt, balszárnyával Etainig ér. Augusztus 26-án elesik Longvy, 28-án Montmédy záróerőd, miáltal a Diedenhofen-Luxenburg-Sedan vasutak a németek részére megnyílnak.

Ettől a hadseregtől északnyugatra a 4. hadsereg nyomul elő Albrecht württembergi herceg parancsnoksága alatt Sedan felé.

Ezzel szemben a 4. francia hadsereg Langle de Cary tábornok alatt a belga Ardenneknben ellentállást fejt ki, hogy a francia főerők a Semois-vonalban berendezkedhessenek. Albrecht herceg azonban a franciákat aug. 23-án és 24-én Neufchateu-nál megveri és a Maas felé visszaveti. Az üldözés a kemény küzdelmek egész sorozatával járt, mert a franciák a közbeeső folyó-szakaszokban Sedan, Mezières környékén mindenütt erősítéseket kaptak. Aug. 30-án azonban a Maast sikerül végleg átlépnie s az előnyomulást a Marne és a felső Aisne közötti területre (Chalóns-Stc. Menehould) folytatnia.

A német jobbszárnyak, azaz az 1., 2., 3. hadseregnek Belgiumon keresztül való előnyomulása Paris felé azonban sokkal gyorsabban történt, mint a kemény küzdelmekkel feltartott 4. és 5. hadseregé. Bár a franciák megkísérelték, hogy Namurt a németektől elvegyék vagy legalább is a szorongatott belgák segítségére siessenek; abban a reményben, hogy az angol csapatok nemsokára már megérkeznek, ezen célból egy francia-angol seregettestet a Sambre mindkét partján Namurra útba is indítottak, Ez azonban már későn érkezett.

Az angolok azt gondolták, hogy meglevő 6 gyalog és két lovashadosztályuk (120.000 ember) alkalmazásán kívül többre nem lesz szükségük; azonban még legalább tízszeres erőnek mozgósítása vált szükségessé. Az 1914. augusztus közepéig rendelkezésre álló angol erők oly gyengék voltak, hogy csak alárendelt szerepet játszhattak. Ezeket a partraszállás helyéről Le Havre-ból vasúton szállították Arras-St. Quentin környékére.

A német hadvezetőség azon merész és hadászati értelemben vett nagyszabású tervet valósította meg, mely szerint a jobbszárnyak mind a három hadseregével, még pedig

az 1. von Kluck vezérezredes,

a 2. von Bülow vezérezredes,

a 3. von Hausen vezérezredes alatt

a legnagyobb gyorsasággal Paris felé nagy kanyarodást hajtson végre, miközben a szembetalált francia és angol erőket megverje, vagy legázolja, hogy ilykép mielőbb Franciaország fővárosa elé érkezzék.

Az 1. hadsereg aug. 22-én kezdi meg Monsból előnyomulását Valenciennes felé s még ezen a napon megveri az angol hadsereget French parancsnoksága alatt említett két helység között. Az angolok több francia tartalék-hadosztállyal megerősítve Le Châteaun keresztül St. Quentinre tértek ki és ott a francia 5. hadsereggel együtt aug. 28-án harcba bocsátkoztak a német 1. és 2. hadsereggel. Azonban aug. 29-én és 30-án teljesen megverték és Compiègnen keresztül a Marne balpartjára Meauxtól délre vonultak vissza.

Az 1. hadsereg jobb szárnyán Lille erőd meghódol a német lovasságnak.

A német jobbszárny a hátráló ellenséget St. Quentinról nyugat felé kitérve, egészen Bapaume-Peronne vidékéig üldözte, augusztus 30-án megver egy francia hadtestet Combles mellett s előcsapataival Amiens körül portyázik.

E hadseregnek napi menetteljesítménye átlag 45 kilométer.

A 2. német hadsereg augusztus 21-én Charleroi mellett megveri az 5. francia hadsereget (Lanrezac) s 2 -én már Maubeuge előtt áll; 29-én és 30-án az 1. német hadsereggel együtt St. Quentinnél harcol. Az üldözés most már erőltetett menetekben történik Soissonsön keresztül a Marne felé, melyet La-Ferté-Château—Thierrynél lép át. Szeptember 5-én a Grand Morint éri el Coulommiers és Esternay között.

A 3. német hadsereg folytonos harcok között Reims-re nyomult elő, melyet a németek a franciák kivonulása után szeptember 3-án harc nélkül szállották meg. Szeptember 5-én a Marne-szakaszt Epernay-Châlons között lépték át s 6-án már Vitrytól nyugatra állottak.

Ezek szerint a német haderő szeptember első napjaiban jobb szárnyának három hadseregével a Marne-nál és attól délre

állott, Parist közvetlenül fenyegetve. A német 4. hadsereg az Argonnokban, az 5. Verdun előtt, a 6. Nancy erődéi előtt, a 7. a Vogeseken túl a felső Meurthe-n állott. Az ellenség mindenütt megverve. Ha most még a marnei csatát a németek megnyerik, nagy a valószínűség, hogy Parist körülzárják s a háború Franciaországra nézve végzetes fordulatot vesz.

Parisban nagy meglepetés és csalódás kapott lábra. A kormány szeptember 2-án Parisból Bordeauxba költözött. A párisi erődterület kormányzója Galliéni tábornok lett. Franciaország helyzete felette veszélyesnek látszott. Hatásos angol segítség elmaradt, Belgium Antwerpen kivételével, a tengerpart Ostende mellett, Ypern vidéke a németektől megszállva. Már úgy látszott, mintha Franciaország gyors meghódítása csak napok kérdése volna.

Azonban a Keleten lefolyt események, t. i. Keletporoszország és Galiciának az orosz túlerővel való előznlése a franciáknak megkönnyebbülést okozott. Hasonlóképen Olaszország magatartása is megengedte, hogy a Délfranciaországban visszatartott erők a németek ellen alkalmazásba jöhessenek. Azonkívül Afrikából is érkeztek be erősítések.

Egyedül az összes rendelkezésre álló erőknek ily módon való összegyűjtése és Joffres kezében való egyesítése háríthatta el Franciaország fenyegető sorsát s adhatott új fordulatot az eseményeknek.

A német haderő arcvonala mögött levő összes francia és belga erődök szeptember 7-ig a németek birtokában voltak.

Mint jellemző érdekességet, főként a személyt illetően megjegyezhetjük, hogy Lüttich elvételénél augusztus 6. és 7-én Ludendorff tábornok 14. gyalogdandárának döntő szerep jutott. Ludendorff tábornok eredetileg a 2. hadsereg főszállásmestere volt s mint ilyen az elesett von Wussow tábornok helyett vette át a dandárparancsnokságot.

A MARNEI CSATA.

1914. augusztus utolsó napjaiban St. Quentin és a Maas melletti Dun között szenvedett vereségek után a francia hadseregek gyors visszavonulásban voltak dél felé. A német hadseregek kíméletlenül nyomukban voltak mindenütt, hogy őket harcra kényszerítsék és a svájci határ felé való elszorítással megsemmisítsék. A német 2. lovas hadtest legelői levő századai már kb. 30 km.-re voltak a francia fővárostól, melynek lakossága joggal féltetett attól, hogy a németek Parist rövidesen körülzárják s legnehezebb ágyúikkal összelövik.

A francia közhangulat a németek eredményei, úgyszintén a belga és északfrancia erődök csekély ellentálló képessége felett szinte felháborodva, a francia hadvezetőséget szemrehányással illette azért, mert nemcsak a németek előnyomulásának nem tudott gátat vetni, hanem Parist az elkerülhetetlen ostrommal szemben sem tudja megvédeni. Azonkívül attól is félték, hogy a francia főerőnek az alsó Marne-nél való leveretése után a Maas és Mosel záró erődítményeit (Verdun, Tóul, Epinal, Belfort) hátulról támadják meg és ily módon Franciaország ellentálló ereje összeomlik.

Ebben a helyzetben Franciaországra nézve tehát létkérdés volt, hogy a vezetés Joffre tábornok kezei között összpontosíttassék, kinek ügyességétől a helyzet jobbrafordulását remélték. O a francia hadseregeket augusztus 25-től kezdve, annak ellenére, hogy számottevő francia területeket kellett feladnia, gyorsan és zárkóztan azon célból vezette vissza, hogy lehetőleg friss és tulerős csapatokkal alkalmas időben és helyen ellentámadásba menjen át. Az ellentámadásra alkalmas iránynak a német hadsereg nyugati oldala kínálkozott.

Szeptember 5-én este a francia haderő összefüggő vonalban nyugati szárnyával a nagy párisi táborvárra, keleti szárnyával pedig Verdun tájékán a Moselre támaszkodott. Ebben a helyzetben Joffre tehát akként okoskodott, hogy a nagyszerű vasúti hálózat kihasználásával sikerülni fog neki jelentékeny erősítéseket oly helyen összevonhatni, honnan azokat a németek gyenge pontja, azaz ezek nyugati szárnya ellen alkalmaz-

hatja. Eképpen ő a jobb szárnyáról minden felesleges erőt a balszárnyára tolt, hogy itt túlerőben legyen és a döntő támadást a németek jobb oldala ellen intézhesse, miközben remélte, hogy Belfort, Epinal, Tóul, Verdun eléggé ellentállóképesek arra, hogy a hadszíntér keleti részén a németek támadását feltartóztassák.

A francia hadvezetőségnek rövid időn belül sikerült két új hadsereget felállítania, jelesen a 6-ot Maunoury tábornok parancsnoksága alatt Paris környékén és a 9-et Foch tábornok alatt Sézanne körül. Ily módon a francia arcvonalnak nyugati szárnya különösen erős volt úgyannyira, hogy a német jobb szárnyat tul is szárnyalta.

Joffre tábornoknak szeptember 4-ről 5-re virradó éjjel kiadott támadó parancsa szerint a támadásnak szept. 6-án kellett megtörténnie. E parancs értelmében a 6-ik hadseregnek Meaux-tól északnyugatra kellett készen állania, hogy Château-Thierry felé áttörhessen és a német jobb szárnyat megsemmisítse.

Említett támadó parancs természetesen a többi francia hadseregek magatartását is szabályozta. Ennek a parancsnak különösen az a része érdekes, mely a támadó gondolatot a következő szavakban fejezi ki: „A pillanat elérkezett, melyben mindenkinek — kerüljön bármibe, támadnia kell. Inkább meghalunk, hogysesem tovább visszamenjünk.”

A német hadvezetőség, mely a harctértől túlságosan messze, Luxemburgban tartózkodott, a *támadást szept. 6-án mindenütt folytatni* akarta. E szellemben szeptember 5-én este kiadott intézkedései közül csak a jobb szárnyon levő 1. és 2. hadsereg magatartására vonatkozó parancsot említem fel, melynek azonban az időközben megváltozott helyzet következtében már inkább védelmi jellege volt:

„Az 1. és 2. hadsereg Paristól keletre, azzal szemben *állva marad* és minden annak környékén történő ellenséges vállalkozásnak támadólagosan szembeszáll. E célból az 1. hadsereg az Oise és Marne között, a 2. hadsereg a Marne és Seine között csoportosul. A 2. lovas hadtest az 1. hadseregnél, az 1. lovas hadtest a 2. hadseregnél”.

Tulajdonképpen tehát csak a 3. hadsereg támadott délnek, míg a 4. és 5. délkeletnek, hogy a 6. és 7. hadseregnek a Moselen való átkelését megkönnyítse.

Kluck vezérezredes az 1. hadsereg parancsnoka szeptember 5-én csak a 4. tart. hadtestet hagyta Parissal szemben a Marne északi partján. Ez a hadtest a Maunoury hadsereg elővédjeire bukkant, melyeket kb. 3 kim.-re vissza is vetett. E harcok a francia támadó tervet még jókor leleplezték. Kluck hadserege akkor mintegy 75 kim. arckiterjedésben a Marne által elválasztva két csoportban állott. Ily körülmények között Kluck vezérezredes arra a merész elhatározásra jutott, hogy a 2. hadtestet még

az 5-ről 6-ra virradó éjjel a Marne északi partjára visszairányítja, hogy a 4. hadtesttel együtt az ellenséget mindaddig lekösse, *míg a többivel együtt* ugyancsak a *Marne északi partján működésbe léphet*.

Természetes, hogy ily módon az 1. és 2. hadsereg között nagy hézagnak kellett keletkeznie, melyet a néhány zászlóaljjal és nehéz üteggel megerősített Marwitz lovas hadtestnek kellett kitöltenie.

Maunoury *szeptember 6-án* délelőtt 27-2 hadtesttel a IV. tart. hadtestet egészen az Ourcq-ig nyomta vissza, hol azonban a harcba már a 2. hadtest is beleavatkozott s ilyképpen a franciák további előnyomulásának gátat vetett.

A 2. hadsereg jobb szárnyán álló X. hadtest azonban a majdnem ötszörös túlerő elől kénytelen volt a Petit Morin felé kitérni, minek következtében az 1. és 2. hadsereg közötti hézag még nagyobb lett. E tétovgató ür leleplezésére a Richthofen lovas hadtest is csatlakozott a Marwitz hadtesthez.

Szeptember 6-a egyébként a németekre nézve kedvezően telt le, amennyiben az arcvonal minden helyén támadva, a franciákat védelemre szorították, sőt helyenként tért is nyertek.

Szeptember 7-én Kluck hadserege Maunoury hadseregével szemben az Ourcq mentén nemcsak sikerrel védekezett, de a német jobb szárny ellen irányuló minden átkaroló kísérletet is megghiúsított. A helyzet egyébként az egész arcvonalon nem változott. A 4. és 5. hadseregnél szeptember 7-e a 8-ra tervezett általános támadásra való előkészületekkel telt el.

Szeptember 8-án Kluck hadserege a megerősített Maunoury hadsereg elkeseredett támadásaival szemben nemcsak helytáll, hanem a francia hadsereget még átkarolással is fenyegeti, melynek északi szárnya ily módon mind jobban veszélyeztetett helyzetbe kerül. A két lovas hadtest ellenben kényszerülve volt az angolok elől lassanként a Marne felé kitérni, miáltal a Bülow (2.) hadsereg jobb szárnya igen súlyos helyzetbe került. Itt ugyanis a Franchet d'Esperey és Foch hadseregek 14 kipihent és teljes létszámba emelt hadosztályai, mint hatalmas ék támadtak a mindössze hét gyenge és kimerült német hadosztály ellen, amelyek amellet még Jószerhiányban is szenvedtek. Természetes, hogy e szárny támogatására egyéb erők hiányában az arcvonal más helyéről kellett erőket elvonni, aminek viszont az lett a következtése, hogy a szomszédos 3. hadseregnek (Hausen) is mindinkább nyugat felé kellett terjeszkednie, amiből folyólag ez megkezdett támadását sem folytathatta. A 4. és 5. hadseregek az ellenséggel szemben egyensúlyban maradtak. A német hadvezetőség ugyanis felismerte, hogy a marnei csata eddigi lefolyása a német fegyverekre azért nem volt eredményes, mert a jobb szárny gyenge volt és az Paris felől kellően biztosítva volt. Elhatározta tehát, hogy a felső Moselen való átkelés kierőszerkolása helyett a 6. és 7. hadseregből Heeringen vezérezredes

alatt St. Quentin környékén erős tartalék hadsereget alakít. Ily módon a francia 1. és 2. hadseregek a német nyomás alól felszabadulva, főerejükkel a német 4. és 5. hadsereg ellen fordulhattak s így azok további támadását megakadályozhatták.

Szeptember 9-ike a németek hátrányára a marnei csata döntő napja lett. (Lásd 8. sz. mellékletet,)

Kluck hadserege ugyanis jobb szárnyával a Maunoury hadsereg bal szárnyát visszavetve a franciákat a Marne-tól északra keményen szorongatni kezdte. Maunoury megveretését csak a Parisból autókon küldött s még kellő időben megérkezett erősítések háríthatták el.

A két német lovas hadtest nem állhatott tovább ellen a Marne mentén az angol hadsereg három és a Franchet d'Esperey két, összesen tehát az ellenség öt hadtestének, miért is azok észak felé visszavonultak. Amikor azonban az entente csapatok a Marne-t több oszlopban átlépték, a német 1. hadsereg háta és a német 2. hadsereg jobb oldala veszélybe került, amennyiben a német arcvonal áttörése és az 1. hadseregnek összeköttetési vonalaitól való elszorítása közvetlen küszöbön állott. Ebben a vészes helyzetben Bülow tábornok azt határozta, hogy a 2. hadsereg jobb szárnyával a visszavonulást északkeleti irányban azonnal megkezdi.

A német jobb szárny, továbbá az 1.2, és 3. hadsereg helyzetét szeptember 9-én délelőtt közvetlenül a visszavonulás előtt nagy vonásokban az itteni két vázlat mutatja.

A német hadvezetőségnek szeptember 10. és 11-re szóló, a harc félbeszakítására és a német hadsereg visszavonulására vonatkozó további parancsai tehát ebből az elhatározásból s az abból folyó harcászati helyzetből keletkeztek.

A MARNEI CSATA TANULSÁGAI.

A marnei csata mind vezetés, mind pedig lélektani szempontból a tanulságoknak olyan sokféleségét nyújtja, hogy azok *legfontosabbjaival* kicsiny hadseregünk *minőségének emelése* szempontjából, ha csak általánosan is, foglalkozni nemcsak érdemes, de felette érdekes is. A lélektani tanulságok az érdekesebbek, mert hiszen a vezetésre döntő befolyással bíró okok többnyire lélektani természetűek.

Kétségtelen, hogy a marnei csatának a németek szempontjából való hátrányos kimenetele a 2. hadsereg visszavonulásával a legszorosabb összefüggésben áll. Mindenek előtt tehát azzal az okkal kell tisztában lennünk, mely v. Bülow tábornagyot arra indította, hogy hadseregével szeptember 9-én a Marne mögé visszavonuljon. V. Bülow elhatározására döntő volt:

a) az 1. hadsereg helyzete, melyet ő különösen veszélyeztetve látott;

b) saját hadsereg (v. Bülow) jobbszárnyának kedvezőtlennek hitt helyzete, főként az ott küzdő erőknek egyenlőtlensége miatt;

c) az 1. és 2. hadsereg között keletkezett hézag.

a)-hoz. Feltűnő, hogy egy hadsereg parancsnok ily nagy horderővel bíró elhatározásra az 1. hadsereg való helyzetének *nem kellő ismerete* mellett kizáróan egyéni benyomásai szerint keletkezett ítélete alapján jut. Ebből pedig két megdönthetetlen tény olvasható ki, u. m. az 1. hadsereggel való *összeköttetés elégtelensége* és a legfelsőbb német hadvezetőségnek igen hátul, Luxemburgban való tartózkodása folytán a hadseregek vezetésére való *kellő befolyásának a hiánya*.

b)-hez. De a hadsereg parancsnoknak még a saját hadsereg *jobb* szárnyának helyzetéről alkotott ítélete sem nyugodott biztos alapon, hiszen a jobb szárnyon harcoló 13. hadosztály parancsnoka v. dem Borne altábornagy azon nézetben volt, hogy ő állásában szeptember 10-én minden ellenséges támadást kivédett volna. Az ellenség számbeli túlereje sem lehetett döntő ok arra akkor, mikor oly ellenségről van szó, mely a háború addigi folyamán már két ízben volt a teljes megsemmisülés veszélye előtt (Namurnál, továbbá a Marne és a Seine között augusztus

30-tól szeptember 4-ig). Maga Lanrezac az 5. hadsereg akkori parancsnoka írja: „Nem hiszem, hogy valaha hadsereg oly válságos helyzetben lett volna, mint az 5-ik augusztus 30-tól szeptember 4-ig.” Mindezek ellenére a saját helyzet kedvezőtlen megítélése az ellenség túlbecsülését, a saját csapataink teljesítő képességének pedig a lebecsülését jelentette.

c)-hez. Az 1. és 2. hadsereg között keletkezett kb. 30-35 km. széles hézag csak addig volt veszedelmes, míg az ellenség azt felismeri és kihasználja. A túlzott aggodalmaskodással előnyomuló angolokkal továbbá az 5. hadseregnek ecsetelt állapotban levő csapatjaival szemben ez a nagy hézag nem volt oly felette veszélyes, ha meggondoljuk, hogy azoknak részben a Pt. Morin, illetve a Marneon kellett átkelniük, melyek védelmére két lovas hadtest, 4 vadász zászlóalj szeptember 8-tól a Kräwel dandár, szeptember 9. délutántól még az 5. gyalog hadosztály is rendelkezésre állott. Csak arról volt tehát szó, hogy az ellenséget addig feltartóztassák, míg az 1. hadsereg átkaroló támadása, mely a biztos siker minden reményével kecsegtetett, továbbá a 2. hadsereg balszárnya és a 3. hadseregnek a francia 9. hadsereggel szemben kivívott sikerei az 5. hadsereg hátában is érezhetővé válnak. Legfeljebb tehát csak szeptember 9. és 10-én való kitarásról lehetett szó.

A 2. hadseregparancsnokságnál uralkodó nyomott hangulat azonban azt árulta el, hogy a parancsnokság ideg-ereje nem győzte tovább kitartással s v. Bülow tábornagy szeptember 9-én délelőtt elrendeli a visszavonulást, oly időben tehát, midőn mindkét fél válságos helyzetében egyedül az erősebb idegzet volt a döntő.

Ha a felsorolt döntő okokat mérlegeljük, arra a végső eredményre kell jutnunk, hogy a 2. hadsereg visszavonulásának elrendelésére alapos ok nem volt, így hát azt elhamarkodottnak kell minősítenünk. Utólagosan azonban mindkét fél helyzetének ismerete után könnyű véleményt nyilvánítani. Meg vagyok azonban győződve arról, hogy sem a német legfelsőbb hadvezetőség, sem v. Bülow tábornagy nem ismerték fel ezen elhatározásnak az egész háború tartamára és kimenetelére kiható roppant horderejét. Erről különben alább még lesz szó.

Háborúban saját helyzetünket rendszerint hátrányosabban ítéljük meg, mint az ellenségét, mert csapatjaink állapotát ismerjük, a közletről látjuk azokat a nehézségeket, súrlódásokat, melyek hatásukban érezhetővé válnak. Azonban ha itt esik, akkor ott is esik. Azok a gyarlóságok, melyek az emberi teljesítményeket általában jellemzik, mint a két félnek egyformán sajátjai. Egyedül a saját erőnkbe vetett hitünk, az önbizalmunk élesítheti meg látásunkat, oly képességekkel ruházván fel bennünket, melyek a helyzet jobbrafordulásába vetett biztató reménnyel kitarásra ösztönöznek, vagy önértékünk és erélyünk tudatában kezdeményezésre sarkalnak.

Ezen képességeknek a vezető lelkében nemcsak fokozottabb mértékben kell megenniük, hanem nekik érteniük kell még ahhoz is, hogy azokat alárendeltjeikre áthasonítani tudják. Végeredményben lényegileg tehát minden alárendeltnek úgy kell éreznie és gondolkodnia, mint az ő legfőbb vezetője. Miként a kölcsönös bizalomnak ez az érzés és gondolkodásbeli egység a leghathatósabb biztosítéka, azonképen ez a nagy eredménynek csiráit is méhében hordja.

Azt hiszem, hogy nem járok messze az igazságtól amaz állítással, mintha v. Bülow tábornagy tekintélye és személyi súlya az összes hadseregparsncnokok között a legnagyobb volt. Eltekintve tehát attól, hogy a német legfelsőbb hadvezetőség a harctértől igen távol tartózkodott, s így a való helyzet felől teljesen tájékozva nem lehetett: szinte természetes, hogy az — úgy látszik legalább — ezen legkiválóbb hírben álló hadseregparsncnok elhatározásait mintegy felülbírálás nélkül jóváhagyja. Egyébiránt a következesek beigazolták a német legfelsőbb hadvezetőség részéről elkövetett azon hibát, mely szerint megengedte, hogy az egyes hadsereg parsncnokok cselekvési szabadságukat szinte korlátlanul kiterjesztették még akkor is, mikor azt a cselekvésbeli *összhang elérése végett* a nagy *cél érdekében* a legfelsőbb hadvezetőségnek megkötnie kellett volna. Jellemző egyébként a legfelsőbb hadvezetőségnek e tekintetben fennálló ama felfogása ill. követett eljárása, hogy a döntő hadműveletek küszöbén Hentsch vezérkari alezredesnek a hadsereghez való kiküldetését elégnék tartja azon homályos feladattal, hogy ha a hadseregparsncnokságok a visszavonulásra már parancsot adtak volna, a hadseregek közötti összeköttetés fennmaradására közrehasson.

Ezeket a jelenségeket katonai szempontból egészségeseknek nem minősíthetjük. Az ily módon elkövetett hibáknak hatásuk és következesekben is teljes mértékben érvényesülniök kellett.

Talán nem érdektelen ha v. Bülow tábornagnak az I. hadsereg (v. Kluck) hadműveleteire vonatkozó véleményét, annak feladatára való tekintettel közlöm. Szerinte jobb lett volna az I. hadsereget a Montmirail—Château—Thierry vonalban ettől északra a Marne és Ourcq közé vezetni, tehát a 2. hadsereghez való csatlakozást hátrafelé keresni, mert a hadsereg oldalát így biztosította volna a legjobban. Nem tartom kizárva, hogy v. Bülow tábornagy, eme legjobbnak gondolt megoldás tudatában v. Kluck vezérezredes bármily más, az ecsetelt eljárástól eltérő hadműveletei iránt oly *elfogultsággal* viseltetett, hogy azokat eredményre vezetőnek már elejétől fogva nem tartotta s így azok iránt *bizalommal sem viseltetett* Kétségen kívül merész volt v. Klucknak az elhatározása, ugylátszik azonban, hogy ő saját csapatait és az ellenséget jobban ismerte, semhogy bizonyos kockázat mellett bár, de annál fényesebb eredményt ne készítsen

elő, ill. ne biztosítson. Lehetséges, hogy ez az elfogultság is sietett felemészteni a 2. hadsereg parancsnokság idegeregjét akkor, mikor arra a legnagyobb szükség lett volna.

Ha most még felemlítem, hogy az 1. és 2. hadsereg között keletkezett hézag lezárása végett a Marne folyó hathatós védelme terén még a legszükségesebb intézkedések sem történtek meg, ill. nem hajtották végre azokat, jelesen az összes átjárók felrobbantását, tisztában lehetünk azzal, hogy német részről bizonyos elhamarkodások történtek, mi a *Marne védelem egységes parancsnokságának hiányára* enged következtetni.

Francia részről: Maunoury hadseregének (6) még összegyülekezése előtti megindítása folytán az összeütközésnek már szeptember 5-én be kellett következnie, így tehát annak meglepő fellépése sem sikerült. A tervnek illetékesen való időelőtti elárulása folytán az ellenségnek módjában volt ellenintézkedéseivel az átkaroló szándékot teljesen megghiúsítani. A hadsereg azonkívül még gyenge is volt s nélkülözötte támadásában a zárkózottságot, az angolokkal való összműködés pedig a Marnétól délre teljesen hiányzott.

Feltűnő, hogy a támadás súlypontja a jobb szárnyon (Marne mente) tehát délen volt, holott az átkaroló szárny az északi volt.

Az angol hadseregnél megemlítést érdemel annak túl óvatos, inkább aggodalmaskodó előnyomulása még akkor is, mikor hosszú német gyalogsági oszlopoknak észak, vagyis az Ourcq felé való elvonulását már kétségen kívül megállapították. Az angol hadseregnek akkor, a mozgó háborúban való kevés harcértékét, főleg parancsnokaik gyakorlatlansága miatt, továbbá előzetes veszteségeik hatása alatt a németek jól értékelték.

Amíg a franciák a német jobbszárny átkarolásával akarták a marnei csatát eldönteni, — ez azonban nekik nem sikerült, — addig a döntést a Montmirailtól nyugatra kezdődő áttörés idézte elő és ily módon a franciák általában kedvezőtlen helyzetét várakozásuk ellenére jóra fordította. Ez a „marnei csata csodája”.

Ezt a csatát tehát inkább a németek veszítették el, mintsem, hogy a franciák azt megnyerték légyen.

A marnei csatának abban áll az óriási jelentősége, hogy megdöntötte a németek katonai legyőzhetetlenségébe vetett hitet. A német katonai tekintély kétségtelenül csorbát szenvedett. Franciaország ismét felelősen állt akkor, amikor már azt gondolta, hogy a katonai összeomlás végveszélye fenyeget. Ettől fogva kezdődik ellenálló erejének megszilárdulása s a végső győzelembe is ezen időponttól kezdve bízott.

A Schlieffen gróf lángeszére valló haditervnek elrontása, megfelelő erők hiányában a mindkét szárnyon erősnek lenni akarás, ama téves hitben való ringatózás, hogy nyugaton a

* Csak a La Ferté s Jouarre melletti szükségbeli hidat rombolták el, míg a többi sértetlenül került az angolok kezébe.

döntés már megtörtént és ennek hatása alatt a XI. továbbá a gárdatartalék hadtesteknek a 2. és 3. hadseregtől, vagyis a jobb (döntő) szárnytól való elvétele és a keleti hadszíntérre való elszállítása idézték elő *alapjában* a marnei csatának a németekre nézve szerencsétlen kimenetelét.

Ezért nem teljesedhetett be a német császárnak még a háború kezdetén hangoztatott az a mondása: „Ha a fák lombjai lehullanak, otthon fogtok lenni.”

A németek visszamentek az Aisne-Vesle vonal mögé, hol megkezdődött a végnélküli állásharc s ezzel a háborúnak majdnem négy és fél esztendeig való elhúzódása.

Önkéntelenül is eszembe jutnak a haldokló Schlieffen gróf utolsó szavai, melyek részben a marnei csatára is alkalmazhatók:

„Csekély okok — nagy hatások!”

CSAPATSZELLEM.

Soha sem volt szembeotlóbb a csapat szellemének fontossága, mint a jelen időkben; soha sem kecsegtetett annak kifogástalansága nagyobb eredménnyel, mint most a leszámolásra várás idején; soha sem nyújtott megkapóbb példákat a történelem a megbízhatóság értékére nézve, mint az elmúlt nagy háborúból; soha sem alkalmasabbakat a hitványságra, becstelenségre, mint némely ellenségünk harctéri és azonkívüli magatartásában. És ha mindezen tanulságokat még sem fordítanók saját hasznunkra, ha ismét csak beévnők azzal, hogy a feledés fátyolát borítjuk a dicsőséges, de keserves múltra: irányozzuk tekintetünket a háború után következő szomorú időkre, hogy legalább azokból tanulhassuk meg az egészséges közszellem hiányának a csapat szellemére kiható rothasztó hatalmát s annak eredményeit.

Miért oly időszerű a csapat szellemének hazafias irányban szinte mámoros kifejllesztésének szükségessége éppen most?

Azért, mert ezer éves magyar Hazánk két harmad részét aljassággal s árulással rabolták el tőlünk, kiket ily módon csak becstelenséggel juttathattak az anyagi lét koldus fokára;

azért, mert véreinktől erőszakosan elszakítottak bennünket. Azokat pedig a vad megfélemlítés legkíméletlenebb eszközeivel sanyargatják és üldözik;

azért, mert Csonka Magyarország fiainak szellemi és anyagi fejlődését létfeltételeik természetellenes megszorításával megakadályozzák;

azért, mert méltatlanok lennénk öseinkhez fajunk és nemzetünk történeti hagyományaihoz és hivatásához, ha rabok módjára tartósan eltűrnők e vérlázító igazságtalanságokat;

azért, mert az egész nagy háború tartama alatt becsületes hűségünkben folyóan mi áldoztunk a legtöbbet s amellet még éppen azok becstelen gyávasága miatt szenvedtünk legjobban, kiknek vitézsége (?) a győzelem *biztos* tudatában csak a *védte- lenekkel* szemben nyilvánult meg.

Egy szóval azért a fájdalomért, mely eltölti szívünket a becsületesség és a hűség és a vitézség ilyen keserűséggel teljes, de bosszút lihegő, igazságtalan jutalmáért.

„Az nem lehet, hogy annyi szív
Hiába onta vért,
S keservben annyi hű kebel
Szakadt meg a Honért!”

A hatalom erőszakkal mindent elrabolhat tőlünk, csak egy felett *nem* rendelkezhetik: a *szellemi* és *erkölcsi világ* erői és eszközei felett.

A nemzeti hadsereg szellemét tehát ezen világokból származó erőkre kell alapítanunk.

Nem szabad e téren illúzióknak élnünk, tehát önmagunkat megcsalnunk. Azért kell önmagunk iránt *becsületesen szigorúaknak* s *őszintéknek* lennünk. Hát mikor akarunk ilyenek lenni, ha most nem?!

Hindenburg tábornagy írja: „Aus meinem Leben” című, a nagy háború után megjelent művében, hogy az a tény, mely szerint a gárda 1870. VIII. hó 18-án a Sz.-Privat előtti órák hosszant tartott rettenetes válságot győzedelmesen kiállotta: a csapat szellemének fenti erőkből való táplálkozására vezethető vissza. *Augusztus 18-ra való visszaemlékezés hatalmas s felemelő érzésének az egész német hadseregre nézve döntő jelentősége volt a nagy háborúban.*

Ilyen, sőt még különb válságokon azonban mind a német hadsereg, mind mi a nagy háború folyamán igen gyakran átestünk.

Íme látjuk tehát, hogy a gárdának ez az önmegtagadásig szívós magatartása még 50 esztendő múlva is mily példaadó hatással van a hadseregre, ha emiitett magatartásban megnyilvánuló szellemet következetesen átplántálja a fiatalság lelkébe és azt következetesen az egész hadsereg közkincsévé teszi.

Vajjon mi a nagy háború bármely hadszínterén nem tekinthetünk-e vissza dicsőségesebbnél dicsőségesebb haditényekre?

Mi az oka s egyszersmind a rejtelmes titka ezen sikereknek a számbeli túlerő a nagyobb technikai felkészültség s magunkra hagyatottságunk ellenére?

Erkölcsei fölényünk, melyet őseinktől öröklött *vitézségünk* alapított meg s az a *történeti hagyomány* szentesített, melynél fogva ezt az Istentől megáldott földet annyi veszély és balsors után ezer éven keresztül birtokunkban megtartottuk.

A világháború katonai sikerein felépített *erkölcsi képességeinkkel*, melyek főként *önbizalmunk* és *önérzetünkben* jelentkeznek, kell elrabolott Hazánkat újra visszaszerezni. Ezt, mint a hadsereg szellemében képviselt erőt, nemcsak a hadsereg minden egyedében kell nagyra fejleszteni, hanem a nemzet egyetemében is egy *egészséges közszellem* és *közérzületté* kialakítanunk.

Minden hazáját igazán szerető magyarnak ez legyen az önmaga iránti büszke *kötelessége*, mellyel az arra hivatottak munkáját megkönnyíti.

Természetes, hogy *e törekvést a tetemre hívott bosszú érzése csak növelheti.*

Igaz, hogy nincs fegyverünk, melyeket elrablott tőlünk a háborgó lelkiismeret félelme, de van *magyar szívünk* s benne *nemzeti eszményünk*, melynek erélye a legnagyobb nehézségek között is diadalmaskodik.

Mert feltámad még a magyar!

Ez a hit, ez a csüggedetlen reménység töltse be a mi lelkünket s fejlessze szilárdná és megbízhatóvá hadseregünk leghatásosabb, tehát legerősebb harceszközét, annak szellemét. Előre csak akkor mehetünk! A siker *utólag* szentesíti az eszközöket is . . . Ezt is ellenségeinktől tanultuk.

A CSAPATVEZETÉS ÉS KIKÉPZÉS ÖSSZHANGJA.

A győzelem kivívásának két egyforma jelentőségű tényezője van u. m. a vezetés — főként a felsőbb vezetés — megrendíthetetlen szilárdsága és a csapat hadjértéke. Amíg a *csapatvezetés* sikere a *rátermettség* és a *szerencse* kedvező összetalálkozásában rejlik, addig a csapat hadiértéke annak a *háborúra való előkészítésétől* és a *harcra való kiképzésétől* függ.

Rátermettség! Mit értünk mi ez alatt az összfogalom alatt a csapatvezetés szempontjából? Bizonyára *nem a tudományt egyedül*, hanem azt a képességet is, mely annak nyomán alkotni tud, továbbá azt a képességet, mely a szerencsét nemcsak észreveszi, hanem annak kihasználásához is ért. A tudománytól az alkotásig azonban még elég hosszú az út. Ez az út a *jellemerő gránit szikláival* van kiköveztve. Ismét egy kemény feltétel. Jellemerő egyenlő a *talpig férfiú* fogalmával, utóbbi pedig szellemi, erkölcsi és fizikai képességeink összhangzatos kiművelésével. Az ismeretek sokasága tehát még korántsem elég, azoknak a csapatvezetés szempontjából olyan alkalmazása a fontos, mely alkotni is tud és ilyenformán a csapatot a győzelem útján előbbre viszi, — sőt ez utóbbit vele el is éreti. Ez az utóbbi szempont ma *kétszeresen fontos*, midőn *számra nézve nagyobb és technikai felkészültség tekintetében összehasonlíthatatlanul erősebb ellenségeinket kell kicsiny, kiképzetlen és felszeretlen hadseregünknek nemcsak ellensúlyozni, hanem le is győzni.*

Az alkotásnak első eszköze az *akaraterő*. Ez minden tettek *lélektanilag a fő alkotórésze*. Ezt kell tehát mindenekelőtt erősíteni és edzeni. Mennél szilárdabb az, annál nagyobb az erély és lendület is, mellyel elhatározásunkat tetre változtatjuk. Kétségtelen, hogy akaraterőnk annál szabadabban fejlődhetik, mennél *függetlenebb a szellem*, mert ez csak ebben az állapotában lehet *elfogulatlan* a helyzet iránt, *cselekvési szabadsága* tehát csak akkor van *biztosítva*. A szellemi függetlenség elérése végett igen fontos az *idegrendszer épségben tartása*, mely szerint az minden külső befolyás ellen nyugalalmát a szellemi erő akadálytalan kifejlészthetése és működése érdekében megóvjá. Elvitázhatatlan, hogy mi rátermettségünk, szabatosabban meghatározva,

szellemi függetlenségünk ellen különösen három irányban vétünk u. m. a) harcászati túlképzettségünkkel,

b) önbizalmunk hiányával és végül,

c) a sémák keresése és alkalmazásával.

a)-hoz. Csodálatos, hogy valamely harcászati alapelvet mi mennyire megdönthetlennék tartunk, pedig a harcászatban mindig egyformán *érvényű*, úgyszólván tehát megdönthetlen *alapelvek* nincsenek is. Aki a nagy háborút nyitott szemmel és gondolkodó fejjel átélte, annak azt kellett tapasztalnia, hogy Napoleon mondása szerint a háromnegyed részben *erkölcsi természetű* ténykedések és eredmények nem igazodnak harcászati alapelvekhez. Ellenkezőleg ezek mindig az elért eredményekből vezetődnek le, melyek nagyobbrészt erkölcsi természetű cselekmények következései. Minden harcászati eredményt tehát *óvatosan* kell megvizsgálnunk és tartózkodnunk kell azokból mindjárt egyszer s mindenkorra *érvényes következtetéseket* levonni. Sokkal fontosabb minden egyes esetet, annak különleges jellege szerint elbírálni tudni. Ekkor azonban azt fogjuk tapasztalni, hogy minden eset más, melyben a legegyszerűbbet, a legtermészetesebbet kitalálni mindig a legnehezebb lesz. Hiszen már Napoleon megírta Soult-nak: „Soha sem szabad *kitalálni akarni*, hogy az ellenség mit fog tenni. Az *én tervem mindig egyszerű marad.*”

Kétségtelen, háborúban igen nehéz magunkat függetleníteni bizonyos harcászati elvektől és szabályoktól, különösen olyanoktól, melyek bár tévesek — de *meggyőződéssé* váltak bennünk. Gourgand szerint Napóleon azt mondta volna, hogy háborúban mindenek előtt egészséges, józan emberi értelemre van szükség. A tábornokok akkor követik el a legtöbb és legnagyobb hibákat, ha *szellemesek* akarnak lenni, vagyis ha *mindent a legjobban akarnak* végrehajtani. Hozzáteszi továbbá még, hogy a legegyszerűbb mozdulatok a legjobbak. Más alkalommal pedig: Háborúban nem azon múlik a siker, hogy mindent *kifogástalanul* cselekedjünk, hanem már az is elég, ha *viszonylag kevesebb hibát* követünk el mint az ellenség. A mi harcászatilag túlképzett szellemünket mindig fogva tartja valamely harcászati szabály vagy eszme és e miatt sokan a legegyszerűbb igazságot sem ismerik fel. Ekkor követik el ezek háborúban a legnagyobb hibát t. i. elpazarolják a soha sem pótolható időt és elszalasztják a legkedvezőbb alkalmakat. Mert jegyezzük meg jól, hogy háborúban bármely eszélyesnek látszó cselekményt *nem szabad lehetetlennek* tartanunk mindaddig, míg azt végrehajtani meg nem kíséreltük és mindazt meg kell próbálnunk, amiről azt hisszük, hogy végrehajtható. Amiképp azonban nem szabad valamiről azt hinnünk, hogy lehetetlen, éppen úgy *nem szabad* azt sem feltételeznünk róla, hogy *természetes*.

Ha tehát megváltozhatatlan általános harcászati szabályok háborúban nincsenek, ha ott sem lehetetlenség, sem természetes-

ség nincs: feltehetjük azt a kérdést, mi módon ellensúlyozhatjuk harcászati túlképzettségünket? Erre a kérdésre Moltke szavaival felelek t. i. minden konkrét esetben a *józan ész követelte legcélszerűbbet* kell cselekednünk. Ahoz pedig, hogy ezt eltaláljuk, *egyszerű és természetes gondolkodásra* van szükség, továbbá a tudás által támogatott ítélő erőnk azon fokára, mely minden esetet ennek *jellegetessége* szerint tud átgondolni és mérlegelni.

Mikép látjuk tehát bármely harcászati elhatározásunk vagy ténykedésünknel *harcászati túlképzettségünk* inkább kerékkötője a mi rátermettségünknek, tehát éppen megakadályozója a sikernek, mert elvon a lényegtől t. i. a természetes és egyszerű gondolkodáson alapuló *ítélőképességünk* kifejlésétől.

b)-hez. (Önbizalmunk hiánya.) Következétesen állítom, hogy a legtöbb ember nem ismeri mindaddig teljes erejét, míg egy nagy felelősség vagy szükségesség azt életre nem ébreszti, a maga teljes valóságában ki nem bontakoztatja. Vagy vakon vállalkozik mindenre, kizáróan a szerencsében bízva, vagy önmagában egyáltalán nem bízva, — hamar elcsügged, mert minden felelősségtől irtózik. Ez a szenvedőleges lemondás szellemi függetlenségünkről pedig éppen a csapatvezetésben nincs a helyén. A vezetésben szerencsejátékot játszani a mások életével semmi körülmények között nem lehet, nem szabad. Azt az eljárást nem nevezem annak, midőn egy erkölcsileg és egy szellemileg kétségtelenül fölényben lévő vezetés és a csapat magasabb hadiértéke bizonyos esetekben a kívánatosnál szándékosan többet kockáztatnak csak azért, hogy gyorsabban érjenek el eredményt. Az érték öntudatának ily módon éreztetése inkább *túlzott fokú önbizalom*, de semmiesetre sem szerencsejáték, mely éppen a tehetetlenség, jellemgyengeség és a fegyelmetlen csapat kalandvágyának a kifolyása.

Harctéri tapasztalásaim, továbbá tisztikarunk általános ismerete alapján sokkal inkább állítom, hogy *önmagunkban azért nem bízunk, mert nem ismerjük képességeinket*. Nem vetjük magunkat szándékosan alá minden kínálkozó próbának, ellenkezően kibúvunk alóluk, mert ez *kényelmesebb*. De az is lehetséges, hogy némely esetben főként azért, hogy esetleges rátermettségünk érzett hiányát el ne áruljuk.

Nem tudom valószerű alapon elképzelni, hogy valakinek *önbizalom nélküli vas akarata* legyen. Minekutánna pedig oly kevés erős akarató férfiú van nálunk, természetes, hogy önbizalma is csak ugyanannyinak lehet. Jól jegyezzük meg, hogy az önbizalom hiánya vagy a tudatlanság, vagy az alkotásra képtenség kifolyása, de lehet mindkettőnek kedvezőtlen összetalálkozása is. Az önbizalom hiánya tulajdonképpen *önlealacsonyítás*, mert két oly szembetűnő ismertető jele van, mint a *csüggettség* és *irtózás a felelősségtől*. E két utóbbi az eredménynek sokszor veszélyesebb ellensége, mint a tulajdonképpeni képtelenség. Ahhoz tehát,

hogy szellemünk függetlenül működhessen, szükséges összes erőinknek *elfogulatlan* megismerése és kifejlesztési tudása. Csak ebben az esetben állíthatja be azokat erős akaratunk szellemi függetlenségünk szolgálatába. Ez pedig semmi egyéb, mint önerőnk tudata, más szóval *önbizalmunk*. Az önbizalom összes képességeink elfogulatlan megismeréséből származván, ebből az következik, hogy annak összes képességeink felett uralkodnia is kell tudnia. Íme a *meggyőződés* erejének a magyarázata, mely előidézí az, hogy mások is hígyjenek nekünk és bízzanak bennünk. Az önmagunkba vetett ingatlan hitünk megsemmisíti az eredmény, a siker legelszántabb ellenségeit t. i. a félelmet, a kételyt, az ezekből folyó ingadozást és irtózást a felelősségtől. Az önbizalommal párosult vasakarát pedig *határozottá, erélyessé* teszi a férfit minden olyan akadály legyőzése körül, melyek céljainak megvalósítását gátolják.

A csapatvezető *önbizalom* és *vasakarát* nélkül semmi egyéb, mint a véletlen játékszere. Nem előidézője a körülményeknek, hanem azok rabja. Neki kell az eseményeket irányítani. A nagy számbeli túlerőt kiegyenlítő *erkölcsi fölénynek az önbizalom és a vasakarát a szilárd alapja. Ez a kettő hozza létre a kezdeményezést, melynek egy számbelileg túlerős ellenséggel szemben oly döntő jelentősége van.* Hiszen gondoljuk csak meg, az emberi természet mennyire hajlandó a hibákra, tévedésekre. Már pedig minden haditénykedés oly sok gyengeséget rejt magában, annyira magánviseli a bizonytalanság és a tökéletlenség próbakövét, hogy a kezdeményezéssel mintegy matematikai biztossággal számíthatunk az ellenségnél ilyen gyengeségre bukkanásra. Egyedül ebben rejlik annak győzedelmes ereje. Vagy talán nem igaz az, a mit hadítapasztalásából mindenki tudhat, hogy halandó emberekkel szemben *nem annyira* valaminek a *helyessége* a döntő, mint inkább a végrehajtás *kíméletlensége*?! Es a hadtörténelemből nem tudjuk-e azt, miként Napóleon sikereinek a titka az elhatározás és végrehajtás *gyorsaságában*, továbbá a végrehajtás eszközeinek *kíméletlen alkalmazásában* állott?! Vajjon mindez nem az önbizalom mértéken felüli nagyságában leli-e a magyarázatát?!

Mennél jobban bízom tehát önmagamban, annál inkább *ismerem képességeimet és annál inkább tudom ezeket érvényre is juttatni.* Ez pedig szigorúan megköveteli, hogy tehetségemet teljesen a meglevő helyzet elfogulatlan megítélésének szentelhessem, ily módon annak *sajátságosságát* kitalálva, *valami célszerűt*, ezt azonban *idejében és kíméletlenül* hajtsam végre.

c)-hez. (Sémák keresése és alkalmazása.) Volt nekem egy hadosztály parancsnokom, aki még százados koromban megtartott egyik előadásomat a következő véleménnyel hagyta jóvá: „A vezetés pillanatokról függ és éppen ebben rejlik a művészet. Ezt mondtam én mindig, eredményt csak ekképen lehet elérni.”

Sokszor eszembe jutott ez az írásba adott véleménye annak a kiváló katonának, mert én bizony a pillanat behatása alatt az adott helyzet szerinti elhatározásokból folyó intézkedéseket, — tehát nem az ellenség magatartásának kitalálásán alapuló, nekünk eleve is tetsző és kellemes, mondhatnám elfogult előítéleteken nyugvó intézkedéseket — azóta is keveset hallottam vagy olvastam. Miért van ez? Mert megszoktuk a példák, a sémák keresését és alkalmazását. Ez pedig — tessék elhinni — nem annyira a gondolkodás lustaságát jelenti, mint inkább a harcászati túlképzettségünk és önbizalmunk hiányából folyóan a gondolkodásra való képtelenséget, melyhez még sok esetben az idegrendszer kimerülése is csatlakozik. A séma megbénítja a szellemi erők működését és az emberben amúgy is meglevő lustaságra való hajlandóságot, vagy ha tetszik, tehetetlenséget neveli nagyra. A séma egyenlő a harcászatban az előre intézkedéssel, mely az események lefolyását oly képpen képzei, a mint én azt szeretném, vagy magamra nézve az előnyös volna. A séma hatása alatt bizonyos szellemi merevségre vagyunk kárhozhatva, mert a már beült helyzetből magunkat nem szeretjük kizökkeníteni, ilyen formán tehát azt a *való helyzetre ráerőszakoljuk* és csupán a kényszer behatása alatt változtatunk azon. Evvel pedig egyszersmind kimondottuk, hogy a kezdeményezést is kiadtuk kezünkől. A séma alkalmazásával tehát egy szenvedőleges, alapjában akaratnélküli ellenséget merészelnünk feltételezni, melynél annál nagyobb lesz a meglepetésünk, mennél erélyesebben és céltudatosabban dönti az halomra elfogult előítéletekre alapított számításainkat. Jegyezzük meg jól, hogy az ellenséggel való összeütközésnél a csapatvezetésből folyó minden eljárásunk inkább a *pillanat közvetlen benyomásaiból keletkezik, mint egy tudatos szellemi munkából*. Ezért kell a harcászati szabályzat 630. pontja szerint találkozó harcban a csapatvezérnek, amennyire csak lehet *elől* megválasztania harcálláspontját, hogy *személyes figyelés* alapján már kezdettől fogva kellő befolyást biztosítson magának az ütközet menetére és gyorsan nyerhessen támpontokat további elhatározása számára. Mivel pedig előrelátható ellenségeink mind számra, mind pedig fegyverzetre nézve fölényben vannak rajtunk és ezt a fölényt nekünk ugyancsak harcászati szabályzatunk értelmében *mozgékony* és *meglepetéssel* lehet, sőt kell is ellensúlyoznunk: a *mozgó háborúnak minden áron fentartására kell törekednünk*. A „*minőségbeli jobb*”-nak, vagyis az *erkölcsi és szellemi fölény* érvényrejuttatásának *itt* nyílnak Jialás alkalmi. Ez a szempont pedig teljesen kizárja a sémához igazodó csapatvezetőknek a nevelését. A háborúnak igazi légköre Clausevitz szerint a bizonytalanság, a testi megerőltetések és szenvedések, továbbá a súrlódások, melyek a mozgó harcnak még fokozottabban az elemei. Ezeket kizáróan a vezető szellemének *vasakarata győzheti le. A mindent lenyűgöző szilárd*

akaratomnak vezetőkbe belenevelése terén kell nekünk messze legelől járnunk. Ez pedig semmiféle sémát nem tűr meg, mely az ő független szellemét megkötni akarná. Ő *önmagából akar termelni*, nem pedig kitermelt és közprédára bocsájtott teljesítményeken élésködni. Minden elfogultságtól mentesen és mindenre kész körültekintéssel iparkodik független szellemét alkalmazni. A vezető szellemének ez a rugékonysága biztosítsa részére nemcsak a helyzethez való villámgyors alkalmazkodnitudást, hanem *erős akaratú és gyors elhatározó képességgel párosulva a kezdeményező erőnek meglepetéseket előidéző kíméletlen hatalmát is.*

És most ismét csak Napóleonhoz fordulok, akinek az volt az elve, hogy minden kínálkozó alkalomból hasznot merítsen. Saját kis viszonyainkra alkalmazva ez annyit jelent, hogy háborúban a legkisebb eredmény is abszolút eredmény, mert új harcászati helyzetet teremt, melynek minden, főként erkölcsi természetű előnye annak az oldalán van, akinek azt kivívnia sikerült. Ezeket az előnyöket azonban ki kell használni tudnia, különben veszendőbe mennek.

Kérdezem most, hogy egy séma kedvelő, egy utánczó, hogy tudja ezeket az előnyöket meglátni és azokat kihasználni? Ebből pedig az következik, hogy *öntudatos, önállóan gondolkodó és cselekvő jellemeket nevelni különösen ma sokkal fontosabb, mint a harcászati kiképzés*, miért is ne tévesszük szem elől, hogy *egy harcászati hibák felett elsiklani sokkal kevésbé ártalmas, mint az alárendelt önállóságot és cselekvő-kedvét aláásni.*

A séma szerinti eljárás semmi egyéb, mint utánczás. Már pedig utáncolni mindent inkább lehet, csak harcászati eredményt nem. Mert mennél jobban eltávozol önmagától, azaz másokat utánczó — tekintettel az utánczó csüggedő és gyenge jellemére — annál kevesebb eredményt is fogsz elérni. A teremtő erőnek belülről a lélekből kell fakadnia, nem kívülről. A lélek ismeri fel azokat a sajátságoségeket, melyek kihasználása mellett fejlődni, alkotni lehet, míg az utánczás gyengésséget, végeredményben balsorsot, halált jelent. Már az a tudat, hogy minden tettemre egyéniségem bélyegét nyomom, tehát nem vagyok utánczó, nagy erőforrást jelent számomra és *önbizalmamat emeli.* Hiszen oly jól eső érzés az, midőn képességeimmel a *siker biztos reményében függetlenül* tudok rendelkezni, midőn akaratomnak hozzáférhetetlenül korlátlan ura vagyok.

Sokan a hadtörténelmi példákat szeretik felhozni eljárásuk helyességének az igazolására oly értelemben, mintha azokat más alkalommal is utáncolni lehetne és kellene. Ez igen téves felfogás. A hadtörténelmet nem szabad példagyűjteménnyé lealacsonyítani, hogy azokat egyszerűen csak utáncozzuk. A hadtörténelem a múltak tapasztalásait tartalmazza. Ezekből tehát *okulást, ösztönzést* kell mentenünk, *nem pedig örökérvényű szabályokat.* Azo-

kat a tapasztalásokat előbb gondosan fel kell önmagunkban dolgoznunk és ehhez képest *óvatosan* ki kell válogatnunk azokat a lehetőségeket, melyek a *megváltozott viszonyokra* való tekintettel alkalmazhatók. Hiszen a hadviselés elemei szinte gyökeresen megváltoztak. Éppen annak kell tehát elfogulatlan mérlegelés tárgyának lenni, hogy *mi és hogyan* valósítható meg, mindég szem előtt tartva azt, amit Napoleon mondott, t. i. háborúban minden eredmény háromnegyed része erkölcsi tényezők folyománya, az erkölcsi világban pedig eleitől fogva lehetetlennek tartani semmit sem szabad.

Óva intek tehát mindenkit attól, hogy haditapasztalása szerint, bármiként is végződött vállalkozásából levont tanulságokat jövőben minden körülmények között mértékadónak tekintse, miként azt egyik szemlémen tapasztalni alkalmam nyílt. Az eszközölt megoldás csak egyik volt a sok közül, mely hogy jól sikerült, az inkább az ellenség elkövetett hibáira vezethető vissza. Máskor az más viszonyok között talán nem járna eredménnyel, íme itt is rögtön az a jellemző *sajátság* tűnik fel, melynek célszerű kihasználásán az eredmény múlt. Ennek a *sajátság*nak az azonnali *felismerése* sokszor a szerencse dolga, a legtöbbször pedig szellemi függetlenségünk alkotó erejének a kifejtyása.

Még egypár szót az *idegrendszer épségének* akarok szentelni, mint amely természetes és elengedhetlen feltétele marad az erkölcsi és szellemi erők egymást kiegészítő, összhangzatos megnyilatkozásának. Mindenek előtt a nyugalom és az önfegyelmzés játszik e kérdésben a főszerepet. A nyugalom többé kevésbé vérmérséklet dolga, amelyet szükség esetén az önfegyelm szabályoz. A nyugalom az egyéni képesség és a vállalt feladat közötti helyes aránynak megbízható kifejezője. Mintegy hű tükré a csapat vezér erkölcsi és szellemi világának, állása betöltésére való rátermettségének, mely a tisztábanlélet mind a saját egyéniségével, mind a feladat és az abból folyó felelősséggel meggyőzően elárulja. Mennél természetesebb alapon nyugszik a nyugalom — vérmérséklet és ép idegrendszer — annál jobb, jóllehet az önfegyelmzéssel sokat elérhetünk e téren.

A nyugalomnak az idegesség az ellenlábasa, mely leginkább a türelmetlenségben, következetlenségben és az izgatottságban nyilvánul meg kétségtelenül a legrosszabb hatással nemcsak a környezetre, hanem a csapatra is. Ez oknál fogva nem türte meg Hindenburg törzsében az ideges embereket. Hiszen az a szellem, melyet a csapatvezér testesít meg, önkéntelenül átragad környezete révén a csapatra is. Ha magatartása *nyugodt és biztos*, ez az *erő öntudatát*, az *önbizalmat* jelenti, tehát a csapat bizalmát fokozza vezetőjéhez és annak teljesítményeit növeli. A mai, az életet mintegy kiélni siető hyperaesthetikus korban kétszeresen fontos a jellemerőnek oly szilárdá kiművelése, mely

az idegrendszer ártó befolyásainak nemcsak *ellentállani* tud, hanem annak *edzését* ésszerű testnevelés, hygienikus életmód és nem utolsó sorban az egészséges táplálkozás útján még elérni is képes.

Ily módon válhatik tehát idegrendszerünk megbízható közvetítőjévé a mi lelki életünknek, melyre szellemi függetlenségünk útján nyomhatjuk rá a mi egyéniségünk, közelebből a mi vezetői képességünk jellemző bélyegét.

Ezek volnának tehát a rátermettségnek fő tényezői, helyesebben mondva azok az akadályok, melyek csapatvezetői képességeink kifejlesztését, ha nem is mindenkor egész teljességükben, — jóllehet azok egymással okozati összefüggésben állanak — megakadályozzák, *illetőleg* idegrendszerünk épségének vezetői képességünkre gyakorolt előnyös hatását feltüntetik. Természetesen mindezzel nincsen kimentve a vezetői rátermettségnek minden alkotó eleme. Hiszen csak azt a jósoló képességet, azt a divinációs erőt említtem fel, melynek az ellenséggel összeütközésünkkor főként találkozó harcban a *gyors elhatározás* keletkezésénél, éppen a *meglepetés* szempontjából oly nagy jelentősége van. Az a nagyfokú bizonytalanság, melynek hatása alatt gyors elhatározásra kell jutnunk, arra utalja a vezetőt, hogy *csekély jelekből biztosan tudjon következtetni*, mi mellett ha még önmagában és csapatjában is bízunk, elhatározásában az ellenséget meg tudja előzni, tehát a *kezdeményezést* is magához fogja ragadni. Mindebből pedig az következik, hogy a rátermettséghez az *éles megfigyelőképesség* is tartozik, mely a cselekményeket mellék jelenségeikkal együtt keletkezésüktől fogva nyomon tudja kísérni. Ebből önként folyik, hogy annak bekövetkezését is jóval előbb látja meg, tehát a helyzetet meglepetés céljaira ügyesen kihasználhatja. Eképp lehetnek *kis okok nagy hatásoknak az előidézői*.

Képességeinknek többszörös kipróbálása nemcsak arra tanít meg bennünket, hogy mit tudunk, hanem rávezet arra a nagy igazságra is, hogy *nem azok a tanulságok a legértékesebbek, amelyeket másoktól készen kapunk, hanem azok, melyeket egyéniségünknek megfelelően mi magunk alkotunk meg és fogadunk el olyannak*.

Mivel pedig a csapatvezetés sikere rátermettségünkön kívül még a szerencsétől is függ, mindenképpen törekednünk kell arra, hogy ennek kisebb nagyobb kedvezéseit ne csak észrevenni tudjuk, hanem azok előkészítéséhez is értsünk, sőt azokat kimélyítve nagyobb sikerek kuforrásaivá is tehessük. Ezért mondja Moltke, hogy a szerencse *tartósan* mégis csak az arra érdemesnek kedvez. Háborúban a szerencsének sokkal nagyobb a fajsúlya, mint a békeviszonyok között. Háborúban már azt is joggal nevezhetjük szerencsének, ha életben maradtunk, hát még ha valamely vállalkozásunkat siker koronázza, mely *annyi véletlentől* és

számtalan esélytől függ. Az erős akarat még a szerencsétlenségek Symplegadjai között is kiharcolja a megérdemlett szerencsét.

A nagy háború tanulságai szerint ma fontosabb, mint valaha, *öntudatos, önállóan gondolkodó és cselekvő jellemeket nevelni*, mint a harcászati kiképzés. A jogos önbizalom lesz ennek a nevelésnek a *gyümölcse*, mely számúzi a sémákat, mert önmagából termeli ki azokat a szükségleteket, melyek a *főlényes vezetés* révén a győzelmet biztosítják.

Jegyezzük meg jól, hogy *minden csapat úgy harcol, amint azt vezetik.*

A CSAPAT HADIÉRTÉKE.

Elvitázhatlan tény, hogy a magyar csapatok óriási *hadiértéket* rejtenek magukban, csak érteniök kell minden rendű és rangú parancsnoknak ahoz, hogy ezt az, értéket *kiműveljék*, az ellenség előtt pedig, hogy *kihasználják*. Én, bár sok jó akaratral találkoztam e téren, ahoz azonban, hogy az útjainkban feltornyosuló akadályokat sikeresen legyőzzük, kevés a jóakarata, ide a *magyar lélekkel beható foglalkozás* szükséges, hogy sajátserűségeit megismerjük és ily módon erejét a maga *teljességében* kifejleszthessük. Mindent el kell e téren követnünk, hogy csapatainkat az ellenség túlnyomó ereje és technikai felkészültségének kiegyenlítése végett a *minőségbeli legmagasabb fokra* emeljük. Ez az a nagyjelentőségű békemunka, mely eredményeit az ellenség előtt fogja megteremteni és csillogtatni. *Ma egy hadsereg harcszerű kiképzését a fegyelmezett, talpig férfiúvá nevelés alapkövére kell felépítenünk.* Ez a nevelés pedig mindenekelőtt azt követeli, hogy a legutolsó honvéd is *öntevékeny* legyen és a *felelősséget szívesen vállalja*. Ez a fegyelmezett talpig férfiúvá nevelés (Manneszucht) tehát ne tegye tönkre a jellemet, ellenkezően erősítse azt.

Mindenekelőtt mindenkinek tisztában kell lennie avval a céllal, hogy

a) az *erkölcsi nevelésnek* ezt a magas fokát *miért* kell követelnünk?

b) Minden honvédet az igazságos *bosszú* érzésének kell áthatnia, mely akaratát és törekvéseit a történelmi Magyarország helyreállítása iránt megedzi, megacélozza. Végül pedig szükséges, hogy

c) belé fegyvernemének a büszke *öntudatát* neveljük.

a)-hoz. Az emberi önérzettel együtt jár, hogy valamit nem szeretünk minden meggondolás nélkül magunkévá tenni. Ha ismerjük valaminek a célját, képességeinket is készebbek vagyunk a cél elérésére rendelkezésre bocsátani. Minden honvédnek be kell látnia, hogy nemzetünk létéért folytatott *önfenntartást* küzdelmében a bennünket övező, viszonylagosan sokkal erősebb és jobban felszerelt ellenséggel szemben csak úgy tudunk megállani,

ha egyedenként, legalább is annyival érünk többet, amennyivel ellenségeink nálunk számbelileg erősebbek. A nagy háborúból számtalan példa bizonyítja, hogy ezen tudat felébresztéséhez az erkölcsi alap kétségtelenül meg van. Ezt tehát a nevelés céljaira ki kell használni. Hogy is mondja csak Zrínyi: „Ha azért hadakozás volna, nem tíz, tizenkét ezer embert kellene felfegyveroznünk, hanem *az egész nemzetünket* jó módjával, mert az olasz példabeszéd mondja: erő ellen erő kell, és ha nem is számmal, de *virtussal, vitézséggel* kell megelőznünk ellenségünket. „A lakatnyákban kiaggatott vitézi tetteket tartalmazó, úgyszintén ősi vitézségünket hirdető történeti képek alkalmas eszközül szolgálnak a nemzet alapjellemvonásának felelevenítésére és ébrentartására, csak érteni kell azokhoz megfelelő magyarázatokat fűzni. Az erkölcsi nevelést azonban olyképpen felfogni, amint én azt egyik helyen tapasztaltam, hogy t. i. a gyakorlat közben engedélyezett tíz perces szünetet Rákóczy és Tököly szabadságharcának egyszerű minden lélek nélküli előadására fordították akkor, mikor a hallgatóság között *két vitézségi éremmel bíró*, tehát a nagy háborút részben átélt honvéd volt: ezt az erkölcsi nevelést teljesen céltévesztettnek tartom. Lehet-e ezen egyébként csodálkozni akkor, ha az előadó a Ludovikát legutóbb végzett hadnagy volt. Természetes, hogy ennek a vitézségi kitüntetések iránt nagy érzéke nem lehet, hiszen hiányzik hozzá a tapasztalás, mellyel egy vitézi tettet utánzásra serkentő módon méltányolni tudna. Most pedig joggal azt kérdezhetné valaki, hogy miért nem éreztették befolyásukat az előjárói arra a tapasztalatlan sok jó akaratot eláruló hadnagyra? Hiszen nekünk gyümölcsöztetni kell tudnunk azt az erkölcsi képességünket, melyet egy évezrednek oly sok dicsőség és véráldozattal teljes küzdelmei fejlesztettek ki bennünk a vitézségnek bámulatot és tiszteletet keltő fokára. Ennek az alapja pedig a *kötelességtudáson és tekintély tiszteleten felépült hazafias szellem és becsületes keresztényen meggyőződésen alapuló fegyelem*, melyet a hadseregben meghonosítani mindenkinek a *leglelkiismeretesebb kötelessége*. A halálfélelmet is csak a szenvedély tudja sakkban tartani, ezt a *szenvedélyünket kell tehát a kötelességteljesítés terén kifejlesztetnünk*. Kevés szenvedéllyel ezen a téren valami nagyot soha sem alkothatunk. Meg kell értetnünk minden honvéddel, hogy a *vitézi tett semmi egyéb, mint a kötelességteljesítés hatványozott foka*, mellyel képességeihez mérten a hazának és önmagának tartozik mindenki.

Ha már most havonként a büntetési jegyzőkönyveken végig nézek, szinte elszorul katona szívem annak a lelkiismeretes megállapításán, *hogy kötelességteljesítés terén felfogásunk még milyen kezdetleges*. A fenyítések minden magyarázatnál világosabban beszélnek. És ha még meggondoljuk, hogy azok indító oka igen sok, — ha nem a legtöbb — esetben az *iszákosság*: tisztán áll

előttünk az irány, melyben rendelkezésre álló eszközeink *kíméletlen alkalmazásával tántoríthatatlanul haladnunk kell*.

A hazafias szellem másik pillére, a *tekintély tisztelet* Minden előjárónak arra kell törekednie, hogy ne csak a szolgálati állása után illesse őt meg a kellő tisztelet, hanem az *első sorban személyének szóljon*, melyet ő *erkölcsi és értelmi fölényénél fogva* kiérdemelt. Tekintélyt ne a szolgálati állás kölcsönözzön neki, hanem első sorban ő szerezzé meg azt annak. Csak az ilyen tekintély szüli végeredményben azt a *bizalmat*, mely a csapattal való „*belső összeköttetésnek* legjelentősebb kifejezője”. Nagyon sokat hibázunk e téren, mert a hatalomnak a tekintély megalapozásában és fentartásában még ma is *túlzott jelentőséget* tulajdonítunk. Avval legfeljebb ideiglenesen lehet kikényszeríteni a tekintély tisztelését, mely azonban a kényszer külső hatásának félbemaradásával mihamarabb megszűnik. Nekünk azonban a tekintélynek nem erre a tiszteletére van szükségünk, hanem a *belső meggyőződésen* alapuló arra a tiszteletre, melynek tárgya példájával magával ragad. Meg kell értenünk a kor intó szavát és azt minden törekvésünkben értékesíteni kell tudnunk. Igaz, hogy ez erkölcsileg és szellemileg jobban „*előkészített anyagot* feltételez, mint amilyennel rendelkezünk. Éppen ez okból kell tehát a kiképzést még jobban egyenesítenünk, ami azt jelenti, hogy a tekintély tisztelését a reánk bízott anyag műveltségi foka szerint alkalmazott eszközökkel ismertessük el.

De a vitézségnek további szilárd alapja még a fegyelem is. Olyan fegyelem, mely a *lélek becsületes meggyőződéséből* fakad. Szinte ellentétnek látszik a vitézség fegyelmi alapon. Hiszen a vitézséget nem lehet megparancsolni. Feltétlenül helyes. A *vitéz önmagának parancsol*, mert amit tenni akar, annak helyességéről meg van győződve. Ez pedig a legnehezebb feladat, mert a vitéz az ilyen parancs végrehajtása közben többnyire az élet és a halál mesgyéjén jár. Mi készíti őt mindezek ellenére mégis arra, hogy *önmagának* parancsoljon? *Lelkében a kötelességnek a szenvedélyességig fokozott érzete*. Az a számtalan sok vitézi cselekedet, mely a magyar katona férfúi és harci erényeit oly dicsőséggel hirdeti, azt bizonyítja, hogy fajunk katona anyaga a legelsőrendű és hogy ezen anyagból a kellő *értelmi és lelki ráhatás* folytán a jövőre is szédítő teljesítményeket lehet kikovácsolni. Ha azonban arra a kellő értelmi és lelki ráhatásra a szükséges mód és alkalom nincs meg, a mint hogy a mai toborzott hadseregünkben az valóban hiányzik, abban az esetben egyedül a fajban élő őserő, a magyar *Genius ereje* bízathat bennünket továbbra is vágyaink és eszményeink iránti csüggedetlen reménységgel.

Ezt a tudatot, ezt az önbizalmat nemzetünk minden fiában felkelteni, ébrentartani és fejleszteni az az *erkölcsi nevelés*, mely a jövő győzelmes háborújának egyik hatalmas, a csapat hadiértéke terén *szinte egyedüli biztosító*.

b)-hez. (Igazságos bosszú.) Minden honvéd, minden magyar hazafi lelkében az *igazságos bosszú* tudatát kell belevinnünk, mely áthassa annak minden törekvését elrablott Hazánk mielőbbi visszaszerzése iránt. Hangsúlyozom, hogy nem annak a bosszúnak a tudatát, mely csak hangosan beszélni, hatásos fogadalmaikat tenni és jajgatni tud, hanem annak a bosszúnak tudatát, mely *összeszorított ököllel és fogakkal gyűjti az erőt, feledni pedig soha sem tud.* Az az érzésem, mintha mi a bosszúnak előbb említett ártatlan fáját választottuk volna, — mert túl — nagy a szívünk és „nyelvméretező” hajlandóságunk, A bosszúnak ez a neme ábrándokat hajszol, a másik, komorabb fajtája, a valóságra dolgozik. Az ábrándok festése gyermeki kedélyvívásra vall, a valóságra törekvés azonban *fejlettebb öntudat műve.* És evvel el is érkeztünk a kérdés tulajdonképpeni lényegéhez. *Nincs erővel teljes büszke nemzeti öntudatunk.* Nem érezzük át kellőképpen *magyar voltunkat,* — nem tudjuk eléggé méltányolni *ezeréves küzdelmünket* annak minden szenvedésével és dicsőséggel; nem értékeljük önmagunkban azt a hatalmas őserőt, mely a magyar Genius fenntartó erejében nyilvánult meg oly sok balsors és vizzály után. Mennyivel hatalmasabban lüktetne lelkünkben nemzeti öntudatunk büszke érzése, ha nemzeti múltunk történelmét annak szent hagyományaival együtt alaposan ismernék! Pedig milyen nagy szükségünk van éppen nekünk erre, elszigetelve élő, egyedül a *saját erőnkre* utalt népfajnak, — melynek az ősi ellenség millióitól övezett gyűrűjében becsülettel megmaradni, sőt *nagyszerű történeti hivatást betölteni isteni rendeltetése* marad. Milyen hatalmas erkölcsi tőke rejlenek fajunk lelkében nemzeti öntudatunk erővel teljes átérzése mellett, ha az fogyatékos megnyilvánulás ellenére is oly tüneményes sikereket arathatott a közelmúlt nagy háborújában.

A nemzeti öntudatraébredés nagyszerű munkájának a hadsereg a leghálásabb talaja. Az igazságos bosszú érzésének ebből kell kiáradnia mindenkit egyaránt magával ragadó heves-séggel. A csapat hadiértékét fokozottan növelő emez erkölcsi erőt a csapatkiképzés terén hasznosítani és *még jobban* ki kell fejleszteni, Ezt az erőt növelő példák egész tömege áll rendelkezésünkre. És ha mindaz elegendő nem volna, még mindig átcsendül a jajszó az elnyomatás és a megalázás szomorú virányairól, mely szenvedéllé korbácsolja bennünk a haragot és a pattanásig megfeszíti idegszálainkat.

Ha egészséges nemzeti öntudat élne bennünk, avval az *összetartás* erőt fakasztó *csiráit* is beolthatnók a magyar lelkekbe. Pedig ez nemcsak nem erényünk, ellenkezően annak hiánya balsorsunk okozója. Legyen hát igazságos bosszúnk kiinduló alapja nemzeti összetartozandóságunknak. Élesszük annak szívét és lelkét egyaránt megtermékenyítő csiráit minden honvédünkben. Ezt követeli tőlünk *legnagyobb erősségünk,* a mi *nemzeti öntu-*

datunk. Ennek fejlesztése körül ma nem tehetünk eleget. Vajha erős gyökeret verne szívünkben a „Szokol” ama jelszava, mely szerint: „*Csak egységes és erővelteljes nemzeti öntudattal bíró és jól szervezett nép képes a harcra és a győzelemre!*”

Ezt jól jegyezzük meg.

c)-hez. A fegyvernem büszke öntudatának a csapat lelkébe nevelése körül a gyalogságnál történik a legkevesebb, úgy szólván semmi sem.

Hiába tartalmazza a „Harcászati Szabályzat” 3. §. fegyvernemek. 21. pontjában: „A gyalogság dönti el a csatákat és ütközeteket. Támadásra és védelemre minden ellenség ellen, bármely terepen, úgy nappal, mint éjjel és ködben is egyaránt képesítve, a gyalogság viseli a csatátér legsúlyosabb terhét. De a dicsőség is mindenek előtt őt illeti meg.” Ez a büszkeség, ez a bizalom nem hatja át lényét, mert nem nevelik azt belé. Amíg az a huszár azt tartja magáról, hogy ő hús bakának az ára; amíg az a tüzér úgy vélekedik, hogy ő az első katona a világon, addig a gyalogosnak *semmit sem mondanak*, ami az ő önérzetének emelésére volna alkalmas. Pedig ha igaz az, hogy a magyar embernek a hiúság az „Achilles”-sarka, akkor ezt a jellemtulajdonságot fokozott mértékben kell vele szemben kidomborítani, helyesebben reája oly értelemben hatni, hogy hiúsági vágya kielégülést is nyerjen. Már maga az a szempont, hogy a huszár és a tüzér nem járnak gyalog, mely oknál fogva azok tekintélyének is természetesen nagyobbak kell lenni a csak *gyalogjáróval* szemben: oly hatalmas érvet képvisel, mely mellett minden egyéb a gyalogság fontosságát és jelentőségét bizonyító, szabatosabban kiemelő ok teljesen eltörlődik. Kétségen kívül igen nehéz egy parlagon felnőtt, kezdetleges vagy fogyatékosan művelt egyént értelemmel meggyőzni akkor, mikor reá a kényelemnek és az evvel kapcsolatos tekintélynek már a néphagyományon alapuló összehasonlíthatatlanul nagyobb hatása van. Ezt *minden befolyás nélkül* megváltoztatni akarni, meddő törekvés. A lovon vagy kocsin járással szemben a dicsőség hangoztatása előtte alsóbbrendű érdek. Minél nehezebb azonban a gyalogsági öntudat felkeltésének feladata, annál inkább keli minden tisztnek arra törekednie, hogy az általánosan tapasztalt szenvedőleges beleenyugvás kényelmes álláspontját tevékeny irányban megváltoztassa. A nagy háború sok dicsőséges és lélekemelő jelene siet e tekintetben a gyalogos tiszt támogatására. Nem szabad tehát ezeknek az eseteknek a tanulságait a nevelés szempontjából kihasználatlanul hagynunk különösen most, mikor esküdt ellenségeink mindent elkövetnek, hogy nemzeti öntudatunkban lesülylyesszenek, nemzeti mivoltunkban a porig megalázzanak. A gyalogsági, helyesebben a katonai öntudat fejlesztése az az egyik hathatós eszköz, mellyel az ilyen alacsony törekvéseket nemcsak ellensúlyozni lehet és kell, hanem amelyek révén az *ősi magyar*

hadi erényeket ifjúságunk — legalább egy részének — *lelkében ébrentarthatjuk*. Ezekre az erényekre pedig ma nekünk fokozottabban van szükségünk, mint bármikor máskor, mert azok a sok megaláztatással szemben önerőnk tudatát, önbizalmunkat keltik fel.

Ne mulasszuk el tehát a kiképzés minden ágában háborús magatartásunk dicsőséges példáinak lélekemelő tanulságait értékesíteni, Ez nem olyan nagyon nehéz, de egyszersmind végtelemül hálás feladat is. Csak egy bizonyos és jól átgondolt rendszer szerint kell eljárunk. Gondoljuk meg, hogy a világ legjobb katona anyaga áll rendelkezésünkre. Ennek azonban a lelkét meg keli értenünk és azon át kell dolgoznunk. Ezt a gazdag lelket nagy feladataink javára ki kell használni tudnunk. Ez a leghatalmasabb erőérték eddig kihasználatlanul hevert előttünk. A cselekvésnek ez a tere ma önámítólag szinte bűnös módon van elhanyagolva. Az *öntudatnak* a múltak dicsőséges tapasztalásain leendő *megszilárdítása*, az *önbizalomnak* ilyen *felkeltése* nemcsak kiképzésünknek adna hatalmas lendületet, hanem áldásos hatását azok a *nemzetnevelés* szempontjából is éreztetnék. Elvégre a m. kír. honvédségnek ma elsőrendű feladatai közé tartozik, hogy szelleme révén *nemzetnevelő befolyását* is éreztesse.

Ma is úgy kellene annak lenni, miként azt Kossuth hirdette a 48 után következő fásult időkben: „A honvédelem a legnemesebb polgári kötelezettség. Neveljük az egész nemzetet honvéddé, tegyük a honvédelemre való kiképzést a nemzeti közoktatási rendszer lényeges kiegészítő részévé a falusi iskolától kezdve az egyetemig!” Akkor majd más anyag toboroztatná be magát a honvédséghez, olyan t. i. amely nem „*katonai napszamos munkát*” végez, hanem amelyet nemzeti öntudat éltet és amelynek a katonai hivatás iránt is nagyobb fogékonysága van. A tényeken azonban nem változtathatván, azokat úgy kell vennünk, a hogy valóban vannak. Minél nehezebbek a viszonyok, annál férfiasabb önmegtágadással kell küzdenünk fenkölt célunk, *nemzeti és katonai öntudatunk* megszilárdításán és kifejlesztésén. Az eredménnyel pedig meg kell elégedve lennünk, bármilyen csekély is az, legalább ..... egyelőre. Csak aztán el ne késsünk Napóleon szerint egy perccel, egy gondolat és egy ..... hadsereggel ..... Mert mi idejekorán nem szeretünk foglalkozni mulasztásaink következtetésével, csak akkor midőn már nagyon sürget az idő, mikor azután áldozat nélkül már semmit sem kockáztathatunk.

Miként látjuk tehát, mind a *vezetés szilárdsága*, mind pedig a csapat *hadiértéke* terén nekünk első sorban is *jellemekre* van szükségünk. Ezeknek a kiművelése legyen a mi legfőbb gondunk, A jövő félisteni küzdelmeiben főként a *jellemerő* szabja meg az eredményt.

A vezetés szilárdsága és a csapat hadiértéke elválaszthatatlanok egymástól. Az alkotó erőt egyik sem képviseli külön-

külön, hanem mind a kettő együtt, egymásra utalva. Mit ér a vezetői éles elme minden nagyszerű kigondolása, ha a csapat azt végrehajtani nem tudja; viszont elképzelhetetlen a csapat sikeres működése, ha a vezető annak helyes irányt nem tud kijelölni. Mind a két irányban bizony igen sok a pótolnivalónk. A lényeg a forma kedvéért mind a két irányban következetesen szem elől tévesztettük. A míg a lényeg megértése és sajátosságának felismerése szellemi és erkölcsi erők munkájának az eredménye, addig a forma csak folyamánya, függvénye a lényeknek. *A lényegből kell a formát és nem a formából a lényeket levezetni.*

A míg a vezetőnek helyes érzékkel kell viseltetnie a csapat minden anyagi és erkölcsi szükségeit és ezeket a szükségleteket kielégíteni kell törekednie, addig a csapatnak viszont alkalmasnak kell lennie arra, hogy a vezető minden akaratát teljesítse. Az elméletnek és a gyakorlatnak karöltve kell haladniuk. A mit elmulaszt az egyik, azt pótolni kell tudnia a másiknak. Az *erők kölcsönös nagy kiegészítődésének* kell érvényre jutni, természetesen csak a célszerű fokig. Mennél jobban értik meg egymást vezető és csapat, azok kölcsönös egymáshatása is annál tovább tart. Mennél szilárdabb ez a megértés, a bizalom is annál nagyobb a kettő között. A bizalom mértéke egyszersmind a kölcsönös teljesítőképességnek is a kifejezője. Mennél nagyobb ez a bizalom, annál egységesebb a vezető és csapat közötti összmunka is. Jegyezzük azonban meg, hogy másokba vetett bizalmunknak is önbizalmunk legyen a forrása. Saját képességeink ismerete fogja a felelősségnek azt a fokát kiváltani bennünk, mely nélkül kezdeményezést, öntevékenységet a csapat magatartására kiáradó erélyes szellemet elképzelni sem tudok. Igen! a *bátor felelősségérzetet*, mely az embert talpig férfiúvá alakítja, *hatodik érzékünk* kell tennünk. És ha még a *kötelességérzetet a szenvedélyig tudjuk magunkban fokozni*: akkor elkövettünk emberileg minden lehető vezető képességünk tökéletesítésére.

De a *felelősség tudata* és a *kötelességérzet* nemcsak az egyén teljesítőképességét fokozza, hanem a csapatét is, ennek tehát *hadiértékét is növeli*. Ennek a két jellemvonásnak értékesítése a kiképzés terén mérhetlen fontosságú. *A harcászati kiképzésnek és vezetésnek a fajunkban szunnyadó őserő kifejlesztését kell tehát lehetővé tenni*. Ezen *őserők összhangzatos egyesülése* pedig semmi más, mint a magyar *Genius* ereje, mely eddig is fenntartott bennünket. Ne ellenségeink gyengeségéből merítsük a mi erőnket, hanem a múltak — különösen a nagy háború — tanulásaiból levezetett *önbizalmunkból* és a múltak dicsőségének megelevenítésére irányuló *vasakaratunkból* Honvédségünk *kiképzésének* és *vezetésének* ez a két erő legyen a sarkpontja. A magasabb érték, a minőségbeli jobb eredete innen származzék.

Kétségtelen, hogy nemzetünk jelenlegi döntő küzdelme jö-

vőjéért, sőt egyáltalán *léteért* folyik. Ezt a küzdelmet neki tudatosan, *teljes erővel* és a *legelszántabban* kell megvívnia. Ennek a tudatnak *komoly* és *szent* meggyőződésé kell változnia minden hű fiának a lelkében. E meggyőződés kölcsönözte szellem minden harceszköznel és technikai felkészültségnél erősebb fegyvere. Biztos vagyok benne, hogy ez a szellem azt a *fegyelmet* is megteremti majd, amely a kitűzött nagy cél elérésére *valamennyi-ünket egyesíti*. Ez a munka azonban sokáig tartó, melynek a kívánt eredménye csak akkor lesz meg, ha azt *szívósan, kitartóan és következetesen* folytatjuk. Így válik a mi *lelkeket előkészítő* békemunkánk lassanként *egész nemzetünk* átalakítását célzó hazafias tevékenységgé. Jegyezzük meg, hogy minden háború sorsa többé-kevésbé már az arra való *előkészülés* állapotában eldőlt. Gondoljunk mindig arra, a mit Zrínyi Miklós már a XVII. század közepén hirdetett, mikor kijelentette, hogy a „nemzet megmaradásra csak akkor számíthat, ha nagy vész idején *minden fiát* fegyverbe öltözteti: mert senki a magyart sikeresebben meg nem védheti, senki az elpusztulástól meg nem mentheti, mint a magyar nemzet maga.”

„Ha nem akarja: ám vétkezze le a vitéz nevet, költözköd-jék Brazíliába s legyen kalmárrá.”

Ha pedig Zrínyi idézete szerint még azt is mondom: „Valamely ország fegyverrel nyeretik, fegyverrel is oltalmaztatik az. Minékünk magyaroknak valamink vagyon, fegyverrel nyeretett az a mi eleinktől, úgy tartaték eddig és nincs kétlés már abban, ezután is úgy kell megtartani; az mi első politikánk fegyver volt, most is annak kell lenni.” akkor be kell látnunk, hogy a vezetés és kiképzés terén kifejlesztendő leglelkiismeretesebb *önképzésünk* és ugyancsak ezeken a tereken a nemzet összes *szellemi és erkölcsi erőink hasznosítása* az a mód, mellyel *önfentartási* küzdelmünkre előkészülnünk kell.

Lebegjen mindég szemünk előtt, hogy a nemzet fiai nemcsak a *jövőjét* képviselik a nemzetnek, hanem a *végzetét* is különösen pedig jelenlegi élet-halál harcában. Hát nincs igaza Zarathustrának, mikor harcosaihoz így szól: „Ha nem akartok *végzet* lenni és *kérlelhetetlenek*, miképpen győzhetnétek ti Vélem? Ó én véreim: *legyetek kemények!*”

TARTALOM.

	Oldal	Oldaj
Hadtörténelem	3	100
A hadtörténelem nemzetnevelő ha- tása	4	
Új nyomokon.....	6	
100 év	8	
Történeti perspektíva	10	
„Pislantás hátra”	12	
Haditapasztalás	14	
Dicsőség és eredmény	17	
A legénység foglalkoztatása	19	
A nemzeti hadsereg	23	
Szeressük a hadsereget	26	
Őseink és hőseink tisztelete a had- seregben	28	
Pszichikai tanulságok	31	
Nevelés, — és sulykolás vagyis a drill	54	
Milyen legyen jövőben a magyar katona?.....	65	
Férfierények a csapatvezetés szol- gálatában	71	
A „Hadtörténelem”	92	
A nándorfehérvári hadjárat.....		100
Szent István király kora. Főként katonai szempontból		112
Nagy uralkodók közös jellemvonásai.....		122
A magyar vértanúk		131
Tannenberg		137
Angerburg		140
Tanulságok a keletporoszországi hadműveletekből		142
A központi hatalmak és Oroszor- szágnak kölcsönös hadászati fel- vonulása 1914-ben.....		144
Német és francia felvonulás, had- műveleti terv s annak végrehaj- tása a maraei-csatáig.....		146
Események a hadműveletek meg- kezdésétől a marnei csatáig		148
A marnei csata		152
A marnei csata tanulságai.....		156
Csapatszellem		161
A csapatvezetés és kiképzés össz- hangja		164